รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพชุมชนชาวเขากับการลงทุนทางวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

กรณีศึกษา:

กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า

จัดทำโดย

สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรม
ของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (ศ.ว.ท.)

สนับสนุนโดย ฝ่ายวิจัยและพัฒนา (สวช.)

ประจำปี 2544

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพชุมชนชาวเขากับการลงทุนทางวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

กรณีศึกษา:

กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า

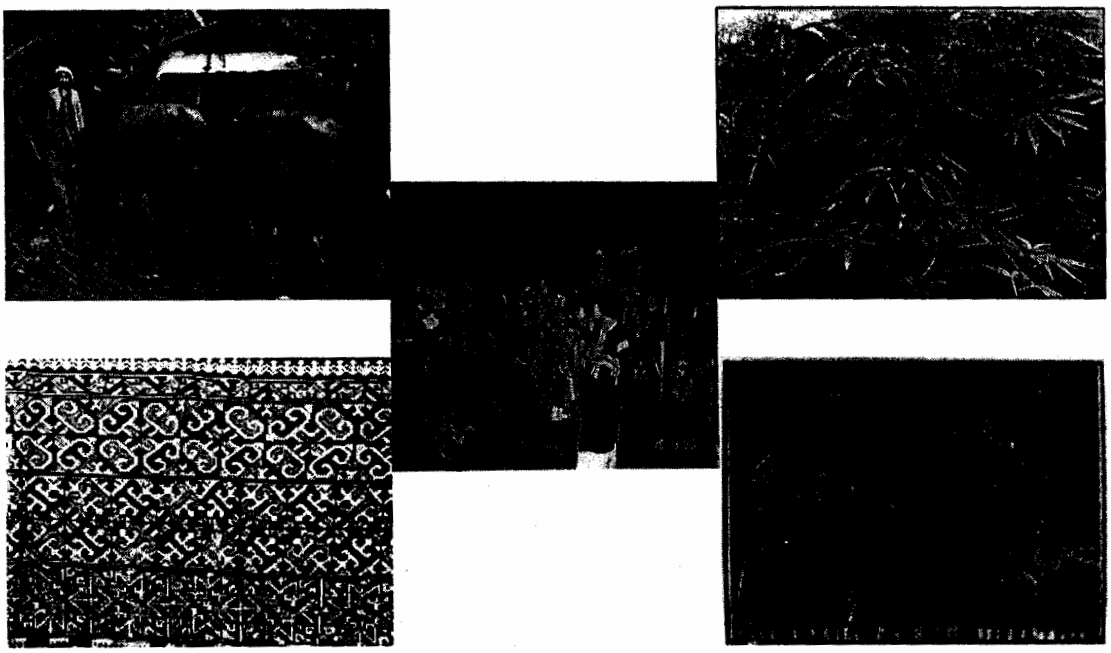

จัดทำโดย

สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรม
ของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (ศ.ว.ท.)

สนับสนุนโดย ฝ่ายวิจัยและพัฒนา (สวช.)
ประจำปี 2544

ประเสริฐ ตระการศุภกิจ

คำนำ

รายงานเล่มนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยเรื่อง " **การพัฒนาศักยภาพชุมชนกับการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม:กรณีศึกษากระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า**ของสมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย(ศ.ว.ท./IMPECT)จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research / PAR) ระหว่างนักวิจัยโครงการ (เจ้าหน้าที่สมาคมฯ) นักวิจัยชุมชน (อาสาสมัครชาวบ้าน) และประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ตลอดกระบวนการของโครงการวิจัยนี้

การจัดทำรายงานเล่มนี้ได้นำเสนอเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วนหลักๆคือ 1.) บทนำ 2.) สภาพโดยทั่วไปของเผ่าที่ศึกษา และสภาพการณ์ของหมู่บ้านที่ศึกษา 3.) กรณีศึกษา กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขาและผลการศึกษาวิจัย 4) บทสรุปผลการวิจัย ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยเฉพาะส่วนที่เป็นผลการศึกษาวิจัยได้ชี้ให้เห็นประเด็นหลักที่แต่ละเผ่าได้ทำการศึกษาวิจัยแบบเจาะลึก เพื่อให้เป็นกิจกรรมและอาชีพทางเลือกเชิงเศรษฐกิจสำหรับ
ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯต่อไป

รายงานเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีโดยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนทุกคนใน 5 ชุมชนเป้าหมาย แกนนำชุมชน (นักวิจัยชุมชน) เจ้าหน้าที่สมาคมฯ (นักวิจัยโครงการฯ)และที่ปรึกษาโครงการทุกท่าน ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ชูเกียรติ ลีสุวรรณ์ ที่กรุณาเป็นวิทยากรฝึกอบรมให้คณะนักวิจัยโครงการได้รับรู้แนวคิดและประสบการณ์การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์ และ รศ.สุริชัย หวันแก้ว ที่ให้ข้อคิดในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานวิจัยของโครงการฯ รวมทั้งผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยและพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ที่ให้คำชี้แนะ สนับสนุนและช่วยเหลือกับคณะนักวิจัยโครงการมาโดยตลอด

โครงการฯหวังว่ารายงานเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนชุมชนเป้าหมาย นักวิจัยโครงการฯ และผู้สนใจทั่วไปได้เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงกระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า ได้เป็นอย่างดี แต่การทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีระยะเวลาสั้นจึงอาจมีความผิดพลาดและบกพร่องในรายงานวิจัยนี้บ้าง ทางคณะนักวิจัยโครงการฯยินดีน้อมรับคำติชม เพื่อปรับปรุงรายงานให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหวังไว้ว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากิจกรรมและอาชีพทางเลือกสำหรับชุมชนชาวไทยภูเขาต่อไปอีกด้วย

คณะนักวิจัยโครงการฯ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทคัดย่อ	ค
บทที่ 1 :บทนำ	
ความสำคัญของปัญหาและความเป็นมาของโครงการวิจัย	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ระเบียบวิธีการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	4
วิธีการและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	5
ชุมชนที่ร่วมดำเนินงานโครงการวิจัย	8
บทที่ 2: สภาพโดยทั่วไปของเผ่าที่ศึกษา	
สภาพโดยทั่วไปของเผ่าที่ศึกษา	11
1. เผ่ากะเหรี่ยง	11
2. เผ่าม้ง	16
3. เผ่าลาหู่	21
4. เผ่าเมี่ยน	25
5. เผ่าลีซู	30
สภาพการณ์ของหมู่บ้านที่ศึกษา	34
1. หมู่บ้านป่าโปง : เผ่ากะเหรี่ยง	34
2. หมู่บ้านบวกจั่น: เผ่าม้ง	53
3. หมู่บ้านต้นผึ้ง : เผ่าลาหู่	61
4. หมู่บ้านเล่าชีก๋วย : เผ่าเมี่ยน	70
บทที่ 3 : กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา	
กรณีศึกษา : อาชีพการเลี้ยงสัตว์ทางเลือกที่ยั่งยืนของปกาเกอะญอ	101
กรณีศึกษา : กัญชงกับวิถีชีวิตม้ง	145
กรณีศึกษา : ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนและกระบวนการพลิกฟื้นทุน	

ทางวัฒนธรรมให้กลับเป็นฐานการพึ่งตนเองของชุมชนลาห 167
กรณีศึกษา : ลายปักเมี่ยนสร้างอัตลักษณ์เป็นพลังการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน 180
กรณีศึกษา : เหล้าสมุนไพรพื้นบ้านของลีซูกับการพึ่งตนเอง 202

บทที่ 4 : บทสรุป ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุปภาพรวม 222
1.1 ส่วนกระบวนการวิจัย
1.2 ส่วนเนื้อหาการวิจัย
2. ปัญหาอุปสรรคของงานวิจัยภาพรวม 246
3. ข้อเสนอแนะของงานวิจัย 247
4. ข้อเสนอนะเชิงนโยบายในภาพรวม 247

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้, นักวิจัยชุมชน เผ่ากะเหรี่ยง
ภาคผนวกที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้, นักวิจัยชุมชนเผ่าม้ง
ภาคผนวกที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้, นักวิจัยชุมชนเผ่าเมี่ยน
ภาคผนวกที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้,นักวิจัยชุมชนเผ่าลีซู

บรรณานุกรม

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. ตารางแสดงการจบการศึกษาในแต่ละระดับชั้นชาวบ้านป่าโปง	39
2. ตารางแสดงสถิติจำนวนผู้เข้ารับการวางแผนครอบครัวชาวบ้านป่าโปง	40
3. ตารางแสดงทรัพยากรคนสร้างของชุมชนบ้านป่าโปง	43
4. ตารางแสดงทรัพยากรกลุ่มในหมู่บ้านป่าโปง	44
5. ตารางแสดงกองทุนหมุนเวียนในชุมชนบ้านป่าโปง	45
6. ตารางแสดงการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนป่าโปง	106
7. ตารางแสดงการใช้ประโยชน์จากส่วนประกอบของไก่	112
8. ตารางแสดงเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องของอวัยวะไก่	116
9. ตารางแสดงเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงกับการประกอบพิธีกรรม	142-144
10. ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างกัญชงและกัญชา	163

สารบัญแผนภูมิและแผนที่

ลำดับที่		หน้า
1.	แผนภูมิแสดงจำนวนประชากรบ้านป่าโปงสูง	36
2.	แผนภูมิแสดงจำนวนประชากรบ้านป่าโปงต่ำ	37
3.	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านป่าโปง	52
4.	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านบวกจั่น	59
5.	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านบวกจั่นรอบนอกชุมชน	60
6.	แผนภูมิแสดงการจำแนกลักษณะอาชีพและการใช้ที่ดินของชุมชนบ้านต้นผึ้ง	67
7.	แผนภูมิแสดงการจำแนกการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนบ้านต้นผึ้ง	68
8.	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านต้นผึ้ง	69
9.	แผนภูมิแสดงจำนวนประชากรบ้านเล่าชีก๋วย	72
10.	แผนภูมิแสดงการศึกษาของประชากรบ้านเล่าชีก๋วย	73
11.	แผนภูมแสดงทรัพยากรในชุมชนของบ้านเล่าชีก๋วย	74
12.	แผนภูมิแสดงการใช้ที่ดินของชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย	81
13.	แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย	90
14.	แผนที่แสดงที่ตั้งรอบนอกของชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย	91
15.	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านสหกรณ์แปลง 5	99

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 ลักษณะบ้านเรือนของชนเผ่าเมี่ยน	29
1.2 สภาพหมู่บ้านป่าโปง	38
1.3 การทำนาของชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย	91
1.4 พืชเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย	91
1.5 การเตรียมดินเพื่อเพาะปลูกแบบดั้งเดิม	91
1.6 คณะผู้รู้ในชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย	92
1.7 เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย	92
1.8 การนำไก่มาพักค้างคืนในสุ่มไก่	114
1.9 การรักษาโรคไก่ด้วยยาสมุนไพร	114
1.10 วิธีการให้อาหารหมูแบบพื้นบ้าน	119
1.11 ความผูกพันระหว่างสุนัขกับคน	124
1.12 เด็กๆกับการจับจองลูกสุนัขไปเลี้ยง	124
1.13 การให้น้ำเกลือแก่วัว ควาย	129
1.14 ลักษณะความที่มีความผิดปกติ	133
1.15 ความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยง	133
1.16 ต้นใยกัญชง	147
1.17 การลอกเปลือกใยกัญชง	149
1.18 การต้มผ้าที่เขียนลายบาติกเพื่อให้ขี้ผึ้งหลุด	151
1.19 ชุดอุปกรณ์ปั่นด้ายใยกัญชง	151
1.20 เสื้อผ้าคนตายที่ทำจากผ้าใยกัญชง	157
1.21 หมอยาสมุนไพรทำพิธีเซ่นผียาสมุนไพร	157
1.22 พิธีปล่อยวิญญาณผู้ล่วงลับไปแล้ว	157
1.23 ทีมนักวิจัยชุมชนและผู้รู้ของม้ง	165
1.24 ทีมผู้รู้ผู้ชาย	165
1.25 นักวิจัยชุมชนกำลังเก็บข้อมูลจากผู้รู้สตรี	165
1.26 พิธีเลี้ยงฉลองวันแต่งงาน	165
1.27 การตีเหล็กของผู้เฒ่าม้ง	166

1.28 เวทีการแลกเปลี่ยนความคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนลาหู่ 176
1.29 ผู้อาวุโสชนเผ่าลาหู่กำลังรับการรดน้ำดำหัวจากเยาวชน 176
1.30 การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการของนักวิจัย 177
1.31 ผู้รู้ลาหู่กำลังตีเหล็กเพื่อใช้ในครัวเรือนและขายให้นักท่องเที่ยว 177
1.32 ทีมนักวิจัยสำรวจชุมชนเพื่อทำแผนที่ 178
1.33 นักวิจัยชุมชนกำลังทำแผนที่ชุมชน 178
1.34 เด็กๆลาหู่โชว์การเต้นรำให้นักท่องเที่ยวดู 179
1.35 เด็กๆลาหู่กำลังเล่นสะบ้า 179
1.36 ผู้หญิงเมี่ยนกำลังนั่งปักผ้า 185
1.37 ลายปักดั้งเดิม 188
1.38 ลายปักประยุกต์ 188
1.39 ใบฮ่อมที่นำมาย้อมผ้า 190
1.40 การหมักใบฮ่อมเพื่อเตรียมการย้อมผ้า 190
1.41 ผ้าที่ย้อมเสร็จแล้ว 190
1.42 ชุดแต่งกายผู้ชายเมี่ยน 193
1.43 ชุดแต่งกายผู้หญิงเมี่ยน 193
1.44 นักท่องเที่ยวมาซื้อของ 200
1.45 สินค้าที่แปรรูป 200
1.46 ร่วมกันทำแผนที่ชุมชนตนเอง 200
1.47 การเกษตรแบบผสมผสาน 200
1.48 กิจกรรมร้านค้าสหกรณ์ของกลุ่มสตรีบ้านเล่าชีก๋วย 201
1.49 เวทีเยาวชน 201
1.50 แกนนำและนักวิจัยชุมชนช่วยกันทำแผนที่ 201
1.51 เวทีคืนข้อมูลชุมชน 201
1.52 นักวิจัยเก็บข้อมูลกับผู้รู้ 201

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง"การพัฒนาศักยภาพชุมชนชาวเขากับการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม **กรณีศึกษา: กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า** ได้แก่เผ่าปกาเกอะญอ,ม้ง,เมี่ยน,ลาหู่และลีซู มีวัตถุประสงค์หลักๆดังนี้ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนชาวเขาที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละเผ่า 2)เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง 3)เพื่อร่วมศึกษาและพัฒนาแผนการลงทุนทางวัฒนธรรมและกิจกรรมทางเลือกสำหรับชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯและ 4) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและสาธารณะสู่ภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลการศึกษาวิจัย ทางโครงการฯนำเสนอออกมาเป็น 2 ส่วน คือ กระบวนการวิจัยและเนื้อหาการวิจัยดังนี้

กระบวนการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกๆฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโคงการเป็นสำคัญ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จนสามารถสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนกับแกนนำชุมชน (นักวิจัยชุมชน) และประชาชนได้ว่าโครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่แตกต่างจากโครงการวิจัยอื่นๆที่ผ่านมา โดยเฉพาะในประเด็นที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การริ เริ่มคิด การวางแผน การปฏิบัติการ การสรุปผลและการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ การดำเนินงานวิจัยนี้ยังเน้นกระบวนการศึกษาวิจัยแบบชาวบ้านทำให้สามารถเจาะลึกข้อมูลกับผู้รู้เฉพาะด้านอย่างเต็มที่และเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้ฝึกฝนปฏิบัติการจริงอีกด้วย ตลอดจนยังเป็นการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบและตรวจสอบผลการศึกษาวิจัยเชิงลึกกับผู้รู้ชนเผ่าโดยตรง ในประเด็นเนื้อหาที่ตรงกันหรือเกี่ยวข้องกันและเป็นเอกสารผลงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งทำให้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้เห็นประโยชน์ของกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมทำให้เห็นคุณค่าชีวิตของตนเองจนเกิดความตระหนักในการสืบสานองค์ความรู้และระบบคุณค่านำไปสู่ทางออกหรือทางเลือกของชีวิตตนเองและชนเผ่าในอนาคตได้อย่างแท้จริง

เนื้อหาการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ได้เนื้อหาภาพรวมของข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้ง 5 ชุมชน ได้แก่ ข้อมูลผู้รู้และองค์ความรู้ชนเผาที่เป็นฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนและชนเผ่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนทำให้สามารถศึกษาวิจัยแบบ

เจาะลึกในประเด็นที่คาดหวังว่าจะเป็นทางเลือกและทางออกเชิงเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนได้ ซึ่งสามารถสรุปเนื้อหาแต่ละกรณีศึกษาที่เจาะลึกของแต่ละชุมชนเผ่าได้ดังนี้

1) **กรณีศึกษาของปกาเกอะญอ** ได้ศึกษาเกี่ยวกับ อาชีพทางเลือกการเลี้ยงสัตว์ที่ยั่งยืนของชุมชนปกาเกอะญอบ้านป่าโปง หมู่ที่ 1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาสัตว์เลี้ยงของชุมชน 8 ชนิดได้แก่ ไก่ สุกร เป็ด แมว สุนัข วัว ควายและช้าง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ความเชื่อและพิธีกรรม วัฒนธรรมการเลี้ยงสัตว์ วิธีการเลี้ยงสัตว์ แบบพื้นบ้านโรคสัตว์และการรักษาโดยสมุนไพรตลอดจนได้ศึกษาประโยชน์และความสัมพันธ์ระหวางคนและสัตว์เลี้ยงไว้อย่างน่าสนใจยิ่ง

2) **กรณีศึกษาม้ง** ได้ศึกษาเกี่ยวกับ กัญชงกับวิถีชีวิตม้ง ของชุมชนม้งบ้านบวกจั๋น หมู่ที่ 7 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความเป็นมาของกัญชง การเพาะปลูกและการใช้ประโยชน์ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องและคุณค่าของกัญชง ความสัมพันธ์ของกัญชงที่มีต่อวิถีชีวิตม้ง กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านกัญชงตลอดจนศึกษาถึงพัฒนาการและแนวโน้มของกัญชงในอนาคตไว้อย่างครบครัน

3) **กรณีศึกษาของลาหู่** ได้ศึกษาถึง ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนลาหู่บ้านต้นผึ้ง หมู่ที่ 12 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวในชุมชน การจัดการท่องเที่ยวของคนในชุมชน ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมรายได้ที่สามารถดำเนินการควบคู่กับการท่องเที่ยวของชุมชนได้

4) **กรณีศึกษาของเมี่ยน** ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ลายปักเมี่ยนกับการสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นพลังสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ของชุมชนเมี่ยนบ้านเล่าชีก๋วย หมู่ที่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย โดยศึกษาประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับลายปักเมี่ยนประเภท กระบวนการเรียนรู้และเทคนิคลายปักเมี่ยน ชื่อและความหมายของลายปักและความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตกับลายปักเมี่ยน ตลอดจนได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันที่มีต่อลายปัก ผลกระทบและแนวโน้มทางเศรษฐกิจของลายปักเมี่ยนไว้อย่างชัดเจน

5) **กรณีศึกษาของลีซู** ได้ศึกษาเหล้าสมุนไพรลีซูกับการพึ่งตนเอง ของชุมชนลีซูบ้านสหกรร์แปลง 5 หมู่ที่ 11 ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และตำนานเหล้าพื้นบ้าน ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ของเหล้าพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ของลีซูตลอดจนได้ศึกษาเจาะลึกเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ผลิตเชื้อแป้งเหล้าแบบพื้นบ้านของลีซูอีกด้วย

โดยสรุปแล้วการศึกษาวิจัยของทั้ง 5 ทีมวิจัยเผ่าในครั้งนี้ถือว่าได้ริเริ่มให้ชุมชนวิจัยเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและมีนักวิจัยของชุมชนที่สามารถจะนำชุมชนให้เกิดการพัฒนางานวิจัยและจัดทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเองได้มากขึ้น ตลอดจนได้สะท้อนถึงความร่ำรวยในศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนที่ร่วมวิจัย อีกทั้งได้ข้อเสนอแนะต่อบุคคลหรือหน่วยงานและองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องได้นำไปพัฒนาและจัดปรับทัศนะหรือกระบวนการสนับสนุนให้ชุมชนบนพื้นที่สูงได้รับการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนต่อไปด้วย

บทที่ 1
บทนำ

ความสำคัญของปัญหาและความเป็นมาของโครงการวิจัย

สถานการณ์ชุมชนบนพื้นที่สูงในปัจจุบัน กำลังเผชิญกับกระแสทุนนิยมที่ถาโถมเข้ามาในนามของการพัฒนาทำให้ชุมชนดั้งเดิมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเองทางด้านสังคมและเศรษฐกิจกำลังถูกริดลอนศักยภาพลงไป อำนาจรัฐและอิทธิพลระบบตลาดมาควบคุมการใช้ทรัพยากรและสร้างเงื่อนไขให้ชาวเขาตกอยู่ภายใต้กลไกตลาด เกิดการทำลายพลังภูมิปัญญา และเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือข่ายชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไปด้วย ชาวเขากำลังตกอยู่ในภาวะการสูญเสียศักยภาพในการดูแลจัดการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองไปอย่างรวดเร็ว ปัญหาใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นตามมาอย่างต่อเนื่องเช่น ระบบสังคมตามจารีตประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนถูกทำลาย ปัญหาสิทธิการเป็นพลเมืองไทย ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองล่มสลาย เป็นต้น ปัญหาต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นยากแก่การแก้ไขได้ตามลำพังโดยชุมชนเอง

ทิศทางการพัฒนาที่ผ่านมาจะเห็นว่าไม่ได้มุ่งตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชนชนบท หรือชุมชนบนพื้นที่สูง ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงการกระบวนการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมชีวิตของตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งทิศทางการพัฒนาชาวเขาถูกกำหนดหรือครอบงำอยู่ภายใต้อุดมการณ์และนโยบายความมั่นคงของชาติยังเป็นการพัฒนาแบบรวมศูนย์อำนาจในการจัดการและแก้ไขปัญหาและยังไม่มองปัญหาที่แท้จริง

จากประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชาวเขาที่ผ่านมาพบว่า การทำงานกับชาวเขายังไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเป็น “ชุมชนวัฒนธรรม” หรือ “ความเป็นท้องถิ่น” เป็นการขาดกระบวนการเตรียมการให้ชาวเขามีความเข้าใจและพร้อมที่จะตั้งรับอย่างเท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยภายในชุมชนผลประโยชน์กลายเป็นเรื่องสำคัญที่เข้ามาแทนน้ำใจ ความเคารพผู้อาวุโส ความพอใจในวิถีชีวิต ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมและความภาคภูมิใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองลดลง เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้ถูกกระแสหลักดึงเข้าสู่ระบบสังคมแบบใหม่ที่ขาดแก่นสาร รากเหง้าวัฒนธรรมของตนเองผู้รู้ผู้อาวุโสในชุมชนขาดความมั่นใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองและไม่สามารถปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตปัจจุบันได้

ด้วยสถานการณ์และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังกล่าว สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (ศ.ว.ท./IMPECT) ได้ตระหนักถึงปัญหาและเล็งเห็นความ

สำคัญของการพัฒนาชุมชนที่ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมตนเองจึงได้ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมสู่ความยั่งยืนเป็นหลักโดยมุ่งเน้นการทำงานกับประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งเห็นว่ากระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research/ PAR) เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อทำความเข้าใจอย่างเจาะลึกร่วมกับประชาชนร่วมกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ตั้งแต่การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ การวางทิศทางกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง การปฏิบัติการวิจัย ติดตามผลและรับผลประโยชน์ร่วมกันตั้งแต่ต้น ซึ่งเป็นแนวทางออกที่เป็นทางเลือก ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ จึงเป็นการวิจัยที่สามารถค้นหาข้อเท็จจริงร่วมกับประชาชนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างแท้จริง ปรัชญาและความเชื่อการวิจัยมีความเชื่อว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม หรือส่งเสริมการปะทะสังสรรค์ทางสังคม พัฒนาการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ เกิดการประสานงานการสื่อสารในแนวระนาบระหว่างกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนและระหว่างชุมชน และการใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการแสวงหาและพัฒนาทางเลือกกิจกรรมและแผนการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนชาวเขา เสริมสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมระหว่างชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา และได้พยายามช่วยกันผลักดันข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง "การพัฒนาศักยภาพชุมชนชาวเขากับการลงทุนทางวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษา: กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า" นี้ขึ้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนชาวเขากับทรัพยากรและการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

2.2 เพื่อศึกษาพัฒนาทางเลือกกิจกรรมและแผนการลงทุนทางวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงทาง เศรษฐกิจสังคมของชุมชนชาวเขา

2.3 เพื่อสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมระหว่างชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา

2.4 เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย เสนอต่อหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. ระเบียบวิธีการวิจัย

3.1 แนวทางการวิจัย

การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research /PAR) โดยมีการทำวิจัยร่วมกันระหว่าง นักวิจัยชนเผ่าจาก 5 กลุ่มชาติพันธุ์ (ปกาเกอะญอ ม้ง เมี่ยน ลาหู่และลีซู) แกนนำชุมชนชาวเขา นักพัฒนา และนักวิชาการ กระบวนการวิจัย ได้เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนการดำเนินการวิจัยการปฏิบัติการวิจัยและการสรุปผลการวิจัย ระเบียบวิธีของโครงการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีกิจกรรมที่แตกต่างกันสองชุด กล่าวคือ

1) กิจกรรมวิจัยปฏิบัติการของทีมวิจัย คือกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยปฏิบัติการตามโครงการ วิจัยในระดับชุมชน จุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัย คือการสร้างรูปแบบ PAR ที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถเผยแพร่แก่สังคมได้ เกิดรูปแบบที่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ้นเปลืองเงินทอง กำลังงานและเวลาไม่มากนัก แต่ในเวลาเดียวกันได้รับประโยชน์และผลตอบแทนสูง

2) กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการของชุมชน คือกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาชุมชนของนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนนักวิจัยปฏิบัติการที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน (หรือผู้เอื้ออำนวยการวิจัย) ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มแรกและค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือและหวังว่าเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วสามารถทำให้ประชาชนมีทางเลือกการแก้ไขปัญหาของตนเองได้ เช่น มีกิจกรรมและแผนงานการลงทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถต่อยอดงานวิจัยเป็นกิจกรรมที่แก้ไขปัญหาและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ชุมชนได้

3.2 อุปกรณ์การวิจัย

1) อุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพและเสียง เป็นต้น
2) อุปกรณ์บันทึกข้อมูล เช่น กระดาษ สมุดและเครื่องเขียน และดิสเก็ต เป็นต้น

โครงการวิจัยทั้งหมดนี้ได้ครอบคลุมไปถึงกิจกรรมวันต่อวันของชุมชนและกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วม และเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยโดยตรง ชุมชนและนักวิจัย เริ่มต้นด้วยการวิจัยร่วม (การวิเคราะห์ข้อมูลและวิธีการ ที่เกิดขึ้นทุกขั้นตอนของการดำเนินวิจัยควบคู่กับกระบวนการแสวงหาพัฒนาชุมชนและแต่ละขั้นตอนสามารถบริการข้อมูลข่าวสารเพื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนและสู่ภายนอกชุมชนได้เป็นระยะๆ) และสิ้นสุดลงด้วยการเผยแพร่ผลของการวิจัยปฏิบัติการนำไปสู่กิจกรรมที่สัมพันธ์กับงานวิจัยของชุมชนได้ถูกปลูกฝังให้กลายเป็นการปฏิบัติที่เป็นวิถีของชุมชนต่อไป

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

พื้นที่ศึกษาวิจัยในแต่ละเผ่า มีสองลักษณะเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบคือ ลักษณะที่หนึ่ง เป็นพื้นที่ที่เคยถูกพัฒนา หรือถูกกระทำจากภายนอกชุมชนอย่างเข้มข้น จนมีภูมิคุ้มกัน สามารถควบคุมสถานการณ์และพึ่งตนเองได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ลักษณะที่สอง คือชุมชนที่มีความเป็นดั้งเดิมสูงและผ่านกระบวนการพัฒนามาแล้วไม่มากนัก และยังคงสามารถใช้ศักยภาพในการจัดการดูแลชุมชนตามประเพณี จนสามารถที่พึ่งตนเองได้ระดับหนึ่งโดยพื้นที่เป้าหมายเหล่านี้อยู่ในพื้นที่การดำเนินงานของ สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขา ได้เข้าไปดำเนินงานสนับสนุนการพัฒนาชุมชนโดยใช้ฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่แล้ว มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างชุมชนในระดับหนึ่ง และพื้นที่จะต้องไม่ห่างไกลมากนักสามารถติดต่อประสานงานสื่อสารสะดวก และเพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ประสบผลสำเร็จได้เป็นจริง จึงเลือกพื้นที่ครอบคลุม 5 ชนเผ่าๆละ 1 ชุมชน คือ เผ่าปกาเกอะญอ ลีซู ม้ง เมี่ยน และลาหู่ ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงรายและแม่ฮ่องสอน

4.2 ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย

4.2.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

1) ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนสภาพภูมิประเทศและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เช่น การคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นและภายนอก สภาพบ้านเรือน การตั้งถิ่นฐาน ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพชุมชน ฯลฯ

2) สภาพหมู่บ้าน หรือพัฒนาการ การปรับตัวของหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น จำนวน ครัวเรือน ประชากร ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ฯลฯ

3) แผนที่ทางสังคม (social map) เกี่ยวกับสถานะทางสังคมของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ความเป็นเครือญาติ ความสนิทสนม การจัดกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน ฯลฯ

4) ลักษณะโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษา สาธารณูปโภคของชุมชน ที่มีการติดต่อและรับบริการจากภายนอกชุมชนในด้านต่าง ๆ

4.2.2 ศึกษาศักยภาพชุมชนในแต่ละประเด็นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กับการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

4.2.3 ศึกษารวบรวม ทุนทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชนชาวเขา เช่น องค์กรชุมชน ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่าในการจัดการทรัพยากร ฯลฯ

4.2.4 ศึกษาแนวการพัฒนาทางเลือกกิจกรรมและแผนการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนชาวเขา

4.2.5 ศึกษาเงื่อนไขปัจจัย ที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรค ต่อการพัฒนาศักยภาพชุมชนชาวเขา

4.3 **ขอบเขตระยะเวลาการศึกษาวิจัย** : 22 กันยายน 2543 - 21 กันยายน 2544

5. วิธีการและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย " การพัฒนาศักยภาพชุมชนชาวเขากับการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม : กรณีศึกษากระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า" เป็นการศึกษาเฉพาะชุมชนชาวเขา 5 เผ่า คือ ปกาเกอะญอ ม้ง เมี่ยน ลีซู และลาหู่ และได้ทำการศึกษาเผ่าละ 1 ชุมชนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ศึกษาทุนหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชนชาวเขา ศึกษาพัฒนาทางเลือกกิจกรรมและแผนการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวเขาสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมระหว่างชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา ทำข้อเสนอแนะเชิง นโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น

การวิจัยครั้งนี้ได้จัดลำดับการทำการวิจัยดังนี้ คือ ระยะแรก ได้ทำการศึกษาเอกสาร แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีแนวทางการทำวิจัยที่ชัดเจนการเตรียมชุมชนด้วยการคัดเลือกชุมชน การสร้างการยอมรับโดยนักวิจัยเข้าไปคลุกคลีอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเพื่อความชัดเจน ได้ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้งอย่างครบถ้วน ถูกต้องตามความเป็นจริง ทีมวิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลสนามกับข้อมูลเอกสารเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่องร่วมกับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้จึงใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research /PAR) โดยมีวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยดังนี้

5.1 <u>การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร บุคคล และคณะบุคคล</u>

1) การศึกษาเอกสารได้แก่ ตำรา เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ เอกสารการประชุมสัมมนาและรายงานวิจัย เป็นต้นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญในการพัฒนามุมมองและกรอบความคิด เพื่อทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือ PAR เป็นการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ ที่มุ่งแสวงหาความจริงในทัศนะคนในสังคมที่ถูกศึกษา ต้องการค้นหาและพัฒนาทฤษฎีจากข้อมูลรูปธรรมที่สอดคล้องกับชุมชนนั้นโดยมีกรอบทฤษฎีเป็นแนวทางในการวิจัย การพัฒนากรอบความคิดเพื่อให้เกิดการความชัดเจน และให้ผู้อื่นยอมรับไม่ใช่สิ่งง่ายดาย ดังนั้นทีมวิจัยต้องอาศัยความพยายาม ทุ่มเท และให้ความสำคัญในการศึกษาเอกสารโดยการอ่านสรุปวิเคราะห์ จากตำรา เอกสารทางวิชาการ บทความต่าง ๆ และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การทำความเข้าใจในประเด็นที่ต้องการศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจแบบเจาะลึกในแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆที่เกี่ยวข้อง จนสามารถอธิบายวิเคราะห์ประเด็นที่สนใจ

2) การศึกษาจากบุคคล คณะบุคคล เช่น ที่ปรึกษาวิจัย ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และปัญญาชน ชนเผ่าได้ใช้วิธีการอย่างหลากหลายรูปแบบอาทิการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ในการแลกเปลี่ยนแนวคิดประสบการณ์อย่างใกล้ชิดร่วมกับ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา โดยเฉพาะแกนนำและประชาชน เป้าหมายของโครงการวิจัยอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องการกระจายอำนาจ ความเท่าเทียม การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและคิดค้นแนวทางเลือก เพื่อการแก้ไขปัญหา การใช้รูปแบบเวทีเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของคนในชุมชน

5.2 <u>เลือกชุมชนเป้าหมาย</u> การเลือกชุมชนเป้าหมาย ต้องจัดทำเป็นระบบและเป็นไปตามความต้องการของชุมชน เริ่มจากการศึกษาข้อมูลชุมชนสมาชิกของสมาคม IMPECT ที่มีอยู่ เพื่อพิจารณาให้เข้าร่วมโครงการ เกณฑ์การคัดเลือกชุมชนจัดทำร่วมกันระหว่างทีมวิจัย กรรมการสมาคม ที่ปรึกษาและแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมวิจัยและมีการประชุมตัดสินใจเป็นขั้นตอนสุดท้าย และมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

5.3 <u>การสร้างบรรยากาศการยอมรับของชุมชน</u> การสร้างบรรยากาศการยอมรับของชุมชน เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุด เพราะการทำให้ผู้ประสานงานวิจัยเป็นที่ยอมรับของชุมชนได้นั้น เป็นสะพานนำไปสู่การไว้เนื้อเชื่อใจกัน ยอมรับทีมนักวิจัยและผู้ประสานงานวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และสามารถเข้าถึงทัศนะคนใน (Inside view) กลุ่มแรกที่เข้าไปหา และสร้างการยอมรับคือกลุ่มผู้นำหรือผู้อาวุโสชนเผ่า การได้รับการยอมรับจากคนกลุ่มนี้ ถือเป็นหลักประกันการนำไปสู่การยอมรับของคนกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

5.4 <u>ระบุปัญหาและแก้ไขปัญหาอย่างมีศักยภาพ</u> จุดมุ่งหมายในขั้นตอนนี้คือ การศึกษารวบรวมข้อมูลด้านปัญหาและความต้องการของชุมชนหรือการศึกษาความจำเป็นหรือความต้องการของชุมชน ระบุปัญหา ค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างมีศักยภาพ ค้นหาทางเลือกการลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนและกระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชน การหยิบยกเอาข้อจำกัด ข้อขัดข้องมาพิจารณาเพื่อให้เข้าใจปัญหาและกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างเชื่อมโยง

5.5 <u>การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในสนาม</u> ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยโครงการ (หรือผู้ประสานงานวิจัยชนเผ่า) ได้ทำการศึกษาข้อมูล จากเอกสาร บุคคลและคณะบุคคลในชุมชน อาทิ แกนนำชุมชน นักพัฒนา หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ด้วยการสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยเน้นการสื่อสารแนวระนาบ เน้นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการสนทนา

5.6 <u>วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย</u>

1) นักวิจัย (หรือผู้ประสานงานวิจัยชนเผ่า) อาศัยตนเองที่เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์

เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัย โดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจทัศนะคนใน เช่น แนวคิด ความเชื่อที่มีต่อปัญหาต่าง ๆ ทุนทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์ทางเลือกทั่วไป หรือการศึกษาความต้องการในการลงทุนทางวัฒนธรรมและกระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนในมุมมองชาวบ้าน ได้พยายามทำความเข้าใจร่วมกับประชาชนชนเผ่าในชุมชนศึกษาวิจัย

2)วิธีการสนทนากลุ่ม(Focus group) นักวิจัย ได้อาศัยในช่วงที่ชาวบ้านมีกิจกรรมด้านวัฒนธรรม วันหยุดตามประเพณี เป็นเวทีแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหา และการแสวงหาทางเลือกหารลงทุนทางวัฒนธรรมชุมชนด้านเศรษฐกิจและสังคมนักวิจัยได้ตั้งประเด็นที่สนทนาก่อนที่จะเชิญชวนชาวบ้านเข้าร่วมสนทนา เช่น ประเด็นการระดมทุนทุนทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์ทางเลือกเพื่อการแก้ไขปัญหา ฯลฯ ในระหว่างที่มีการแลกเปลี่ยนประเด็นกันอยู่นั้น พยายามสังเกตและบันทึกข้อมูลไปด้วย และอาศัยเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการสนทนากลุ่ม

3.)วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ได้ทำการเข้าหาชาวบ้านและเข้าสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ดังนั้นการพูดคุยเน้นความเป็นธรรมชาติให้มากที่สุดในขณะที่ทำการสัมภาษณ์นั้น หากมีการบันทึกเทป หรือถ่ายภาพ ได้ปรึกษาหารือขอความเห็นจากผู้ให้สัมภาษณ์ทุกครั้ง

4)การจัดเวทีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชนเป้าหมาย เพื่อระดมแนวคิด ระดมปัญหาและความต้องการ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง บนพื้นฐานความเท่าเทียมกันจึงเป็นยุทธศาสตร์หลัก

5.7 <u>วางแผนเพื่อปฏิบัติ</u> ขั้นตอนนี้อธิบายถึงยุทธศาสตร์และเทคนิคเพื่อช่วยเหลือให้คนในชุมชนได้เตรียมโครงการและวางแผนการวิจัยของชุมชนเป็น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผนการใช้เวลาทำงาน การวางแผนระดมทรัพยากร กำลังคน งบประมาณ และการวางแผนกิจกรรม จุดนี้เตรียมการให้ชุมชนเตรียมการระดมทรัพยากรทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ดังนั้นงบประมาณที่ทีมนักวิจัยนำมาใช้นั้นเน้นการกระตุ้นให้เกิดการผลักดัน เกิดแผนงานและกิจกรรมของชุมชนเป็นหลัก

5.8 <u>การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการวิจัย</u> ขั้นตอนนี้เป็นการอธิบายถึงวิธีการช่วยคนสามารถทำงานตามโครงการของตนเองได้ แผนงานปฏิบัติ ได้นำมาเผยแพร่ให้คนรู้ และกระตุ้นให้คณะทำงานวิจัยดำเนินงานตามแผนงานวิจัย การจัดการการเงินให้เกิดความโปร่งใสได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การระดมทรัพยากร และการกำหนดงาน ได้ดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่วางไว้ นักวิจัยโครงการทุกคน ได้รับการฝึกอบรมในการติดตามประเมินผล การบริหารจัดการ การแก้ไขปัญหา กิจกรรมต่างๆเหล่านี้ดำเนินการร่วมโดยชุมชน นักวิจัยและที่ปรึกษา เป็นระยะๆ

5.9 <u>การรวบรวมข้อมูล</u> การศึกษาวิจัยครั้งนี้ นักวิจัยโครงการ (หรือผู้ประสานงานวิจัยชนเผ่า) ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและร่วมกับชุมชนตลอดระยะเวลาการศึกษา

คลุกคลีกับชุมชน ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับทีมนักวิจัยโครงการและประชาชนเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง และในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ทีมวิจัยได้กำหนดขั้นตอนไว้ดังนี้

1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
2) การสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างกลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่าง ๆในชุมชน
3) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลทางกายภาพ และปรากฏการณ์ในสังคมที่เกิดขึ้น
4) แบบสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ (หรือแบบไม่มีโครงสร้าง) เป็นวิธีการที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้มากที่สุด เพราะสามารถยืดหยุ่นได้และเป็นธรรมชาติ
5) การจัดสนทนากลุ่ม
6) ใช้อุปกรณ์ในการช่วยดำเนินการวิจัย เช่นกล้องถ่ายรูป เทปบันทึก เป็นต้น

5.10 <u>การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูล</u> ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต จากการระดมจากเวทีต่างๆ การบันทึกรวมถึงเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียดสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ โดยวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลแบ่งออกเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ถึงความน่าเชื่อถือของปัจจัยเงื่อนไขต่างๆตลอดเวลาโดยแบ่งกลุ่มประเภทและสร้างความเชื่อมโยงกับมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

<u>การตรวจสอบข้อมูล</u> นักวิจัยโครงการ(หรือผู้ประสานงานวิจัยชนเผ่า) ได้ทำการตรวจสอบข้อมูล โดยใช้วิธีการแบบสามเส้า คือตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งเวลา แหล่งสถานที่และแหล่งบุคคล คณะบุคคล ในต่างวาระเวลา ต่างสถานที่และต่างบุคคล คณะบุคคลและในกระบวนการตรวจสอบข้อมูลนั้น ได้เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่ให้ข้อมูล หากตรวจสอบข้อมูลแล้วเหมือนกันหรือไม่แตกต่างกัน เชื่อถือได้ว่าถูกต้องแล้ว จึงทำการประมวลวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

5.11 <u>การประเมินผล ผลสะท้อนและการส่งผลกลับ</u> การประเมินสรุปผลการวิจัย ได้ดำเนินการเป็นระยะๆ ผ่านเวทีประชุมปฏิบัติการ ซึ่งก่อนจะสิ้นสุดโครงการวิจัยนั้น การประชุมพิจารณาผลการวิจัยร่วมกันเพื่อการปรับปรุงจะเป็นสิ่งสำคัญ และอาศัยโอกาสนี้ กระตุ้นการนำแผนงานชุมชนนำไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น

5.12 <u>การเขียนรายงานวิจัย</u> จัดทำโดยทีมนักวิจัยโครงการและแกนนำชุมชนเป็นตัวหลัก ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากที่ปรึกษาโครงการเป็นอย่างดี ทั้งนี้ได้ทำการเขียนรายงานและพัฒนาข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

6. ชุมชนที่ร่วมดำเนินงานโครงการวิจัย

6.1) <u>เผ่ากะเหรี่ยง</u> บ้านป่าโปง หมู่ที่ 1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

6.2) เผ่าม้ง บ้านบวกจั่น หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

6.3) เผ่าลาหู่ บ้านต้นผึ้ง หมู่ที่ 12 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

6.4) เผ่าเมี่ยน บ้านเล่าชีก๋วย หมู่ที่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

6.5) เผ่าลีซู บ้านสหกรณ์นิคมแปลง 5 หมู่ที่ 11 ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

7. แผนการดำเนินงานโครงการวิจัย

7.1) ประสานงานชุมชนเป้าหมาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการ เพื่อให้เข้าให้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความเห็น การเตรียมการวิจัยและการทำวิจัย

7.2) ประชุมทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัย

(1) ประชุมเตรียมการทีมวิจัยและการวางแผนทำวิจัย

(2) การประชุมทำความเข้าใจและการเตรียมชุมชน 5 ชุมชน

7.3) การพัฒนาเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล

7.4) ปฏิบัติการการวิจัย

(1) การศึกษาข้อมูลมือสองตามแหล่งต่างๆ

(2) การศึกษาข้อมูลในชุมชนเป้าหมาย

(3) การผลักดันหรือเตรียมการแผนงานกิจกรรมการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวเขา

7.5) การจัดเวทีประมวล วิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

(1) ในระดับชุมชน

(2) ในระดับร่วม (การจัดเวทีใหญ่)

7.6) การเขียนรายงานและสรุปผลการวิจัย

7.7) คืนข้อมูลการวิจัยให้แก่ชุมชนเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง การแก้ไขเพิ่มเติมให้เกิดความสมบูรณ์

7.8) การจัดเวทีเรียนรู้ การนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.9) การผลักดันแผนงาน หรือเตรียมการแผนงาน กิจกรรมการลงทุนทางสังคมในชุมชน

8. ประโยชน์ของโครงการวิจัย

8.1) ชุมชนเป้าหมายและผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการลงทุนทาง

วัฒนธรรมและกระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขาและ เกิดเครือข่ายการเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างชุมชนและระหว่างเผ่า

8.2) ชุมชนมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะการมีแนวทางเลือกในกิจกรรมการลงทุนทางวัฒนธรรมและกระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของตนเอง

8.3)ชุมชนเกิดแผนงานและกำลังดำเนินกิจกรรมการลงทุนทางวัฒนธรรมและกระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของตนเอง

8.4) นักวิจัยโครงการ แกนนำชุมชน ผู้รู้ชนเผ่า นักวิชาการและนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ได้เตรียมจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาชุมชนชาวเขาในมิติการลงทุนทางวัฒนธรรม ต่อไป

บทที่ 2
สภาพโดยทั่วไปของเผ่าที่ศึกษา

ก. เผ่ากะเหรี่ยง

1. ประวัติความเป็นมา

จากหลักฐานศิลาจารึกโบราณที่ค้นพบในพม่าระบุว่า ชนเผ่าปกาเกอะญอตั้งหลักแหล่งอยู่ในพม่ามานานประมาณ 600-700 ปีแล้ว ในสมัยก่อนที่ไทยกับพม่าจะแบ่งพรมแดนกันอย่างชัดเจน แม้กระทั่งทุกวันนี้ยังมีหัวเมืองบางแห่งทางภาคเหนือของไทยที่มีชื่อเป็นภาษาปกาเกอะญอ ชนเผ่าปกาเกอะญออีกส่วนหนึ่งได้อพยพเข้ามาอยู่ในเขตแดนไทยเมื่อประมาณ 300 กว่าปีที่ผ่านมา โดยส่วนมากจะกระจายกันตั้งหลักแหล่งอยู่ใน15 จังหวัดทางภาคเหนือ ภาคตะวันตกของไทย เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีชนเผ่าปกาเกอะญออยู่มากที่สุดโดยแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มแต่ทั่ว ๆ ไป แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1.1 กะเหรี่ยงสะกอ หรือ Sgaw ซึ่งเรียกตนเองว่า "ปกาเกอะญอ" แต่คนไทยทั่วไปมักจะเรียกว่ากะเหรี่ยงขาว หรือยางขาว

1.2 กะเหรี่ยงโป เรียกตนเองว่า "พล่อ" หรือ "โพล่ง" ซึ่งคนไทยมักเรียกว่า "กะเหรี่ยงแดง" หรือ ยางแดง

1.3 กะเหรี่ยงบเว หรือ คะยา หรือที่คนไทยเรียกว่า "ยางแดง"

1.4 กะเหรี่ยงตองสู เรียกตนเองว่า "ปาโอ"

ปกาเกอะญอสะกอ จะไม่เรียกกะเหรี่ยงกลุ่มที่ 3 และ 4 ว่า ปกาเกอะญอ แต่จะเรียกกลุ่มที่ 2 ว่า "ปกาเกอะญอ" และเรียกตนเองว่า "ปกาเกอะญอสะกอ" (ศูนย์ศิลปชนแห่งประเทศไทยและคณะ 2535, หน้า 89)

2. โครงสร้างการปกครอง

ผู้มีอิทธิพลที่สุดในหมู่บ้านก็ได้แก่หัวหน้าหมู่บ้าน เรียกว่า "ที่โข่" ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหมู่บ้านแล้วยังเป็นหัวหน้าในการทำพิธีกรรมฝ่ายชายในหมู่บ้านอีกด้วย ตำแหน่งนี้ได้มาโดยการสืบช่วงตามสายฝ่ายบิดา หัวหน้าหมู่บ้านจะเป็นผู้พิจารณาตัดสินกรณีพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน แต่ก็มักจะยอมฟังการตัดสินของเสียงส่วนมาก กิจการสำคัญ ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวกับหมู่บ้านจะได้รับการอภิปรายในระหว่างกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน ในทางปฏิบัติ ความอาวุโสไม่ใช่สิ่งจำเป็นในการออกความเห็นในที่ประชุมของหมู่บ้าน ผู้ชายคนใดก็ตามที่แต่งงานแล้ว และมีความสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างหนักแน่น ก็สามารถมีอิทธิพลต่อที่ประชุมของหมู่บ้านได้

3. โครงสร้างทางสังคม

3.1 **ครอบครัว** โดยทั่วไปครัวเรือนของปกาเกอะญอมักเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว (nucleus family) เสียเป็นส่วนใหญ่ ครัวเรือนประเภทครอบครัวเดี่ยวเป็นหน่วยสำคัญที่สุดในสังคมของปกาเกอะญอ แต่ละครัวเรือนมีไร่ของตนเอง ครอบครัวเป็นผู้จัดแรงงานส่วนใหญ่ในด้านการเกษตรของตนเอง ยกเว้นในบางคราว เช่น ในยามเจ็บป่วยหรือมีการตายติดๆ กันที่ครัวเรือนหลายครัวเรือนรวมแรงงานและช่วยกันทำไร่

ปกติคู่สมรสหนุ่มสาวจะตั้งครัวเรือนของตนเองภายหลังที่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายหญิงหลังแต่งงานแล้วอาศัยอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายชายเป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏ บ้านหลังแรกที่สร้างจะเล็ก แต่ภายหลังที่มีบุตรคนหรือสองคน จึงจะสร้างบ้านหลังใหญ่ได้ เมื่อเข้าอยู่บ้านใหม่และทำพิธีเอาะบงะแล้วจากนั้นภรรยาจะมีอำนาจในการตกลงใจอนุญาต หรือห้ามมิให้ใครมาอาศัยอยู่ในบ้านหลังนั้น

3.2 **การแต่งงาน** การแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียวเป็นกฎที่เคร่งครัด การหย่าร้างมีน้อย การแต่งงานใหม่ไม่ค่อยปรากฏการแต่งงานจะห้ามมิให้แต่งงานกันในเครือญาติโดยเด็ดขาดนับเป็นการจัดระบบเชื้อสายให้บริสุทธิ์ เพื่อเด็กที่เกิดใหม่จะมีสุขภาพที่แข็งแรง สมบูรณ์ ฉลาด

ถ้าใครทำผิดกฎการแต่งงานดังกล่าว นั่นคือ การแต่งงานกันในเครือญาติเดียวกัน ถ้าไม่ขอรับการตัดบงะ (bgav) เครือญาตินั้นก็จะถูกผีปอบสิงทั้งหมด และก็จะถูกตัดออกจากสังใหญ่ และเป็นที่หวาดกลัวถูกรังเกียจจากสังคมรอบข้างซึ่งอธิบายถึงการให้ความสำคัญต่อการสืบเชื้อสายที่บริสุทธิ์ให้คงอยู่อย่างแข็งแกร่ง (อ้างจาก จดหมายข่าวชีวิตบนดอย ฉบับที่ 9, ธันวาคม 2535-เมษายน 2536, หน้า 35)

4. การกระจายตัว

ชาวปกาเกอะญออาศัยอยู่ในประเทศพม่ามากที่สุด สำหรับในประเทศไทยชาวปกาเกอะญอจะอยู่กระจายในเขตภาคเหนือและภาคตะวันตกของไทยเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะภาคเหนือในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และตาก มีชาวปกาเกอะญออยู่มากที่สุด จากการสำรวจประชากรชาวเขา พบว่ามีประชากรปกาเกอะญออาศัยอยู่ประมาณ 402,095 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2538, ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา, 2538)

5. เศรษฐกิจ

ชาวปกาเกอะญออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยนานกว่าเผ่าอื่น ลูกหลานชาวปกาเกอะญอจำนวนหนึ่งได้รับการศึกษา ทำให้มีอาชีพที่หลากหลาย แต่ปกาเกอะญอส่วนใหญ่ก็ยังคงดำรงชีพด้วยการทำการเกษตร เช่น

5.1 **ทำนา** เป็นนาที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือนาขั้นบันได เพราะถือเป็นหลักแหล่งที่มั่นคงจะไม่ยอมอพยพโยกย้ายจากที่ทำกินแบบนี้

5.2 **ทำไร่ข้าวหมุนเวียน** แต่มิใช่ทำไร่เลื่อนลอยตามที่เข้ากันโดยทั่วไป เป็นวิธีการผลิตที่เคารพธรรมชาติ ต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อเอื้อประโยชน์ในระยะยาวแก่ชุมชนปกาเกอะญอ ลักษณะการผลิตทั้งไร่และนามักจะมีการร่วมแรงร่วมใจ เช่น การลงแขก ในบางชุมชนจะเน้นการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นหลัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของแหล่งทำกินและถิ่นฐาน ในไร่ข้าวมักจะปลูกข้าวโพด เผือก มัน เครื่องเทศ ถั่ว ฟัก แตงกวา ตามความเหมาะสม

5.3 **การเลี้ยงสัตว์** เช่น หมู ไก่ วัว ควาย (โดยเฉพาะควาย จะเลี้ยงไว้ไถนา และถือว่าเป็นสัตว์ที่มีคุณต่อมนุษย์ โดยชาวปกาเกอะญอจะมีพิธีทำขวัญควายด้วย) บางหมู่บ้านจะเลี้ยงช้างและม้าด้วย ในอดีตการทำการเกษตรของชุมชนปกาเกอะญอ เพื่อการยังชีพเพียงอย่างเดียว แต่ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง จากที่เคยผลิตเพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียว ก็ผลิตเพื่อการค้าด้วย

6. ลักษณะบ้าน

ลักษณะบ้านยกพื้นใต้ถุนสูง วัสดุมักจะเป็นไม้หรือไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา กั้นด้วยฟากไม้ไผ่หรือไม้เลื่อยเป็นแผ่น วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างจะเป็นไม้หรือไม้ไผ่ ก็ขึ้นอยู่กับกำลังความสามารถของแต่ละครอบครัว เมื่อขึ้นบันไดไปก็จะเห็นชานสำหรับวางโอ่งน้ำจะจัดอยู่มุมใดมุมหนึ่ง ถัดมาอีกด้านก่อนที่จะเข้าไปในบ้าน จะเป็นที่ว่างกั้นฝาสามด้าน สำหรับเป็นที่นอนแขกหรือที่นอนของสมาชิกในบ้านที่เป็นชาย เมื่อเข้าประตูบ้านก็จะเห็นเตาไฟ ซึ่งจัดวางอยู่มุมใดมุมหนึ่งของบ้าน ใกล้ ๆ กันจะมีที่วางเครื่องครัว และรอบเตาไฟนั่นเองจะเป็นที่นอนของ พ่อ-แม่ และลูกสาว (ไวยิ่ง ทองบือ, ปาลา อรุณวรรักษ์)

7. ครอบครัว/เครือญาติ

7.1 **ความสัมพันธ์ระดับครอบครัว** ความสัมพันธ์ในครอบครัวชาวปกาเกอะญอนั้นมีพิธีบงะ (bgav)เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นสำคัญ จะเริ่มมีบงะตั้งแต่พิธีแต่งงาน ซึ่งตอนหนึ่งในพิธีแต่งงานนั้นเรียกว่า "พิธีกินไก่คู่" (auf hsav kauv kez) โดยผู้เฒ่าซึ่งเป็นเจ้าภาพจะให้เด็กชาย-หญิงคู่หนึ่ง ซึ่งสมาชิกในครอบครัวของเด็กทั้งสองจะต้องมีชีวิตอยู่ครบทุกคน (แต่ถ้าเด็กเป็นลูกคนเดียวในครอบครัวก็ใช้ไม่ได้) จากนั้นในเช้าวันแรกของพิธีแต่งงานที่บ้านฝ่ายหญิง จะให้เด็กชายนำข้าวกับไก่ที่เตรียมไว้ป้อนให้เจ้าบ่าว 1 คำ ส่วนเด็กหญิงก็ป้อนให้เจ้าสาว นับแต่เวลานั้นเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวก็จะมีบงะใหม่เกิดขึ้นเป็นของเขาเองที่จะสร้างครอบครัวใหม่ และถือว่าทั้งสองเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวแล้ว สายเลือดนี้จะผูกพันเป็นหนึ่งเดียวกับบงะของพ่อแม่ฝ่ายหญิง จึงเกิดเครือญาติขึ้นมา สามี-ภรรยาจะอยู่กับครอบครัวใหญ่ของฝ่ายหญิงและทำงานให้อย่างน้อย 1 ปี จึงจะสร้างบ้านอยู่เองได้ เมื่อแยกครอบครัวก็จะมีการ "เอาะบงะ" (auf bgav) ของตัวเอง

7.2 **ความสัมพันธ์ระดับเครือญาติ** ถึงแม้ลูกจะเป็นหญิงหรือชาย ถ้าแต่งงานหรือแยกครอบครัวก็จะมีบงะของพ่อแม่เป็นตัวกำหนดเรียกว่า "บงะระดับเครือญาติ" คือ ถ้าพ่อแม่เอาะบงะ

ของลูกทุกคนรวมทั้งหลาน (ลูกของลูกสาว) ต้องมาร่วมพิธีเอาบงะ ยกเว้นลูกเขยหรือลูกสะใภ้ รวมทั้งหลานที่เกิดจากลูกสะใภ้ เพราะหลานจะไปกินบงะ (bgav) ทางฝ่ายแม่ (ทางลูกสะใภ้)

ตามปกติห้ามแต่งงานในบงะเดียวกัน ถ้าบงะห่างออกไปก็แต่งกันได้ แต่ไขว้กันไม่ได้ ถ้าไขว้กันหรือเป็นญาติใกล้กัน ต้องตัดบงะจากบงะของพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย มิเช่นนั้นจะมีผีปอบในเครือญาตินั้น และถือว่าการแต่งงานไขว้กันนี้เป็นการไม่เคารพและเป็นการทำลายบรรพบุรุษของเครือญาติ (จดหมายข่าวชีวิตบนดอย ฉบับที่ 9 อ้างแล้ว, ธ.ค. 2535-เม.ย. 2536, หน้า 34-35)

8. ศาสนา/ความเชื่อ

ชาวปกาเกอะญอมีความเชื่อหลัก 3 แบบ คือ ถือผี ถือคริสต์ และถือพุทธ สำหรับการถือผีนั้นปกาเกอะญอเชื่อว่าทุกแห่งมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลรักษาอยู่ ทำให้ชาวปกาเกอะญอไม่กล้าละเมิดสิ่งที่ไม่แน่ใจว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตย์อยู่หรือไม่ ชาวปกาเกอะญอมีความเคารพธรรมชาติสูง เพราะเป็นแหล่งบันดาลความอุดมสมบูรณ์มาให้ สิ่งที่ชาวปกาเกอะญอถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบางอย่างเป็นสิ่งลึกลับน่ากลัวเป็นผีหรือวิญญาณที่มีทั้งดีและชั่วร้าย ซึ่งมีอยู่หลายอย่าง เช่น

1. เทพเจ้าแห่งสัจธรรม หรือที่เรียกว่า "ต่าทีต่าเต๊าะ" หรือ สิ่งสูงสุด ซึ่งจะสถิตย์อยู่ทุกหนทุกแห่ง

2. ผีที่เกี่ยวกับ "ครอบครัว เครือญาติ" มี ซิโข่ หมื่อ ดา หรือ ผีบรรพบุรุษ

3. ผีที่สถิตย์อยู่ในที่ต่าง ๆ ซึ่งจะให้คุณแก่มนุษย์ในเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น ผีต้นไม้ ผีน้ำ เป็นต้น

4. ส่วนผีไม่ดี เช่น ผีก๊ะ ผีหลวงช้าง ผีหลวงม้า ผีสัตว์ ผีเสือสมิง ผีกองกอย เป็นต้น

(ศูนย์ศิลปชนแห่งชาติ และคณะ, อ้างแล้ว, 2535, หน้า 98 - 99)

9. การแต่งกาย

เครื่องแต่งกายหญิง หญิงสาวพรหมจรรย์ หรือสาวที่ยังไม่แต่งงาน จะแต่งชุดทรงกระบอกสีขาวยาว ส่วนหญิงที่แต่งงานแล้วจะแต่งชุดที่เป็นสองท่อน เสื้อสีดำยาวแค่เอว ประดับด้วยลูกเดือย นุ่งซิ่นสีแดง ทั้งหญิงสาวพรหมจรรย์ และหญิงแต่งงานแล้ว จะโพกศีรษะด้วยผ้าทอพื้นขาวเดินด้วยลายสีแดงนำ

เครื่องแต่งกายชาย สำหรับชายชาวปกาเกอะญอ นิยมใส่เสื้อทรงกระบอกสีแดง ตัวเสื้อยาวแค่เอว และสวมกางเกงสีดำแบบ "สะดอ" คาดศีรษะด้วยผ้าสีแดง (ในเวลาปกติจะไม่คาดศีรษะกันนอกจากเวลามีงานพิธี) (ศูนย์ศิลปชนแห่งชาติและคณะ, 2535, หน้า 91)

10. ภาษา

ปกาเกอะญอแต่ละเผ่ามีภาษาพูดที่เกี่ยวพันกับภาษาต่างๆพื้นฐานของภาษายังไม่เป็นที่ทราบแน่นอน บางแห่งบอกว่าจากต้นตระกูลจีน-ธิเบต คือ พวกกาเร็นนิค (Karenic) แต่บางแห่งสันนิษฐานว่ามีความใกล้เคียงกับแขนงของธิเบต-พม่า ซึ่งเข้าใจว่าข้อสันนิษฐานอันหลังนี้จะถูกต้องมากกว่า ภาษาของปกาเกอะญอสะกอ โปว์ และบเว มีความใกล้เคียงกัน แต่ไม่สามารถเข้าใจกันได้ และเป็นที่น่าสังเกตว่า ภาษาปกาเกอะญอสะกอ และปกาเกอะญอโปว์ ได้รับอิทธิพลจากภาษาในตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) เฉพาะอย่างยิ่งภาษามอญ

ส่วนภาษาเขียนนั้น ตัวอักษรแบบพม่า หรือ " ลิวา " หรือเรียกกันว่า ตัวอักษรขาว ซึ่งหมายถึงคิดขึ้นโดยคนขาว คือ เป็นกลุ่มมิชชั่นนารี ชาวอเมริกัน สายคริสเตียนเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2375 ในประเทศพม่า สำหรับตัวอักษรโรมันนั้น ผู้คิดขึ้น คือ บาทหลวง โจเซฟ เซกีน็อต ซึ่งเป็นมิชชั่นนารีชาวฝรั่งเศส สายคาทอลิก โดยได้เขียนขึ้นในช่วงที่มาทำงานอยู่ในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2497 แต่ตัวโรมันนั้นไม่ค่อยเป็นที่นิยมมากนัก ตัว ลิวา จะเป็นที่แพร่หลายมากกว่า
(ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2528, หน้า 74, อ้างจาก ประวิตร โพธิอาสน์)

ข. เผ่าม้ง

1. ประวัติความเป็นมา

จากเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ของหมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศส ที่เคยทำงานกับชาวเขาเผ่าม้ง อ้างว่า เขาเคยถามคนม้งสูงอายุหลายคนในจังหวัดน่านและเชียงใหม่ ซึ่งเขาได้รับคำยืนยันจากคนม้งเหล่านั้นว่า พวกเขาเกิดในประเทศไทยเมื่อราว ๆ ปี 1900 (พ.ศ. 2443) และพ่อแม่ของพวกเขาเข้าประเทศไทยราว ๆ ปี 1890 (พ.ศ. 2433) แต่ตัวหมอสอนศาสนานั้นมีแนวโน้มเชื่อว่า พวกม้งเข้ามาประเทศไทยราว ๆ ปี 1840-1870 (พ.ศ. 2383-2413) โดยมาจากประเทศลาว 3 ทาง คือ ทางอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จากห้วยทรายในลาว, ทางอำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งต่อกับแขวงไชยยะบุรีของลาว และทางจังหวัดเลยตามแนวภูเขาคายเลย ซึ่งอยู่ใกล้เวียงจันทร์ ถ้านับย้อนหลังจากปัจจุบัน (พ.ศ. 2528) ไปถึงปีแรกที่ม้งเข้ามา (จากคำบอกเล่าของม้งเอง) ก็ประมาณ 100 ปีที่แล้วมา ซึ่งก็คงเป็นเวลาใกล้เคียงกับของเผ่าเมี่ยน (วนัช อ้างแล้ว, 2528, หน้า 5 (เอกสารโรเนียว))

2. โครงสร้างการปกครอง

การปกครองในอดีตของม้งจะมีเพียงผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สูงสุด โดยทั่วไปมักจะเกี่ยวโยงกับระบบสกุล กล่าวคือ สกุลใดมีจำนวนประชากรมาก สกุลนั้นก็มักจะได้เป็นใหญ่ แต่ในปัจจุบันหลังจากทางราชการได้กระจายระบบการปกครองอย่างเป็นทางการเข้า ทำให้ม้งมีการปกครองที่เป็นสากลมากขึ้น กล่าวคือ ม้งจะมีการเลือกตั้งและมีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อรับผิดชอบงานในด้านต่างๆ ของหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีระบบสกุลอยู่

3. โครงสร้างทางสังคม

3.1 **วงศ์ตระกูล** ระบบวงศ์ตระกูลของม้งมีอิทธิพลครอบคลุมการจัดระเบียบกลุ่มสังคมและทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมม้ง โดยเป็นเครื่องเชื่อมโยงพฤติกรรมต่างๆ ทางสังคม การเมืองเศรษฐกิจและศาสนาของม้งเข้าด้วยกัน โครงสร้างวงศ์ตระกูลของม้งนับถือและสืบวงศ์ตระกูลญาติฝ่ายผู้ชาย กล่าวคือลูกชายจะเป็นสมาชิกของตระกูล(แซ่) ของบิดา ลูกสาวจะเป็นสมาชิกของตระกูลของพ่อจนถึงเวลาแต่งงานจึงจะกลายเป็นสมาชิกของตระกูลสามีตระกูลเป็นกลุ่มทางสังคมที่สมาชิกจะต้องแต่งงานกันคนภายนอกกลุ่ม

3.2 **ความสัมพันธ์ในครอบครัว** ครอบครัวของม้งมักมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายคือ มีทวด ปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก หลาน เหลน รวมทั้งลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน ลูกสะใภ้ อยู่ด้วยกันในบ้าน สมาชิกอาจมีตั้งแต่ 2-30 คน ครอบครัวหนึ่งจะมีชายผู้มีอาวุโสเป็นหัวหน้าและเป็นผู้นำครอบครัว สมาชิกคนอื่นจะต้องเชื่อฟัง ในขณะที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่ บุตรชายทุกคนเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องนำภรรยาเข้ามาอยู่ในบ้านกับบิดามารดา จะแยกเรือนไปอยู่ต่างหากไม่ได้ จนกว่าบิดามารดาทั้งสอง

สิ้นชีวิตลง การแก้ปัญหาการยัดเยียดในบ้านทำได้โดย ต่อบ้านให้กว้างขวางยาวออกไป เท่าที่พบบางครัวเรือนมีสมาชิกถึง 150 คน อยู่ในบ้านหลังเดียวกัน

3.3 **การแต่งงาน** ระบบการแต่งงานของม้ง โดยปกติแล้วผู้ชายมักจะมีภรรยาคนเดียว แต่การแต่งงานกับภรรยาคนที่สองก็อาจทำได้ การแต่งงานกับลูกสาวของพี่สาวหรือน้องสาวของพ่อเป็นสิ่งที่นิยมกันแต่การแต่งงานดังกล่าวไม่ถือเป็นการบังคับและการแต่งงานกับลูกสาวของพี่ชายหรือน้องชายของแม่ ก็ถือว่าเป็นการถูกต้องตามประเพณีนิยมเช่นเดียวกัน การแต่งงานของม้งต้องเป็นการแต่งกันระหว่างตระกูล จะแต่งงานกันในตระกูลเดียวกันไม่ได้

ผู้ชายม้งถือว่าการสมรสคือการหาแรงงานมาเพิ่มเติมหรือช่วยแบ่งเบาการงานผู้หญิงที่มีร่างกายแข็งแรง มีความขยันขันแข็งในการงาน มักจะเป็นที่ติดเนื้อต้องใจผู้ชายม้งมากกว่าผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวยแต่เกียจคร้านแต่ถ้าหากได้ทั้งสองอย่างคือทั้งขยันขันแข็งและมีรูปร่างหน้าตาสะสวยก็นับว่าเลิศกว่าผู้หญิงม้งทั้งปวง (ขจัดภัย อ้างแล้ว, 2528, หน้า 37-40)

4. การกระจายตัว

ปัจจุบันประชากรม้งได้กระจายตัวอยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่าที่มีข้อมูลคือ ประเทศจีน 7,398,035 คน เวียตนาม 558,053 คน ลาว 231,168 คน พม่า 25,000 คน ส่วนในประเทศไทยจากการสำรวจประชากรชาวเขา ปีพ.ศ. 2538 พบว่ามีจำนวนประชากรม้งอยู่ 126,147 คน ได้กระจายอยู่ในพื้นที่ 13 จังหวัดภาคเหนือ อาศัยอยู่หนาแน่นที่สุดในเขตจังหวัดตาก น่าน เชียงใหม่ เชียงราย เพชรบูรณ์ พิษณุโลก พะเยา และกำแพงเพชร มีกระจายอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน แพร่ ลำปาง เลย และสุโขทัย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ อ้างแล้ว, 2538, ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา อ้างแล้ว, 2538, ขจัดภัย อ้างแล้ว, 2528)

5. เศรษฐกิจ

ในอดีตม้งมีอาชีพทางการเกษตรและการค้าขายบ้างเล็กน้อย การเกษตรในอดีตนั้นผลิตเพื่อบริโภคเท่านั้นไม่ใช่เพื่อขาย สาเหตุเนื่องมาจากการสื่อสาร การคมนาคมยังไม่สะดวก การติดต่อกับภายนอกเป็นไปด้วยความยากลำบาก แต่ในปัจจุบันนี้หลังจากการคมนาคมมีความสะดวกขึ้นอีกทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนต่างก็เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริมด้านการเกษตร การศึกษา การสาธารณสุขและการปกครอง ม้งก็เริ่มให้ความสนใจสิ่งต่างๆ ที่หน่วยงานเหล่านั้นนำเข้ามาให้ เช่น เริ่มให้บุตรหลานได้รับการศึกษา และขณะเดียวกันระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อการยังชีพก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตเพื่อขาย ซึ่งเรียกว่า การผลิตสู่ระบบเศรษฐกิจ

(ประเสริฐ แสงขาอรุณ)

6. ลักษณะบ้าน

บ้านของม้งโดยทั่วไปจะปลูกเป็นบ้านชั้นเดียวคล่อมติดดินหลังคามุงด้วยไม้ผ่าใช้ตะปูตอกติดกัน หรือมุงด้วยหญ้าคา กั้นฝาบ้านด้วยแผ่นไม้ผ่าเช่นกัน แต่ปัจจุบันค่อนข้างหายาก เนื่องจากวิถีชีวิตของม้งได้เปลี่ยนแปลงไป วิธีสร้างบ้านก็พลอยเปลี่ยนไปด้วย โดยใช้วัสดุที่หาซื้อได้ หรือหาได้ในท้องถิ่นแทนการใช้ไม้เหมือนสมัยก่อน ภายในบ้านดูไม่ค่อยมีระเบียบเท่าที่ควร กลางบ้านมีเตาไฟสำหรับหุงต้มและสำหรับผิง มีเตาใหญ่สำหรับต้มอาหารสัตว์ หรือใช้ทำอาหารใช้เวลามีงานหรือพิธีกรรมใหญ่ๆ มีครกกระเดื่องอยู่ติดฝาด้านในสุด บางบ้านทำแคร่ยกพื้นสำหรับนั่งเล่นและรับแขก ส่วนฝาผนังด้านที่ตรงกันข้ามกับประตูหน้าบ้าน จะมีหิ้งบูชาบรรพบุรุษ
(ศูนย์ศิลปชนแห่งประเทศไทยและคณะ, 2535, หน้า 97-98)

7. ครอบครัว/เครือญาติ

ลักษณะสังคมของม้งจะยึดถือเอาเชื้อสายทางบิดาเป็นหลักดังนั้นการนับญาติและการลำดับช่วงชั้นว่าใครมีความอาวุโสกว่ากัน จะต้องนับขึ้นจากชื่อของบิดา ปู่ ทวดและปู่ทวด ขึ้นไปเรื่อย ๆ วิธีการนับญาติเช่นนี้จะต้องอาศัยการจำเพียงอย่างเดียว สังคมของม้งถ้ามีการนับญาติกันย้อนขึ้นไปแล้ว ในที่สุดจะพบว่าเป็นการแยกครัวเรือนมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน ก็จะถือว่าเป็นครัวเรือนเดียวกัน ผลที่จะตามมาคือ ให้การยอมรับและเคารพในระบบรุ่นซึ่งกันและกัน

8. ศาสนา/ความเชื่อ

ม้งมีความเชื่อเกี่ยวกับผีต่างๆ ผีบางชนิดอาศัยอยู่ตามต้นไม้ ภูเขา หรือตามไร่นา นอกจากนี้ยังมีผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือคุ้มครองเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำเหล็ก ตลอดจนผีที่ถือว่าคอยสอนหมอยา และหมอผี แต่ละปีหมอผีจะต้องเซ่นสังเวยผีต่างๆ ดังกล่าวครั้งหนึ่ง

ตามความเชื่อของม้งเชื่อว่า แต่ละคนมี 3 ขวัญ เด็กเมื่อเกิดมามีขวัญ 3 ขวัญ หมอผีจะต้องทำพิธีเซ่นสังเวย หมูและไก่เพื่อเรียกขวัญทั้ง 3 เข้าร่างของเด็ก เมื่อเด็กมีขวัญทั้ง 3 แล้วจึงจะได้รับการตั้งชื่อ ม้งเชื่อว่าขณะหลับจะมี 1 ขวัญที่อยู่กับร่าง แต่อีก 2 ขวัญจะออกจากร่าง แต่ถ้าหากว่าขวัญออกจากร่างทั้ง 3 ขวัญ คนๆ นั้นก็จะตาย

ม้งยังเชื่อว่ามีบุคคลบางคนมีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับผีในลักษณะที่คนธรรมดาไม่สามารถจะทำได้ บุคคลผู้มีความสามารถดังกล่าวคือ "หมอผี" เชื่อกันว่าหมอผีได้รับอำนาจเหนือธรรมชาติจากผี ซึ่งเข้าไปสิงอยู่ในตัวของเขา หมอผีสามารถจะมองเห็นผีในขณะที่ตื่นและติดตามผีไปในที่ต่างๆ ได้ ปกติหมอผีจะมีความชำนาญและความรู้ซึ่งคนธรรมดาไม่มี หมอผีของม้งจะเป็นผู้หญิงหรือชายก็ได้

9. การแต่งกาย

จากประวัติของม้งพบว่าม้งมี 2 กลุ่มใหญ่ๆ กล่าวคือ กลุ่มม้งลายและม้งขาว การแต่งกายของทั้ง 2 กลุ่มนี้ก็แตกต่างกันทั้งหญิงและชาย จะมีส่วนคล้ายกันก็คือทั้งสองกลุ่มนี้จะปักลวดลายไว้บนเสื้อผ้าโดยเฉพาะเครื่องแต่งกายของผู้หญิงแต่ลายที่ปักนั้นม้งขาวจะมีความละเอียดกว่าม้งลาย โดยดูจากผ้าที่ใช้ปัก ซึ่งผ้าที่ม้งขาวใช้ปักนั้นจะเป็นผ้าที่ละเอียดมาก

9.1 การแต่งกายของผู้หญิง

ม้งลาย เสื้อสีดำแขนยาวจะปักลายไว้ที่ปลายแขน สาบเสื้อ และปกเสื้อ ส่วนกระโปรงนั้นเป็นผ้าใยกัญชาทอแล้วเขียนลายย้อมด้วยสีกรม ชายกระโปรงจะปักลายแล้วนำมาต่อกับผ้าที่เขียนลายแล้ว ตัวกระโปรงใช้ผ้าประมาณ 7 เมตร จะจับจีบเล็ก ๆ มีความละเอียดมาก กระโปรงจะนุ่งโดยการพันแล้วมัด นอกจากนี้จะมีผ้ามัดเอวโดยใช้ผ้ากว้างประมาณ 1 ฟุต ส่วนความยาวนั้นขึ้นอยู่กับความสูงของแต่ละคนผ้าชิ้นนี้ปักด้วยลวดลายส่วนบนทั้ง 2 ข้างจะมีสายต่อยาวๆ เพื่อใช้สำหรับพันเอว ส่วนปลายของสายทั้งสองข้างนี้จะปักด้วยลายและติดพู่ด้วยไหมพรมนอกจากนี้ยังมีถุงน่องด้วย

วิธีการแต่งตัว สวมเสื้อก่อนแล้วสวมกระโปรงทับ ก่อนที่จะพันด้วยผ้าพันเอว ก็จะใช้ผ้าดำพันรอบหนึ่งก่อน แล้วจึงพันด้วยผ้ามัดเอว โดยให้ผ้าที่มีลายปักนั้นอยู่ด้านหน้า ใช้สายพันรอบเอวแล้วผูกให้พู่ห้อยอยู่ข้างหลัง สวมถุงน่อง

ม้งขาว เสื้อสีดำแขนยาว มีลวดลายที่ปลายแขน สาบเสื้อ และปกเสื้อ ม้งขาวจะไม่นุ่งกระโปรง แต่จะนุ่งกางเกงแบบกางเกงสะดอนอกจากในช่วงเทศกาลปีใหม่เท่านั้น หญิงม้งขาวจึงจะนุ่งกระโปรงที่ทำจากใยกัญชาสีขาวล้วน ม้งขาวจะมีผ้ามัดเอว 2 ชิ้น คือ ชิ้นหน้าและชิ้นหลัง ชิ้นหลังนั้นจะไม่ปักลวดลาย แต่ชิ้นหน้านั้นจะปักลวดลายอย่างสวยงาม ชิ้นหน้าจะมีขนาดกว้างและยาวกว่าชิ้นหลัง นอกจากนี้หญิงม้งขาวยังสวมหมวกซึ่งมีลักษณะเป็นทรงกระบอก ปักลายไว้ด้านหน้า เวลาสวมจะนำวางบนศีรษะแล้วใช้ตัวหนีบผมยึดติดผมกับหมวก หญิงม้งขาวก็สวมถุงน่องคล้ายหญิงม้งลาย

วิธีการแต่งตัว สวมเสื้อก่อนแล้วสวมกางเกงทับ จากนั้นจะพันเอวด้วยผ้าพันเอวชิ้นหลังแล้วพันด้วยชิ้นหน้าโดยปล่อยให้พู่ห้อยอยู่ข้างหลัง แล้วสวมถุงน่อง

9.2 การแต่งกายของผู้ชาย

ม้งลาย เสื้อสีดำแขนยาว ตัวสั้น ปักลายที่ปลายแขน สาบเสื้อและชายเสื้อ กางเกงสีดำเป้ายาวเท่ากับขาวกางเกง ปลายขากางเกงปักด้วยลาย ผ้ามัดเอวมีความยาวประมาณ 3 เมตร ปลายผ้า 2 ข้างปักด้วยลาย

ม้งขาว เสื้อสีดำ/น้ำเงิน แขนยาว ปลายแขนและสาบเสื้อปักด้วยลวด ลายสวยงาม กางเกงสะดอสีดำหรือสีน้ำเงิน ผ้ามัดเอวปักด้วย ลวดลายที่ปลายทั้งสองข้าง

10. ภาษา

ผู้เชี่ยวชาญต่างได้จัดประเภทภาษาม้งว่า เป็นภาษาในตระกูลมอญ-เขมร (ออสโตรเอเชียติค) ไท, ซีนีติค (Sinitic) บางท่านถือว่า ภาษาม้ง-เมี่ยน เป็นสาขาหนึ่งของภาษาตระกูลจีน-ธิเบต

ภาษาม้งเป็นภาษาที่มีเสียงก้องและเป็นคำโดดๆ ต่างกับภาษาจีนทั้งคำและการออกเสียง มีคำศัพท์จำนวนมากยืมมาจากจีน ไทย ลาว และชนชาติอื่นๆ ที่ม้งมีความสัมพันธ์ด้วย

ในประเทศไทยม้งพูดภาษาที่มีความคล้ายคลึงกับภาษาที่ใช้อยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ภาษาพูดของม้งกลุ่มย่อยต่างๆ ในประเทศไทยสามารถจะใช้ติดต่อกันได้ แม้ว่าจะแตกต่างกันมากก็ตาม ภาษาไทย ลาว และยูนนาน เป็นภาษากลางที่ม้งในภาคเหนือของประเทศไทยใช้อยู่ จากการศึกษาของ Gordon Young ปรากฏว่า ม้งที่เชียงใหม่ใช้ภาษาไทยใหญ่เป็นภาษาสำคัญที่สอง กล่าวกันว่า พวกม้งโบราณมีภาษาเขียนเหมือนภาษาจีน แต่ว่าม้งในไทยไม่ได้ใช้กันนานแล้ว

ค. เผ่าลาหู่

1. ประวัติความเป็นมา

ลาหู่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในประเทศธิเบต หรือบริเวณใกล้เคียงประเทศธิเบต เมื่อถูกชาวจีนรุกรานบีบบังคับก็ค่อยๆ ถอยร่นอพยพลงมาทางใต้ ในศตวรรษที่ 17 และ 18 พวกลาหู่ได้ตั้งอาณาจักรอิสระของตนเองบริเวณเขตแดนพม่า-จีนระหว่างทิศตะวันตกของเมืองว้าและทางทิศตะวันออกของยูนนาน มีหัวหน้าปกครองกันเอง ในปีพ.ศ. 2423-2433 พวกลาหู่ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ถูกทหารจีนรุกรานอีก จึงได้อพยพลงมาทางใต้ บางพวกอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ในลาว บางพวกอาศัยอยู่ในบริเวณรัฐฉาน บางพวกอพยพมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย

ลาหู่ที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยแบ่งออกเป็นพวกใหญ่ๆ ได้ 5 พวก คือ ลาหู่แดง (Lahu Nyi) ลาหู่ดำ (Lahu Na) ลาหู่เหลือง (Lahu Bala) ลาหู่ชี (Lahu Shi) และลาหู่เชเล (Lahu Shehleh) พวกลาหู่แดง ลาหู่ดำ และลาหู่เหลือง อพยพจากพม่าและลาวสู่ไทย เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมานี้ ส่วนลาหู่ชีและลาหู่เชเล ได้อพยพจากพม่าเข้าสู่ไทยในเวลาไล่เลี่ยกับสองพวกแรก (ขจัดภัย อ้างแล้ว, 2528, หน้า 91)

2. โครงสร้างการปกครอง

หมู่บ้านของชาวลาหู่ทุกแห่งไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็ก จะมีหัวหน้าหมู่บ้านอยู่คนหนึ่ง บางหมู่บ้านอาจมีผู้ช่วยหัวหน้าอีกก็ได้ หัวหน้าหมู่บ้านมีหลายระดับ การแบ่งระดับนี้ได้รับอิทธิพลการปกครองภายนอกจะเห็นว่าพวกลาหู่ในรัฐฉานซึ่งได้รับอิทธิพลทางการปกครองจากไทยใหญ่ ตำแหน่งเหล่านี้บางส่วนก็เป็นการเลือกขึ้นมา บางส่วนก็เป็นมรดกตกทอดกันมา ส่วนรัฐบาลไทยยอมรับตำแหน่งหัวหน้าเพียงระดับเดียว เรียกว่า "แก่" ซึ่งย่อมาจากคำว่า "ผู้แก่" ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางการก็มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน รับผิดชอบต่อรัฐบาลไทย

หัวหน้าหมู่บ้านจะปกครองหมู่บ้านโดยการฟังเสียงจากสภาหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วย หัวหน้าหมู่บ้าน ผู้ช่วย(ถ้ามี) ผู้อาวุโส ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือและพ่อครูหรือพระประจำหมู่บ้าน ไม่ใช่ทำการบริหารโดยอำเภอใจพวกผู้สูงอายุในหมู่บ้านอาจจะตัดสินให้หัวหน้าหมู่บ้านพ้นจากตำแหน่งได้หรืออาจถูกขอร้องให้เปลี่ยนใจความคิดใหม่หัวหน้าหมู่บ้านจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างลูกบ้าน การลงโทษจะเป็นการปรับเงิน ถ้าเป็นกรณีร้ายแรง เช่น การฆาตกรรม จะนำตัวผู้กระทำผิดส่งให้ตำรวจไทยจัดการ

3. โครงสร้างทางสังคม

3.1 **ครอบครัว** ครอบครัวของลาหู่ประกอบด้วยหัวหน้าครอบครัว ภรรยาและลูก และหลายครอบครัวจะรวมเป็นครัวเรือน อยู่ภายใต้การปกครองของหัวหน้าครัวเรือน แต่ก็มีหลายครัวเรือนที่ประกอบด้วยครอบครัวเพียงครอบครัวเดียว แต่ครอบครัวเหล่านี้ต่อไปจะกลายเป็นครัวเรือน

ขึ้นมาโดยนับรวมญาติทางฝ่ายสามี ภรรยาเข้าไปด้วย และโดยที่ผู้ชายลาหู่เมื่อแต่งงานแล้วต้องไปอยู่กับครอบครัวของภรรยา ดังนั้น หลายครัวเรือนจึงรวมถึงลูกสาวที่แต่งงานแล้ว สามี และลูกๆ ด้วย

ครัวเรือนจะเป็นที่รวมความมั่งคั่งของหมู่บ้าน แต่ละครอบครัวจะมีสมบัติของตัวเอง เพาะปลูกเอง แต่ผลผลิตที่ได้ส่วนหนึ่งนำไปให้หัวหน้าครัวเรือน เช่น ครอบครัวหนึ่งได้ผลผลิต 3 ส่วน ต้องเอาไปให้หัวหน้าครัวเรือน 2 ส่วน ถ้าผลิตได้เพียงส่วนเดียวจะต้องเอาให้หัวหน้าหมด แล้วหัวหน้าจะจัดแบ่งให้แก่ครอบครัวที่ปลูกนั้นตามที่หัวหน้าเห็นสมควร หัวหน้าครัวเรือนจะรับผิดชอบเกี่ยวกับทุกข์สุขของทุกๆ คนในครัวเรือนและเป็นผู้จัดหาอาหารเสื้อผ้าให้ด้วย

เมื่อหัวหน้าครัวเรือนตายลง ตำแหน่งหัวหน้าจะตกอยู่กับภรรยาของเขา ทรัพย์สมบัติจะแบ่งให้ลูกหลานที่อยู่ด้วยเป็นจำนวนมากกว่าผู้ที่อพยพออกไปแล้ว ตัวภรรยาผู้ตายนั้นถึงแม้จะรับตำแหน่งสืบต่อมา แต่ความจริงแล้วเป็นเพียงผู้ช่วยของผู้ชายที่มีอายุมากที่สุดในครอบครัวขณะนั้น ซึ่งอาจเป็นลูกชายหรือลูกเขยก็ได้ แต่โดยมากจะเป็นลูกเขย เนื่องจากลาหู่เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องไปอยู่บ้านของภรรยา ซึ่งบุคคลผู้นี้จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนต่อไป

3.2 **การแต่งงาน** ชายหนุ่มชาวลาหู่ไม่ชอบสนทนาเกี้ยวพาราศีกับหญิงสาวภายในหมู่บ้านเดียวกัน เพราะการใช้ชีวิตจำเจอยู่ใกล้ชิดกันมาตั้งแต่เด็ก จึงไม่ค่อยมองเห็นความสวยงามของสาวในหมู่บ้าน พวกเขามักจะพากันไปเที่ยวสาวหมู่บ้านอื่น ชีวิตรักก็คล้ายคลึงกับหลายเผ่าคือมีอิสระในการเลือกคู่ครอง เมื่อตกลงจะอยู่กินกันฉันสามีภรรยาแล้ว ฝ่ายชายก็จะจัดผู้ใหญ่ไปสู่ขอ ลาหู่ไม่นิยมจัดงานแต่งงานใหญ่โต ฝ่ายชายจะนำไก่ 2 ตัว (ตัวผู้ 1 ตัว, ตัวเมีย 1 ตัว) เทียนขี้ผึ้ง 1 คู่, น้ำ 1 แก้ว, ฝ้าย 2 เส้น (1 คู่) ลาหู่แต่ละอย่างก็จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปบ้าง เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องมาอยู่บ้านภรรยา เพื่อช่วยทำงานให้กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ถ้าเป็นลาหู่แดงต้องอยู่บ้ายภรรยา 2 ปี จากนั้นจึงแยกบ้านได้ สำหรับลาหู่ดำไม่กำหนดระยะเวลาถึง 3 ปี อาจอยู่เพียงปีเดียวก็แยกบ้านอยู่ต่างหาก กรณีฝ่ายหญิงเป็นลูกสาวคนเดียวของพ่อแม่ ลูกเขยมักจะเลือกอยู่กับบ้านฝ่ายหญิงแทนที่จะแยกไปตั้งบ้านเรือนของตนต่างหาก

4. การกระจายตัว

ชาวลาหู่อาศัยกระจัดกระจายกันอยู่ในมณฑลยูนนาน, ปักกิ่ง ประเทศจีน พม่า ลาวและไทย สำหรับในประเทศไทยลาหู่ส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่ในเขตอำเภอแม่จัน อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย อำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และมีกระจัดกระจายในเขตจังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน กำแพงเพชร ลำปาง และเพชรบูรณ์ จำนวนประชากรลาหู่ที่สำรวจปี พ.ศ. 2538 มีจำนวน 78,842 คน (สำนักสถิติแห่งชาติ อ้างแล้ว, 2538, ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา อ้างแล้ว, 2538)

5. เศรษฐกิจ

ชาวลาหู่พึ่งพาการเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ไร่แต่ละไร่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างมาก ประมาณ 3 ปี จากนั้นจะหาแหล่งทำไร่ใหม่ แล้วกลับมาใช้พื้นที่เดิมอีกภายหลัง 10-15 ปีล่วงไปแล้ว ข้าวและข้าวโพดเป็นพืชหลักที่ผลิตเพื่อบริโภคในอดีตพืชที่เป็นสินค้าสำคัญและนำเงินสดมาสู่ชาวลาหู่ก็คือ ฝิ่นและพริกไทย แต่ปัจจุบันนี้การเพาะปลูกได้เปลี่ยนรูปแบบไป การผลิตมุ่งเน้นเพื่อการค้ามากขึ้น และพืชที่ปลูกก็ไม่ใช่พันธุ์พืชพื้นเมืองดังเช่นในอดีต

สัตว์เลี้ยงที่สำคัญของลาหู่ได้แก่ ไก่และหมู บางหมู่บ้านอาจมีม้าและพ่อไว้สำหรับบรรทุกของ ส่วนวัวควายนั้นไม่ค่อยเลี้ยงกัน สัตว์เลี้ยงของลาหู่ไม่ได้มีไว้สำหรับขาย ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้ใช้งาน หรือเซ่นสังเวยในพิธีกรรมต่างๆ

6. ลักษณะบ้าน

บ้านเรือนของเผ่าลาหู่ส่วนมากปลูกยกพื้นใต้ถุนสูง ซึ่งจะใช้เป็นที่เก็บฟืน เสาบ้านเป็นไม้เนื้อแข็ง พื้นฟาก ฝาฟาก มุงด้วยหญ้าคา หรือใบก้อ วิธีมุงหลังคาด้วยหญ้าคาของชาวลาหู่ค่อนข้างแปลก คือ แทนที่จะมัดคาเป็นต้นๆ เขาใช้มุงฟ่อนทับกันหนาแน่นเช่นเดียวกับวิธีการมุงหลังคาด้วยหญ้าของชาวยุโรป การมุงแบบนี้ทำให้ใช้ได้ทน และอบอุ่นในฤดูหนาว

ตัวบ้านแบ่งออกเป็น2 ตอน ตอนหน้าเป็นชานนอกชายคา ปูด้วยไม้ฟาก มีบันไดเป็นไม้ท่อนยาวพาดจากพื้นดินขึ้นไปสู่บ้าน ตอนหลังเป็นห้องสี่เหลี่ยมกว้าง 3-4 เมตร มีฝาสานรอบทุกด้าน สูงประมาณ 1 เมตรครึ่ง ทำด้วยไม้ไผ่ล้วนไม่มีเพดาน ตรงกลางห้องมีเตาไฟ 1 เตา สำหรับทำอาหารรอบๆ เตาไฟเป็นที่นอนและใช้เป็นที่ต้อนรับแขกด้วย สำหรับบ้านของหัวหน้าหมู่บ้านจะใหญ่โตกว่าบ้านของลูกบ้านราว 2 เท่า มีห้องนอนสำหรับต้อนรับแขก กับห้องนอนของครอบครัว เตาไฟทำไว้ 2 แห่ง เพราะบรรดาแขกผู้ไปเยือนหมู่บ้านจะไปหาหัวหน้าหมู่บ้านก่อน และพักค้างแรมอยู่ภายในบ้านผู้เป็นหัวหน้านั้นเอง

7. ครอบครัว/เครือญาติ

ครอบครัวของลาหู่จะเป็นลักษณะครอบครัวขยายก็มีบ้างที่เป็นครอบครัวเดี่ยวจะมีหัวหน้าครัวเรือนเพียงคนเดียว ทุกคนจะต้องเชื่อฟังและให้ความเคารพต่อหัวหน้าครัวเรือน การนับญาตินั้นจะนับรวมญาติทางฝ่ายสามีและภรรยาเข้าด้วยกัน

8. ศาสนา/ความเชื่อ

ชาวลาหู่ก็นับถือผีเช่นเดียวกับชาวเขาเผ่าอื่นๆ ผีที่มีอำนาจที่สุดได้แก่ ผีฟ้า ซึ่งลาหู่เรียกว่า "กือซา" (Guisha) ชาวลาหู่นับถือผีฟ้าเปรียบเสมือนเป็นพระเจ้า ลาหู่เชื่อว่าผีฟ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งที่ดีงามทั้งหลายในโลกนี้ นอกจากผีฟ้าแล้วยังมีผีเรือนและผีหมู่บ้านที่ลาหู่นับถือ ผีเรือนทำหน้าที่ป้องกันภัยให้แก่คนในบ้านเป็นดวงวิญญานบรรพบุรุษที่ล่วบล่วงไปแล้วจะมีหิ้งบูชาไว้ตรงหัวนอน

ของเจ้าของบ้านจะเซ่นไหว้เป็นประจำหรือเมื่อยามเจ็บป่วยส่วนผีหมู่บ้านทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านจะมีศาลปลูกอยู่ด้านหนึ่งของหมู่บ้าน ผีเหล่านี้ถือว่าเป็นผีดีเป็นประโยชน์ต่อชาวลาหู่ สำหรับผีร้ายที่ชาวลาหู่เกรงกลัวนั้นก็มีมากมาย เช่น ผีน้ำ ผีป่า ผีไร่ ผีภูเขาหลวง เป็นต้น

9. การแต่งกาย

ในอดีตลาหู่ทอผ้าใช้เอง แต่ในปัจจุบันแทบจะไม่มีใครทอผ้าใช้เอง นอกจากจะทอพวกของใช้ที่มีขนาดเล็กๆ เช่น ย่าม หรือสายสะพายย่ามเท่านั้น เสื้อผ้าของลาหู่จะใช้ผ้าดำ หรือผ้าสีฟ้าซึ่งขึ้นอยู่กับว่าเป็นลาหู่กลุ่มใด และตกแต่งด้วยผ้าหลากสีเป็นลวดลายสวยงาม ลาหู่มีหลายกลุ่ม รูปแบบของตัวเสื้อและลายบนเสื้อผ้าจึงแตกต่างกันไปตามกลุ่ม แต่ทุกกลุ่มจะนุ่งซิ่นเช่นเดียวกัน เสื้อของหญิงลาหู่ดำจะมีสองตัว ตัวในจะเป็นเสื้อแขนยาวตัวสั้นแค่เอว ส่วนตัวนอกจะเป็นเสื้อแขนยาวตัวเสื้อยาวถึงน่อง ตกแต่งด้วยผ้าหลากสีและเครื่องเงิน

สำหรับเสื้อผ้าของผู้ชายลาหู่ทุกกลุ่มทั้งเสื้อและกางเกงจะใช้ผ้าสีดำใช้ผ้าสีต่างๆทำเป็นแถบยาวซ้อนกันบริเวณปลายขากางเกงปลายแขนเสื้อและด้านหน้าตัวเสื้อแต่จะไม่มีลวดลายมากเหมือนกับเสื้อผ้าของผู้หญิง ผู้ชายลาหู่สวมถุงน่องด้วยในขณะที่ผู้หญิงไม่สวม

10. ภาษา

ลาหู่พูดภาษาธิเบต-พม่าซึ่งคล้ายคลึงกับพวกอาข่าและลีซูและบางทีก็ไปเหมือนกับภาษาของพวกโล-โลทางใต้ภาษาบางคำเอามาจากภาษาดั้งเดิมของจีนและไทยใหญ่ลาหู่ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยใหญ่และลาวพอเข้าใจได้และบางคนก็พูดภาษาจีนยูนนาน ลาหู่ดำบางพวกที่อพยพมาจากพม่าสามารถพูดภาษาพม่าได้คล่องแคล่วทั้งยังอ่านและเขียนอักษรโรมันที่พวกสอนศาสนานำไปเผยแพร่ได้อีกด้วยสำหรับลาหู่แดงปรากฏว่าไม่มีผู้ใดรู้หนังสือภาษาลาหู่แดงและลาหู่ดำต่างกันไม่มากนักจึงพอฟังกันรู้เรื่องส่วนลาหู่อีกสองพวกคือลาหู่เชเลและลาหู่ชีพูดภาษาแตกต่างกันออกไปมากซึ่งทั้งลาหู่ดำและลาหู่แดงต่างก็ประสบความยากในการติดต่อกับลาหู่ทั้งสองกลุ่มดังกล่าวข้างต้น

ง. เผ่าเมี่ยน

1. ประวัติความเป็นมา

เมี่ยน (เย้า) ได้รับการจัดให้อยู่ในพวกมงโกลอยด์ คือ เป็นชาวเขาสายจีน-ธิเบต ในกลุ่มจีนเดิม เรียกตนเองว่า "เมี่ยน" (MIEN) หรือ "อิ้วเมี่ยน" (IU MIEN) มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ แถบมณฑลกวางสี กวางเจา และยูนนาน เมี่ยนที่เข้ามาในประเทศไทยสันนิษฐานว่าอพยพมาจากประเทศจีน และอพยพลงมาเรื่อย ๆ โดยเข้ามาในลาว (ราว พ.ศ. 2393) และพม่าก่อน แล้วจึงอพยพเข้ามาในประเทศไทย ในส่วนนี้ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า เมี่ยน (เย้า) เข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อไหร่ ประมาณว่าคงจะเข้ามาราว พ.ศ. 2433 หรือประมาณเมื่อ 100 ปีเศษ ที่ผ่านมา (อ้างจาก สายเมือง, 2529, อ้างจาก ขจัดภัย, 2528, อ้างจาก วนัช, 2528, หน้า 1 (เอกสารโรเนียว))

2. โครงสร้างการปกครอง

ชาวเมี่ยนมีผู้นำทางวัฒนธรรม เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เทียบเท่ากับผู้ใหญ่บ้าน เมี่ยนเรียกว่า " **ล่างเจี๊ยว** " คอยดูแลความประพฤติของชาวบ้าน คอยส่งเสริมให้เกิดความรักใคร่สามัคคี รู้จักประนีประนอม เป็นผู้ให้ความเป็นธรรม คอยไกล่เกลี่ยเวลาที่เกิดกรณีพิพาท หรือมีเรื่องบาดหมาง โดยใช้กฎและระเบียบของสังคมชาวเมี่ยน ตามจารีตประเพณีเป็นเกณฑ์ตัดสิน คล้ายกับเป็นผู้รักษากฎระเบียบการอยู่ร่วมกันของสังคม (ศูนย์ศิลปชนแห่งประเทศไทยและคณะ, 2535, หน้า 104-105)

3. โครงสร้างทางสังคม

ครอบครัว ระบบครอบครัวของชาวเมี่ยนมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย โดยปกติแล้ว ครอบครัวขยายนั้นจะขยายทางฝ่ายผู้ชาย คือ บุตรชายแต่งงานก็จะนำภรรยามาอยู่บ้าน ส่วนบุตรสาวเมื่อแต่งงานแล้ว ก็ต้องไปอยู่บ้านของฝ่ายชาย จะมีในกรณีที่บ้านของฝ่ายหญิงมีลูกสาวคนเดียว เมื่อแต่งงานกันฝ่ายชายต้องมาอยู่ที่บ้านภรรยา เมื่อมีลูกก็ต้องใช้ตระกูลและนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง เนื่องจากทางฝ่ายหญิงไม่มีผู้สืบตระกูลและเลี้ยงดูพ่อแม่ ในกรณีเช่นนี้ฝ่ายชายไม่ต้องจ่ายค่าสินสอด และต้องอยู่เลี้ยงดูพ่อแม่ของภรรยาตลอดไป

การแต่งงาน หญิงชายมีอิสระในการเลือกคู่ โดยใช้ความรักและความเหมาะสมเป็นหลักใหญ่ ไม่มีการบังคับแต่อย่างใด จะมีบ้างก็บางกรณีที่พ่อแม่ทั้งสองฝ่ายเห็นว่า เหมาะสมกันฝ่ายชายก็ขยันขันแข็ง ฝ่ายหญิงก็ขยันทำงาน อีกทั้งพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายเป็นเพื่อนกัน ในกรณีนี้ก็อาจจะให้ลูกแต่งงานกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องถามความสมัครใจของลูกด้วย การแต่งงานของเมี่ยนแบ่งได้ 2 แบบ คือ การแต่งงานเล็กและการแต่งงานใหญ่ การแต่งงานเล็กนั้นกระทำที่บ้านผู้หญิง ส่วนการแต่งงานใหญ่นั้นกระทำที่บ้านผู้ชาย มีการกินเลี้ยงกันถึง 3 วัน 3 คืน ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก เมื่อหญิง

แต่งงานและลอดประตูผีออกไปแล้ว ถือว่าขาดจากการนับถือผีบรรพบุรุษของตนแล้ว ต้องไปนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายสามีต่อไป

ค่านิยมทางสังคมบางอย่าง การซื้อเด็กเผ่าอื่นมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ทั้งนี้เพื่อเพิ่มแรงงานภายในครอบครัว เด็กที่ถูกซื้อมาเป็นบุตรบุญธรรม ก็จะได้รับการปฏิบัติเหมือนกับลูกคนหนึ่ง ไม่มีการแบ่งแยก จะใช้แซ่ตระกูลและนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน เด็กที่ถูกซื้อมาเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อยร้อยละ 10 จะซื้อมาจากพวก ม้ง อาข่า ลาหู่ ไทยใหญ่ ขมุ ลาว และไทย (ขจัดภัย อ้างแล้ว, 2528)

4. การกระจายตัว

จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2538 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา และสภาความมั่นคงแห่งชาติ พบว่ามีจำนวนประชากรเมี่ยนที่อยู่ในประเทศไทยราว 47,305 คน ไม่นับผู้ที่อยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยต่างๆ อาศัยอยู่หนาแน่นที่สุดในเขตจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา ลำปาง มีจำนวนไม่น้อยที่อยู่ในจังหวัดที่อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร เชียงใหม่ สุโขทัย และมีกระจายอยู่บ้างในเขตจังหวัดตาก และเพชรบูรณ์

5. ระบบเศรษฐกิจ

เดิมชาวเผ่าเมี่ยนยึดหลักการผลิตเพื่อยังชีพแต่ปัจจุบันต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ต้องทำการผลิตเพื่อการค้า ได้แก่การผลิต ข้าวโพด ขิง พริก ถั่วแดง ฟักทอง มะขาม ลิ้นจี่ มะม่วง นอกจากพืชเศรษฐกิจดังกล่าวแล้ว ชาวเมี่ยนก็ยังต้องพึ่งตนเอง โดยการทำไร่หมุนเวียน ไม่ใช่ไร่เลื่อนลอยตามที่เรียกและพลอยเข้าใจผิด ๆ มานาน กล่าวคือ จะใช้พื้นที่เพาะปลูกหมุนเวียน 4-5 และไม่เกิน 7 ปี เพื่อจะย้อนกลับมาทำที่เดิมอีก (ทิ้งระยะนานเท่าใดขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือน และบริเวณพื้นที่ของชุมชน) เพื่อให้ดินได้ฟื้นตัว สร้างความชุ่มชื้นและต้นไม้จะขึ้นมาอีก โดยทั่วไปแล้วเมื่อฟัน-เผาเสร็จ เมี่ยนจะปลูกพืชทำกินไม่เกิน 2 ปีติดกัน จากนั้นจะย้ายแปลงหมุนเวียนเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ (อ้างจาก จดหมายข่าว ชีวิตบนดอย ฉบับที่ 6, 2534, หน้า 14)

6. ลักษณะบ้าน

ลักษณะบ้านเรือนของเมี่ยนปัจจุบันแยกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- ลักษณะแบบดั้งเดิม
- ลักษณะแบบปัจจุบัน

ลักษณะแบบดั้งเดิม จะปลูกบ้านคล่อมดิน ใช้พื้นดินเป็นพื้นบ้าน วัสดุที่ใช้ได้จากไม้ไผ่ ไม้สักและไม้เนื้อแข็ง ใช้สำหรับทำเสาเท่านั้น บ้านมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาอาจมุงด้วยหญ้าคา ไม้เกล็ด ไม้สัก ซึ่งนำมาถากเป็นแผ่นๆ ใบหวายและไม้ไผ่ ฝาบ้านอาจเป็นไม้เนื้ออ่อนแล้วถากให้เรียบ การกั้นฝาบ้านจะกั้นเป็นแนวตั้ง บางทีก็ใช้ไม้ไผ่สานขัดแตะ จะมุงหลังคาเทลาดต่ำลง

เป็นการออกแบบป้องกันภายในบ้านจากลมและฝน พื้นโล่ง นอกจากที่สำหรับนอน จะมีทั้งพื้นและผนังกั้น ห้องต่างๆ จะถูกแบ่งด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ หรือไม้เนื้ออ่อนเป็นแผ่น จะมีประตูทางหน้าบ้าน หลังบ้าน และด้านข้างซึ่งถือกันว่า เป็นประตูผี ขนาดของบ้านขึ้นอยู่กับสมาชิกในครอบครัว

ลักษณะแบบปัจจุบัน จะมี 2 ลักษณะ คือ จะปลูกยกพื้นเหมือนบ้านคนพื้นราบ วัสดุที่ใช้อาจเป็นไม้สักทั้งหลัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี ออกแบบปลูกสร้างโดยช่างไม้ที่จ้างจากพื้นราบ อีกลักษณะหนึ่ง ปลูกคล่อมดิน ซึ่งพัฒนามาจากบ้านแบบดั้งเดิม แต่ได้เปลี่ยนวัสดุในการปลูกสร้าง ซึ่งเป็นไม้ไผ่, ใบหวาย, หญ้าคา มาเป็น ไม้สักทั้งหลัง หลังคามุงกระเบื้องหรือสังกะสี (อ้างจาก คู่มือการทำงานกับชาวเขา, กันยายน 2531, หน้า 2-3)

7. ครอบครัวและเครือญาติ

ครอบครัวของเมี่ยนนั้นส่วนมากจะเป็นครอบครัวขยาย คือ มีคู่สมรสในครอบครัวหลายคู่ เช่น ปู่-ย่า พ่อ-แม่ ลูกชาย-ลูกสะใภ้ และหากครอบครัวใดมีลูกชายหลายคน ก็อาจจะมีคู่สมรสมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวก็อาจจะมีตั้งแต่ 2-20 คน ซึ่งประกอบด้วย ปู่ ย่า บิดา มารดา ลูกชาย ลูกสะใภ้ ลูกสาวที่ยังไม่แต่งงาน หลาน(ลูกของลูกชาย) ในครอบครัวก็จะมีหัวหน้าครอบครัว ทุกคนจะต้องเคารพเชื่อฟังหัวหน้าครอบครัว และแต่ละคนในครอบครัวก็จะเคารพกันตามศักดิ์ ให้ความเคารพแก่ผู้อาวุโส การนับญาติจะเกิดขึ้นทางฝ่ายชายในแต่ละตระกูลจะมีรุ่นของตระกูล บางตระกูลมี 4 รุ่น บางตระกูลก็มีถึง 5 รุ่น การนับรุ่นจะนับตั้งแต่รุ่นแรกไปเรื่อยๆ จนครบ 4 หรือ 5 รุ่น (ขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูล) แล้วก็จะเวียนกลับมานับที่รุ่นแรกใหม่ เวียนไปเช่นนี้เรื่อยๆ หากต้องการทราบว่าคน ๆ นั้นเป็นญาติหรือไม่ ก็ต้องทราบก่อนว่ามาจากตระกูลไหน เมื่อทราบว่ามาจากตระกูลเดียวกันนั่นก็หมายความว่าเป็นญาติกัน ก็มักจะถามต่อเพื่อให้ทราบว่าเป็นลูกของใคร การถามเช่นนี้จะทำให้ทราบว่าเป็นรุ่นไหน และเป็นญาติกันอย่างไร จะเรียกกันแบบไหน เช่น เป็นปู่ ลุง ป้า อา หลาน หรือรุ่นเดียวกัน

8. ศาสนา/ความเชื่อ

ชาวเมี่ยนมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่เมี่ยนนับถือ คือ เทวดา หรือ เทพ และวิญญาณบรรพบุรุษ (Pantheism) เทพที่ชาวเมี่ยนนับถือและถือว่าสำคัญที่สุด มี 18 องค์ด้วยกัน มีอำนาจลดหลั่นกันมาตามลำดับ ในจำนวน 18 องค์นี้มีอยู่ 3 องค์ที่ถือว่ามีอำนาจสูงสุด เรียกว่า "ฟามฉิง" หรือสามดาว เทพทั้ง 18 องค์นี้ จะมีภาพวาดซึ่งถือเสมือนเป็นเสื้อของเทพ เวลาอัญเชิญมาในพิธีก็จะสถิตในรูปวาด รูปวาดนี้ตามปกติจะม้วนห่อไว้ในห่อผ้าหรือกรุ ซึ่งเรียกว่า "เมี้ยนคับ" จะเอาออกมาก็เฉพาะในพิธีสำคัญๆ เท่านั้น เช่น พิธีบวช หรือพิธีศพ

ผีที่ต้องเซ่นไหว้เป็นประจำ ได้แก่ ผีเรือนหรือวิญญาณบรรพบุรุษ จะทำแท่นบูชาไว้ในบ้านติดฝาผนังปิดด้วยกระดาษไม้ไผ่ ไม่มีรูปปั้นหรือรูปภาพอย่างใด นอกจากมีกระถางธูปเล็กๆ ถ้วยข้าว ถ้วยน้ำ

ในหมู่บ้านของเมี่ยนจะมีหมอผีหรือหมอศาสนาในการประกอบพิธีกรรมเรียกว่า "ซิปเมี้ยนเมี่ยน" ประกอบพิธีกรรมต่างๆ และทำหน้าที่หมอรักษาประจำหมู่บ้านไปด้วย เมี่ยนจะมีคำภีร์หรือตำราเขียนเป็นภาษาจีน มีไม้เสี่ยงทายคู่หนึ่ง มีการเผากระดาษเงินกระดาษทอง ทำความเคารพแบบคนจีน คนเมี่ยนเชื่อว่าในร่างกายของคนเรามีขวัญอยู่ทั้งหมด 11 ขวัญ ขวัญพวกนี้ชอบออกไปจากร่างกายคนเมื่อยามเจ็บป่วย ได้รับอันตรายหรือตกใจ การรักษาจำเป็นต้องเรียกขวัญกลับมา (ขจัดภัย อ้างแล้ว, 2528, หน้า 69-70)

9. การแต่งกาย

เครื่องแต่งกายของชาวเมี่ยนในอดีต จะทำการผลิตขึ้นมาใช้เองตั้งแต่กระบวนการแรก คือ ปลูกฝ้าย ปั่นด้าย ทอผ้า และนำมาปักลวดลายก่อนเย็บเป็นเครื่องแต่งกาย ผู้หญิงเมี่ยนทุกคนจะต้องหัดปักผ้าตั้งแต่อายุ 8 ขวบ พอเริ่มเป็นสาวรุ่นอายุ 13-14 ปี ก็จะปักลวดลายสำหรับตัวเอง แต่ละคนจะปักลวดลายอย่างประณีต

เครื่องแต่งกายของผู้หญิงเมี่ยน ประกอบด้วย

1. **กางเกง (โหว)** กางเกงของผู้หญิงมีลักษณะคล้ายกางเกงขาก๊วย แต่จะปักด้วยลวดลายที่สวยงามมาก วิธีนุ่งก็คล้ายกับนุ่งกางเกงขาก๊วย บางทีก็อาจใช้สายผ้ารัดให้แน่อีกชั้นก่อนจะพันทับด้วยผ้ามัดเอว

2. **เสื้อ (อลุย)** ตัวเสื้อเป็นสีดำยาวคลุมถึงเท้า ผ่าหน้าตลอด สาบเสื้อด้านในจะปักด้วยลวดลายรอบคอลงมาถึงเอว และติดด้วยไหมพรมสีแดงรอบคอจนถึง เอวเช่นกัน ตัวเสื้อชิ้นหน้าและชิ้นหลังจะแยกกัน โดยด้านข้างจะผ่าตั้งแต่ชายจนถึงเอวทั้งสองข้างและติดพู่สีแดง ส่วนด้านหลังเป็นผ้าผืนเดียวยาวคลุมซ้นเท้า แขนยาว รอบปลายแขนจะขลิบด้วยผ้าสีขาว แดง ดำ และเดินด้วยด้ายที่สานขึ้นเองสีขาว-แดง (อาจมีสีอื่นด้วย) กระดุมเสื้อจะทำด้วยเงินเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมทำที่เกี่ยวด้านใน เสื้อตัวหนึ่งจะใช้กระดุม 12 อัน ส่วนมากจะติดเฉพาะเสื้อที่ใช้ในงานสำคัญๆ เท่านั้น โดยทั่วไปจะใช้เข็มกลัด

3. **ผ้าโพกศีรษะ (ฆ่องเป่ว)** จะเป็นผ้าสีดำ มีความยาวประมาณ 4-5 วา กว้างประมาณ 1 ฟุต ปลายผ้าทั้งสองข้างจะปักด้วยลวดลายสวยงาม

การโพกศีรษะของเมี่ยนมี 2 แบบ คือ แบบหนึ่งจะโพกแบบวนรอบๆ ศีรษะ แล้วปล่อยให้ชายผ้าที่มีลวดลายโผล่มาสองข้างซ้าย-ขวา ส่วนอีกแบบหนึ่งนั้น มีลักษณะคล้ายกากบาท จะไม่ปล่อยชายออกมา แต่จะมีการปักลวดลายเมื่อโพกศีรษะแล้วลายจะอยู่กลางหน้าผากพอดี

4. **ผ้าพันเอว (หละ ชิน)** จะมีลักษณะเช่นเดียวกับผ้าโพกศีรษะ

วิธีการนุ่ง จะสวมกางเกงก่อน แล้วโพกศีรษะ จากนั้นสวมเสื้อ แล้วพันด้วยผ้าพันเอว โดยมัดแล้วปล่อยชายทั้งสองข้างไว้ข้างหลัง ส่วนเสื้อสองแผ่นหน้าก็จะม้วนแล้วผูกเอวไว้ เพื่ออวดลวดลายที่สวยงามของกางเกง

เครื่องแต่งกายของผู้ชายเมี่ยน ประกอบด้วย

1. **การเกง (โหว)** กางเกงของผู้ชายมีลักษณะแบบกางเกงขาก๊วย ไม่ปักลวดลาย ใช้ผ้าสีดำหรือสีกรม

2. **เสื้อ (อฉุย)** ตัวเสื้อจะเป็นผ้าทอสีดำหรือสีกรม แขนยาว ปลายแขนกุ้นด้วยผ้าสีขาว-แดง-ดำ เช่นเดียวกับชายเสื้อ มีกระเป๋า 2 ข้างปักด้วยลวดลายตัวเสื้อผ่าคล้ายเสื้อคนจีน ใช้กระดิ่งเงินติดเป็นกระดุม

วิธีการนุ่ง สวมกางเกงก่อน แล้วสวมเสื้อทับ ในสมัยก่อนผู้ชายก็โพกศีรษะด้วยเช่นกัน แต่ในปัจจุบันนี้ ไม่นิยมโพกกันแล้ว อาจเพราะยุ่งยากและไม่สะดวก

10. ภาษา

คำว่า "เย้า" ไม่มีในภาษาของเผ่า "เมี่ยน" เนื่องจากเป็นคำเรียกที่กำหนดโดยทางราชการ ซึ่งไม่เคยมีใครทราบที่มาอย่างแน่ชัด คำว่า "เมี่ยน" แปลว่า "คน" หรือ "มนุษย์" ภาษาเมี่ยนจัดอยู่ในกลุ่มภาษา จีน-ธิเบต ด้วยเหตุนี้ ชาวเมี่ยนระดับอาวุโสจึงมักจะพูดภาษาจีนกลางได้ อ่านและเขียนภาษาจีนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ จะอ่านและเขียนตัวอักษรจีนได้อย่างวิจิตรไม่แพ้ชาวจีนที่มีการศึกษา หากกล่าวถึงภาษาพูดของเมี่ยนแล้ว จะเป็นคำโดด สามารถผันวรรณยุกต์ได้ครบทั้ง 5 ระดับเสียง เวลาทำพิธีกรรมก็จะใช้ภาษาจีนโบราณ แต่อ่านออกเสียงเป็นภาษาเมี่ยน ปัจจุบันนี้มีบางส่วนใช้อักษรโรมัน หรือภาษาไทย เนื่องจากอิทธิพลของมิชชั่นนารีที่เข้าไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในหมู่ชาวเขา (ศูนย์ศิลปชนแห่งประเทศไทย และคณะ อ้างแล้ว, 2535, หน้า 104)

1.1 ลักษณะบ้านของชนเผ่าเมี่ยน

จ. เผ่าลีซู

1. ประวัติความเป็นมา

ชาวเผ่าลีซูสืบเชื้อสายมาจากชนกลุ่มธิเบต-พม่าอพยพมาจากมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน เดินทางเข้าพม่าก่อนแล้วจึงอพยพเข้ามาถึงประเทศไทยในที่สุด โดยตั้งหลักแหล่งในแถบแม่สะลอง แล้วอพยพไปอยู่ที่ดอยช้าง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายและบริเวณอื่นๆ อีก เช่น อมก๋อย แม่จอกหลวง โดยกลุ่มแรกอพยพมาถึงแม่สะลองเมื่อประมาณ 85 ปีที่แล้ว ในขณะนี้ชาวลีซูกระจายกันตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ 9 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย (ศูนย์ศิลปชนแห่งประเทศไทยและคณะ อ้างแล้ว, 2535, หน้า 115)

2. โครงสร้างการปกครอง

ตามประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาแต่ดั้งเดิมหัวหน้าหมู่บ้านดำรงตำแหน่งโดยการสืบสายโลหิต แต่ปัจจุบันธรรมเนียมดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป โดยให้ผู้มีอาวุโสภายในหมู่บ้านเลือกหัวหน้า การเลือกหัวหน้ามักไม่มีการขัดแย้งกัน เพราะเขาถือเอาความเหมาะสมเป็นสำคัญ หากมีเรื่องสำคัญที่ต้องตัดสินใจหัวหน้าหมู่บ้านจะไม่ตัดสินโดยพลการจนกว่าจะมีผู้อาวุโสในหมู่บ้านทั้งหมดให้ความเห็นชอบ แต่หากเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ที่ต้องตัดสินใจโดยฉับพลัน หัวหน้าหมู่บ้านก็จะพิจารณาตัดสินทันทีโดยไม่ต้องขอความเห็นจากบรรดาผู้อาวุโส

3. โครงสร้างทางสังคม

3.1 **การสืบตระกูล** จะถือการสืบสายโลหิตทางฝ่ายบิดาเป็นสำคัญ เมื่อบุตรชายคนโตแต่งงานต้องนำภรรยาเข้ามาอยู่บ้านบิดามารดาของตน เพราะถือว่าบุตรชายเป็นผู้ได้รับมรดกสืบแซ่สกุลและบุตรชายคนโตเป็นใหญ่ในบรรดาพี่น้อง ถ้าน้องชายแต่งงาน บุตรชายคนโตที่มีครอบครัวแล้วจะแยกเรือนออกไปอยู่ต่างหาก

3.2 **การแต่งงาน** การเกี้ยวสาวของลีซูต่างจากเผ่าอื่นตรงที่ชาวลีซูนิยมแสดงความรักกัน ณ ครกกระเดื่องตำข้าวกลางลานบ้าน หลังรับประทานอาหารค่ำแล้ว หญิงสาวมักนิยมตำข้าวเพื่อใช้บริโภคในครอบครัวเมื่อได้ยินเสียงตำข้าวชายหนุ่มที่สามารถเกี้ยวพาราสีหญิงสาวก็จะรีบแต่งตัวออกจากบ้านไปช่วยตำข้าวและจะพูดจาเกี้ยวพาราสีกันเป็นลำนำบทเพลงโต้ตอบกันเมื่อรักใคร่ชอบพอกันก็จะมีการสู่ขอ โดยฝ่ายชายต้องเสียค่าสินสอดให้พ่อแม่ฝ่ายหญิง สินสอดไม่แน่นอนแล้วแต่ฐานะฝ่ายชาย ถ้าฝ่ายชายยากจนก็อาจจะยอมไปอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิง ช่วยทำงานให้พ่อแม่ของภรรยาสักระยะหนึ่ง แต่หากบ้านใดมีลูกสาวคนเดียว เมื่อแต่งงานแล้ว ฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านพ่อแม่ของภรรยา ในกรณีนี้ฝ่ายชายไม่ต้องเสียค่าสินสอด

4. การกระจายตัว

ชาวลีซูอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนไม่น้อยกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆทางภาคเหนือโดยเฉพาะภาคเหนือตอนบนในเขตจังหวัดเชียงใหม่มีลีซูอาศัยอยู่มากที่สุดรองลงมาคือจังหวัดเชียงราย และแม่ฮ่องสอน ตามลำดับ ส่วนทางภาคเหนือตอนล่างจะมีชาวลีซูอาศัยอยู่มากในเขตจังหวัดตาก นอกจากนี้ยังกระจายกันอยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร เพชรบูรณ์ สุโขทัย ลำปาง และพะเยา จากการสำรวจประชากรชาวเขาในประเทศไทยพบว่ามีชาวลีซูที่อาศัยอยู่ในประเทศจำนวน 31536 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ , 2538, ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา , 2538)

5. เศรษฐกิจ

อาชีพที่สำคัญของชาวลีซูคือ การทำไร่ข้าว ข้าวโพด พริก ฝ้าย มันฝรั่งและพืชผักต่างๆ การทำไร่ข้าวเพียงเพื่อบริโภคภายในครอบครัวตลอดปีมากกว่าขายเป็นสินค้า การทำไร่ข้าวโพดมีความสำคัญรองจากการทำไร่ข้าว ข้าวโพดที่ผลิตได้นำไปเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ บริโภคเองบ้างและบางส่วนนำมาหมักต้มกลั่นเป็นสุราข้าวโพด เพื่อดื่มในระหว่างงานพิธีฉลองปีใหม่หรืองานพิธีอื่นภายในครัวเรือนและหมู่บ้าน ส่วนพืชผักอื่นๆ ก็ปลูกแต่เพียงพอสำหรับบริโภคในครอบครัวเท่านั้น

นอกจากนี้แล้วชาวลีซูยังเลี้ยงสัตว์ต่างๆ เช่น ไก่ หมู แพะ แกะ ม้าอีกด้วย โดยเฉพาะหมูและไก่นั้นเป็นสัตว์เลี้ยงที่จะขาดเสียมิได้ ทุกหลังคาเรือนจะเลี้ยงสัตว์ทั้งสองชนิดนี้ ทั้งนี้เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณีของเผ่า นอกจากการทำไร่และเลี้ยงสัตว์แล้ว ผู้ชายชาวลีซูยังเป็นนักล่าสัตว์ที่มีฝีมืออีกด้วย โดยเฉพาะการใช้หน้าไม้จะมีความสามารถเป็นอย่างดี

6. ลักษณะบ้าน

บ้านของชาวลีซูนิยมปลูกติดกับพื้นดิน แต่ก็มีลีซูในบางพื้นที่ที่ปลูกบ้านยกพื้นขึ้นสูงเล็กน้อย บางแห่งขอบก่อดินดิบทำเป็นฝาบ้าน หรือใช้ไม้ไผ่สานกั้นเป็นฝาบ้าน เสาบ้านทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้อื่นสุดแต่จะหามาได้ ภายในบ้านนิยมแบ่งเป็นห้อง ใช้ไม้ไผ่สานเป็นฝากั้นห้อง มีห้องรับแขกใช้นั่งและนอนและห้องนอนเจ้าของบ้านโดยทางซ้ายมือและขวามือของห้องรับแขกจะเป็นห้องนอนของเจ้าของบ้านและครอบครัวนอกจากนี้จะมีแท่นบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษและผีเรือน (คล้ายกับแท่นหรือหิ้งบูชาของชาวจีน) ที่มุมในสุดของห้องรับแขกอีกด้วย

7. ครอบครัว/เครือญาติ

ครอบครัวของชาวลีซูเป็นลักษณะครอบครัวขยายมีหัวหน้าครอบครัวที่ทุกคนจะต้องเคารพนับถือ ผู้ชายเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องนำภรรยามาอยู่บ้านของตน การนับญาติก็จะนับถือกันไปตามศักดิ์และอายุเป็นสำคัญ

8. ศาสนา/ความเชื่อ

ชาวลีซูนับถือวิญญาณบรรพบุรุษแต่ละบ้านจะมีแท่นบูชาอยู่เหนือพื้นดิน ซึ่งจัดไว้แห่งหนึ่งต่างหาก บนแท่นบูชาวางถ้วย ชูป เทียน เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการเซ่นบูชาบรรพบุรุษของตน จำนวนถ้วยใส่เครื่องบูชานี้มากน้อยแล้วแต่ตระกูลที่ตนนับถือ และปักธงทิวหางว่าวเล็กๆ บนหิ้งบูชานั้น

ผู้นำทางศาสนา(เหมอหมือ) หมอผีหรือหมอสวด เป็นผู้นำในการประกอบพิธีต่างๆ เช่น งานพิธีแต่งงาน งานศพ พิธีเรียกขวัญ พิธีเซ่นผีต่าง ๆ เป็นต้น

9. การแต่งกาย

เครื่องแต่งกายของชาวลีซูจะมีสีสันที่สดใสจะใช้ผ้าหลากสีในการตกแต่งให้เป็นลายบนเสื้อผ้า โดยเฉพาะเสื้อของผู้หญิงจะตกแต่งให้สวยเป็นพิเศษ

9.1 เครื่องแต่งกายชาย ชายจะสวมกางเกงขากว้างยาวเลยเข่าเล็กน้อย ลักษณะคล้ายกางเกงจีนยูนนาน สีที่นิยมคือ สีฟ้า เขียวอ่อน หรือสีอื่น ๆ (ที่เป็นสีโทนเย็น) ส่วนคนสูงอายุนิยมใช้สีดำหรือสีม่วงเข้ม เสื้อคล้ายเสื้อแจ็คเก็ตสีดำ ทำด้วยผ้าใยกัญชง (ในอดีต) หรือผ้ากำมะหยี่ (ในปัจจุบัน) ประด้วยแผ่นโลหะเงินรูปครึ่งวงกลม เย็บติดกับตัวเสื้อเรียงเป็นแถวทั้งข้างหน้าและข้างหลัง (เสื้อกำมะหยี่นี้จะสวมเฉพาะวันปีใหม่ และวันแต่งงานของตนเองเท่านั้น) อีกทั้งนิยมส่วนถุงน่องเป็นผ้าดำและติดด้วยแถบสีสดใส

9.2 เครื่องแต่งกายหญิง หญิงลีซูไม่ว่าจะเป็นเด็ก หญิงสาว หญิงแต่งงานแล้ว หรือคนชราจะแต่งกายเหมือนกันหมด (ยกเว้นเด็กเล็กที่ยังพูดไม่ได้) แต่ปัจจุบันเด็กลีซูมักนิยมสวมชุดไทยสากล กางเกงจะเป็นสีดำยาวเลยเข่าเล็กน้อย มีเสื้อคลุมยาว นิยมสีฟ้า หรือสีโทนเย็นที่มีสีสดใส ตัวเสื้อตั้งแต่เอวลงมาจะผ่าทั้งสองข้าง แขนยาว ที่ปกคอติดแถบผ้าสีดำ ยาวประมาณ 1 คืบ ช่วงต้นแขนและหน้าอกตกแต่งด้วยผ้าหลากสีเย็บติดกันเป็นแผ่นคาดเข็มขัดซึ่งเป็นผ้าดำผืนใหญ่กว้างขนาดฝ่ามือ หญิงนิยมโพกศีรษะ (จะใช้ผ้าโพกศีรษะเฉพาะในงานสำคัญ เช่น งานแต่งงาน ปีใหม่) ใช้ผ้าพันแข้งด้วยผ้าพื้นสีโทนร้อน (แดง ชมพู ม่วง) ปลายขอบล่างติดแถบผ้าหลากสีและมีลายปักที่สวยงาม เมื่อมีพิธีกรรมหรืองานฉลองก็จะสวมเสื้อกั๊กผ้ากำมะหยี่ ซึ่งประดับด้วยแผ่นโลหะเงินรูปครึ่งวงกลม และเหรียญรูปี

เครื่องประดับอีกชนิดหนึ่งที่ใช้คือ “หางประดับ” ใช้ทั้งหญิงและชาย (ยกเว้นชายชรา) หางประดับนี้จะใช้เฉพาะในงานสำคัญ โดยชายประดับไว้ด้านหน้า ส่วนหญิงจะประดับไว้ด้านหลัง หางประดับนี้ทำจากผ้าหลากสีเย็บเป็นเส้นยาว ส่วนปลายข้างหนึ่งติดด้วยไหมพรมตัดเป็นรูปกลมสีต่าง ๆ

10. ภาษา

ลีซูพูดภาษาในกลุ่ม ธิเบต-พม่า ไม่มีภาษาเขียนของตนเอง ต่อมากลุ่มมิชชั่นนารีที่เผยแพร่ศาสนาคริสต์ก็ได้นำเอาอักษรโรมันมาดัดแปลงเป็นภาษาเขียนของเผ่าลีซู ผู้ชายเผ่าลีซูส่วนใหญ่จะพูดได้หลายภาษา เช่น ภาษาจีนยูนนาน อาข่า ลาหู่ ไทยใหญ่ คำเมืองและภาษาไทยภาคกลาง (ศูนย์ศิลปชนแห่งประเทศไทยและคณะ อ้างแล้ว, 2535, หน้า 116)

สภาพการณ์ของหมู่บ้านที่ศึกษา

ก. เผ่ากะเหรี่ยง บ้านป่าโปง หมู่ที่ 1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ประวัติหมู่บ้าน

บ้านป่าโปงสูง ชื่อเรียกเป็นภาษาชนเผ่า ปกาเกอะญอว่า " ต่าลอโป่คี" ซึ่งแปลว่า "ขุนโล่ง " หรืออีกนัยหนึ่งว่า ขุนต้นอ้อ ด้วยเหตุผลว่าเป็นที่เล่ากันว่า ในอดีตมีต้นอ้อมาก พื้นที่ตามริมห้วยน้ำจะมีความเสื่อมโทรมที่ไม่มีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งจะเป็นทุ่งต้นอ้อเป็นทุ่งกว้างใหญ่ รอบ ๆ ต้นอ้อป่าทั่วไปเป็นป่า แต่ในขณะเดียวกันในความหมายที่ชาวบ้านตีความหมายเป็นภาษาไทย ซึ่งแปลว่า โป่ง ในหมู่บ้านในอดีตได้มีโป่งดินมีอยู่ 2 จุด ในปัจจุบันไม่มีแล้ว ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์มากสันนิฐานว่าในอตีต จะเคยมีชนเผ่าลัวะ เคยตั้งชุมชนอยู่ก่อนครั้งหนึ่ง จากหลักฐานจะมีสุสานลัวะ หรือที่เรียกกันว่า "โกหว่าโล " ที่พบเศษเครื่องปั้นดินเผา ถ้วยชาม สร้อยลูกปัด เป็นจำนวนมาก

ประวัติและความเป็นมา เมื่อประมาณ 175ปี (พ.ศ.2369) ผ่านมาได้มีนายมูแก้ว(ปอเดะซอ) ได้ผ่านไปผ่านมาได้เล็งเห็นสภาพพื้นที่ที่นี่ได้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์จึงคิดที่จะมาตั้งหลักที่อยู่อาศัยที่นี่ ย้ายจากบ้านแม่จร/ แม่จาง ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ห่างจากชุมชนปัจจุบัน 50 กิโลเมตรได้ครอบครัวเดียว ต่อมาเมื่ออยู่ได้ 1 ปีได้ขอให้ นางต่าแมะ (จี้ทูโ หม่) จากคนบ้านแม่สะหลีมาอยู่ด้วย เมื่อมาอยู่ได้ ประมาณ 10 ได้มี นาย ตือลา (ปอหน่อแพะ) มาจากบ้านฮากไม้ ได้มาขออาศัยต่อมาได้มีครอบครัวที่ขยายเพิ่ม มาจาสาเหตุ การแต่งงานครอบครัวขยายเพิ่ม

จากอดีต - ปัจจุบัน ได้มีการย้ายพื้นที่ตั้งที่อยู่อาศัยมาแล้ว ที่เรียกว่าบ้านเก่า หรือเรียกว่า "แดลอ" มาแล้วถึง 8 ชุมชนแล้ว ด้วยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง มาประกอบที่ทำให้ต้องมีการอพยพ เช่น การเป็นโรคภัยไข้เจ็บการทำมาหารกินไม่ได้หรือไกลจากพื้นที่ทำกิน

บ้านป่าโปงต่ำ

บ้านป่าโปงต่ำ ชื่อเรียกเป็นภาษาท้องถิ่น ว่า "ต่าลอโป่โคลิ๊ะ" หรือ แปลเป็นภาษาไทยว่า "ห้วยน้ำโป่ " อีกชื่อหนึ่งว่า "แหม่ลิถ่า" หรือแปลเป็นภาษาไทยว่า "สบแม่ลิด" ซึ่งเป็นการตั้งชื่อตามจุดที่จัดตั้งหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ นานกว่า 200 ปี จากการนำมาจัดตั้งชุมชน เคยมีการบอกเล่าว่าครั้งหนึ่งชุมชนแห่งนี้ เคย มีการอยู่ ถึง 30 หลังคา ต่อมามีระบาด "ต่าชาโดะโดะ"(โรคฝีดาษ) มีคนตายเป็นจำนวนมากจึงได้มีการแตกกระจัดกระจายภายหลังโรคหาย (ประมาณ 58 ปี) ย้ายมาด้วยเหตุผลความใกล้พื้นที่ทำกิน (นา) และอยู่ใกล้แม่น้ำแม่ลิด และเลี้ยงสัตว์ง่ายขึ้น ซึ่งมีการสันนิฐานว่าพื้นที่แห่งนี้เคยมีผู้มาตั้งถิ่นฐานมาก่อน น่าเชื่อว่าเป็นชนเผ่าลั๊วะ โดยมีสุสานลั๊วะเก่า ที่ โต่แวโจ๊ะ มีหลักฐานเศษเครื่องปั้นดินเผา สร้อยลูกปัด ที่มีให้เห็นอยู่ (จุดเดียวกันกับอธิบายในป่าโปงสูง) ชาวบ้านกลุ่มนี้มีประวัติการเคลื่อนย้ายจุดที่ตั้งของหมู่บ้านในอดีต

หลายจุด ในรัศมีของจุดที่ตั้งปัจจุบัน 2 – 4 กิโลเมตร บางครั้ง ทั้งหมู่บ้านป่าโปงสูง และหมู่บ้านป่าโปงต่ำ ก็เคยมาอาศัยร่วมกัน

สาเหตุที่ย้ายมาอยู่ใกล้ญาติ และมีพื้นที่ทำกินที่มากอยู่ และมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ภายหลังได้มีครอบครัวขยายมากขึ้น และอีกลุ่มหนึ่งเมื่อแต่งงานแล้วได้ดึงภรรยามาอยู่ด้วย

2. ลักษณะที่ตั้งและภูมิประเทศ

บ้านป่าโปงสูง ตั้งอยู่บนใหล่เขา สภาพรอบ ๆ หมู่บ้านเป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นป่าประเภท " เก่อเนอพา " ป่าดิบแล้ง ตั้งอยู่ในความสูงระดับน้ำ ทะเล ประมาณ 1020 เมตร พิกัดแผนที่ MV. 103044 ระวางแผนที่ 4645 III ลำดับชุด L7017S

บ้านป่าโปงต่ำ ตั้งอยู่หุบเขา ใกล้แม่น้ำแม่ลิด รอบ ๆ บริเวณหมู่บ้าน มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ด้านหน้าของหมู่บ้านทางทิศตะวันออก 50 เมตร เป็นเขตติดต่อจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีสภาพป่าไม้ที่สมบูรณ์กว่าเพราะชาวบ้านไม่ค่อยได้ไปทำกิน มากนักนอกจากปล่อยเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ตั้งอยู่ในความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 860 เมตร พิกัดแผนที่ MV. 093059 ระวางแผนที่ 4645 III ลำดับชุด L7017S

บ้านทั้ง 2 หย่อมบ้าน ห่างกันโดยระยะทางเดิน (ทางลัด) 3 กิโลเมตร จากบ้านป่าโปงต่ำเดินไปทางทิศตะวันตก สภาพต้องขึ้นเขา ใช้เวลาเดิน ประมาณ 40 นาที

3. อาณาเขตของหมู่บ้านและการปกครอง

บ้านป่าโปงสูง และบ้านป่าโปงต่ำ อยู่ในเขตการการปกครองเดียวกัน คือหมู่ที่ 1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีอาณาเขตพื้นที่ ทั้งหมด โดยประมาณ 14 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 8,750 ไร่

<u>อาณาเขต ติดต่อดังนี้</u>

ทิศเหนือ ติดต่อเขต บ้านสุดห้วยนา ตำบลแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดต่อ เขต บ้านกองแป ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก ติดต่อเขต บ้านแวน ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อ เขต บ้านห้วยโป่ง ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4. สภาพชุมชนและอาคารบ้านเรือน ของชาวบ้านป่าโปง

สภาพที่อยู่อาศัยภายในชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ลาดชัน โดยเฉพาะชุมชนบ้านป่าโปง จะมีความลาดชันมาก ทำให้จุดสร้างบ้านจะต้องปรับพื้นที่โดยการขุดดินที่ลึกเป็น 1--3 เมตร ถึงจะสร้างอาคารบ้านเรือนได้ สภาพภายในชุมชนทั้ง 2 ชุมชน จะไม่ต่างกันมาก การสร้างบ้านจะไม่ห่างกันมาในแต่ละบ้าน บริเวณพื้นที่ดินที่เหลือจากการสร้างบ้าน จะมีการปลูกพืช ผล และไม้ไผ่ชนิดต่างๆ แทรก

เช่น ขนุน มะม่วง ปกาเกอะญอ กล่าวกันว่า ยังความร่มรื่น และกันลมและสามารถที่ นำมากินได้ด้วย

อาคารบ้านเรือนของชาวบ้านป่าโปง จะเป็นบ้านแบบยกพื้นสูง ประมาณ 2 – 3 เมตรจากระดับพื้นดิน มีสภาพที่เป็นแบบถาวร กว่า 90 เปอเซ็นต์ จะมีบ้านที่ไม่ถาวร จะเป็นของคนแก่ และคนที่ฐานะยากจน การยกพื้นบ้าน เพื่อที่บางบ้านได้ปรับเป็นบ้านสองชั้น (บ้านป่าโปงต่ำ) แต่บ้านป่าโปงสูง ส่วนมากใต้ถุนบ้าน จะใช้เลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และวัว ควาย หรือมีการใช้เป็นที่เก็บฟืน และก็ยังมีหลายบ้านที่ยัง สร้างครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว ที่ข้างใต้ถุนบ้านด้วย

ความเชื่อของปกาเกอะญอ เรื่องของบ้าน นั้นเชื่อกันว่าเป็นของผู้หญิง (แม่บ้าน) ถ้าผู้หญิงในหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิตลง หรือกรณีสร้างบ้านผิดที่บางจุด บ้านจะต้องรื้อทิ้งทั้งหลัง เพราะฉะนั้นในอดีตไม่นิยมสร้างบ้านแบบถาวรมากนัก ปัจจุบันเมื่อมีการสร้างอาคารบ้านที่มั่นคงแล้ว จะมีการแก้ปัญหาโดยสร้างเรือนครัว (ที่มีเตาไฟ) แยกต่างหากอีกหลัง เมื่อเกิดกรณีดังกล่าวจะรื้อออกเฉพาะเรือนครัวไฟ เท่านั้น บ้านที่ไม่มีเรือนไฟ ถือเป็นศาลาที่พักเท่านั้น

5. ประชากร

บ้านป่าโปง ต่ำ มีจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด 37 หลังคาเรือน 49 ครอบครัว และ

บ้านป่าโปงสูง มีจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด 35 หลังคาเรือน 41 ครอบครัว โดย

แผนภูมิแสดงจำนวนประชากรบ้านป่าโปงสูง

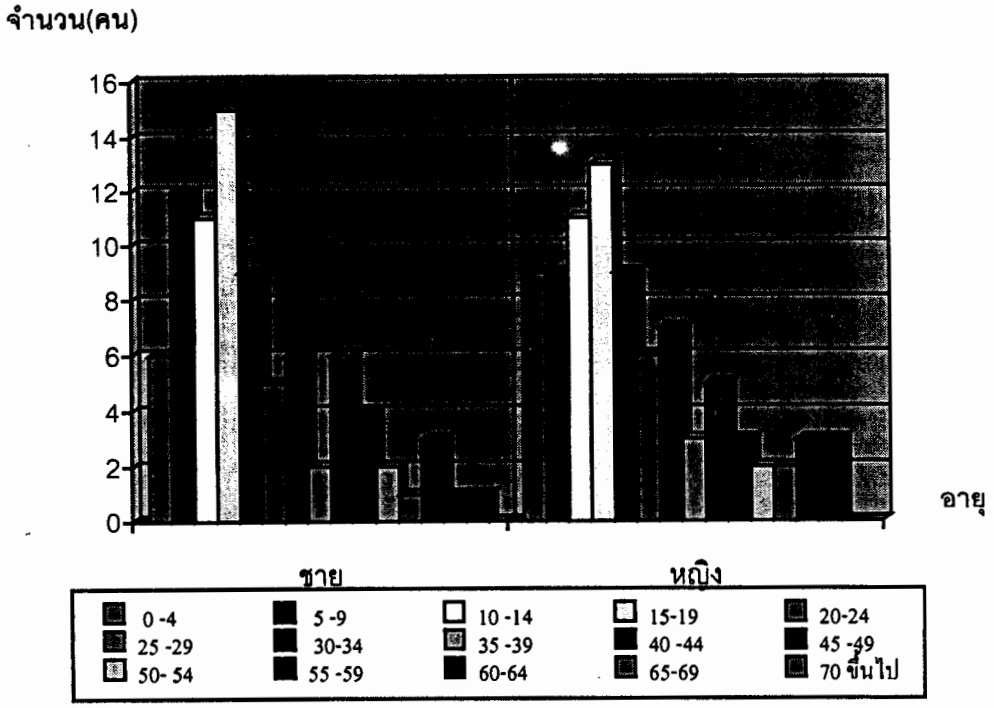

จากตารางแสดงจำนวนประชากรบ้านป่าโปงสูงมีจำนวน 189 คน แยกออกเป็นชายจำนวน 87 คน หญิง 102 คน ประชากรผู้ชายในกลุ่มอายุ15 – 19 ปีมีจำนวนมากที่สุดคือ 15 คน รองลงมาอยู่ในกลุ่มอายุ 5-9 ปีและ10 –14 ปีมีจำนวนเท่ากันคือกลุ่มอายุละ 12 คน กลุ่มอายุระหว่าง55 –59 และ 65 –70 ปีมีจำนวนน้อยที่สุดคือเท่ากันกลุ่มอายุละ 1 คน ประชากรหญิงในกลุ่มอายุระหว่าง 15-19 ปี มีจำนวนมากที่สุดคือ13 คน รองลงมาอายุระหว่าง 10 –14 ปี มีจำนวน 11 คน กลุ่มอายุที่มีจำนวนน้อยที่สุดคืออายุระหว่าง 50 –54 และ 55-59 ปี มีจำนวนเท่ากันคือกลุ่มอายุละ 2 คนจากตารางวิเคราะห์ได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนยังอยู่ในวัยเรียนและวัยทำงาน

แผนภูมิแสดงจำนวนประชากรบ้านป่าโปงต่ำ

จำนวน(คน)

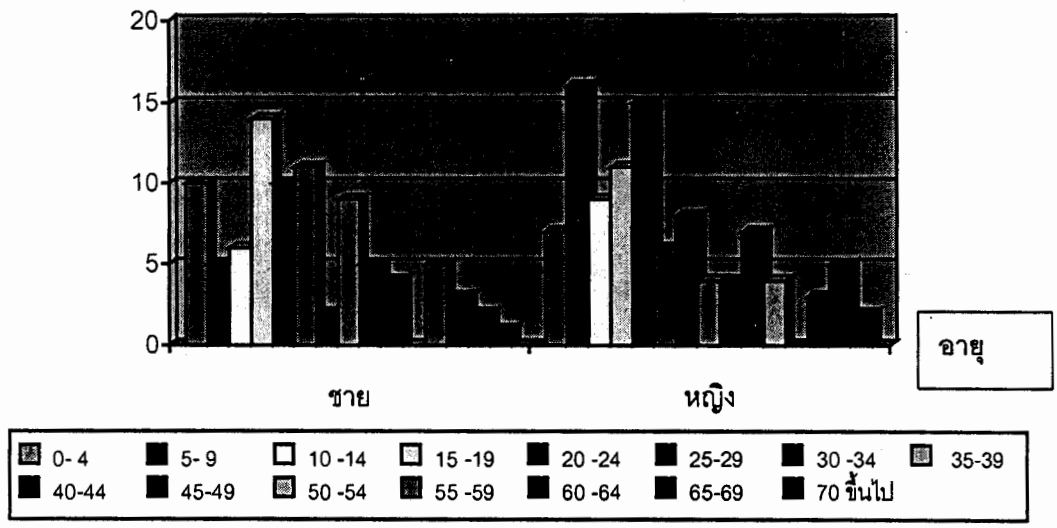

จากตารางแสดงจำนวนประชากรบ้านป่าโปงต่ำมีจำนวน 169 คน แยกออกเป็นชายจำนวน 85 คน หญิง 84 คน ประชากรผู้ชายในกลุ่มอายุ15 – 19 ปีมีจำนวนมากที่สุดคือ 14 คน รองลงมาอยู่ในกลุ่มอายุ 25-29 ปีมีจำนวน 11 คน และอายุ 0-4 ปีและ20 –24 ปีมีจำนวนเท่ากันคือกลุ่มอายุละ 10 คน กลุ่มอายุระหว่าง 70 ปีขึ้นไปมีจำนวนน้อยที่สุดคือ 1 คน ประชากรหญิงในกลุ่มอายุระหว่าง 5-9 ปีมีจำนวนมากที่สุดคือ16 คน รองลงมาอายุระหว่าง 20 –24 ปี มีจำนวน 15 คนและอายุ 15 –19 ปี จำนวน 11 คนตามลำดับ กลุ่มอายุที่มีจำนวนน้อยที่สุดคืออายุระหว่าง 70 ปีขึ้นไปมีจำนวน 2 คน จากตารางวิเคราะห์ได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนยังอยู่ในวัยเรียนและวัยทำงาน

ที่มา: จากการสำรวจจำนวนประชากรหมู่บ้าน เมื่อ ปี พ.ศ. 2544

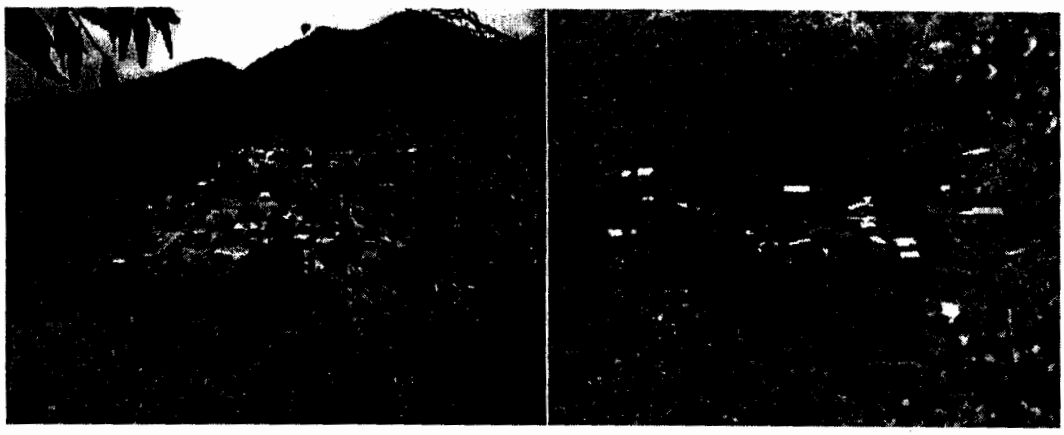

1.2 สภาพหมู่บ้านป่าโปง

6. ความเชื่อและศาสนา

ความเชื่อของชาวบ้านป่าโปงทั้ง 2 หย่อมบ้าน สามารถแยกออกเป็นดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับ

1. การนับถือบรรพบุรุษ (ดั้งเดิม)	ป่าโปงสูงมีจำนวน 2 ครัวเรือน
	ป่าโปงต่ำ จำนวน 3 ครัวเรือน
2. สับยา(ตัดผีบรรพบุรุษ)	ป่าโปงสูงมีจำนวน 14 ครัวเรือน
	ป่าโปงต่ำ จำนวน 17 ครัวเรือน
3. พุทธ	ป่าโปงสูงมีจำนวน 5 ครัวเรือน
	ป่าโปงต่ำ จำนวน 7 ครัวเรือน
4. คริสต์ คาทอลิก	ป่าโปงสูงมีจำนวน 4 ครัวเรือน
	ป่าโปงต่ำ จำนวน 6 ครัวเรือน
5. คริสต์ โปรแตสแตน	ป่าโปงสูงมีจำนวน 10 ครัวเรือน
	ป่าโปงต่ำ จำนวน 4 ครัวเรือน

จากตารางจะแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านป่าโปง สับยาเพื่อตัดผีบรรพบุรุษ มากที่สุด

นอกจากนี้ในแต่ละปีได้มีพิธีกรรมตามประเพณีของชนเผ่ามากมาย เช่น งาน ปีใหม่ (หนี่ซอโข่) เป็นการเรียกขวัญ รดน้ำดำหัว ผู้ใหญ่ ในช่วงเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ งานเรียกขวัญ (ลาคุปู) เรียกขวัญ ขอพรจากผู้ใหญ่ สังสรรค์กัน ในเดือน กรกฎาคม – สิงหาคม พิธีกรรมตามวิถีการผลิตในรอบปีตลอดปี เช่น เลี้ยงผีนา , ผีไร่ , กินข้าวใหม่ ฯลฯ

7. การศึกษา

หมู่บ้านป่าโปง มีการศึกษาเข้ามานานแล้ว โดยมีโรงเรียนบ้านป่าโปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสบเมย ตั้งอยู่ที่ บ้านป่าโปงต่ำ เริ่มเปิดสอนตั้งแต่ ชั้นประถมปีที่ 1 ถึงชั้นประถมปีที่ 6 เด็กลูกหลานชาวบ้านสามารถเข้าเรียนได้ แต่เด็กนักเรียนจากบ้านป่าโปงสูงจะต้องเดินทางมาเรียนไปกลับทุกวัน หลังจบชั้นประถมศึกษาปีที่6 ส่วนใหญ่จะเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนบ้านห้วยกุ้งที่ได้เปิดเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาถึงมัธยมศึกษาปีที่3เมื่อปี พ.ศ.2540 ทำให้นักเรียนจากบ้านป่าโปง เดินไปเรียนโดยระยะทาง 4 กิโลเมตรจนจบไป มีหลายจากการสำรวจจำนวนประชากรในหมู่บ้านที่เคยเข้าโรงเรียน และจบการศึกษาในระดับต่าง ๆ ดังนี้

ตารางแสดงจำนวนชาวบ้านป่าโปงเรียนจบการศึกษาในระดับชั้นต่าง ๆ

ชาวบ้านป่าโปงสูง(คน)			การศึกษา	ชาวบ้านป่าโปงต่ำ(คน)		
หญิง	ชาย	รวม	ที่เรียนจบ	รวม	ชาย	หญิง
-	-	0	ปริญญาตรี	0	-	-
-	-	-	อนุปริญญา	2	1	1
-	-	-	ปวส.	2	1	1
1	-	1	ปวช.	3	1	2
1	1	2	ม.6	13	6	7
2	-	2	ม.5	0	-	-
-	-	-	ม.4	0	-	-
4	3	7	ม.3	16	8	8
2	1	3	ม.2	0	-	-
1	-	1	ม.1	7	4	3
8	22	30	ป.6	37	20	17
5	7	12	ป.5	2	2	-
5	8	13	ป.4	6	3	3
1	3	4	ป.3	7	-	7
6	3	9	ป.2	5	-	5
4	7	11	ป.1	4	3	1
43	56	99	รวม	104	49	55

ที่มา: จากการสำรวจ ข้อมูลชุมชน เมื่อ ปี พ.ศ. 2544

คนที่ยังเรียนที่อื่นที่โรงเรียนบ้านกองก๋อย,โรเรียนบริพัตรศึกษาที่อำเภอแม่สะเรียง ระบบการศึกษานอกโรงเรียนที่มีครูมาเปิดศูนย์พบกลุ่มที่ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลจนนักเรียนจบไปหลายรุ่นแล้ว มี 4 คนที่กำลังเรียนปริญญาตรี แต่ยังไม่จบ โดยใช้ทุนของทางครอบครัวเป็นหลัก

8. การสาธารณสุข

สุขภาพอนามัยของชาวบ้านจะเป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงของแต่ละฤดู เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านจะหายามารักษาทั้งยาสมุนไพร และยาแผนปัจจุบัน นอกจากนี้ในชุมชนมีสถานบริการสาธารณสุขชุมชน สำหรับบริการขั้นพื้นฐานได้บ้างถ้ามีอาการหนัก จะส่งต่อที่โรงพยาบาล ในชุมชนมี อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ที่ติดต่อประสานงานระหว่างชาวบ้าน กับเจ้าหน้าที่สถานบริการสาธารณสุข มีการปรับเปลี่ยนทัศนะคติที่รับบริการการวางแผนครอบครัว ดังนี้

ตารางแสดงสถิติจำนวนผู้เข้ารับการวางแผนครอบครัวของชาวบ้านป่าโปง

วิธการ คุมกำเนิด	บ้านป่าโปงสูง / คน	บ้านป่าโปงต่ำ / คน	รวม / คน
กินยาเม็ดคุมกำเนิด	3	3	6
ฉีดยาคุมกำเนิด	8	8	16
ทำหมันชาย	7	7	14
ทำหมันหญิง	7	3	10
ฝังเข็ม	3	5	8
อื่น ๆ	-	-	-

การใช้การคุมกำเนิด จะมีผลข้างเคียง โดยเฉพาะการฝังเข็ม และการกินยา มีอาการปวดหัว เวียนหัวบ่อย ๆ และจะมีอาการ ปวดต่าง ๆ ตามร่างกาย ปวดเมื่อย

การใช้ส้วม - บ้านป่าโปงต่ำ มีส้วมใช้ 31 หลังคาเรือน ไม่มีส้วมใช้ 6 หลังคา

- บ้านป่าโปงสูง มีส้วมใช้ 12 หลังเรือน ไม้มีส้วมใช้ 23 หลังคาเรือน

9. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรดินในพื้นที่บ้านป่าโปได้มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนต่างๆ ที่ชัดเจนเพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ และปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมู่บ้านที่วางเอาไว้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของของชาวบ้านป่าโปงใช้รูปแบบผสมผสานระหว่าง กฎจารีต ประเพณีของชนเผ่ากับการจัดการแบบสมัยใหม่ ที่เรียกกันว่า “ป่าชุมชน “ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการควบคุมดูแลบ้านป่าโปงได้มีกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

1) พฤษภาคม พ.ศ. 2543 มีการบวชป่าอนุรักษ์ต้นน้ำเด็ดขาด ในพิธีพื้นบ้าน "หลื่อปก่า" จำนวนกว่า 700 ไร่
2) ตุลาคม พ.ศ. 2544 ชาวบ้านป่าโปงได้พร้อมใจกันจัดกิจกรรม" ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ" โดยร่วมกับสำนักงานป่าไม่เขตแม่สะเรียง
1) กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 ชาวบ้านป่าโปง ได้จัดกิจกรรมใช้พิธีกรรมพื้นบ้าน " หลื่อที " อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ แม่น้ำแม่ลิด จำนวน 1 กิโลเมตร

บ้านป่าโปงได้จัดการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์แบ่งพื้นที่อาณาเขตของหมู่บ้านทั้งหมด คิดเป็นจำนวนไร่ดังนี้

พื้นที่ป่าอนุรักษ์	จำนวน	2,250	ไร่
พื้นที่ป่าชุมชนใช้สอย	จำนวน	2,397	ไร่
พื้นที่ทำกินทั้งหมด	จำนวน	2,100	ไร่
นา	จำนวน	363	ไร่
สวน	จำนวน	481	ไร่
ไร่	จำนวน	1,100	ไร่
ที่อยู่อาศัย	จำนวน	50	ไร่
ที่สาธารณะ	จำนวน	9	ไร่

รวมพื้นที่ทั้งหมดของบ้านป่าโปงหมู่ 1 มีจำนวน 8,750 ไร่

พื้นที่ทำกินเหล่านี้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ซึ่งจะมีแต่บางราย ที่มี เอกสาร สค.1, และภบท5 , ภบท.6 ปัจจุบันไม่ได้รับการให้ความสำคัญ จากทางราชการ ในปี 2542 ชาวบ้านได้ขึ้นทะเบียนการถือครองที่ดิน ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 11 พ.ค. 2542 ให้ราษฎรอยู่ในเขตป่า ได้ขึ้นทะเบียนการถือครองที่ดินที่ เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ เพื่อให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริง และออกเอกสารสิทธิ์ในขั้นตอนต่อไป

หมายเหตุ พื้นที่หมู่บ้านป่าโปง ทางการได้ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ แม่ยวมฝั่งซ้ายแปลง 2 เมื่อ วันที่ 24 กรกฎาคม 2506

10. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนของชาวบ้านป่าโปง กับชุมชนใกล้เคียงมีมากและหนักแน่นใกล้ชิดกว่าในปัจจุบัน โดยเฉพาะการช่วยงานกัน

การลงแขก กับหมู่บ้านใกล้เคียง ในเทศกาลปลูกข้าวไร่ ข้าวนา เกี่ยวข้าว กับบ้านแม่ลาย บ้านห้วยโปง บ้านห้วยกุ้ง บ้านแม่ลิด บ้านสุดห้วยนา ซึ่งในแต่ละวันมีอย่างจำนวน ไม่น้อยกว่า 20 คนเป็นที่ยืนยันว่าความสัมพันธ์กับชาวบ้านกองแป (กะเหรี่ยงเชื้อสายโพล่ง) ซึ่งห่างบ้านป่าโปงแค่

4 กิโลเมตร แต่จะมีการติดต่อกันทำงานด้วยกันน้อยมาก ทั้งนี้ เป็นด้วยเหตุผล สื่อสารภาษาลำบาก , ชาวบ้านกองแปทำงานเช้า , ต่างคนต่างทำมากกว่า

งานศพ เมื่อมีการเสียชีวิตเกิดขึ้นได้มีการบอกแจ้งข่าวให้กับหมู่บ้านใกล้เคียงอื่นได้รับทราบ และจะมีการไปมาหากัน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ ญาติพี่น้องคนตายบ้างที่เป็นหนุ่มสาวก็ปรารถนาที่จะได้ร้องเพลงให้คนตายด้วย ผู้มาร่วมงานศพ จะมาด้วยใจไม่มีการเลี้ยง และเจ้าภาพก็ไม่หนักใจในภาระของการเลี้ยงแขก

ความเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบัน พิธีกรรมร้องเพลงจะน้อยลง เนื่องกลุ่มที่มีการนับถือศาสนาคริสต์ ด้วย , คนทั่วไปสนใจในวัฒนธรรมน้อยลง, อีกทั้งมีการปัจจุบันผู้มาร่วมงานได้มีการสมทบบริจาคงบเงินซึ่งทางเจ้าภาพได้มีการเลี้ยงดูแลแขกผู้มาเยี่ยมมากขึ้นและมีการละเล่นการพนันมากขึ้น

งานแต่งงาน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นระหว่างชุมชน ที่มีการแต่งงานจะมีแขกทั้งสองฝ่ายได้มาพบเจอกัน รับประทานอาหารร่วมกัน ร้องรำทำเพลงร่วมกันซึ่งมีการสนุกสนาน มาก อีกทั้งเป็นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีอีกเรื่อย ๆ

การแต่งงาน ในอดีตพิธีกรรมมีความสลับซับซ้อน และเป็นระยะ หลายวัน ในกิจกรรมได้มีการสอนลูกหลานแขกผู้ร่วมงานอย่างใช้คนเฒ่าคนแก่มีบทบาทต่องานมากเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมการร้องเพลงการต้อนรับกันที่ดี ปัจจุบันมีการลดขั้นตอนประเพณีเหลือเวลาลงไม่กี่วันไม่ค่อยมีการร้องเพลงมาก ทั้งนี้เพราะประหยัดทั้งงบประมาณเวลา ซึ่งต่างคนต่างก็เร่งรีบ อีกทั้งการสืบทอดพิธีกรรมมีน้อยลงจำก็ไม่ได้

พิธีรดน้ำดำหัว ในเทศกาลปีใหม่ ซึ่งในวันพิธีกรรมปีใหม่ ผู้เฒ่าผู้แก่จะมีลูกหลานมารดน้ำดำหัว และมีการพบปะสังสรรค์กันญาติพี่น้อง และเพื่อนเก่าในอดีต ซึ่งสร้างสัมพันธ์ที่ดีอีกทางหนึ่งด้วย

การค้าขาย ในอดีตมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันมากว่าปัจจุบันสินค้า จะมี ฝิ่น วัว - ควาย กระด้ง , ลูกปัด , ตุ้มหู , กำไร , มีด , เสียม เปลือกไม้ก่อ , ครั่ง ไปทั้งหมู่บ้านกลาง และแม่ละมาด มีการซื้อขายด้วย

ปัจจุบันการค้าขายระหว่างชุมชนชนจะไม่มี และจะมีโดยการขายผลผลิตทางการเกษตร เช่น กะหล่ำปลี ,พริก ,ขนมในตัวเมืองอำเภอแม่สะเรียง อำเภอฮอดเป็นส่วนใหญ่

การประชุม การแข่งกีฬา การร่วมกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้มีการพบปะ แลกเปลี่ยน ปรึกษาหารือกัน ซึ่งปัจจุบัน มีทั้งเวทีกลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการนับวันจะมีมากขึ้น

11. การคมนาคม

การติดต่อสื่อสารกันกับสังคมภายนอกจะสะดวกสบายมากขึ้น กว่าอดีตมาก เช่น

การขนส่งทางรถยนต์ บ้านป่าโปงมีถนนเชื่อมสู่หมู่บ้านถึง เมื่อ ปี 2518 ปัจจุบันพื้นถนนมีการลาดยางเข้าถึงหมู่บ้านและชาวบ้านได้มีการซื้อรถยนต์ รถจักยานยนต์ เมื่อมีความจำเป็นสามารถที่ออกไปติดต่อประสานกันได้ตลอดเวลา โดยมีการเก็บค่าโดยสารรถยนต์ จากหมู่บ้านป่าโปงสูงและบ้านป่าโปงต่ำในราคาไม่ต่างกัน

12. ทรัพยากรคนสร้าง

ทรัพยากรคนสร้าง เป็นของส่วนรวมที่มีอยู่ในชุมชน บ้านป่าโปง แยกเป็น 2 หย่อมบ้าน มีดังนี้

ลำดับ	ชื่อ ทรัพยากรคนสร้าง	จัดตั้งขึ้น/ปี	ผู้สนับสนุน	บ. ป่าโปงต่ำ	บ. ป่าโปงสูง
1.	โรงเรียนบ้านป่าโปง	2520	สปจ. แม่ฮ่องสอน	1 แห่ง	-
2.	ลำเหมืองสาธารณะ	2528	โครงการ กสช.	1	-
3.	ถนนเข้าหมู่บ้าน	2518	ศูนย์พัฒนาฯ ชาวเขา/โยธา	1	1
4.	สะพานข้ามน้ำแม่ลิด	2518	ชาวบ้าน / โยธา	1	-
5.	น้ำประปาหมู่บ้าน	2537	ศูนย์ฯชาวเขา / กสช คปต.	1	1
6.	แท้งค์น้ำ	2531/2542	กสช./ อบต. ป่าโปง	2	4
7.	ศาลาเอนกประสงค์	2533	กสช.	-	1
8.	ศาลาที่พักริมทาง	2532	ชาวบ้านป่าโปงต่ำ	1	-
9.	ศูนย์สาธิตการตลาด	2531	พัฒนาชุมชนอำเภอ	-	1
10.	โบถส์คริสต์เตียน	2531	สภาคริสต์จักร/ชาวบ้าน	-	1
11.	สระน้ำ (บ่อเลี้ยงปลา)	2538	คปต./ มิยาซาวา	-	1
12.	แผงโซล่าเซลล์	2537	โยธาธิการจังหวัด	-	3
13.	ไฟฟ้า	2535	การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค	1	-
14.	โทรศัพท์	2540	องค์การโทรศัพท์ฯ	2 เลขหมาย	-

15.	ธนาคารข้าว	2535	สส.บุญเลิศ/อบต.ป่าโปง	1	1
16.	เสียงตามสาย	2537	สส.ปัญญา จีนาคำ	1	-
17.	เครื่องครัว/เก้าอี้	2537	สส.ปัญญา/เยาวชน	1	1
18.	สถานบริการสาธารณสุขชุมชน	2524	สนง. สาธารณสุข จังหวัดแม่ฮ่องสอน	1	-
19.	หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เขตป่าโปง	2527	ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดแม่ฮ่องสอน	1	-

จากตาราง แสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านป่าโปงทั้ง 2 หย่อมบ้าน ได้รับการพัฒนาจากภายนอกจะคล้ายกัน ส่วนชาวบ้านป่าโปงต่ำ จะมีในด้านระบบไฟฟ้า / โทรศัพท์ และหน่วยงานราชการมาตั้งสำนักงาน ทั้งนี้เนื่องจาก บ้านป่าโปงต่ำอยู่ใกล้กับถนนหลัก เชียงใหม่แม่ฮ่องสอน ระยะห่างกันประมาณ 800 เมตร

ทรัพยากรเหล่านี้ชาวบ้าน ได้มีมาตรการในการช่วยกันดูแลรักษาให้มีประสิทธิภาพ และให้คงสภาพอยู่ใช้ประโยชน์กับชุมชนได้นานโดยได้มีการจัดตั้งผู้ดูแลรับผิดชอบหลักในแต่ละส่วนของชุมชน

13. ทรัพยากรกลุ่ม ในหมู่บ้านป่าโปง ทั้ง 2 หย่อมบ้าน มี ดังนี้

ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม/เป้าหมาย	จัดตั้งขึ้น/ปี	ผู้สนับสนุน	บ.ป่าโปงต่ำ	บ.ป าโปงสูง
1.	กลุ่มเยาวชนบ้านป่าโปง	ปี 2538	จัดตั้งเอง	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม
2.	กลุ่มสตรีออมทรัพย์บ้านป่าโปงต่ำ	ปี 2541	สสช.	1 กลุ่ม	-
3.	กลุ่มแม่บ้านทอผ้าบ้านป่าโปงสูง	ปี 2538	พัฒนาชุมชน	-	1 กลุ่ม
4.	กลุ่มสมาชิก ธกส.	ปี 2536	ธกส. แม่สะเรียง	3 กลุ่ม	2 กลุ่ม

จากตารางนี้ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มที่มีอยู่ดังกล่าวยังคงมีกิจกรรมร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์ให้สมาชิก และคณะกรรมการของกลุ่มมีกฎระเบียบที่ชัดเจน แต่กรณีที่มีผู้มาสนับสนุนในการจัดตั้งกลุ่มไม่ได้มีการดำเนินการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเท่าที่ควร ทำให้กิจกรรมเป็นไปตามสภาพที่ชาวบ้านมีศักยภาพ กับที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการบริหารจัดการมาก่อน

สมาชิกกลุ่ม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ปัจจุบันมีภาระหนี้สินจากการกู้ยืมที่จะต้องจ่ายคืน ให้กับ ธกส. เป็นเงินจำนวนมาก จนกลายเป็นปัญหาหนึ่งที่ ควรมีการได้รับการแก้ไขอย่างถูกทิศทางและเร่งด่วน

14. กองทุนหมุนเวียนของชุมชน

ลำดับที่	ชื่อกองทุน	จัดตั้งขึ้น/ปี	ผู้สนับสนุน	บ.ป่าโปงต่ำ	บ. ป่าโปงสูง
1.	กองทุนโครงการฯ (กขคจ.)	ปี 2538	พัฒนาชุมชน	1 กลุ่ม งบจัดตั้ง 140,000 บาท	1 กลุ่ม งบจัดตั้ง 140,000 บาท
2.	กองทุนศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน	ปี 2537	ประชาสงเคราะห์	1 ศูนย์ งบ 12,000 บาท	1 ศูนย์ งบ 12,000 บาท
3.	กองทุนสร้างส้วมบ้านป่าโปง	ปี 2535	สาธารณสุขอำเภอสบเมย	1 กลุ่ม งบ3,000 บาท	-
4.	กองทุนป่าชุมชนบ้านป่าโปง	ปี 2542	ชาวบ้าน/บวชป่า	1 ทุนงบ 10,000 บาท	

จากตารางจะเห็นว่า กองทุนแก้ไขและขจัดปัญหาความยากจน (กขคจ.) ที่รัฐบาลได้จัดสรรค์ให้ชุมชน ละ 280,000 บาท นั้น ทางชาวบ้านป่าโปงได้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยมอบหมายให้แต่ละกลุ่มให้ดำเนินการในหย่อมบ้านของตนเองภายใต้การดูแลจัดการของคณะกรรมการผู้รับผิดชอบกองทุนนี้ในแต่ละหย่อมบ้านนั้น ๆ

นอกจากกองทุนที่ปรากฏในตารางนี้ เป็นกองทุนที่ยังมีการดำเนินการอยู่ แต่ในอดีตที่ผ่านมา ได้มีการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน ที่จัดตั้งโดยองค์กรชาวบ้าน และหน่วยงานภายนอก ที่ขาดการติดตามอย่างเข้มงวด จนต้องล้มเลิกกิจกรรมของกองทุน มี เช่น กองทุนยาบ้านป่าโปง, เลิกไปเพราะยาเสีย ยาหมดอายุ และชาวบ้านไม่ให้ความสำคัญในการรับบริการ , กองทุนปุ๋ยบ้านป่าโปง ยกเลิก

ไป สาเหตุชาวบ้านไม่ได้รับปุ๋ยจากเจ้าหน้าที่ประชาสงเคราะห์ที่รับไปซื้อให้ หรือการบริหารของคณะกรรมการกองทุนไม่เต็มที่

15. การประกอบอาชีพชาวบ้าน

1. การเพาะปลูก เป็นอาชีพหลักที่จำเป็นการดำรงชีพอย่างมาก

1.1) การทำนา ชาวบ้านได้มีการทำนาสวนหนึ่งมีจำนวนข้าว

พันธุ์ข้าวที่ปลูก มี 2 สายพันธุ์ใหญ่ ๆ คือ

ก. ข้าวเจ้า

พันธุ์ บือโปะโละ, บือปอกระบอ, บือหมื่อโปะ

ลักษณะ ได้ผลผลิตสูง, นุ่ม, หุงขึ้นหม้อ

วัตถุประสงค์การปลูก เพื่อรับประทานและ ขาย

พันธุ์ บือบอเก่อเนอ

ลักษณะ ต้นหักง่าย, ไม่เหมาะกับพื้นที่

ข. ข้าวเหนียว

พันธุ์ บี้อี้บอ

ลักษณะ ได้ผลผลิตสูง , เหมาะสมกับที่

วัตถุประสงค์การปลูก ประกอบพิธีกรร

พันธุ์ บี้อี้ซู

ลักษณะได้ผลผลิตน้อย

วัตถุประสงค์การปลูก เชื่อว่าปลูกมากไม่ดี

พันธุ์ข้าวนาที่สูญหาย ไปจากพื้นที่ คือ บือมือโปะ เพราะปลูกไม่ดี , บือเนอมู เชื่อว่าถูกกับคนป่วย และกินได้ในปริมาณมาก

ผลผลิตข้าวในนา ถ้าข้าวที่ได้ผลดี เฉลี่ยผลผลิต พันธุ์ข้าว 1 ถัง ได้ 30 ถัง

การบำรุงดินเมื่อดินเกิดเสื่อมสภาพ

(1) การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ ถ้าชาวบ้านที่มีมูลวัว มูลควาย ก็จะไปใส่ในพื้นที่ 2 ช่วง ,ช่วงแรกในฤดูร้อนจะเทในพื้นที่นาไว้เป็นกอง ๆ ช่วงที่ 2 ใส่หลังการปลูกข้าว 1- 2 เดือน และมีบางเจ้าจะถมฟางข้าว ใบไม้ ให้เกิดการเน่าเปื่อยเป็นปุ๋ยต่อไป

(2) การใช้ปุ๋ยเคมี เมื่อดินมีสภาพเสื่อมแข็งตัวเป็นก้อนจะใส่ปูนขาวตามดินเสื่อม เมื่อข้าวมีอาการไม่ดี จะใส่ปุ๋ยเคมี สูตร 46-0-0 และ 16- 20-0 เป็นการเพิ่มผลผลิตมากขึ้นได้

การดูแลรักษานาข้าว เนื่องจากพื้นนาของชาวบ้านแต่ละคนอยู่ห่างไกลหมู่บ้าน การดูแลนาจะทำไปพร้อม ๆ กับเวลาเข้าไปในช่วงเวลามีการทำการดูแลข้าว เช่นฤดูการเก็บเกี่ยว จะมีการไปดูแลน้ำไม่ให้ขังในนา การแพ้วถางหัวไร่ปลายนาไม่ให้รกเกินไป

1.2) ทำไร่ข้าว

ชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนได้มีการทำไร่ข้าว ทั้งนี้เนื่องจากทำนาข้าวไม่พอกินอีกทั้งการทำไร่ข้าวนั้นได้มีการปลูกพืชผักอย่างอื่นอีกมากมาย ที่เป็นอาหารการกินในชีวิตประจำวัน มีการปลูกพันธุ์ข้าวทั้ง 2 ชนิด คือ

ก. ข้าวเจ้า ประกอบด้วย พันธุ์

(1) บือเก่อชอแม

(2) บือหมื่อบอ

(3) บือกวาโบ

(4) บือเกษตร

ข. ข้าวเหนียว ประกอบด้วย พันธุ์

(1) ปี้อี้ข่อแผ่

(2) อี้กวา

(3) ปี้อี้ซู

ผลผลิตข้าวไร่เฉลี่ย พันธุ์ข้าวไร่ 1 ถัง ได้ผลผลิต 20 ถัง และในแต่ครัวเรือนได้มีการทำไร่ข้าว เฉลี่ย ใช้พันธุ์ข้าว ประมาณ 3 - 5 ถัง หรือ ใช้พื้นที่ ประมาณ 2 - 3 ไร่

พันธุ์ข้าวที่ในอดีตเคยมีมา แต่ปัจจุบันได้ หายไปจากข้าวไร่ในชุมชน คือ บือ ข่อแหล่ตอย, บือข่อแลโหล่ , บือหมื่อซิตี, บือหมื่อหว่าคล๊อะ ที่หายไปจากสาเหตุ จากในสมัยก่อนมีข้าวผลผลิตที่ต่ำ ได้มีผู้มาแนะนำพันธุ์ข้าวใหม่ให้ชาวบ้านทำกัน ในที่สุดก็ปรากฏว่า ผลผลิตก็ไม่ต่างกัน และทำเอาพันธุ์ข้าวพื้นบ้านดั้งเดิมเหล่านี้ได้หายจนหาพันธุ์เพื่อที่จะฟื้นฟูก็ไม่พบ จึงมีความรู้สึกเสียดาย

การทำไร่ข้าวของพื้นที่ชาวบ้านป่าโปงเป็นการทำแบบระบบไร่หมุนเวียน ที่มีการหมุนแปลงทำไร่แปลง 1 ปี ในปีถัดไป ได้ย้ายทำในพื้นที่ใหม่ ทิ้งช่วงพื้นให้สภาพป่าฟื้นขึ้นมา ระยะหลายปี และหมุนกลับมาในพื้นที่เดิม รูปแบบนี้ มีสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษยาวนาน และปัจจุบันมีการหมุนเวียน พื้นที่ ได้ 6 - 7 ปี

ในไร่ข้าวนอกจากจะมีข้าวแล้วได้มีการปลูกพืชผักผสมผสานลงไปในไร่ อีกนานาชนิดเช่น

(1) กลุ่มเผือก (2) กลุ่มมัน (3) กลุ่มถั่ว

(4) กลุ่มฟัก (ฟักทอง , ฟักแก้ว , แตงกวา , บวก , มะระ,)

(5) กลุ่มพริก (พริกขี้หนู , พริกหนุ่ม , พริกยักษ์)

(6) กลุ่มมะเขือ (7) กลุ่มข้าวฟ่าง (8) กลุ่มข้าวโพด

(9) กลุ่มหอม (10) กลุ่มลูกเดือย

(11) กลุ่มดอกไม้ต่างๆ (12) กลุ่มผัก

(13) กลุ่มที่ออกเองโดยธรรมชาติ แต่กินได้ เช่น เห็ด ฯลฯ

การบำรุงดินในไร่ข้าว โดยปกติแล้วจะปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติให้มากที่สุด แต่บางครั้งถ้าข้าวมีอาการไม่ดีจริง ๆ จำเป็นต้องแก้ด้วยการใส่ปุ๋ย จะใส่ปุ๋ย สูตร 16 - 20 -0 หรือสูตร 21 - 20 -0 ในบางจุดที่ข้าวไม่ดี

หากว่าผลผลิตจากการปลูกข้าวแล้วไม่พอกิน โดยมีการแก้ไขกัน คือ

- ยืมธนาคารข้าว
- ยืมญาติพี่น้อง (การขอกันเปล่า ๆ จะมีน้อยครั้ง)
- ซื้อกันภายในบ้าน โดยมีการซื้อ - ขาย ข้าวเปลือก ถังละ 50 บาท

1.3) การทำสวน

ชาวบ้านป่าโปงมีการทำสวน และมีการปลูกพืชต่าง ๆ ดังนี้

(1) กะหล่ำปลี ถือเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่ชาวบ้านทำกันมากกว่าชนิดอื่น และทำการเป็นเวลานาน ทำสวนกะหล่ำปลี จะใช้เมล็ดพันธุ์ เฉลี่ย ไม่เกิน 5 กระป๋องในแต่ปี สามารถที่จะปลูกได้ 3 - 4 ช่วงคือ (พ.ค. - ก.ค. , ก.ค. - ต.ค. , พ.ย - ก.พ. , เม.ย)

วัตถุประสงค์การปลูก เพื่อขาย กะหล่ำปลีจะได้ดี และสะดวกต่อการดูแลในฤดูฝน ส่วนฤดูร้อนการดูแลจะยากลำบากทั้งการให้น้ำและการกำจัดศตรูพืชที่มีมาก สารเคมีที่ใช้กับการปลูกกะหล่ำปลี มีทั้งปุ๋ย , ยาฆ่าหญ้า , ยาฆ่าแมลง , ฮอร์โมน การได้มาซึ่งปุ๋ยยาเหล่านี้ จะซื้อเอง

การขายผลผลิต กะหล่ำปลี ขายได้ในราคาไม่แน่นอน ในอดีต เคยมีตั้งแต่ราคา ต่อกิโลกรัมละ 80 สตางค์ - 1 บาท แต่การสรุปของชาวบ้านว่าส่วนใหญ่จะขาดทุน น้อยมากที่จะได้กำไร

ปัญหาอุปสรรคในการปลูกกะหล่ำปลี

- มีต้นทุนสูง ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ , ปุ๋ย ,ยา
- บางครั้งมีแมลง หนอนที่ มาทำลายรุนแรง
- ราคาตกต่ำ
- ต้องใช้การจ้างแรงงานมาช่วย

(2) พริกยักษ์

มีชาวบ้านป่าโปง ปัจจุบันมีไม่กี่รายได้ทำการปลูกพริกยักษ์ ปลูกเพื่อขาย มีการเริ่มปลูกในเดือน พฤษภาคม การปลูกพริกยักษ์ต้องการดูแลอย่างดี ไม่เช่นนั้นมีปัญหา ใบและรากเน่าเสีย , ตายก่อนที่จะได้ผล ถ้ามีราคา 10 บาทก็ยังขาดทุนอยู่

(3) ดอกดาวเรือง

ชาวบ้านป่าโปงเคยทำดอกดาวเรืองอยู่ 1 ปี แต่ด้วยราคาไม่แพง อีกทั้งมีกลิ่นฉุนมากจนคนเก็บไม่ได้ และไม่มีผู้รับจ้างเก็บจึงเลิกการปลูกไป

1.4) การทำสวนปลูกพืชผสมผสาน มีอยู่ 14 หลังคาเรือน โดยมีการปลูกพืชในหลาย ๆ อย่างอยู่ในพื้นที่เดียวกัน วัตถุประสงค์ เพื่อมีกินมีใช้ ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อ มีความมั่นคง และยั่งยืน ทั้งนี้ได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานหลายๆฝ่าย และเป็นการสำนึกในคุณค่าพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเกษตรพอเพียงแต่จากการสัมภาษณ์ไม่ค่อยมีการปลูกพืชผักสวนครัวบริเวณใกล้บ้าน เพราะ ไม่ตั้งใจทำ , สู้สัตว์เลี้ยงไม่ได้

กลุ่มคน ที่ไม่ทำการเกษตรพอเพียง เนื่องจาก

- ความไม่เข้าใจ
- ความไม่ดูแล
- การไม่เอาใจใจใส่
- มีแนวคิดใหม่ เมื่อได้เงินซื้ออะไรได้ทุกอย่าง

2. การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งที่อยู่เคียงข้างกับชาวบ้านป่าโปงอย่างแนบแน่นอยู่จนทุกวันนี้ ทั้งนี้สัตว์ความสัมพันธ์กับคนทั้งในด้านเป็นอาหาร , การประกอบพิธีกรรม,การใช้แรงงาน, เป็นแหล่งสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และมีความผูกพันการทางความเชื่อหลายอย่างด้วย

สัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยง มี ประเภท ไก่ เป็ด หมู แมง สุนัข ปลา ช้าง วัว ควาย

3. การเก็บของป่าเพื่อรายได้

ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ชาวบ้านจึงได้ใช้ประโยชน์จากป่า เป็นอาหาร และสมุนไพร มีมากมาย นอกจากชาวบ้านจะกินเองในชุมชนเองแล้วบางชนิด มีมากจนเหลือจากการบริโภคภายในชุมชน ถ้าปล่อยทิ้งก็จะเสื่อมคุณภาพ จนสามารถขายได้ด้วย การเก็บของป่าได้ เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

3.1) ประเภท อาหาร

3.2) ประเภท เครื่องใช้

3.3) ประเภท สมุนไพร

3.4) ประเภท รายได้

ของป่าประเภทที่สร้างเป็นรายได้ เป็นเงินได้ในแต่ละปี มีดังนี้

(1) เห็ด ที่มีอยู่ที่เอาไปขาย มีดังนี้

1.1 **เห็ดดิน** มีในเดือน กรกฎาคม - เดือน กันยายน ขายเป็นถุงละ 10 -30บาทกิโลกรัมละ 50 บาท ตามริมถนน ผู้ซื้อผู้สัญจรไปมาทั่วไป ได้ในราคา ประมาณ 500 บาทต่อปี (เฉพาะครอบครัว)

1.2 **เห็ดลม** มีในเดือน พฤศจิกายน เป็นต้นไป กิโลกรัมละ 70 บาท ให้กับผู้สัญจรไปมาตามถนน ได้รายได้ ประมาณ 3,000 บาทในแต่ละปี (ทั้งชุมชน)

(2) ลูกก่อ ลูกก่อจะออกและสามารถเก็บได้ในเดือน กันยายน - ตุลาคม จะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงหมู่บ้านในราคา ลิตรละ 5 - 10 บาท รายได้ขึ้นอยู่กับปริมาณที่ลูกก่อออกในแต่ละปี

(3) มะเขือพวง ออกในเดือนตุลาคม มีชาวบ้านมารับซื้อถึงหมู่บ้าน ในกิโลกรัมละ 2 บาท ซึ่งในแต่ละปี จะได้เงินประมาณ 3,000 บาท (ทั้งชุมชน)

(4) การรับจ้าง เป็นอาชีพที่ที่สามารถสร้างรายได้ ในกรณี ที่มีความต้องการรายได้มี 3 แหล่ง

4.1 ภายในชุมชน จะรับจ้างกับเพื่อนบ้านที่ว่าจ้างในอัตราค่าแรงวันละ ผู้ชาย 70 บาท , ผู้หญิง 50 บาท มีเฉพาะฤดูกาล

4.2 หมู่บ้านใกล้เคียง เช่น เก็บลำใย ให้คนพื้นราบในเทศกาลลำใย ในอัตราว่าจ้างวันละผู้ชาย 150 บาท ผู้หญิง วันละ 100 บาท เฉพาะเทศกาลเก็บลำใย

4.4 ในเมืองเป็นที่นิยมในกลุ่มเยาวชนมาก ออกไปทำงานในฤดูว่างจากการเกษตรที่บ้านไปรับจ้างตาม ปั้มน้ำมัน, โรงงานพลาสติก , ร้านอาหาร , บริษัทรถทัวร์, ทำงานบ้าน, ในอัตราเงินเดือน 2,500 บาท ขึ้นไป

(5) การค้าขายในชุมชนบ้านป่าโปงมีการค้าขายที่เกิดขึ้น มี ร้านขายของหมู่บ้าน บ้านป่าโปงต่ำ มี 1 ร้าน เป็นร้านส่วนบุคคล ,บ้านป่าโปงสูงมีจำนวน 1 ร้าน เป็นร้านสหกรณ์กลุ่มเยาวชน มีการนำข้าวของอาหารแห้งจำหน่ายเล็กน้อยเพื่อความสะดวกสบายในการซื้อของภายในชุมชนได้กำไรเล็กน้อยเท่านั้นการขายหัตถกรรม มีบางครั้งที่มีการขอซื้อผลผลิตหัตถกรรม เช่น สิ่งทอ (เสื้อผ้าย้อมสีธรรมชาติ) และจักสาน (ตะกร้า , กระด้ง) แต่ขายได้ในราคาที่ไม่คุ้มทุน หากแต่จำเป็นต้องขายเท่านั้น

(6) สมุนไพรสมุนไพรที่อยู่ในป่าของเขตพื้นที่ บ้านป่าโปง ที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์เป็นประจำ มีดังนี้

(6.1) รักษาโรคทั่วไป เช่น ปวดเมื่อย, เป็นไข้ , เจริญอาหาร

(6.2) รักษาโรคอันเกิดจากอุบัติเหตุ

(6.3) รักษาโรคทางเดินหายใจ

(6.4) รักษาโรคทางเดินอาหาร

(6.5) รักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับสตรี

(6.6) รักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

(6.7) รักษาโรคผิวหนัง

(6.8) รักษาโรค กระดูกหัก

(6.9) รักษาพิษจากสัตว์ต่าง ๆ

(6.10) รักษาโรคสัตว์ต่าง ๆ

(6.11) อื่น ๆ

ความเปลี่ยนแปลงด้านสมุนไพร ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงสภาพปริมาณการใช้สมุนไพรที่จะเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งนี้เพราะสมุนไพรเป็นยาที่จะต้องใช้ต่อเมื่อจำเป็นเท่านั้น อีกทั้งมีอยู่ทั่วไปของป่าทุกหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่มีการนำสมุนไพรมาผลิตเพื่อขาย และปัจจุบัน มียาแผนปัจจุบัน ที่มีปฏิชีวนะออกฤทธิ์รวดเร็ว ทำให้ชาวบ้านมีการพึ่งยาแผนปัจจุบันมากขึ้น ทำให้สมุนไพรบางตัวเป็นที่ห่างเหินจากชาวบ้าน

16. แผนที่บ้านป่าโปง หมู่ 1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

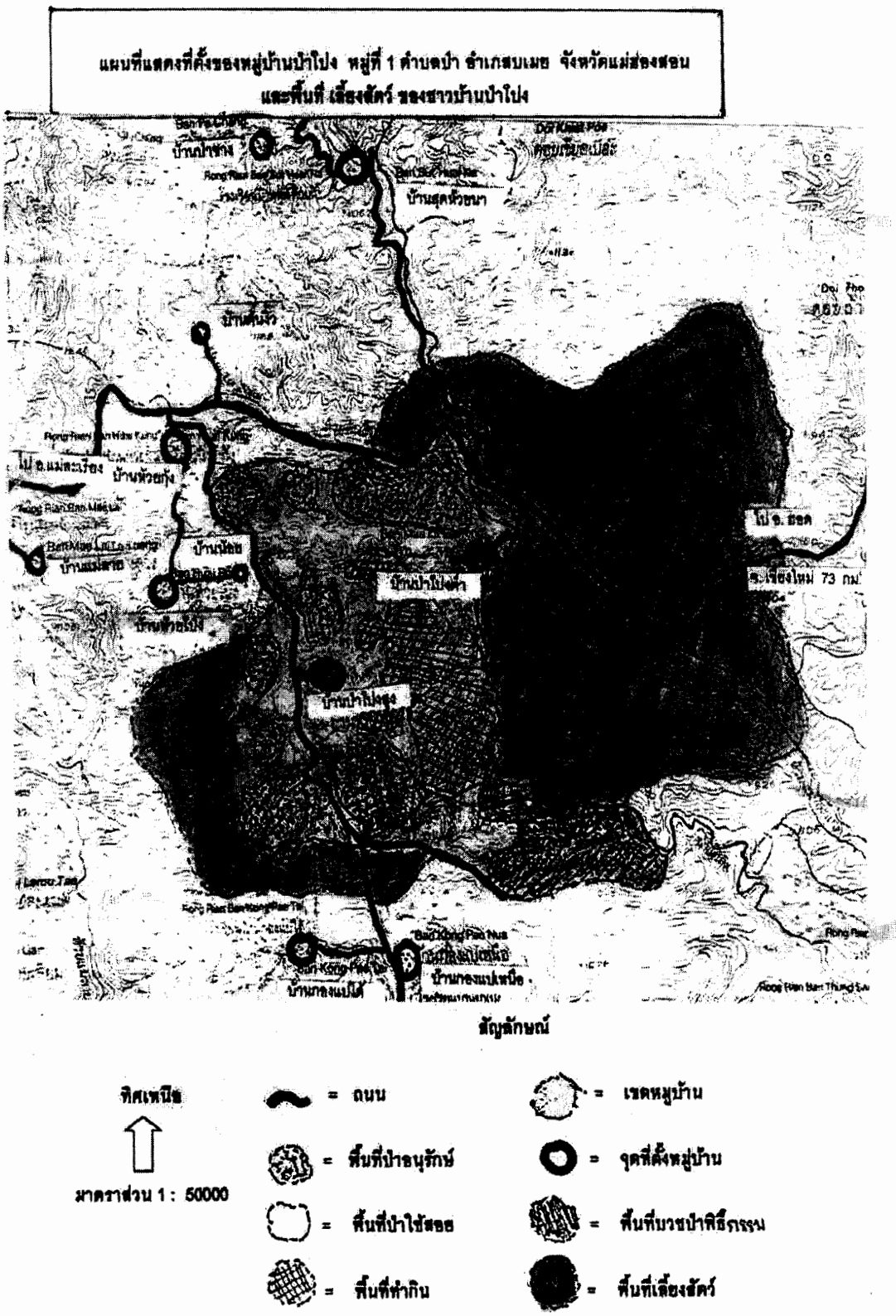

ข. เผ่ามัง บ้านบวกจั่น หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

1.ประวัติหมู่บ้าน

บ้านบวกจั่นเป็นชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ามั้งเริ่มเข้ามาในพื้นที่ประมาณ ปี พ.ศ. 2490 โดยการนำของนายหลือเย้ง แซ่เฒ่า นายเจ้อเก๊า แซ่เฒ่า และนายบล้าว่าง แซ่เฒ่า เดิมทีเข้ามาทำการเกษตรเท่านั้นต่อมามีคนอพยพย้ายเข้ามาสบทบอีกและก็มีบางส่วนอพยพย้ายออกไปที่อื่น ในปี พ.ศ. 2506 กลุ่มนายคื แซ่ว่าง และนายตั๋ว แซ่หาง ก็ย้ายเข้ามาสมทบอีกจำนวนหนึ่ง ในช่วงแรกนั้นยังไม่มีการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการยังเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านกองแหะ ซึ่งเป็นชุมชนของคนพื้นราบ โดยมีนายยะสือ ภมรวิจิตร (เหยี่ยะฉี่ แซ่ว่าง)เป็นผู้นำชุมชนในขณะนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 จึงได้ยกฐานะเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเป็นหมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่ โดยมีนายยะสือ ภมรวิจิตร เป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นคนแรก หลังจากนายยะสือเกษียนอายุราชการ (60 ปี)เมื่อปี พ.ศ. 2531 นายประจักษ์ อนันต์วิไล (จางเปา แซ่จ๋าว) ก็ได้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สำหรับที่มาของชื่อหมู่บ้าน นั้นมีการเล่าเป็น 2 กระแสคือ กระแสแรก เล่าว่า เดิมทีบริเวณหมู่บ้านบวกจั่นจะมีการเลี้ยงควายเป็นจำนวนมาก (ปางควาย) ควายชอบลงไปเล่นในหนองน้ำทำให้หนองมีน้ำขัง ในฤดูร้อนจะมีแมลงจักจั่นชอบลงมาดื่มน้ำเป็นจำนวนมากจึงได้รับการขนานนามว่าบวกจั่น (บวกที่มีจักจั่นเป็นจำนวนมาก) และอีกกระแสเล่าว่า บริเวณลำห้วยจะมีหนองน้ำแห่งหนึ่งและมีต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ต้นไม้จั่น” ซึ่งมีใบลักษณะเป็นแฉกคล้ายจักจั่นขึ้นอยู่ริมหนองน้ำ (บวก) ต่อมาจึงถูกขนานนามว่า “บวกจั่น” ตามชื่อของต้นไม้ที่อยู่ใกล้หนองน้ำนั่นเอง

2. ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านบวกจั่นตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ . เชียงใหม่ อยู่ในระวางแผนที่ 4746 I ลำดับชุด L7017 ชื่อชุด จังหวัดเชียงใหม่ ตัวหมู่บ้านอยู่บริเวณหุบเขาใกล้ลำห้วยสายเล็กๆ มี ภูเขาล้อมรอบ มีอาณาเขตติดต่อโดยรอบดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับบ้านกองแหะ และบ้านบวกเต๋ย ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ.เชียงใหม่

ทิศใต้ ติดกับบ้านปางดะ ต. สะเมิงใต้ อ. สะเมิง และบ้านแม่ขนิง ต. บ้านปง อ. หางดง จ.เชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดกับเขตบ้านกองแหะ ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ.เชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดกับเขตบ้านปางดะและโครงการหลวงปางดะ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

3. เส้นทางคมนาคม

เส้นทางที่สามารถเข้าหมู่บ้านได้มี 3 เส้นทาง คือ

1)เส้นทางแยกจากทางหลวงสาย แม่ริม – สะเมิง เข้าบ้านกองแหะ ระยะทาง

ประมาณ 6 กิโลเมตร ลักษณะถนนเป็นถนนคอนกรีตยาวประมาณ 4 กิโลเมตรและเป็นดินแดงอีก 2 กิโลเมตร

2)เส้นทางแยกจากทางหลวงสาย แม่ริม – สะเมิง ช่วงระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 25 และ 26 แยกเข้าหมู่บ้านระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ลักษณะถนนเป็นถนนคอนกรีต 1.5 กิโลเมตร ส่วนที่เหลือเป็นดินแดง

3)เส้นทางแยกจากเส้นทางสายหางดง – สะเมิง ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นถนนดินแดง

4. สภาพภูมิอากาศ และ ภูมิประเทศ

บ้านบวกจั่น ตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,300 เมตร ยอดเขาที่สูงที่สุดในหมู่บ้านสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,400 เมตรสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่จะลาดชัน และมีที่ราบน้อยมาก สภาพป่าเป็นป่าดิบเขากึ่งเบญจพรรณ มีไม้ไผ่ซางขึ้นเป็นจำนวนมาก มีบางพื้นที่เท่านั้นที่เป็นป่าดิบชื้น สภาพภูมิอากาศในฤดูฝนมีฝนตกชุก ฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนและฤดูหนาวค่อนข้างหนาวจัดแต่ยังไม่ถึงกับเกิดเกร็ดน้ำแข็ง เนื่องจากที่ตั้งหมู่บ้านเป็นลักษณะแอ่ง

5. ศาสนาและความเชื่อ

ชุมชนบ้านบวกจั่นมีการนับถือ 2 ศาสนา หลักคือ

1)ศาสนาคริสต์ มีจำนวนประมาณ 40 หลังคาเรือน โดยแยกย่อยเป็น คริสต์จักร คริสต์เตียน และ คาทอลิก

2)ศาสนาพุทธ และนับถือบรรพชน มีจำนวนประมาณ 63 หลังคาเรือน ซึ่งการนับถือบรรพบุรุษของม้งสามารถที่จะกลมกลืนเข้ากับศาสนาพุทธได้อย่างดีคือสามารถเข้าวัดทำบุญเหมือนผู้นับถือศาสนาพุทธได้โดยไม่ผิดจารีตประเพณี ไม่มีข้อห้ามประการใด และลูกหลานชาวม้งก็ชอบบวชเรียนทางพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากเช่นกัน

6. โครงสร้างทางสังคม และการปกครอง

(1) การปกครองหมู่บ้าน ชุมชนบ้านบวกจั่นมีการปกครองเป็น 2 ลักษณะ คือ แบบทางการ และ ไม่เป็นทางการ

1) แบบทางการ คือ ระบบการปกครองโดยใช้รูปแบบของรัฐ หรือ ระบบราชการ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้าน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ 7 ฝ่ายและมี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลช่วยกันดูแลและพัฒนาหมู่บ้าน ในหมู่บ้านบวกจั่นได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 6 เขต หรือ 6 คุ้มเพื่อให้ง่ายแก่การปกครอง และการพัฒนา

2) การปกครองแบบไม่ทางการหรือการปกครองตามโครงสร้างตระกูลแซ่

เป็นการปกครองที่ยึดหลักของกลุ่มตระกูลแซ่เป็นสำคัญ ซึ่งจะมีผู้รู้หรือผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับนับถือของตระกูลแซ่เป็นผู้นำควบคุมดูแลคนในตระกูลแซ่ ระบบนี้ความเข้มแข็งขึ้นอยู่กับผู้นำในตระกูลแซ่ที่ได้รับการยอมรับมากน้อยเพียงใดชุมชนบ้านบวกจั่นประกอบด้วยตระกูลแซ่ที่มีจำนวนประชากรมาก 3 ตระกูลคือ แซ่ว่าง แซ่จ๋าว แซ่ย่าง และตระกูลแซ่ที่มีประชากรน้อยคือ แซ่เฒ่า แซ่หาง แซลี แซ่มัว และแซ่โซ้ง

7. ประชากร

ชุมชนบวกบวกจั่นมีจำนวน103 หลังคาเรือน ประชากร 749 คน เด็ก 333 คน ผู้ใหญ่ 416 คน แยกเป็นชาย 388 คน หญิง 361 คน (ข้อมูลปี 2544)

8. กลุ่มหรือองค์กรชุมชน

ชุมชนบ้านบวกจั่นมีการจัดองค์กรเป็น 2 ลักษณะ คือ

8.1)องค์กรที่เป็นทางการ หรือ องค์กรที่ถูกจัดตั้งโดยระบบราชการ

(1)กลุ่มแม่บ้าน ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2541 โดยพัฒนาชุมชนอำเภอเป็นผู้จัดตั้ง

(2)กลุ่มเยาวชน ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2526 โดยมีนายหน่อแจ้ง แซ่จ๋าว เป็นประธานเยาวชนคนแรก

(3)กรรมการหมู่บ้าน ตั้งครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2524 โดยทางอำเภอเป็นผู้จัดตั้งให้มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการหมู่บ้าน

(4)กลุ่มอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยชุมชนเองและได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ อบต.

(5)อ.ส.ม. ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2528 โดยสาธารณสุขอำเภอเป็นผู้จัดตั้ง

(6)สมาชิก อบต. จัดการเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2540

8.2)องค์กรที่ไม่เป็นทางการ คือองค์กรที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจนจะมีการรวมตัวตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น องค์กรตระกูลแซ่ กลุ่มผู้รู้เฉพาะด้าน (กลุ่มหมอยาสมุนไพร กลุ่มช่างตีเหล็ก กลุ่มผู้รู้พิธีกรรม ฯลฯ)

9. ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

9.1) ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ

(1)ดินหรือหิน ดินบริเวณหมู่บ้านบวกจั่นส่วนใหญ่จะมีเนื้อดินร่วน และบางแห่งจะมีเนื้อดินค่อนข้างเหนียว หน้าดินตื้น ความอุดมสมบูรณ์ของดินค่อนข้างน้อย ต้องมีการใส่ปุ๋ยคอก และปุ๋ยเคมีเข้าเสริมพืชจึงเจริญเติบได้ดี หิน ส่วนใหญ่จะเป็นหินปูน แต่อาจพบหินแกรนิตได้บ้างบางพื้นที่

(2)น้ำ มีลำน้ำไหลผ่าน 2 สายหลักคือ น้ำห้วยบวกจั่น จะไหลลงสู่น้ำแม่สา และ

สายน้ำห้วยปลาก้าง ซึ่งอยู่ทางด้านเขตอำเภอสะเมิงไหลลงสู่ลำน้ำแม่ขาน นอกจากลำห้วยแล้วยังมีอ่างกักเก็บน้ำเพื่อไว้ใช้ในชุมชนอีก 2 แห่ง

(3)ป่าไม้ สภาพป่าเป็นป่าดิบเขากึ่งเบญจพรรณ มีไม้ใผ่ขึ้นอย่างหนาแน่น และมีไม้เต็ง ไม้สักขึ้นอยู่ประปราย บริเวณที่สูงขึ้นจะมีไม้สน ไม้ก่อ ไม้ทะโล้ ไม้จำปี ต้นไทร ฯลฯ ขึ้นอยู่บ้าง แต่ไม่หนาแน่นนัก

(4)สัตว์ป่า บริเวณหมู่บ้านจะพบสัตว์ขนาดกลางและขนาดเล็กเท่านั้น เช่น หมูป่า เก้ง หนู กระรอก นก ไก่ป่า และสัตว์เล็กๆอาศัยอยู่ สัตว์น้ำที่พบมากคือ ปลาช่อน กบ เขียด หอย อาศัยตามแหล่งน้ำ

9.2)การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนบ้านบวกจั่นมีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์เป็นส่วนๆ ดังนี้คือ

(1) ที่ทำกิน (ที่ทำการเกษตร) มีเนื้อที่ประมาณ 3,500 ไร่

(2) ป่าชุมชนใช้สอย มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่

(3) ป่าอนุรักษ์ เป็นพื้นที่อนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำ มีเนื้อที่ประมาณ 1,000 ไร่

(4) ที่อยู่อาศัย มีเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่

(5) ที่สาธารณะ (โรงเรียน วัด โบถส์ อ่างเก็บน้ำ) มีเนื้อที่ประมาณ 20 ไร่

กฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

(1) ให้ทุกครอบครัวช่วยกันทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ในเขตป่าชุมชน ป่าใช้สอย และป่าอนุรักษ์ในช่วงฤดูแล้ง(กุมภาพันธ์-มีนาคม)

(2) การถางไร่ เผาไร่ ต้องมีการทำแนวกันไฟรอบขอบไร่ทุกครั้งและต้องเผาไร่ในช่วงต้นฤดูแล้งและช่วงเช้าหรือเย็น เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟลามเข้าไปในป่าและสวนคนอื่น

(3)ให้ทุกครอบครัวช่วยกันจัดเวรยามเพื่อเฝ้าระวังไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง(มีนาคม, เมษายน)

(4)เมื่อมีไฟป่าเข้ามาในเขตรับผิดชอบทุกคนต้องร่วมช่วยกันดับไฟป่า

(5)ห้ามไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด

(6)เขตป่าชุมชนใช้สอย เมื่อมีความต้องการที่จะใช้สอย ต้องได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน และห้ามตัดเพื่อจำหน่ายให้บุคคลภายนอกชุมชน

(7)ห้ามมิให้บุคคลนอกชุมชนเข้ามาตัดไม้ในเขตป่าใช้สอยและป่าอนุรักษ์เป็นอันขาด

10. อาชีพและระบบการเกษตร

10.1 การทำการเกษตรในอดีต (ก่อนส่งเสริมปลูกพืชทดแทนปลูกฝิ่นปีพ.ศ.2517)

ระบบการเกษตรในอดีตของบ้านบวกจั่นก่อนที่จะมีการปลูกพืชทดแทนฝิ่นนั้นมีระบบการเพาะปลูกหลัก 3 ระบบใหญ่คือระบบไร่ฝิ่น ระบบไร่ข้าว และระบบไร่ข้าวโพดและการเลี้ยงสัตว์

พื้นบ้านเพื่อไว้ใช้สอยซึ่งจะขอเสนอแต่ละระบบสั้นๆดังนี้

1.)ระบบไร่ฝิ่น เป็นการเพาะปลูกที่มีการปลูกพืชที่หลากหลายผสมผสานในไร่ฝิ่น เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดเขียว ผักชี มันฝรั่งแดง เผือก มัน หอม กระเทียม พริก ถั่วฯลฯ นอกจากมีพืชที่ปลูกแล้วยังมีพืชผักธรรมชาติหลายชนิดขึ้นอยู่ในไร่ฝิ่นที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ ซึ่งในปัจจุบันพืชหลายชนิดได้สูญพันธุ์ไปแล้วเช่น กะหล่ำปลีดอย มันฝรั่งสีแดง เป็นต้น ในสมัยก่อนไร่ฝิ่นเปรียบเสมือนธนาคารที่ให้ดอกผลเป็นกอบเป็นกำเพราะรายได้หลักที่เป็นเงินมาจากไร่ฝิ่นเป็นส่วนใหญ่ และไร่ฝิ่นก็ถือได้ว่าเป็นตลาดสดแห่งหนึ่งที่มีพืชผักต่างๆพร้อมอยู่ในไร่จะเอามากินเมื่อไหร่ก็ได้แต่หลังจากเลิกปลูกฝิ่นแล้วระบบการเพาะปลูกก็เปลี่ยนแปลงไป

ไร่ฝิ่นจะปลูกหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวโพดเสร็จแล้วประมาณเดือนกันยายน-ตุลาคม โดยจะหว่านเมล็ดฝิ่นลงในไร่ที่เตรียมไว้และจะไปเก็บเกี่ยวยางฝิ่นประมาณเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์

2.)ระบบไร่ข้าว เป็นระบบการเพาะปลูกที่สำคัญอย่างหนึ่งในสมัยก่อนเพราะกว่าจะเดินทางมาซื้อข้าวถึงในเมืองได้ต้องใช้เวลาหลายวันฉะนั้นจึงมีการปลูกข้าวไว้ใช้ในครอบครัว ในไร่ข้าวจะมีการปลูกพืชที่หลากหลายผสมผสานเช่นเดียวกันกับไร่ฝิ่นเช่นฟักทอง ฟักหม่น ฟักแก้ว แตงกวา แตงร้าน พริก มะระ บวบ มันแกว เผือก ขิง ถั่ว ฯลฯซึ่งสามารถนำมาบริโภคและเลี้ยงสัตว์ได้อย่างสะดวกสบายไม่ต้องซื้อเหมือนในปัจจุบัน

3.)ระบบไร่ข้าวโพด เป็นระบบที่มีการเพาะปลูกที่หลากหลายผสมผสานเหมือนไร่ฝิ่น ไร่ข้าวเช่นกัน เช่น ฟักทอง แตงกวา มันฝรั่งแดง เผือก ถั่ว อ้อย ฯลฯ ซึ่งข้าวโพดที่ปลูกในสมัยก่อนก็เพื่อนำมาบริโภค และเลี้ยงสัตว์

ไร่ข้าวโพดจะปลูกประมาณเดือนพฤษาภาคม-มิถุนายนและจะเก็บเกี่ยวประมาณเดือนกันยายน-ตุลาคม จากนั้นก็จะเตรียมดินและหว่านเมล็ดฝิ่นลงไป

นอกจากระบบการปลูกพืช 3 ระบบ ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการปลูกพืชสวนครัว พืชสมุนไพร กัญชงเพื่อนำมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้ในพิธีกรรมต่างๆและมีการปลูกท้อพื้นบ้านไว้ใช้กินและส่งตลาดในเมืองด้วย

สำหรับการเลี้ยงสัตว์นั้นในสมัยก่อนมีการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ สัตว์ที่นิยมเลี้ยงในสมัยนั้นคือม้า วัว แพะ หมู ไก่ เป็ด เป็นต้น เพื่อไว้ใช้งานและใช้ในพิธีกรรมต่างๆ

10.2 การทำการเกษตรในปัจจุบัน (หลังปลูกพืชทดแทนฝิ่น หลังปี พ.ศ. 2517)

การทำการเกษตรในปัจจุบันของบ้านบวกจั่นหลังจากเลิกปลูกฝิ่นตามนโยบายของรัฐแล้ว ชาวบ้านได้ปลูกพืชทดแทนฝิ่นตามที่ทางราชการส่งเสริมหลายชนิด เช่น ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ไม้ดอกเมืองหนาว พืชผัก (กะหล่ำปลี สลัด ผักกาดขาวปลี หอมญี่ปุ่น) ไม้ผลเมืองหนาว (บ๊วย สาลี่)

สำหรับพืชพื้นบ้านที่ยังมีการปลูกอยู่มากเช่น ข้าวไร่ ข้าวโพด และพืชผักพื้นบ้าน อื่นๆ ส่วนสัตว์เลี้ยงในปัจจุบันมีการเลี้ยงน้อยลง เช่น หมู เป็ด ไก่ ฯลฯ ซึ่งจะมีเลี้ยงกันไม่กี่ชนิด และบางชนิดก็เป็นพันธุ์ใหม่ที่มิใช่พันธุ์ดั้งเดิมที่เคยเลี้ยงกันมา

11. โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน มีดังนี้

1). ถนน มีถนนเข้าหมู่บ้านได้ 3 เส้นทาง ถนนเข้าปีพ.ศ.2517

2)น้ำประปา มีการขุดบ่อน้ำใกล้ลำห้วย แล้วมีการสูบน้ำขึ้นไว้บนถังเก็บน้ำ ที่อยู่บนที่สูง แล้วจึงส่งน้ำตามท่อส่งลงมาใช้ในชุมชน โดยมีมิเตอร์วัดการใช้น้ำทุกหลังคาเรือน สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2536 โดยระดมทุนจากชาวบ้านเอง

3) ไฟฟ้า ไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเข้ามาในชุมชนในปี พ.ศ. 2532

4) โรงเรียน มีการก่อตั้งโรงเรียนในปี พ.ศ. 2517 โดยนักศึกษาวิทยาลัยครูธนบุรีเป็นผู้เริ่มโครงการและมีการพัฒนาสร้างอาคารเรียนถาวร 1 หลัง ในปี พ.ศ. 2528 ปัจจุบันมีการสอนถึงชั้นประถมปีที่ 6

12. หน่วยงานที่เข้าดำเนินงานในพื้นที่ ประกอบด้วย

1)โครงการหลวงทุ่งเริง เข้ามาดำเนินการปี พ.ศ. 2519

2)โรงเรียน ก่อตั้งโรงเรียนขึ้นปี พ.ศ. 2517

3)อาศรมพระธรรมจาริก เข้ามาปี พ.ศ. 2529

4)กรมประชาสงเคราะห์ เข้ามาปี พ.ศ. 2517

5)หน่วยจัดการต้นน้ำ (หน่วยปลูกป่าผาบ่อง)เข้ามาปีพ.ศ.2517ปัจจุบันได้ย้ายออกแล้ว

6)อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ –ปุย ประกาศจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2524

7)กรมพัฒนาที่ดิน/ เกษตรที่สูง เข้ามาปี พ.ศ. 2538

8)ศาสนาคริสต์ เข้ามาปี พ.ศ. 2506 – 2507

9)สมาคม IMPECT เข้ามาปี พ.ศ. 2542

แผนที่ตั้งชุมชนบ้านบวกจั่น หมู่9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่รอบในชุมชน

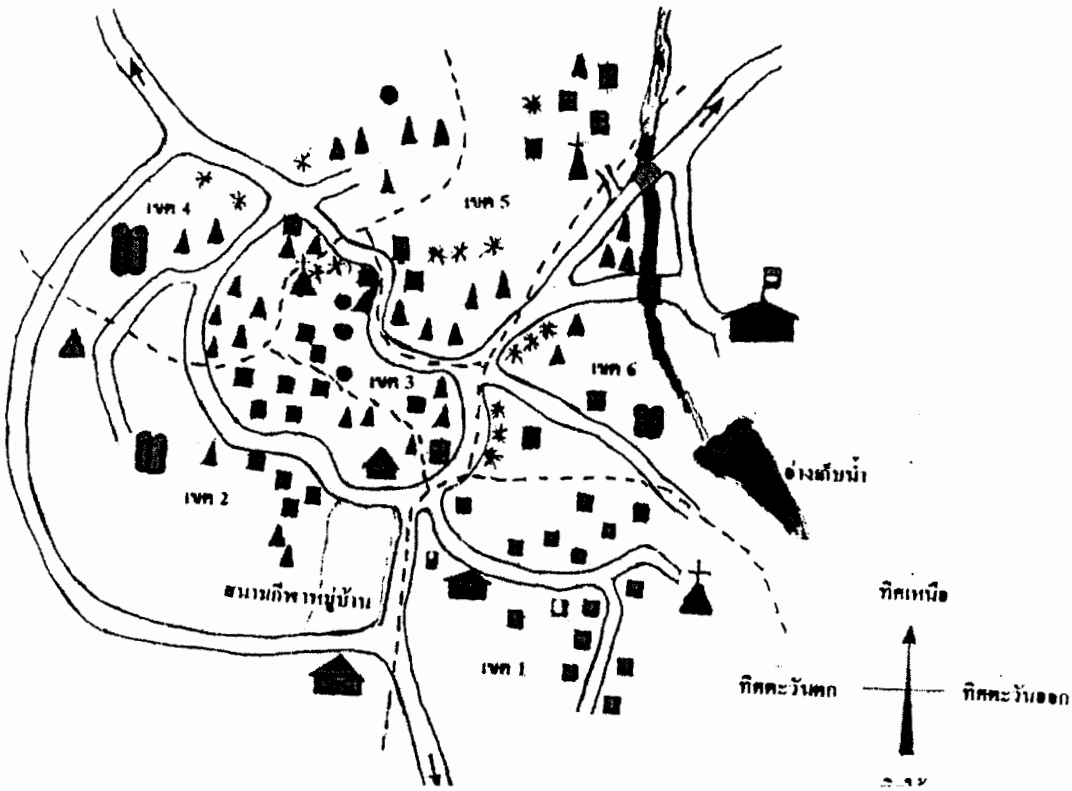

<u>สัญลักษณ์</u>

- โรงเรียน
- หอประชุม
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- สำนักสงฆ์บ้านบวกจั่น (อาศรม)
- สำนักงานย่อยโครงการหลวงป่างะ (พัฒนาที่ดิน)
- โบสถ์คริสต์
- ถังพักน้ำ
- ตู้โทรศัพท์สาธารณะ
- ตระกูลแซ่จ๋าว
- ตระกูลแซ่ย่าง
- ตระกูลแซ่ว่าง
- ตระกูลแซ่หาง
- ตระกูลแซ่ห้าว
- ตระกูลแซ่มัว
- ตระกูลแซ่ลี

แผนที่รอบในชุมชน

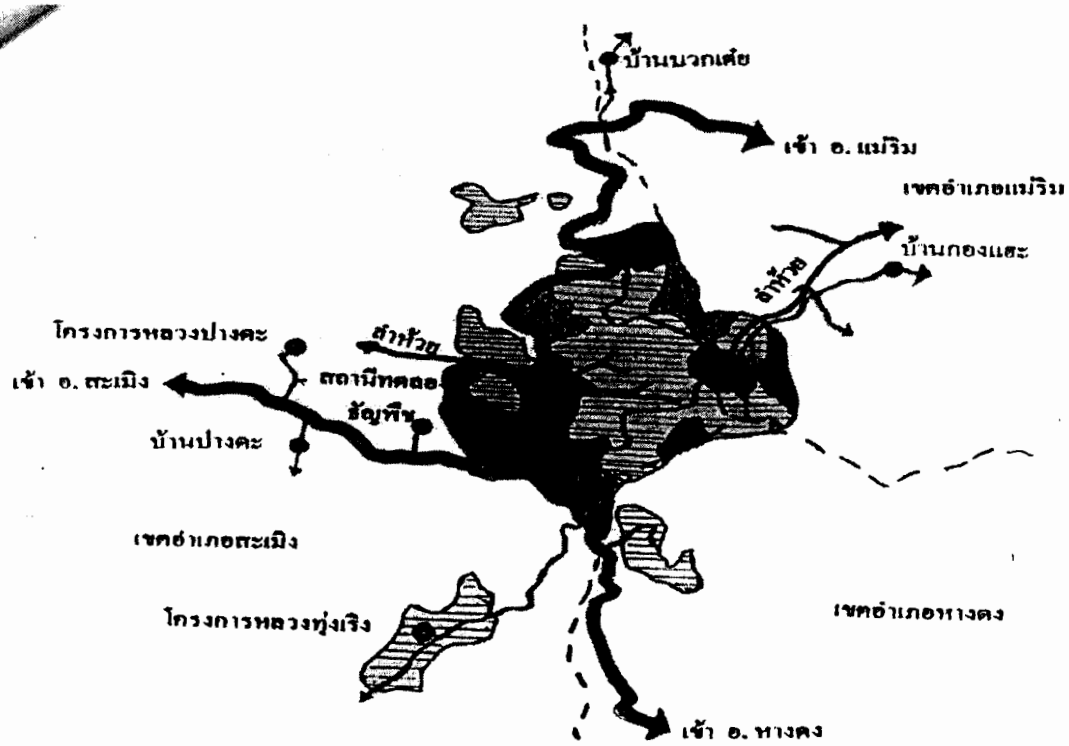

แผนที่รอบนอก

บ้านบวกจั่น ม. 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่

มาตราส่วน 1 : 50,000

พื้นที่ทำกิน มีเนื้อที่ประมาณ 3,500 ไร่

ป่าชุมชน มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่

ป่าอนุรักษ์ มีเนื้อที่ประมาณ 1,000 ไร่

ที่อยู่อาศัย มีเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่

ค. เผ่าลาหู่ บ้านต้นผึ้ง หมู่ที่ 12 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

1. ประวัติหมู่บ้าน

บ้านต้นผึ้งตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 12 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ มี 21 หลังคาเรือน จำนวนสมาชิกในชุมชน(ผู้ใหญ่) ชาย 31 คน หญิง 28 คน (เด็ก) ผู้หญิง 20 คน เด็กผู้ชาย 27 คน รวม 106 คน มีผู้นำชุมชนที่ทางการแต่งตั้ง 1 คน คือคะแซ มีผู้ช่วยคะแซ 1 คน ผู้นำทางศาสนา 1 คน ผู้นำด้านความปลอดภัย 1 คน ลักษณะหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านดั้งเดิม ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีถนนลาดยาง ไม่มีถนนสำหรับรถยนต์ ส่วนใหญ่การใช้วัสดุในการสร้างบ้านยังเป็นหญ้าคาและไม้ไผ่ มีบ้านที่ถาวรอยู่ 3 บ้าน คือเป็นบ้านไม้และมุงด้วยกระเบื้อง

2. ประวัติการย้ายถิ่นฐาน

บ้านต้นผึ้ง เป็นหมู่บ้านลาหู่นะ ปีพ.ศ. 2521 นายลอสี จะฟะ ได้เป็นผู้นำเพื่อนๆอีกประมาณ 30 หลังคาเรือน ที่อยู่หมู่บ้านแม่ม่อ ตำบลแม่คำ อำเภอแม่จัน จังหวัด เชียงราย มาอยู่ที่หมู่บ้านผางาม (หรือบ้านหนองทราย) สาเหตุที่ย้ายมาอยู่มี 2 สาเหตุคือหนึ่งพื้นที่ทำกินไม่พอ สองมีเพื่อนบ้านอีกกลุ่มหนึ่งย้ายไปอยู่ที่บ้านหนองเขียวเพราะว่าที่หนองเขียวมีโครงการหลวงและบอกว่าจะจัดสรรพื้นที่ทำกินให้แก่คนที่ไปอยู่ที่หมู่บ้านหนองเขียว ต่อมาในปี ปี พ.ศ. 2524 มีเรื่องไม่ดีในหมู่บ้านขึ้น คือมีคนตายกันมาก ทำให้ผู้นำช่วงนี้คือนายลอสี จะฟะ ได้นำชาวบ้านประมาณ 20 หลังคาเรือนมาอยู่ที่บ้านต้นผึ้งจนถึงปัจจุบันนี้ ที่หมู่บ้านนี้เคยเป็นหมู่บ้านเก่าของคนที่อยู่บ้านผาแตก ที่อยู่ห่างจากบ้านต้นผึ้งประมาณ 4 กิโลเมตร ในช่วงที่อยู่หมู่บ้านหนองทรายมีกลุ่มหนึ่งที่ย้ายกลับไปอยู่ที่เดิมคือบ้านแม่ม่อ

3. โครงสร้างทางสังคมและการปกครอง

การปกครองของชุมชนยังมี 2 ลักษณะ หนึ่งการปกครองแบบดั้งเดิมไม่เป็นทางการ เป็นการปกครองที่ยึดหลักกลุ่มตระกูลเป็นสำคัญ คือตระกูล จะฟะ และตระกูล จะโจสี สองการปกครองที่เป็นทางการ การปกครองขึ้นอยู่กับผู้นำบ้านผาใต้ หมู่ 12 ต.ท่าตอน อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่ ถึงแม้ว่าหมู่บ้านต้นผึ้งจะไม่มีผู้นำทางการแต่มีผู้ช่วยผู้นำทางการที่ทางราชการแต่ตั้งให้เป็นผู้ดูแล 2 คน

4. กลุ่มหรือองค์กรชุมชน

ชุมชนบ้านต้นผึ้งมีการจัดองค์กรลักษณะ 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังนี้

กลุ่มที่เป็นทางการ

1) กลุ่มแม่บ้าน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2529
2) กลุ่มธนาคารข้าวตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2539

3) กลุ่มกรรมการหมู่บ้านป้องกันตนเอง ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2541

กลุ่มที่ไม่เป็นทางการหรือกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้จัดตั้งเป็นทางการและยอมรับเป็นทางการ

1) กลุ่มศึกษาการทำเครื่องมือหาสัตว์ เช่น ปืนแก็บ หน้าไม้ ฯลฯ

2) กลุ่มหัตถกรรม

3) กลุ่มหมอสมุนไพร

4) กลุ่มช่างตีเหล็ก

5. สภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ

ลักษณะที่ตั้งหมู่บ้านต้นผึ้งตั้งอยู่กลางหุบเขา โดยมีแม่น้ำกกไหลผ่านใต้หมู่บ้านและมีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่นคือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านผาแตก

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านแอฟู เขตจังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านผาขวาง จังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านผาใต้ใหม่

6. เส้นทางการคมนาคม ของหมู่บ้านนี้มีการคมนาคมอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1) เส้นทางเรือ ซึ่งใช้เรือหางยาวในการสัญจรไปมา และคนส่วนใหญ่จะใช้ทางนี้ และคนในหมู่บ้านนี้มีเรืออยู่ 2 ลำ แต่ในการใช้เส้นทางเรือนั้น มีเรือจากหมู่บ้านใกล้เคียงอีกจำนวนมากรวมทั้งเป็นเรือของบริษัทการท่องเที่ยวด้วย

2) เส้นทางเดินลูกรัง ห่างจากหมู่บ้านผาใต้ใหม่ประมาณ 4 กิโลเมตร ปัจจุบันสภาพถนนดีขึ้นสามารถเดินทางโดยจักรยานยนต์ได้ และหมู่บ้านนี้มีรถจักรยานยนต์ 2 คัน

7. ศาสนาและวัฒนธรรม

ในชุมชนนี้นับถือศาสนาคริสต์สังกัดอยู่ในสภาคริสต์จักรแห่งประเทศไทย และเป็นสมาชิกสภาคริสต์จักรแห่งประเทศไทยภาค 18 ทั้งหมดเป็นเผ่าลาหู่ ยังรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่าอยู่บ้าง

8. วิถีการดำเนินชีวิตของคนในบ้านชุมชน

ชุมชนบ้านต้นผึ้งนั้นมีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ชาวบ้านมีอาชีพทำเกษตร และต้อนรับนักท่องเที่ยวโดยมีการแสดงวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชนเผ่าลาหู่เป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่วนผู้หญิงมีการทำหัตถกรรม เช่น กระเป๋าเงิน กระเป๋าใส่โทรศัพท์ ถุงย่าม หมวก ผ้าทอ และของที่ระลึก ซึ่งแต่ละอย่างใช้ลายปัก ลายทอของชนเผ่าลาหู่ บางคนทำเองบ้าง หรือบางคนซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาขายต่อ หรือบางคนเอาของญาติพี่น้องจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาขายให้

9. ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการ

ชุมชนบ้านต้นผึ้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติลุ่มน้ำฝาง บริเวณนี้จะเป็นป่าเบญจพรรณ มีไม้ไผ่ขึ้นอย่างหนาแน่นมีต้นสักขึ้นปะปนอยู่กับไม้อื่นๆในบริเวณเขตป่าที่ชุมชนรักษายังมีสัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง ไก่ป่า นกต่าง ๆ และสัตว์ป่าขนาดเล็กอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก หมู่บ้านนี้อยู่ใกล้แม่น้ำกก ซึ่งเป็นแม่น้ำสายใหญ่ ในน้ำยังมีปลาชนิดต่างๆเป็นจำนวนมากเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญมากของชุมชนอีกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้ชุมชนจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์เป็นส่วนส่วน ดังนี้

1) ที่ทำกิน (ที่ทำการเกษตร)มีเนื้อที่ประมาณ 150 ไร่
2) ป่าอนุรักษ์1500 ไร่
3) ป่าชุมชน/ป่าใช้สอย ประมาณ 500 ไร่
4) ที่อยู่อาศัยประมาณ 50 ไร่
5) ที่สาธารณะ ประมาณ 10 ไร่

<u>กฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u>

1) ให้ทุกครอบครัวร่วมกันทำแนวกันไฟในพื้นที่เขตอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าต้นน้ำ
2) มีการจัดเวรยามเฝ้าระวังไฟป่าและในกรณีที่มีไฟป่าเข้ามาในเขตอนุรักษ์ เขตป่าใช้สอย ทุกคนในหมู่บ้านต้องช่วยกันดับไฟ
3) ห้ามตัดไม้ในบริเวณอนุรักษ์ เมื่อมีการฝ่าฝืนปรับตามกฎระเบียบที่ได้วางไว้
4) เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ไม้การตัดไม้ในบริเวณป่าใช้สอยต้องขออนุญาติคณะกรรมการหมู่บ้านก่อนและห้ามตัดเพื่อจำหน่ายไม่ว่ากรณีใด ๆ

10. โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นบ้าน

1) **ถนน** มีถนนเข้าหมู่บ้านได้ 2 ทาง คือทางบก และทางน้ำ
2) **น้ำประปา** มีน้ำประปาภูเขา โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก
3) **โรงเรียน** เมื่อปี พ.ศ. 2541-2543 เคยมีศูนย์เด็กเล็กอยู่ในชุมชน โดยการสนับสนุนจากองค์การ UNICEF และการจัดการของชุมชน แต่ปัจจุบันไม่มีศูนย์นั้นแล้ว เนื่องจากโครงการได้สิ้นสุดลง อีกทั้งยังมีปัญหาการจัดการกิจกรรมด้วย
4) **มีกระท่อม** สำหรับขายของที่หน้าบ้านแต่ละหลัง เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

11. หน่วยงานที่เข้าไปดำเนินการในชุมชน

1) สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย
2) สภาคริสต์จักรแห่งประเทศไทย (ภาค 18)

12. อาชีพและระบบการเกษตร

ตั้งแต่การตั้งหมู่บ้านมาจนถึงปี 2535 บ้านต้นผึ้งประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะปลูกไว้เพื่อเป็นอาหาร เช่น ปลูกข้าว, ข้าวโพด, ถั่วเหลือง ซึ่งถั่วเหลืองนั้นเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน มีการปลูกถั่วเหลืองเกือบทุกหลังคาเรือน แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีการปลูกถั่วเหลืองอีกแล้ว ชาวบ้านบอกว่าปลูกถั่วเหลืองใช้เวลามาก และใช้พื้นที่มากเลยหันมาทำหัตถกรรมเป็นอาชีพเสริมและเสริมรายได้ มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว, ควาย, หมู, ไก่ สำหรับควายเอาไว้ไถนา, วัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ส่วนหมูและไก่เอาไว้เป็นอาหารและขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัว การทำเกษตรในหมู่บ้านนี้ไม่ใช่สารเคมี ระบบการเกษตรทุกอย่างเป็นธรรมชาติ ปุ๋ยได้จากมูลสัตว์ต่าง ๆ และใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เราสามารถมองเห็นได้จากวงจรการผลิตของชนเผ่าลาหู่ใน 1 ปี ซึ่งใน 1 ปีเราสามารถแบ่งเป็นช่วง ๆ ได้

(1)เตรียมพื้นที่การเพาะปลูก (ตี ข้า หมื่อ ข้า กื่อ กู่เว) คนในชุมชนนี้จะเตรียม 2 ลักษณะคือ พื้นที่การทำไร่ และพื้นที่การทำนา พื้นที่การทำไร่เริ่มเตรียมตั้งแต่เดือนมีนาคม-พฤษภาคม ส่วนนาเริ่มเตรียมตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน เมื่อเตรียมพื้นที่เรียบร้อยแล้ว

(2)ช่วงการเพาะปลูก (หม่อ ย่อ เจ่ ย่อ ตี่ เว) จะปลูกพืชไร่ เริ่มปลูกตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ส่วนนาปลูกเดือนกรกฎาคม

(3)ช่วงดูแลรักษา (งี หะ สำ เว) พื้นที่การทำไร่เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน-ตุลาคม การดูแลรักษาไร่ต้องคอยหมั่นจำกัดวัชพืช และใส่ปุ๋ยคอก คอยดูแลศัตรูพืช เช่น แมลงต่าง ๆ ถ้าเห็นก็จะกำจัด (ลาหู่ไม่ได้แบ่งบทบาทในการดูแลรักษา เพราะมีหน้าที่เหมือนกันทั้งผู้หญิงและผู้ชาย) ส่วนนาเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม-พฤศจิกายน ดูแลโดยการคอยระวังเรื่องน้ำคือมีบางช่วงที่ต้องให้น้ำ และมีบางช่วงที่ต้องไม่มีน้ำในนาและกำจัดวัชพืชที่อยู่ในนาและบนคันนา เราจะเห็นรายละเอียดจากการจำแนก ระบบการเกษตรของชุมชน ลักษณะของอาชีพ, การใช้ที่ดินของชุมชน, ประเภทพืชที่ปลูก ดังนี้

ระบบการเกษตรในอดีต

การทำไร่หมุนเวียน 3 รอบแต่ละครอบครัวจะมี 3 – 5 แปลง โดยเฉลี่ยแปลงละ 4-5 ไร่ โดยปีที่ 1 ปลูกงา ปีที่ 2 ปลูกข้าว ปีที่ 3 ปลูกข้าวโพด แล้วทิ้งไว้ประมาณ 6 ปีแล้วกลับมาใช้ที่ดิน

ระบบการเกษตรในปัจจุบัน

มีการทำไร่หมุนเวียนครอบครัวละ 2 แปลงโดยจะหมุนเวียน 2 ปี / ครั้ง ปีที่ 1 ปลูกข้าว ปีที่ 2 ปลูกข้าวโพดแล้วกลับไปใช้แปลงที่ 1

พันธุ์ข้าวที่ปลูกในไร่ในอดีต

1) จ่านอนะ(ข้าวเหนียว)

2) คอซิแซะ(ข้าวเหนียว)

3)จ่าน้อบื้อ(ข้าวเหนียว)

4)จ่าเจื๊ยะ(ข้าวจ้าว)

5)จ่าตอหล่าคู้(ข้าวจ้าว)

6)จ่าเก๋ยเล้ย(ข้าวจ้าว)

7)คอลิ(ข้าวจ้าว)

8)เต้ฮาจ่า(ข้าวเหนียว)

9) จ่านอเก๋ย(ข้าวเหนียว)

10)จ่าลอย (ข้าวจ้าว)

11)จ่ากู้ส่อย,ซี้(ข้าวจ้าว)

12)จ่ากูดี่(ข้าวจ้าว)

13)เขาะหมะห้า(ข้าวจ้าว)

ปริมาณของผลผลิต

- พันธุ์ข้าว 1ถัง/1 ไร่ ได้ข้าว 50 ถัง

พันธุ์ข้าวที่ปลูกในไร่ในปัจจุบัน

1. จ่านอนะ(ข้าวเหนียว)

2. คอซิ(ข้าวจ้าว)

3. จ่าเจื๊ยะ(ข้าวจ้าว)

ปริมาณของผลผลิต

-พันธุ์ข้าว 1 ถัง/ 1 ไร่ ได้ข้าวสูงสุด 25 ถัง

(ต่ำสุด 2-5 ถัง)

พืชที่ปลูกร่วมกับข้าวไร่ในอดีต

พริก มะเขือพวง ฟักทอง ฟักเขียว แตงกวา แตงโม มัน เผือก ทานตะวัน งา ข้าวโพด ถั่ว และอื่น ๆ

พืชที่ปลูกร่วมกับข้าวไร่ในปัจจุบัน

พริก มะเขือพวง ฟักทอง ฟักเขียว แตงกวา แตงโม มัน เผือก ทานตะวัน งา ข้าวโพด ถั่ว และอื่น ๆ

การใช้แรงงานในอดีต

- มีการเอามื้อกัน

การใช้แรงงานในอดีต

- มีการเอามื้อกันทำไร่ ทำนา ทำสวน
- จ้างในหมู่บ้านวันละ 80 บาท

การปลูกพันธุ์ข้าวดอในอดีต

- มีการปลูกทุกครอบครัว เพื่อนำพืชผลิตผลมาทำพิธีข้าวใหม่ โดยจะเริ่มปลูกหลังจากที่มีการเก็บเกี่ยวถั่วเหลือง

การปลูกพันธุ์ข้าวดอในปัจจุบัน

มีครอบครัวเดียวที่ปลูก เนื่องจากไม่มีเวลาไล่นก จึงไม่เป็นที่นิยมปลูก

การทำนาในอดีต

-ใช้พันธุ์ข้าวดั้งเดิมมี 2 ชนิดคือคายีและจ่านะโก่

-มีการบุกเบิกการทำนาตั้งแต่เริ่มเข้ามาตั้งหมู่บ้าน ผลผลิตที่ได้ปลูกข้าว 1 ถัง ได้ผลผลิต 100 ถัง

- มีการใช้ควายไถนา

การทำนาในปัจจุบัน

- ยังมีการใช้ควายไถนาเหมือนในอดีต แต่มีการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเป็น กข.7 กข.15 พันธุ์ข้าวห้วยหลวง สาเหตุที่เปลี่ยนเนื่องจากต้นข้าวสูง ล้ม ทำให้ข้าวเสียหาย โดยได้รับคำแนะนำจากชาวบ้านห้วยลุ จ.เชียงราย
- ผลผลิตที่ได้พันธุ์ข้าว 1 ถังได้ผลผลิต 75 ถัง

การเลี้ยงสัตว์ในอดีต

- หมู เป็ด ไก่ (บริโภค/พิธีกรรม)
- ควาย (ใช้ไถนา ขาย)

การเลี้ยงสัตว์ในปัจจุบัน

- หมู เลี้ยงครอบครัวละ 2-3 ตัว เลี้ยงมากที่สุด 10 ตัว
- เป็ด ไก่ (บริโภค/พิธีกรรม) เลี้ยงทุกครอบครัว
- ควาย (ใช้ไถนา ขาย)

การจำแนกลักษณะของอาชีพ

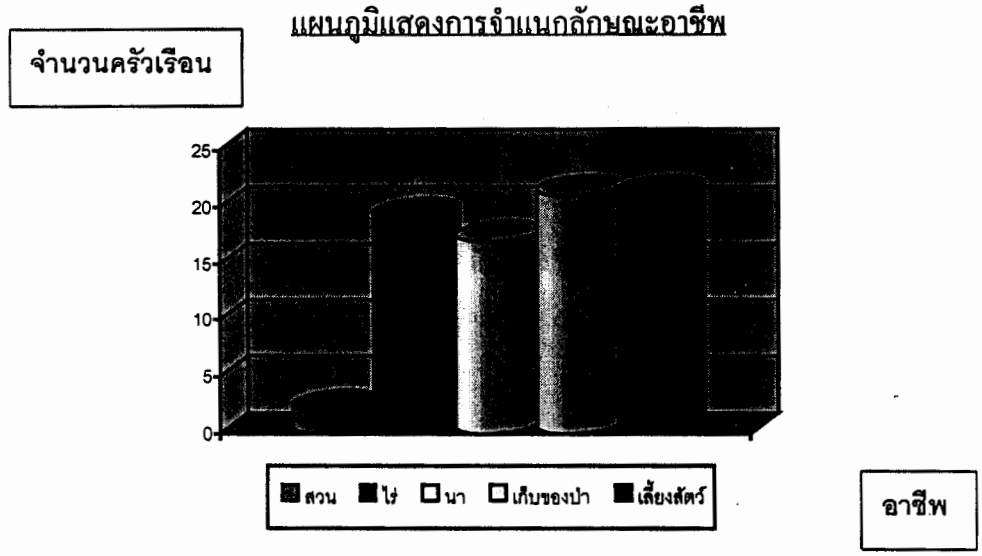

จากแผนภูมิแสดงการจำแนกลักษณะอาชีพของชุมชนสามารถจำแนกลักษณะอาชีพของชุมชนที่ทำมากที่สุดคือการเลี้ยงสัตว์ และการเก็บหาของป่ามีจำนวน 21 ครัวเรือน ส่วนการทำสวนจะมีแค่ 2 ครัวเรือน แต่ก็ยังมีข้อจำกัดคือบางครอบครัวไม่มีพื้นที่ทำกิน บางครอบครัวต้องเช่าที่นาของผู้อื่นทำกินและเก็บของป่ามาเป็นอาหารภายในครอบครัว

การจำแนกการใช้ที่ดินของชุมชน

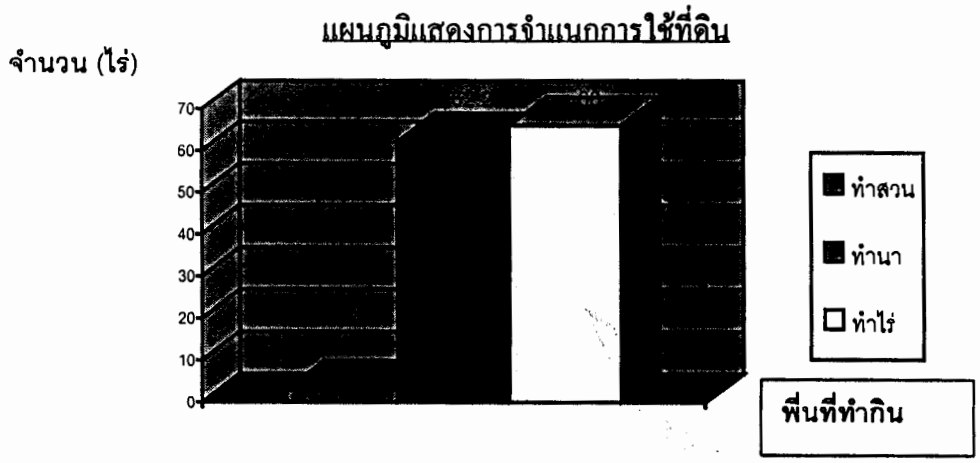

จากแผนภูมิแสดงการจำแนกการใช้ที่ดินของชุมชนมีจำนวนทั้งหมด 131 ไร่ กับอีก 2 งาน สามารถแยกลักษณะการใช้พื้นที่ในการทำไร่จำนวน 66 ไร่ ทำนา 62.2 ไร่ ส่วนทำสวน 3 ไร่

การจำแนกการเลี้ยงสัตว์ของชุมชน

<u>แผนภูมิแสดงการจำแนกการเลี้ยงสัตว์</u>

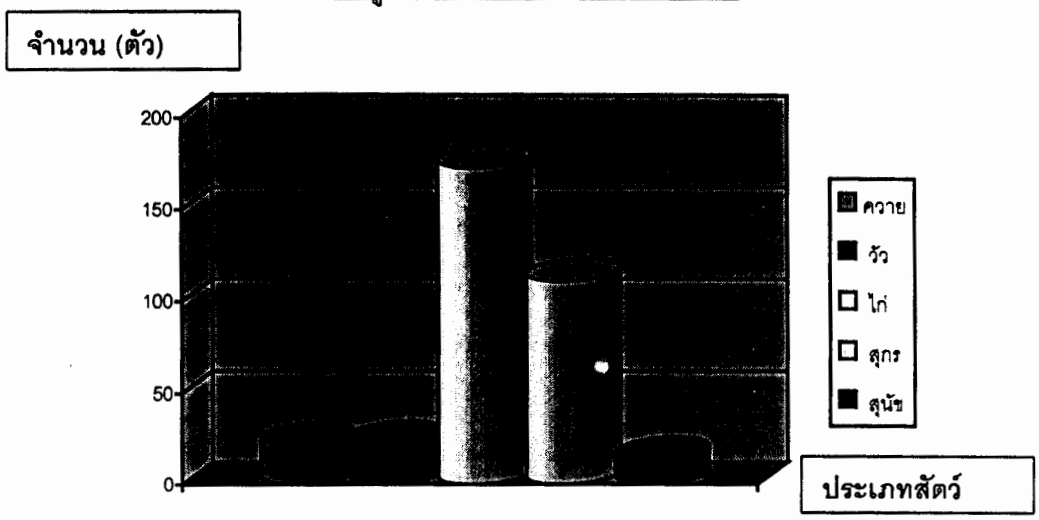

จากแผนภูมิแสดงจำแนกการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนมีอยู่ 5 ประเภท และประเภทของสัตว์ที่เลี้ยงมีจำนวนมากที่สุดคือไก่ จำนวน 173 ตัว รองลงมาคือสุกร 111 ตัว สำหรับวัวและควายมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน

13. แผนที่ชุมชนบ้านห้วยต้นผึ้ง หมู่ 11 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

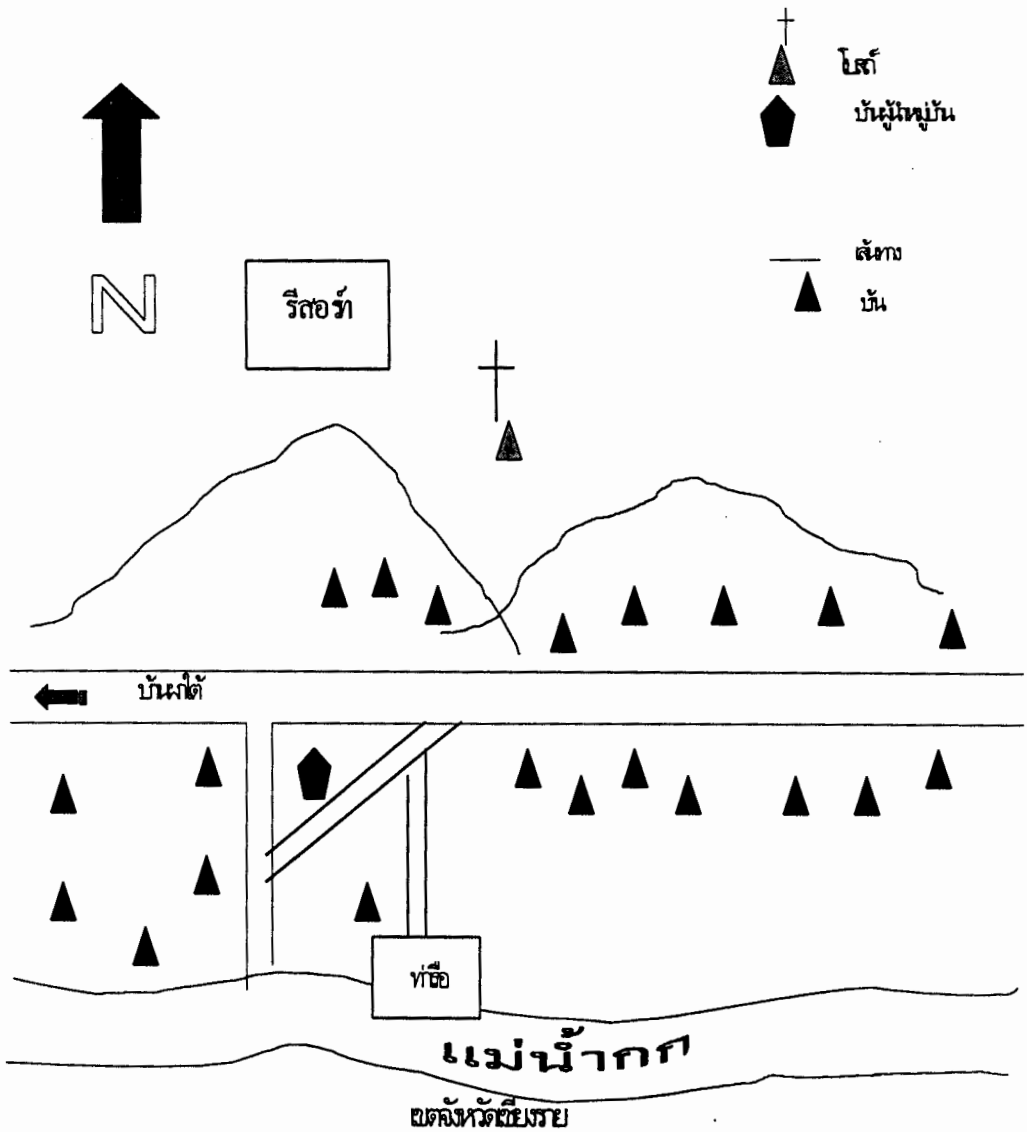

ง. เผ่าเมี่ยน บ้านเล่าชีก๋วย หมู่ที่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

1. ประวัติชุมชน

หมู่บ้านเล่าชีก๋วย ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย การเดินทางจากตัวจังหวัดเชียงรายมุ่งสู่อำเภอแม่จันแต่หมู่บ้านนี้แยกจากถนนสามแยกแม่จัน - ฝาง เลี้ยวซ้ายไปทางฝาง ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร ปากทางเข้าหมู่บ้านจะมีป้ายและสัญลักษณ์เป็นภาพวาดชนเผ่าเมี่ยนชาย หญิง มีข้อความเขียนว่า "บ้านเย้าเล่าชีก๋วย" จากปากทางเข้าหมู่บ้านประมาณ 600 เมตร ชื่อหมู่บ้านตั้งตามชื่อของผู้นำที่นำชาวบ้านเข้ามาตั้งหมู่บ้าน กลุ่มบ้านเล่าชีก๋วยถือเป็นหนึ่งในหมู่บ้านบริเวณของบ้านห้วยต่าง หมู่ที่ 16 ในจำนวน 5 หย่อมบ้าน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบ้านบริวารอื่น ๆ ได้แก่ บ้านจะพือ บ้านใหม่เจริญ บ้านห้วยปู บ้านจะคะ ในจำนวน 5 หย่อมบ้านจะมีทั้งคนพื้นราบและชาวเขาอยู่ปนกันไปมีเผ่าลาหู่และอาข่า ชุมชนบ้านเล่าชีก๋วยมี จำนวน 22 หลังคาเรือน โดยอพยพมาจากบนดอยแม่สะลอง จากคำบอกเล่าของผู้นำชุมชนถึงประวัติการอพยพของชุมชนว่าเดิมทีนั้นอาศัยอยู่ในประเทศจีนกระจายอยู่ตามเมืองต่างๆคือ กวางสี กวางตุ้ง ฮูหนาน ยูนนาน แล้วอพยพเข้าสู่ประเทศลาวและกระจายสู่เวียตนามสำหรับชุมชนนี้อพยพมาจากลาว หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผ่านไปปีที่ 2 จึงได้มีการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยคือจังหวัดเชียงราย โดยผ่านอำเภอเชียงแสน (อดีตเรียกเวียงเก่า)เป็นเส้นทางอพยพเข้าสู่ดอยแม่สะลอง อำเภอแม่ฟ้าหลวงมี 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือบ้านเล่าชีก๋วย กลุ่ม 2 บ้านโป่งป่าแขม อำเภอแม่ฟ้าหลวง จากนั้นมีการอพยพจากชุมชนเล่าชีก๋วยไปหมู่บ้านนิคมสร้างตนเอง บ้านผาเดื่อ อำเภอแม่ฟ้าหลวง อพยพไปอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพะเยา และมีกลุ่มหนึ่งอพยพไปจังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มที่อพยพไปจังหวัดกำแพงเพชรมีการอพยพเข้าสู่จังหวัดลำปางส่วนหนึ่ง และและจังหวัดตาก อำเภอพบพระและอพยพไปต่างประเทศคือ สหรัฐอเมริกา ปัจจุบันชุมชนเล่าชีก๋วยอยู่ในเขตอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โดยการนำของ นายชีก๋วย แซ่ว่าง เริ่มเข้ามาตั้งหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ 2501 ตระกูลที่เข้ามาแรกๆคือ แซ่ว่าง แซ่จ๋าว แซ่พ่าน แซ่ ตั้ง รวมระยะเวลาถึงปัจจุบัน 44 ปี ตระกูลที่มีอยู่ในชุมชนคือ แซ่จ๋าว แซ่ว่าง แซ่พ่าน แซ่ลี แซ่ตั้ง(แซ่เติ๋น) แซ่กง ปัจจุบันมีผู้นำทางการคือนายซานเชียง แซ่เติ่น ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2. ทำเลที่ตั้งและสภาพภูมิประเทศ

ลักษณะทางภูมิประเทศ ชุมชนนี้จะอยู่ในลักษณะเชิงเขาที่มีความลาดชันเล็กน้อย มีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน และชุมชนตั้งอยู่ใจกลางของหย่อมบ้านบริวารอื่นๆ ทิศใต้จรดกับหย่อมบ้านห้วยต่างซึ่งเป็นบ้านหลัก ทิศเหนือจรดกับหย่อมบ้านใหม่เจริญ ทิศตะวันออกจรดกับหย่อมบ้านห้วยปู ทิศตะวันตกจรดกับหย่อมบ้านจะคะ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดอยบ่อ มีลำธารชื่อ แม่น้ำจัน – ห้วยต่างไหลผ่านชุมชน

การดำรงชีวิตของชุมชนเรียบง่าย ปัจจุบันจัดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชาวบ้านมีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลักและค้าขายสินค้าหัตถกรรมลายปักให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวเป็นอาชีพเสริม มีความผูกพันกันในกลุ่มเครือญาติ ให้ความเคารพนับถือผู้นำและผู้อาวุโส วิถีชีวิตยังคงไว้ความดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการแต่งกาย การประกอบอาชีพ สภาพบ้านเรือน การดำเนินชีวิตประจำวัน

3. เส้นทางการอพยพของชุมชน

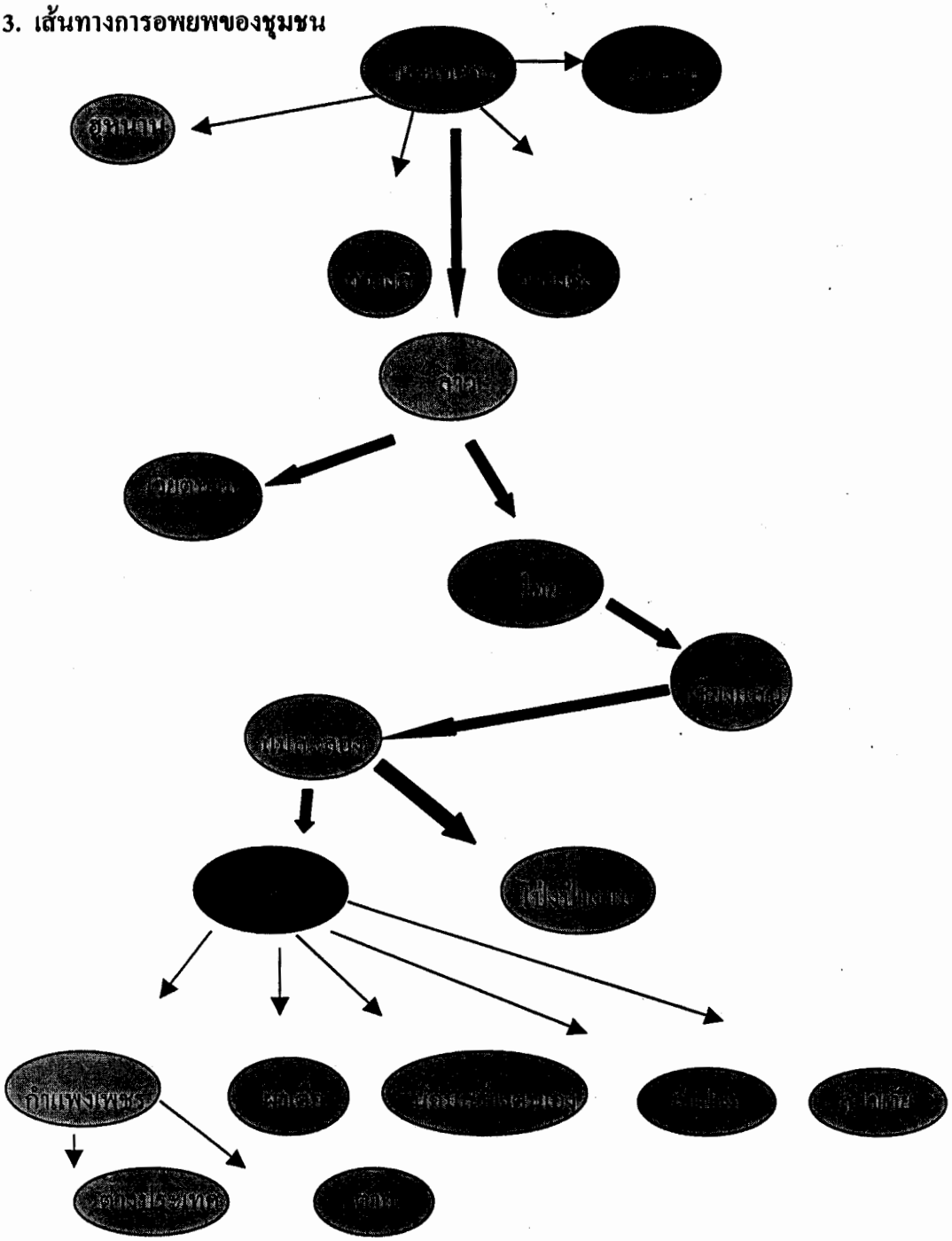

4. แผนภูมิแสดงจำนวนประชากร

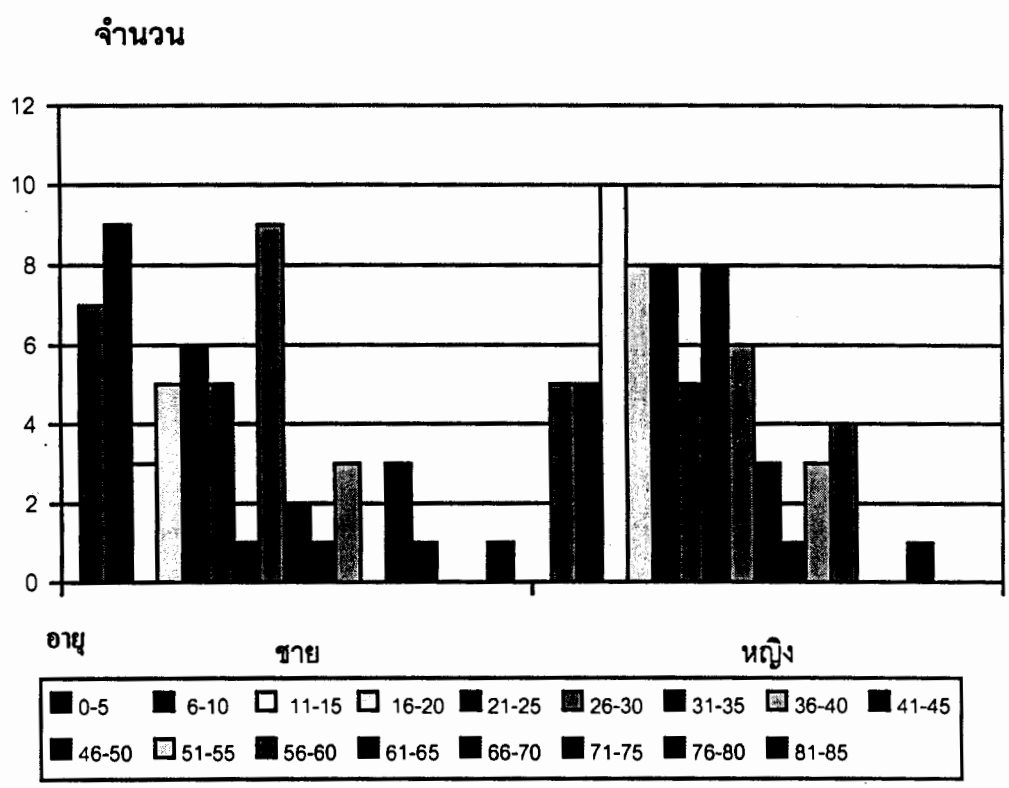

ประชากรของชุมชนบ้านเล่าชีก๋วยมีจำนวน 123 คน แยกออกเป็นชาย จำนวน 56 คน หญิง จำนวน 67 คน ประชากรผู้ชายในกลุ่มอายุ 6 -10 ปีและ 36 –40 ปี มีจำนวนมากที่สุด คือมีจำนวน 9 คน รองลงมาในกลุ่มอายุ 0-5 ปี มี 7 คน ประชากรหญิงในกลุ่มอายุ 11-15 มีมากที่สุด มีจำนวน 10 คน รองลงมาคือกลุ่มอายุ 16-20 ปี, 21-25 ปี, 31-35 ปี มีกลุ่มละ 8 คน จากตารางวิเคราะห์ได้ว่า ประชากรของชุมชนเล่าชีก๋วยส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงานและวัยเรียน จากจำนวนตัวเลขที่แสดงกลุ่มอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไปมีจำนวนน้อยมาก

5. แผนภูมิแสดงการศึกษาของประชากร

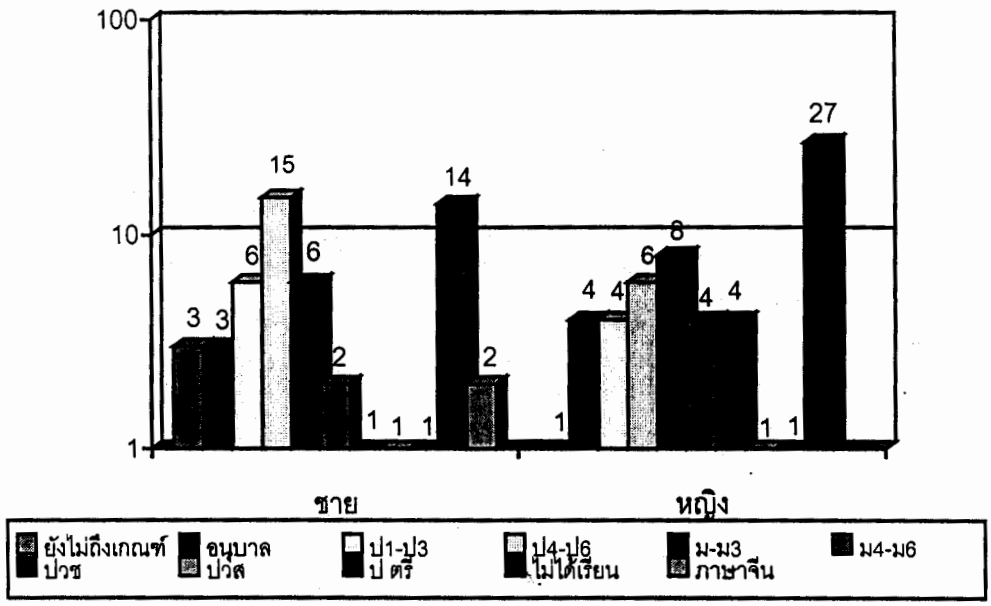

จากตารางแผนภูมิแสดงถึงการศึกษาของประชากรสามารถวิเคราะห์จากตารางการศึกษาของประชากรกลุ่มอายุตั้งแต่อายุ 5 ปีขึ้นไปจนถึงกลุ่มอายุ 25 –30 ปีที่ได้รับการศึกษามีบางส่วนพออ่านออกเขียนได้จากการศึกษากลุ่มอายุ 6-10 ปีและกลุ่มอายุ 21-25 ปีมีจำนวนมากที่สุดและจากแผนภูมิแสดงถึงระดับการศึกษาของประชากรกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือไทยจำแนกออกเป็นผู้หญิงมีจำนวนมากที่สุดคือ 27 คน จากการศึกษาพบว่ากลุ่มนี้จะมีอายุตั้งแต่ 31 ปีขึ้น ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ อ่านและเขียนหนังสือไทยไม่ได้แต่มีบางส่วนที่รู้ภาษาจีนได้บ้าง ในชุมชนไม่มีโรงเรียนหรือศูนย์เด็กเล็ก เด็กในชุมชนไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านห้วยหินฝนซึ่งมีระยะทางประมาณ 1,500 เมตร ถ้าหากเด็กที่โตก็เดินไปเรียน ส่วนเด็กในระดับอนุบาลที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้จะมีผู้ปกครองไปส่งหรือมีรถรับส่งในการไปโรงเรียน

6. ศาสนา

ชุมชนเล่าชีก๋วยส่วนใหญ่มีความเชื่อดั้งเดิมคือการนับถือบรรพบุรุษ ถึงแม้จะเป็นชุมชนเล็กๆ จากการสังเกต แต่ละครัวเรือนจะมีหิ้งบูชา (เมี้ยนป้าย) ซึ่งเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณบรรพบุรุษและในชุมชนไม่มีอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมแบบใหญ่ได้ แต่มีผู้ประกอบพิธีกรรมทั่วไป จำนวนครัวเรือนนับถือดั้งเดิม 19 ครัวเรือน แต่ก็มีการนับถือศาสนาคริสต์ 3 ครัวเรือน สาเหตุที่ทำให้เปลี่ยนการนับถือคริสต์คือ ญาติพี่น้องจากที่อื่นเข้ามาชักชวนและในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งต้องไปหาผู้ประกอบพิธีกรรมนอกชุมชน คือบ้านโป่งป่าแขม ซึ่งมีอยู่ 1 คนเท่านั้น ดังนั้นถ้าหากไม่มี

กระบวนการรื้อฟื้นที่เป็นรูปธรรมอนาคตจะไม่มีผู้ประกอบพิธีกรรมหรือต้องไปพึ่งที่อื่นซึ่งไกลออกไป

7. ทรัพยากรในชุมชน

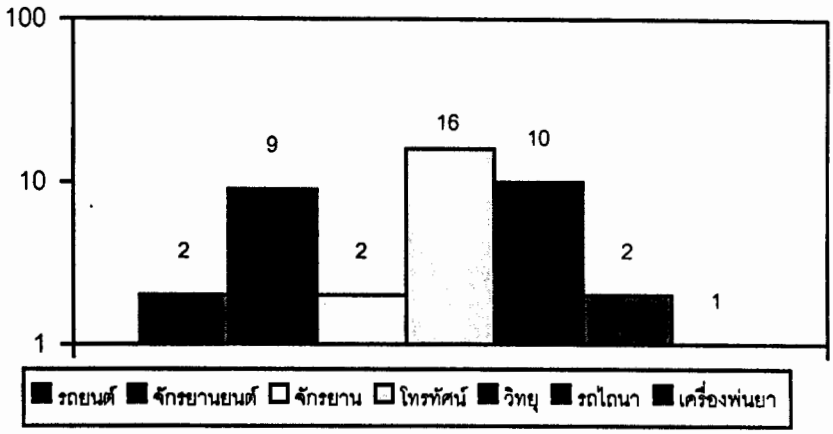

8. สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจในชุมชน

จากการศึกษาถึงสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนมีอยู่หลายด้านซึ่งขอเสนอเป็นสองหัวข้อหลักๆคือ สภาพทางสังคมและสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

8.1) สภาพทางสังคมของชุมชน

(1) การแต่งกาย

จากการที่ได้เข้าไปศึกษาร่วมกับชุมชนนั้นจะสังเกตถึงการแต่งกายของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก มีบางส่วนในกลุ่มผู้อาวุโสผู้หญิงที่ยังคงมีการแต่งกายแบบดั้งเดิมแต่ไม่เต็มยศ การแต่งกายจะโพกศรีษะแต่ไม่สวมกางเกงขาก๊วยจะสวมผ้าถุงแทนกางเกง สวมเสื้อแขนยาวสีดำ มีการตกแต่งไหมพรมสีแดงเป็นแนวยาวด้านหน้า กลุ่มเยาวชนผู้หญิงตลอดจนถึงเด็กไม่มีการแต่งกายแบบดั้งเดิมของชนเผ่าจะแต่งกายแบบคนพื้นราบ สำหรับผู้อาวุโสผู้ชายจะพบการแต่งกายแบบดั้งเดิมเฉพาะคนที่มีอายุมากแล้วแต่ก็มีน้อยมาก ส่วนใหญ่แต่งกายแบบคนพื้นราบซึ่งรวมไปถึงเยาวชน เด็ก ด้วย และเป็นที่น่าสังเกตคือเวลาที่นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนกลุ่มผู้หญิงที่ขายสินค้าจะแต่งกายแบบดั้งเดิม จากการสัมภาษณ์พบว่าการที่แต่งกายในเวลาที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวเพราะนักท่องเที่ยวต้องการเข้ามาศึกษาถึงวิถีชีวิตซึ่งรวมไปถึงการแต่งกายด้วย จากคำบอกเล่าถึงเรื่องการแต่งกายที่เปลี่ยนไปได้มีสาเหตุ คือ เครื่องแต่งกายของชนเผ่าเมี่ยนไม่เอื้อต่อสภาพแวดล้อมในปัจจุบันที่มีอากาศร้อน และไม่สะดวกต่อการประกอบอาชีพและแบบของเสื้อ

ผ้าก็หนาและส่วนใหญ่เป็นผ้าผืนใหญ่การจะสวมแต่ละครั้งมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและวิธีการทำก็ยากมากต้องใช้เวลามากเนื่องจากต้องมีการปักลายปักก่อนแล้วจึงนำไปตัดเย็บเป็นตัว จึงทำให้เยาวชนรุ่นหลังไม่สนใจที่จะแต่งกายของตนเอง ด้วยเหตุผลนี้เองที่ทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายของชนเผ่าเริ่มที่จะสูญหายไป ไม่ได้คงความเป็นเอกลักษณ์ไว้

(2) โครงสร้างบ้านเรือน

ลักษณะบ้านเรือนของชุมชนเล่าชีก๋วยยังคงโครงสร้างแบบดั้งเดิมไว้ คือเป็นบ้านชั้นเดียวไม่ยกพื้น พื้นบ้านเป็นพื้นดิน จะมี 2 ลักษณะคือ ลักษณะที่ 1 บ้านที่มุงด้วยหญ้าคา ผนังบ้านทำด้วยไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ลักษณะที่ 2 บ้านที่เปลี่ยนจากมุงหญ้าคามาเป็นมุงกระเบื้องผนังจะเป็นไม้ ถึงจะเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้สร้างบ้านแต่โครงสร้างก็ยังคงเดิมไว้ทุกอย่าง แต่จะมีความแตกต่างก็คือ บ้านเรือนที่มุงด้วยหญ้าคานั้นถ้าหากว่าเป็นหลังเล็กก็จะรวมห้องครัวอยู่ในหลังเดียวกัน บ้านที่ทำด้วยไม้ จะสร้างห้องครัวไว้แยกอีกต่างหากแต่จะสร้างติดๆกัน ประตูทะลุถึงกันได้ บ้านเรือนบางหลังจะมีประตูด้านหน้าซึ่งเป็นประตูทางเข้า ออก เมี่ยนเรียกว่าประตูผี ซึ่งจะใช้ในเวลาประกอบทำพิธีกรรมต่างๆ การต้อนรับแขก หิ้งบูชาของเมี่ยนจะตรงกับประตูใหญ่ ภายในบ้านจัดให้เป็นสัดส่วน และจะมีประตูด้านข้างอีกด้านหนึ่ง บางหลังก็มีประตูด้านเดียว ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านที่มุงด้วยหญ้าคา เมี่ยนไม่นิยมปลูกสิ่งก่อสร้างใดๆไว้หลังบ้าน เชื่อว่าด้านหลังบ้านนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของผีน้ำ ซึ่งนำความชุ่มชื้นให้แก่ผู้ที่อาศัยในบ้าน จะนิยมทำรางรองน้ำฝนหรือขุดเป็นร่องน้ำเพื่อไม่ให้น้ำฝนไหลเข้าบ้านเรือน

(3) กลไก กระบวนการจัดการขององค์กรชุมชน

ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการของชุมชนโดยนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ผสมผสานกับรูปแบบใหม่เข้ามาจัดรูปแบบองค์กรกลุ่มต่างๆในชุมชนให้มีความเข้มแข็งตลอดจนการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนซึ่งมีอยู่หลายประเด็น เช่น การควบคุมยาเสพติดในชุมชน การรวมกลุ่มของสตรี เยาวชน กลุ่มผู้รู้ ผู้นำทางการ

จากการบอกเล่าของกลุ่มแกนนำชุมชน ผู้อาวุโส สตรี เยาวชน ถึงกระบวนการจัดการชุมชนและการเกิดกลุ่มต่างๆในชุมชนหรือกลุ่มที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น กลุ่มผู้รู้ ผู้อาวุโส เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดีซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับตามหัวข้อประเด็นดังนี้

1. การควบคุมยาเสพติดในชุมชน

เมื่อปีพ.ศ2526ผู้นำชุมชนเกิดแนวคิดในการที่จะช่วยเหลือคนสูบฝิ่นเนื่องชุมชนเองต้องการที่จะพิสูจน์ตัวเองในเรื่องของการจัดการชุมชน และเพื่อชื่อเสียงของชุมชน ประเด็นสำคัญคือชุมชนไม่ได้รับการบริการจากหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนา การบริการ

สุขภาพ ปัจจัยพื้นฐานต่างๆ จึงได้มีการจัดการให้ยาเสพติดหมดไปจากชุมชนเริ่มแรกที่จัดการคือจะทำให้ไม่มีคนปลูกฝิ่นอีกในชุมชนแต่ก็ยังเหลือคนที่ติดฝิ่นอยู่ประมาณ 15 คน

เมื่อปี พ.ศ. 2527 ชุมชนได้มีการตั้งคณะกรรมการสอดส่องดูแลผู้เสพและไม่ให้มีคนเสพเพิ่มใหม่อีก มีกฎสำหรับผู้ที่เสพอยู่แล้วคือ ให้เสพได้แต่ห้ามขาย ห้ามชักชวนเยาวชนหรือผู้ที่ไม่ติดเพื่อลองเสพ ได้ทำการบำบัดควบคู่กันไป จากการดำเนินการมาระยะเวลา 3ปี คือปี 2530 มีจำนวนผู้เสพลดลงเหลือ 6 คน จนกระทั่งถึงปี 2537 ได้มีการจัดกระบวนการใหม่โดยมีเวทีสร้างความเข้าใจร่วมของชุมชนเพื่อขอความร่วมมือ คนรอบข้างของผู้ติดยาเสพติด เช่น ลูก ภรรยา ศึกษาพื้นฐานของผู้เสพเพื่อหาแนวทางแก้ไข สร้างความยอมรับผู้ติดยาเสพติดให้เกิดขึ้นในชุมชน ส่งบุตรหลานไปอบรมกับหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องและปี พ.ศ. 2543 ในเดือนมิถุนายน ทางแกนนำชุมชนได้มีการประสานงานกับปลัดอำเภอแม่จัน ฝ่ายกิจการพิเศษ จัดให้มีการอบรมความรู้และเชิงขอร้องความร่วมมือจากกลุ่มสตรีชาวเขาในชุมชนที่มียาเสพติดรุนแรง โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก ปปส.และ กรมการปกครอง และทำการขยายผลจาก 1 คนที่เข้ารับการอบรมให้หาเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในชุมชนเพิ่มเป็น 3 คน ที่คิดและตั้งใจจะไม่เสพและไม่ค้า จากการจัดโครงการนี้ทำให้ได้รับการขยายผลที่ค่อนข้างสูง ในชุมชนบ้านเล่าชีก๋วยเองมีผู้เสพที่สมัครใจจะบำบัดทั้งหมด บางคนบำบัดด้วยตัวเองและมีบางคนต้องส่งตัวไปที่ศูนย์บำบัดยาเสพติดภาคเหนือที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันชุมชนบ้านเล่าชีก๋วยมีจำนวนผู้เสพฝิ่นจำนวน 3 คน ซึ่งเป็นคนชรามากแล้ว แต่ก็ไม่มีจำนวนเพิ่มขึ้น

2. กลุ่มเยาวชนในชุมชน

กลุ่มเยาวชนในชุมชนได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและเยาวชนเอง เริ่มมีการรวมกลุ่มกันในเดือนมิถุนายน 2544 ในจำนวนที่รวมกลุ่มกันมีเยาวชนจำนวน24 คน

วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม

1. เพื่อสืบสานวัฒนธรรมชนเผ่าเมี่ยน
2. เพื่อความสามัคคีกันในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเผ่าและชุมชน
3. เพื่อต่อต้านและป้องกันยาเสพติด ชุมชนเข้มแข็ง
4. เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

กิจกรรมของกลุ่มเยาวชน

1 ด้านกีฬาในหมู่บ้าน

2 ความรู้ด้านยาสมุนไพร

3 ด้านสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน (ขยะ)

4 ด้านสืบสานวัฒนธรรมของชนเผ่า

5 จัดกิจกรรมทางศูนย์วัฒนธรรม

6 เพื่อรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพกลุ่มเยาวชน

3. กลุ่มสตรี

กลุ่มสตรีของชุมชนนี้ก่อนที่จะมีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการโดยหน่วยงานรัฐนั้น ในชุมชนเองก็มีกลุ่มธรรมชาติอยู่แล้วจะมีการรวมตัวกันในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชนโดยส่งตัวแทนเข้าร่วมหรือว่าเป็นกลุ่ม ลักษณะโครงสร้างของกลุ่มยังไม่มีความชัดเจนจะเป็นผู้นำตามธรรมชาติมากกว่าและแนวคิดในการรวมกลุ่มไม่ได้มีในเรื่องของอาชีพเข้ามาเกี่ยวข้อง กลุ่มเริ่มมีความชัดเจนขึ้นเมื่อปี 2536 – 2537 มีหน่วยงานทางรัฐคือกรมประชาสงเคราะห์เข้ามาสนับสนุนกลุ่มสตรี และในการสนับสนุนจะเป็นองค์กรกลุ่ม ดังนั้นกลุ่มสตรีจึงเริ่มจัดตั้งอย่างเป็นทางการแต่ก็ยังไม่ค่อยมีความชัดเจนเท่าใด สำหรับวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งนั้นเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมอาชีพด้านหัตถกรรม ช่วงระยะเวลานี้กลุ่มสตรีได้หยุดไประยะหนึ่ง จึงได้มีการรวมตัวกันอีก เมื่อปี 2540 กลุ่มมีความชัดเจนมากขึ้นและมีโครงสร้างที่ชัดเจนแต่การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มหลักจะเป็นกิจกรรมด้านหัตถกรรมลายปักและกองทุนกู้ยืมในระยะสั้นเพื่อเสริมรายได้ด้านอาชีพให้กับสมาชิกนอกจากกลุ่มใหญ่แล้วการทำกิจกรรมจะมีกิจกรรมตามกลุ่มย่อยอีก เช่น กลุ่มร้านค้า กลุ่มหัตถกรรม

หน่วยงานที่สนับสนุนกลุ่มสตรีของชุมชน กรมประชาสงเคราะห์ สมาคมพัฒนาประชากร สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (เครือข่ายอิ้วเมี่ยน) องค์การยูเนสโก (UNESCO) ปัจจุบันกลุ่มสตรีมีกองทุนประมาณ 41,000 บาท

ระบบการจัดการของกลุ่ม มีโครงสร้างคือ ประธาน รองประธาน เหรัญญิก เลขา

มีการประชุมกลุ่มกรณีมีความจำเป็น การสรุปการเงินเป็นรายเดือน มีการจัดส่งตัวแทนเข้าร่วมพัฒนาศักยภาพ การฝึกอบรม กับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น ประชาสงเคราะห์ เครือข่ายอิ้วเมี่ยน สตรีชนเผ่า เป็นต้น

โครงสร้างกลุ่มสตรี

ที่ปรึกษา	นางวราภรณ์	คำผัน
ประธาน	นางมั้นเม้ง	แซ่ว่าง
รองประธานนางสาวนฤมล	**แซ่ว่าง**	
เลขาฯ	นางฟามเจียม	แซ่ว่าง
เหรัญญิก	นางเฝยก๋วย	แซ่ลี

4. กลุ่มผู้รู้ในชุมชนเล่าชีก๋วย

ถึงแม้จะเป็นชุมชนเล็กๆแต่มีผู้รู้ในชุมชนจำนวน 6 คน นับได้ว่าองค์ความรู้ยังมีเหลืออยู่ เช่น องค์ความรู้ด้านสมุนไพร การทำกระดาษจากเยื่อไม้ไผ่ การย้อมผ้า ด้านวัฒนธรรม บทเพลง นิทาน การประกอบพิธีกรรมทั่วไป การดูฤกษ์ยาม ดูวันดีวันเสีย พิธีกรรมในรอบปีเกี่ยวกับการผลิต หมอตำแย จากคำบอกเล่าของผู้รู้ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้รู้กังวลถึงอนาคตข้างหน้าในเรื่ององค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนจะไม่มีผู้สืบทอดและจะสูญหายไป และองค์ความรู้บางอย่างที่ไม่มีอยู่ในชุมชนต้องหามาเสริมให้กับคนรุ่นหลัง จากการศึกษาถึงเรื่ององค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนถ้าหากมองถึงกระบวนการสืบทอดของชุมชนเองนั้นยังไม่มีเป็นรูปธรรมระหว่างผู้รู้และเยาวชนเมื่อเทียบกับอดีตซึ่งมีวัฒนธรรมในการสืบทอดที่เป็นรูปธรรมตามประเพณีเป็นอย่างดี ปัจจุบันนี้เนื่องจากเยาวชนต้องออกนอกชุมชนไปศึกษา กระแสวัฒนธรรมสังคมภายนอกที่เข้ามาในชุมชนส่งผลให้เยาวชนไม่สนใจ วิถีชีวิตเปลี่ยนองค์ความรู้ที่มีอยู่เริ่มที่จะสูญหายไป จากข้อมูลผู้รู้จะมีเฉพาะในกลุ่มผู้อาวุโสเท่านั้น และผู้รู้เองก็ยังมีความคิดเห็นว่าการนำเอาองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในรูปแบบผสมผสานยังมีประโยชน์อยู่มาก องค์ความรู้ต่างๆของผู้รู้แต่ละคนมีดังนี้

1. นางเหยี่ยนโฟ้ว แซ่ว่าง อายุ 70 ปี

<u>มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ</u>

- การแปรรูปต่างๆ การทำกระดาษจากไม้ไผ่โดยให้ภูมิปัญญาดั้งเดิม
- การย้อมผ้าเพื่อนำมาเย็บเครื่องแต่งกายจากสีธรรมชาติ

2. นายว่วนเจียม แซ่จ๋าว อายุ 52 ปี

<u>มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ</u>

- การประกอบพิธีกรรมทั่วไป - เล่านิทาน, ร้องเพลงเมี่ยนดั้งเดิมทั่วไป,
- การคัดเลือกพื้นที่ทำกิน, พื้นที่การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

3. นางไหนว่วน แซ่ลี อายุ 54 ปี

<u>มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ</u>

- หมอตำแย - ยาสมุนไพรหลังคลอด

4. นายจั่น ฟู แซ่ว่าง อายุ 45 ปี

<u>มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ</u>

- เครื่องดนตรี (ประเภทเป่า) ปี่, ขลุ่ย, (ประเภทตี) กลอง, ฉาบ, ฆ้อง, บทเพลง

5. นายเย่าเชียง แซ่เติ๋น อายุ 61 ปี

<u>มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ</u>

- หมอยาสมุนไพรในชุมชน, การดูฤกษ์ยาม, ผูกดวง, พิธีกรรมการแก้เคล็ดเช่น การสร้างบ้าน, เล้าไก่, หมู,

6. นายชีก๋วย แซ่ว่าง อายุ 60 ปี

<u>มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ</u>

- ดูกฤษ์ยาม, ดูวันดี วันเสีย, วันเคราะห์ในรอบปี, พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการผลิตในรอบปี

8.2) สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

ระบบการผลิตที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของชุมชนมีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตซึ่งจะมีรูปแบบการผลิตที่แตกต่างกันไปสำหรับในอดีตนั้นการผลิตจะเน้นความเป็นอยู่แบบพอเพียงโดยนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมความเชื่อเข้ามาในกระบวนการผลิตและมีรูปแบบการปลูกพืชแบบผสมผสานเข้ามา สำหรับในปัจจุบันได้นำรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกันแต่จะเน้นการผลิตเพื่อขายมากกว่า แต่เมื่อเทียบกับในอดีตแล้วมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก การนำเสนอจะขอเสนอรูปแบบการผลิตในอดีตและปัจจุบันเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดขึ้น

(1) สภาพเศรษฐกิจในอดีต

เศรษฐกิจของหมู่บ้านหลังจากที่เข้ามาตั้งหมู่บ้านแล้วนั้นชุมชนประกอบอาชีพทำไร่เป็นหลัก พืชที่ปลูกคือ ฝิ่น ข้าวโพด ข้าวโพดจะมี 2 ประเภทคือ ข้าวโพดเหลือง และข้าวโพดขาวจะใช้เลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ข้าว ถั่วเหลือง รูปแบบการปลูกพืชจะปลูกผสมผสานคือในไร่นั้นจะมีพืชหลายอย่างปลูกรวมกัน พันธุ์พืชที่ปลูกเป็นพันธุ์พื้นบ้านของชนเผ่า โดยจะมีกระบวนการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์เป็นของชาวบ้านเองคือถ้าหากต้องการเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกปีต่อไปในพื้นที่ที่นั้นจะกันออกมาส่วนหนึ่งแต่ไม่มาก ประมาณเอาว่าพอเก็บไว้พอปลูกปีต่อไปได้และจะไม่เข้าไปทำสิ่งใดที่กระทบต่อผลผลิตนอกจากดูแลรักษาอย่างดีเท่านั้นเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวจะเก็บไว้เป็นพันธุ์พืชต่อไป

จุดประสงค์ของการปลูกพืชผลผลิตที่ได้จะเอาไว้บริโภคเป็นหลักและเลี้ยงสัตว์ถ้าหากว่าเหลือก็จะทำการขายหรือแลกเปลี่ยนผลผลิตกันในชุมชนหรือมีพ่อค้าที่เข้ามานำสิ่งของมาแลกกับผลผลิตหรือซื้อจากชาวบ้านพ่อค้าที่เข้ามาทำการซื้อผลผลิตของชาวบ้านเป็นกลุ่มคนจีนที่อยู่บนดอยแม่สะลอง พืชที่ทำรายได้เป็นหลักของชาวบ้านในตอนนั้นคือ ฝิ่น ชาวบ้านจะปลูกไว้เพื่อขายเป็นหลักและเอาไว้สูบเองสำหรับคนที่ติดฝิ่น

การใช้พื้นที่ทำกินในตอนนั้นไม่ต้องใช้มาก หนึ่งครัวเรือนถือครองที่ดินประมาณ 5-8 ไร่ในการทำกินก็เพียงพอแล้ว เนื่องจากรายได้จากการขายฝิ่นเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การผลิตในตอนนั้นไม่ต้องใช้สารเคมีหรือปุ๋ยอนินทรีย์แต่อย่างใด แต่ชาวบ้านก็มีองค์ความรู้ในการจัดการ เช่น

การปลูกพืชในไร่จะปลูกพืชหลายอย่างผสมกัน เช่นในไร่ข้าว นอกจากปลูกข้าวแล้วยังปลูกแตงกวา พริก ถั่วปี ฟักเขียว ฟักทอง พริก ฯลฯ ชาวบ้านบอกว่าการปลูกพืชหลายอย่างในพื้นที่เดียวทำให้ป้องกันแมลงในตัวและได้ผลผลิตไว้บริโภคหลายอย่าง ฟักทองนอกจากจะปลูกไว้บริโภคแล้วยังมีประโยชน์คือช่วยคลุมดินไม่ให้วัชพืชขึ้นมากจะทำให้ทุ่นแรงงานในการกำจัดวัชพืชอีกทางหนึ่งด้วย ชาวบ้านยังมีความรู้ในการจัดการฟื้นฟูสภาพดิน เมื่อถางไร่เสร็จแล้วจะปล่อยให้หญ้าแห้งจึงทำการเผาไร่ เชื่อว่าเมื่อทำการเผาแล้วจะทำให้ปลูกพืชได้ดี ถ้าหากพื้นที่ทำกินมีหญ้ารกจะทำการดายหญ้าแล้วขุดดิน ในการขุดดินเพื่อปลูกพืชในตอนนั้นจะไม่ไถแต่จะทำการขุดให้เป็นร่องแล้วใช้จอบถากหญ้าลงมากองไว้ในร่องแล้วขุดดินกลบหญ้าเพื่อเป็นปุ๋ยต่อไป ถ้าหากหญ้ายังไม่แก่จะย่อยสลายได้เร็วกว่าหญ้าที่แก่แล้ว การย่อยสลายใช้เวลาประมาณ 2 เดือน การถากหญ้าแล้วฝังนั้นจะทำให้หญ้าขึ้นช้าด้วย เมื่อปลูกพืชลงไปกว่าวัชพืชจะขึ้นอีกต้องใช้เวลานานซึ่งในตอนนั้นพืชที่ปลูกลงไปก็โตมากแล้ว

ลักษณะการถือครองที่ดินของชุมชนในตอนนั้นมีการถือครองตามวัฒนธรรมชนเผ่าคือจะมีการจับจองที่ทำกินของแต่ละครัวเรือนโดยไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับของครัวเรือนอื่นและแต่ละครัวเรือนจะรู้เองว่าแปลงไหนเป็นของใครโดยที่ไม่มีการแย่งที่ทำกินกันซึ่งก็ขยายออกเป็นชุมชน แต่ละชุมชนที่อยู่ละแวกใกล้เคียงจะมีผู้นำชุมชนได้มีการทำข้อตกลงร่วมกันในการถือครองที่ดินมีการแบ่งเขตพื้นที่ทำกินและเขตป่าอื่นๆที่ชัดเจนของชุมชนเอง นอกจากพื้นที่ทำกินแล้วชุมชนจะมีพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อใช้สอย เช่นการหาของป่า เก็บหน่อไม้ การใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ไม่ไผ่ ต้นไม้ตามความเหมาะสม ในสมัยก่อนนั้นสภาพบ้านเรือนของชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ไม้ไผ่และไม้ หญ้าคา ดังนั้นทรัพยากรเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนในตอนนั้นมาก นอกจากป่าชุมชนแล้วยังมีป่าสำหรับใช้ในการประกอบพิธีกรรม ป่าชนิดนี้จะห้ามมิให้ใครเข้าไปทำการใดๆกับป่าเด็ดขาด

ในอดีตนั้นเมื่อว่างจากการทำไร่ตามฤดูกาลแล้วผู้ชายจะเข้าป่าล่าสัตว์ การล่าสัตว์มักจะจับกลุ่มล่าสัตว์ บริเวณล่าสัตว์เป็นป่าลึกต้องเดินทางจากหมู่บ้าน 2-3 วันขึ้นไป และตั้งแคมป์

(2). การจำแนกลักษณะอาชีพของชุมชน

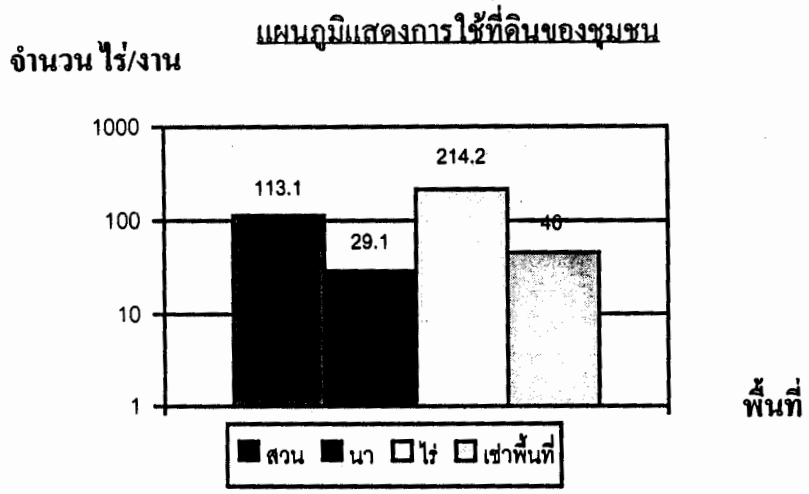

จากตารางการแสดงการใช้ที่ดินของชุมชนแยกได้ที่ดินที่ทำไร่มีจำนวนมากที่สุดคือ 214.2 ไร่ รองลงมาคือที่ดินทำสวน จำนวน 113.1 ไร่ ที่ดินสำหรับทำนา จำนวน 29.1 ไร่ นอกจากนั้นมีการเช่าพื้นที่ในการเพาะปลูกจำนวน 48 ไร่

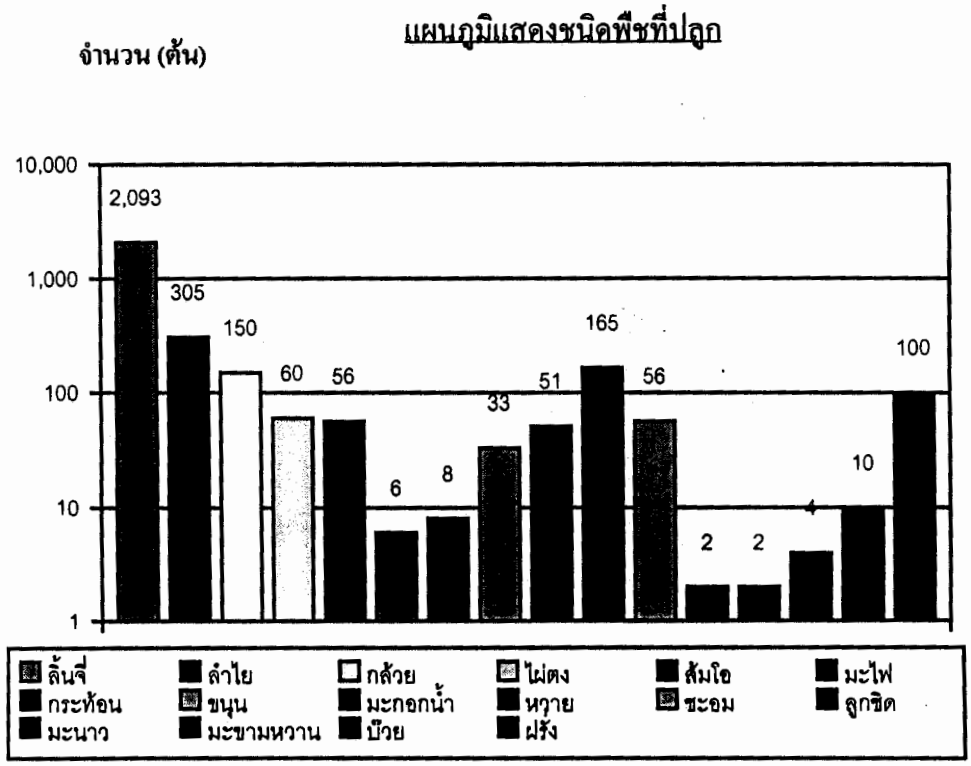

ตารางแสดงถึงชนิดของพืชที่ปลูก พืชที่ปลูกมากที่สุดคือลิ้นจี่จำนวน 2,093 ต้น รองลงมาคือลำไย จำนวน 305 ต้น และหวาย จำนวน 165 ต้น ชนิดพืชที่ปลูกน้อยที่สุดคือ ลูกชิด กับส้มโอ จำนวน 2 ต้น

9. องค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากินของชนเผ่าเมี่ยน

9.1. การเลือกพื้นที่เพาะปลูก

ชนเผ่าเมี่ยนเป็นชนเผ่าหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับการเลือกพื้นที่สำหรับเพาะปลูกและเป็นสิ่งละเอียดอ่อนที่สุด หากเลือกพื้นที่ทำกินได้ไม่ดีจะมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิต และมีความเชื่อว่าทุกสถานที่มีเทพดูแลรักษาอยู่ดังนั้นจะทำอะไรก็ต้องมีความระมัดระวัง เมี่ยนจึงมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่

ไม่เลือกพื้นที่ทีมีความชันมากเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดินมีน้อยและอันตรายต่อคนในการทำไร่เนื่องจากมีความชันมาก

ไม่เลือกพื้นที่มีก้อนหินและมีทรายปนมาก จะปลูกพืชได้ผลผลิตน้อยและไม่ดี

9.2. ความเชื่อเกี่ยวกับการจับจองพื้นที่ทำกิน

ก่อนจะถึงขั้นจองพื้นที่ทำกินต้องทำพิธีเลือกพื้นที่ก่อนจะต้องทำพิธีบวงสรวง"เห่วเมี้ยน" ซึ่งเป็นการบอกกล่าวเทพต่างๆที่ปกป้องดูแลรักษาหรือบรรพบุรุษให้ดลใจหรือบอกเป็นลางสังหรณ์ เช่น ขณะเดินทางถ้าหากพบสถานที่เหมาะสมในการทำไร่แล้วแต่ต้องเจอกับสัตว์ประเภทเก้ง กระจง นกตัวใหญ่ สัตว์เหล่านี้เมี่ยนจะไม่ทำไร่ตรงที่พบสัตว์นั้น แต่ถ้าไม่พบก็ทำการจับจองพื้นที่ทำกิน ซึ่งการจับจองพื้นที่ทำกินจะต้องทำเครื่องหมายสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องหมายกากบาท จะมีการทำเครื่องหมาย 3 วิธี เช่น

1. ทำรูปกากบาทบนต้นไม้ตลอดแนวที่จะทำไร่
2. ถากผิว / เปลือกไม้แล้วเอาไม้อีกอันหนึ่งเสียงลงไป ถ้าหงายเนื้อไม้ออก หมายถึงจะทำไร่ปีนี้ ถ้าคว่ำเนื้อไม้เข้าหาลำต้นหมายถึงการจับจองไว้ปีหน้า
3. ตัดกิ่งไม้ หรือท่อนไม้แล้วนำมาผ่าแฉก เอาไม้ยาวประมาณ 1 ฟุต เสียบไขว้ไว้

9.3 การถางไร่

เมื่อถึงฤดูที่จะทำการถางไร่เมี่ยนจะทำการถางไร่กันในเดือน 1และ 2 (จี้ฮล้ำ – เหย่ยฮล้ำ) ซึ่งตรงกับเดือนไทยในช่วงปลายเดือนมกราคมถึงเดือนปลายเดือนกุมภาพันธ์ จะมีการดูกฤษ์ยามในการถางไร่ ซึ่งหมายถึงการหาวันดีในการถางไร่ โดยส่วนใหญ่จะใช้วันที่เป็นเลขคี่ (จ้าน ฮนอย) ไม่นิยมใช้วันที่เป็นเลขคู่ (ซยูง ฮนอย) มีความเชื่อว่าวันที่เป็นเลขคู่จะเป็นวันของหญ้า เมื่อทำการเพาะปลูกไปแล้วหญ้าขึ้นมาจะกำจัดไม่ทันและหญ้าจะตายยาก ก่อนจะทำการถางจะมีการบนบาน (โบ้ว)

เพื่อที่จะดูว่าจะทำการถางดีหรือไม่ โดยจะใช้วิธีลางสังหรณ์บอกเหตุ เช่น มีแมลงวันไข่ลงในห่อข้าวหรือที่นอน ถ้าหากเกิดขึ้นต้องกลับบ้านมาทำพิธีที่เรียกว่า "ฝูงไกว๋" หมายถึงการทำพิธีสะเดาะเคราะห์หรือขจัดสิ่งที่เป็นอัปมงคลให้หมดสิ้นไป การถางไร่ถ้าหากใกล้กับบริเวณที่มีหนองน้ำจะต้องเว้นไว้และห้ามถางหญ้าลงไปที่หนองน้ำและห้ามต้นไม้ลงไปในล้มทับหนองน้ำโดยเด็ดขาด ห้ามทำการตัดกิ่งไม้ไปปักไว้ในหนองน้ำหรือพื้นที่แฉะชื้นมีต้นไม้ใหญ่ๆ โดยเฉพาะต้นไทร (เยี่ยน โจ่วเดี๋ยง) ต้องทำการเว้นไว้

เมื่อทำการถางไร่จะปล่อยไว้เพื่อให้ต้นไม้และหญ้าที่ถางแห้งและจะทำการเผาไร่

9.4. การเพาะปลูก

เมี่ยนจะเริ่มทำการเพาะปลูกกันในช่วงเดือน 3 (ฟ่า - ฮล่า) ซึ่งตรงกับเดือนไทยในช่วงเข้าปลายเดือนเมษายน การผลิตในอดีตนั้นจะแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือพืชหลักและพืชรอง

พืชหลัก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด และฝิ่น

พืชรอง ได้แก่ ฟัก ฟักทอง แตงกวา ถั่วชนิดต่างๆ มันชนิดต่างๆ เผือก ขิง พริก ผักต่างๆ

9.5. วงจรการผลิตของชนเผ่าเมี่ยน

ในอดีตนั้นจะการปลูกข้าวเป็นพืชหลักและเมี่ยนจะมีการแบ่งช่วงของการผลิตในรอบ 1 ปีไว้ 4 ช่วงๆละ 3 เดือน เมี่ยนจะเรียกรวมว่า "ก๋วย" ในรอบ 1 ปีจะมี 4 ก๋วย เรียกว่า "เฝยก๋วย" ช่วงของการทำการผลิตมีดังนี้

1. ชุนก๋วย จะตรงกับเดือน 1 ถึงเดือน 3 ของเมี่ยนซึ่งตรงกับเดือนไทยคือปลายเดือนมกราคม เข้าสู่ปลายเดือนเมษายน ช่วงนี้จะเป็นฤดูการถางไร่ เผาไร่ ขุดดิน เตรียมดินเพื่อทำการเพาะปลูกเริ่มทำการเพาะปลูก

2. ห่าก๋วย จะตรงกับเดือน 4 ถึงเดือน 6 ของเมี่ยน ซึ่งตรงกับเดือนไทยเข้าสู่เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนสิงหาคม ช่วงนี้ผลผลิตที่ปลูกไว้เริ่มเจริญเติบโต จะมีการทำพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวกับการผลิต เช่น การทำพิธีเซ่นไหว้ผีไร่ (เด่ย –เมี้ยน) ในเดือน 5 ของเมี่ยนจะมีการทำพิธีทำบุญให้กับเจ้าป่าเจ้าเขา ทำบุญผีเจ้าที่ เพราะเชื่อว่าสัตว์ต่างๆจะไม่มารบกวนพืชที่ปลูก ช่วงของการกำจัดวัชพืชที่ขึ้นคลุมพืชที่ปลูก

3. เชียวก๋วย จะตรงกับเดือน 7 ถึงเดือน 9 ของเมี่ยน ซึ่งตรงกับเดือนไทยปลายสิงหาคมเข้าสู่ปลายตุลาคม ช่วงนี้เป็นช่วงที่พืชกำลังแก่และพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวได้ ช่วงเดือน 7 เป็นช่วงที่รวงข้าวยังไม่แก่เต็มที่ เมี่ยนเรียกว่าตั้งท้อง (กิ่ง เบย้า ม่าย กว๋า) ในวันที่ 7 เดือน 7 จะไม่ไปทำงานในไร่ เพราะเชื่อว่าเป็นช่วงที่ข้าวกำลังจีบหรือเกี้ยวพาราสีกันเมื่อไปทำงานในไร่จะทำให้ข้าวจะเกิดความอับอายทำให้ไม่สามารถตั้งท้องและให้ผลผลิตได้ ในช่วงนี้จะมีการทำพิธี "ปู้ง เชียว" จะเอากระดาษที่ใช้ในพิธีกรรมพับเป็นรูปทอง หรือตัวเงินแล้วนำไปแขวนไว้โดยไม่ให้สูงจากพื้นดินมาก

นัก เพื่อให้ "เชียว เมี้ยน" เอื้อมถึงเมี่ยนเชื่อว่าเชียวเมี้ยนเป็นผีเพศหญิงตัวเล็กๆเตี้ยๆถ้าหากไม่ให้เงินทองจะทำให้ผลผลิตในปีนั้นได้ไม่มาก จะมีการทำพิธีบวงสรวงขอบคุณบรรพบุรุษและเทพต่างๆ ที่ช่วยปกปักรักษาดูแลผลผลิตและให้ดูแลต่อไป

4. ตงก๋วย จะตรงกับเดือน 10 ถึงเดือน 12 ของเมี่ยน ซึ่งจะตรงกับเดือนไทยคือปลายเดือนตุลาคมเข้าสู่ปลายเดือนปลายเดือนมกราคมของปีต่อไป เป็นช่วงฤดูของการเก็บเกี่ยวผลผลิต เก็บเข้ายุ้งฉาง เป็นช่วงเทศกาลกินข้าวใหม่ ในการกินข้าวใหม่ของเมี่ยนจะทำกันในครัวเรือนของแต่ละครอบครัว จะนำข้าวที่ผลิตได้ใหม่มาหุงรวมกับข้าวเก่าเมื่อสุกจะตักออกมา 6 ถ้วย มีกระดาษสำหรับทำพิธี และเก็บรวงข้าวมาทำพิธี การทำพิธีจะเป็นการบอกให้เทพหรือผีต่างๆที่เราได้ทำการคุ้มครองการผลิตในรอบปีมากินข้าวใหม่ จากนั้นก็เผากระดาษเพื่อให้เป็นสิ่งตอบแทน จากนั้นคนในครัวเรือนก็ทานข้าวที่ทำพิธี แต่มีข้อห้ามว่าห้ามตักกับข้าวมาใส่ไว้ในถ้วยข้าวนั้น เชื่อว่าถ้าหากทำการผลิตปีต่อไปจะมีสัตว์มากินพืชในไร่ เช่น หมู กระรอก เป็นต้น

ทำพิธี (เจี่ย-เมี้ยน) คือการขอบคุณ ตอบแทนน้ำใจบรรพบุรุษที่ช่วยเหลือดูแลในการทำมาหากินในรอบปีที่ผ่านมา และทำการบนบานของปีต่อไปให้ดูแลการผลิตของปีต่อไปด้วย
เมี่ยนมีความเชื่อว่าข้อปฏิบัติเหล่านี้ต้องเคร่งครัด ถ้าหากไม่เชื่อจะส่งผลการผู้กระทำคือผลผลิตไม่ดี มีสัตว์เข้ามารบกวนพืชในไร่ เจ็บไข้ได้ป่วย

10. สภาพเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน

เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตของชุมชนมาตั้งแต่เริ่มเข้าปี พ.ศ. 2515 มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นคือทางการได้ห้ามมิให้ทำการปลูกฝิ่นและฝิ่นเป็นพืชต้องห้ามและถูกประกาศว่าเป็นพืชที่ผิดกฎหมาย ชุมชนจึงได้หยุดการปลูกฝิ่นจึงหันมาทำการปลูกพืชอย่างอื่น เช่น ข้าวโพด ข้าวงาขาว ถั่วเหลือง พริก ส่วนเมล็ดพันธุ์นั้นยังเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ชาวบ้านทำการเก็บเอง พืชที่ทำรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นหลักในตอนนั้นคือพริก ซึ่งมีราคาดีแต่ก็ทำรายได้ดีเฉพาะระยะเวลาแค่ 2ปีเท่านั้น ดังนั้นพื้นที่ทำกินจึงต้องขยายเพิ่มขึ้น พื้นที่ทำกินในตอนนั้นมีจำนวนมากอยู่ ในแต่ละครัวเรือนจะถือครองที่ดินประมาณ 8 แปลงขึ้นไปและทำไร่หมุนเวียนเป็นหลัก ระบบการทำไร่หมุนเวียนนั้นจะเวียนกันทำในแต่ละแปลงเพื่อปล่อยให้ดินได้ฟื้นตัว ในแต่ละแปลงจะได้พักเพื่อฟื้นฟูระยะเวลา 7-8 ปี เพื่อให้ต้นไม้ใหญ่ขึ้นและต้นหญ้าขึ้นในพื้นที่เพื่อให้ใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมาทับถมกลายเป็นปุ๋ย เพิ่มปุ๋ยในดินมากขึ้น

ความเปลี่ยนปลงที่เกิดผลกระทบต่อการผลิตของชุมชนเกิดขึ้นกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน คือมีการประกาศเขตป่า ทางการได้ยึดที่ทำกินของชุมชนและห้ามมิให้ชุมชนทำไร่หมุนเวียนอีกต่อไป ชุมชนเองก็ต้องทำกินในพื้นที่แปลงเดิม ขยายไม่ได้ ชาวบ้านบอกว่าเมื่อทำกินไปนานๆแล้วจะ

ทำให้ดินเสื่อม จึงจำเป็นต้องหันมาใช้ปุ๋ย ใช้สารเคมีในการเกษตร ชาวบ้านถูกจำกัดสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แรงงานในตอนนี้ของชุมชนจะเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานมากกว่าการจ้างแรงงานหรือที่เรียกว่า เอาแรง

ช่วง พ.ศ. 2526 จนถึงปัจจุบัน 2544 กลุ่มที่อพยพได้กลับเข้ามาที่หมู่บ้านใหม่แต่ก็กลับมาไม่หมด สภาพความเปลี่ยนแปลงของที่ดินในตอนนั้นที่ดินมีราคาสูงขึ้น ไร่ละ120,000 บาทและมีหลักฐานในการแสดงถึงสิทธิในที่ทำกินคือ สค.1 แต่ในปัจจุบันไม่มีหลักฐานการถือครองที่ดิน คือ สค.1 เนื่องจากกลุ่มที่อพยพออกจากพื้นที่ได้ขายที่ดินไปแล้วและกลุ่มคนที่อยู่ไม่ได้ติดตาม ระบบการผลิตก็เปลี่ยนไป การผลิตจะเป็นพืชเชิงเดี่ยว การปลูกพืชผสมผสานเหมือนในอดีตจะมีส่วนน้อยเท่านั้น การผลิตจะเน้นในด้านการขายมากขึ้นจะปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น ขิง ข้าวโพด ข้าว ทำนา สำหรับการปลูกเพื่อบริโภคจะมีบ้างแต่ไม่เป็นหลัก การจ้างแรงงานในปัจจุบันนี้สูงขึ้นขึ้นอยู่กับลักษณะงานด้วย แรงงานในปัจจุบัน 100-150 บาทต่อวันคนส่วนใหญ่จะจ้างแรงงานเป็นหลัก การเอาแรงจะมีน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลยในชุมชน นอกจากนั้นยังมีการรับจ้างตามไร่ของคนที่มีฐานะดี มีกลุ่มคนที่อยู่ในวัยแรงงานส่วนหนึ่งไปทำงานในเมือง เช่นอยู่ในโรงงานเย็บผ้า ฯลฯ เมื่อว่างจากการทำการเกษตรกลุ่มผู้หญิงจะทำงานหัตถกรรม การปักผ้าเพื่อหารายได้เสริม ในชุมชนจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อศึกษาวิถีชีวตความเป็นอยู่ของชนเผ่าเมี่ยน ในช่วงก่อนนั้นมีนักท่องเที่ยวเข้ามามาก กลุ่มสตรีจะมีรายได้จากการขายสินค้าหัตถกรรมแก่นักท่องเที่ยวซึ่งสร้างรายได้มากแต่ในปัจจุบันไม่ค่อยมีหรือมีก็น้อยมาก ทำให้ชาวบ้านรายได้จากการขายสินค้าลดลง จึงหันมาทำการเกษตรเป็นหลัก การขายสินค้าหัตถกรรมจึงเป็นอาชีพเสริมปัจจุบันมีครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำไร่ 18 หลังคาเรือน ทำนา 4 หลังคาเรือน

ในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น ตอนแรกจะเป็นกลุ่มตามธรรมชาติในการทำกิจกรรมในชุมชน ต่อมาทางกรมประชาสงเคราะห์ได้เข้ามาจัดตั้งกลุ่ม และจัดตั้งศูนย์สงเคราะห์ราษฎร แรกๆ จะเป็นกลุ่มสตรีทำกิจกรรมด้านหัตถกรรม จนกระทั่งเมื่อปี 2532 ได้เปิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวและเริ่มมีการสร้างถนนคอนกรีตเข้ามาในหมู่บ้าน ไฟฟ้า เข้ามาในปี พ.ศ. 2544 ความเจริญต่างๆเริ่มเข้ามาเรื่อยๆ

จากการศึกษาถึงสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนมีประวัติความเป็นมาในด้านการประกอบอาชีพที่มีพัฒนาการของแต่ละยุคที่มีความแตกต่างกันตั้งแต่เริ่มเข้ามาในชุมชนจนถึงในปัจจุบัน ในอดีตอาชีพของชุมชนจะเป็นการปลูกเพื่อบริโภค เลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ประกอบอาชีพทำไร่ พืชที่ปลูกฝิ่น ข้าว ข้าวโพด ถั่ว ส่วนฝิ่นในยุคนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านจะขายฝิ่นให้กับพ่อค้าคนจีน กระบวนการผลิตในตอนนั้นไม่มีการใช้สารเคมีและไม่ต้องใช้พื้นที่ทำกินมากโดยได้มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ามาเกี่ยวข้องกับการผลิต นอกจากการทำการไร่แล้วเมื่อว่างจากงานในไร่

จะมีการเข้าป่าล่าสัตว์ ปัจจุบันการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไป หลังจากที่ได้มีการห้ามปลูกฝิ่นชุมชนจึงหันมาปลูกพืชอย่างอื่น เช่น ข้าว ข้าวโพด งา พริก ฯลฯซึ่งก็ต้องมีการขยายพื้นที่ทำกินมากขึ้นและเริ่มมีการปลูกเพื่อการขายเป็นหลัก ส่วนข้าวก็ยังปลูกไว้เพื่อบริโภคส่วนพืชอื่นๆจะขาย เริ่มมีการนำสารเคมี ปุ๋ยเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต จากนั้นได้มีการประกาศเขตป่าทำให้ชุมชนต้องมีข้อจำกัดในพื้นที่ทำกินและมีการทำไร่เป็นหลัก ส่วนการทำนามีบ้างเฉพาะกลุ่มที่มีพื้นที่เป็นที่ราบที่ปรับพื้นที่ให้เป็นนาได้เท่านั้น ปัจจุบันชาวบ้านก็ยังประกอบอาชีพในด้านการทำไร่ การเกษตรเป็นหลัก พืชที่ปลูกจะเป็นข้าว ข้าวโพด จะมีพืชเศรษฐกิจเข้ามา เช่น ขิง ฯลฯ กระบวนการผลิตต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีเนื่องจากว่าสภาพดินที่ทำกินมานานแล้วดินเสื่อมถ้าหากไม่ใส่ปุ๋ยและพ่นยาผลผลิตจะไม่ดี

(1) พัฒนาการการจ้างแรงงานของชุมชน

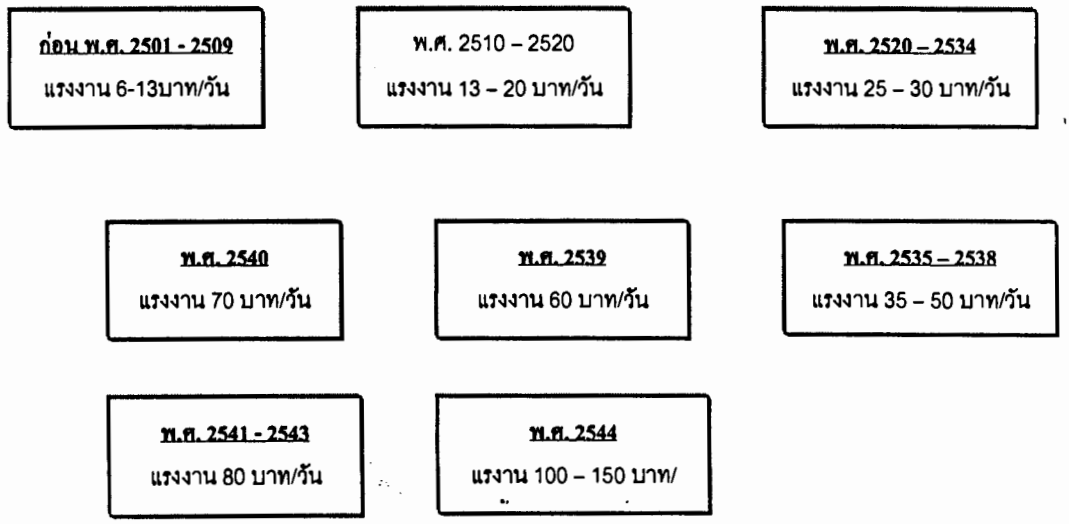

11. เศรษฐกิจกับการท่องเที่ยวของชุมชน

ในอดีตชุมชนบ้านเล่าชีก๋วยยังไม่ได้มีการพัฒนาในเรื่องสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า หมู่บ้านแห่งนี้เป็นชุมชนที่มีชาวเขาอาศัยอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาชีพหลัก คือ การเกษตร นักท่องเที่ยวกลุ่มแรกที่เข้าไปคือ นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศส การท่องเที่ยวในยุคนั้นต้องอาศัยการเดินเท้าเข้าไปโดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เข้าไปศึกษาวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน ในอดีตนั้น ชุมชนมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณียังคงความดั้งเดิมไว้สูง ประกอบกับเป็นหมู่บ้านบริวารที่อยู่ใกล้เคียงกันเป็นเส้นทางผ่านของเส้นทางการท่องเที่ยวของ บ้านผาเดื่อ บ้านโป่งป่าแขม ซึ่งได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ก่อนแล้วและโดยอาศัยความร่วมมือจากกรมประชาสงเคราะห์ที่ได้ประชุมและวางแผนในการจัดประชุมมัคคุเทศก์หมู่บ้านเล่าชีก๋วยจึงเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2532 หมู่บ้านแห่งนี้จึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวไปในที่สุด จากนั้นจึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศทยอยกันเข้าไปท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน

เพิ่มมากขึ้น ชุมชนเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากรายได้จากการขายสินค้าหัตถกกรรมซึ่งเป็นฝีมือของชุมชนเองคือลายปัก ได้รายได้ที่มากพอสมควรชุมชนจึงเกิดแนวคิดในการสร้างรายได้ โดยการขายของที่ระลึกเป็นพวกสินค้าหัตถกรม เช่น ลายปักผ้า ของใช้ต่างๆ ของชนเผ่า โดยการเดินเร่ขาย เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน ในขณะนั้นรายได้ส่วนใหญ่จะได้มาจากการท่องเที่ยวรองจากการทำไร่ เนื่องจากในวันๆหนึ่งจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน3 –4 รอบ รอบๆละ 20 – 50 คน และรายได้ในขณะนั้นเฉลี่ยสูงสุดต่อวัน มากที่สุด 2,000 – 3,000 บาท น้อยที่สุด 200 – 500 บาท

ในปัจจุบันหมู่บ้านแห่งนี้มีจำนวนนักท่องเที่ยวลดลง การสร้างรายได้โดยการขายของที่ระลึกก็พลอยซบเซาลงไปด้วย ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาทำการเกษตรเหมือนเดิมที่คุ้นเคยเพื่อหารายได้เลี้ยงปากท้องแทนการขายของที่ระลึก สาเหตุที่นักท่องเที่ยวลดลงคือ เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชนเมื่อมีความเจริญทางวัตถุเข้ามาในชุมชน เช่น ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า ประกอบปี พ.ศ. 2541 – 2542 ตามนโยบายของรัฐบาลให้เป็นปีการท่องเที่ยว อะเมซิ่งไทยแลนด์ จากการให้ข้อมูลของผู้นำชุมชนและชาวบ้าน หน่วยงานทางราชการคือกรมประชาสงเคราะห์ได้ร่วมกับชาวบ้านจัดระเบียบการท่องเที่ยวในหมู่บ้านใหม่ โดยมีการสร้างศูนย์วัฒนธรรมไว้ในชุมชน ให้ชุมชนจัดการแสดงให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยมีการแบ่งบทบาทคือชาวบ้านจัดระเบียบในชุมชน ประชาสงเคราะห์จัดให้มีบริษัททัวร์เข้ามาในชุมชน เมื่อมีการจัดระเบียบใหม่ ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวจึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนน้อยมากเป็นผลให้ชาวบ้านขาดรายได้จากการขายหัตถกรรม อีกประการหนึ่งชุมชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการในเรื่องของการแสดงจากการให้ข้อมูลของชาวบ้านให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมของเมี่ยนไม่มีในเรื่องของการแสดง และมองว่าไม่ใช่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเมี่ยนชุมชนจึงไม่ตอบสนอง เมื่อมีการจัดระเบียบการท่องเที่ยวใหม่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้ามา

จุดประสงค์หลักของการท่องเที่ยว

เพื่อดูการดำรงชีวิตของชาวเขา เช่น การแต่งกาย การดำเนินชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม และประเพณี

12. พิธีกรรมในรอบปี

1) วันขึ้นปีใหม่ (เจี๋ย เซียง เหฮียง)

พิธีฉลองปีใหม่ของเมี่ยน จะทำเป็นประจำทุก ๆ ปี หลังจากที่ปีเก่าได้ผ่านพ้นไปแล้ว เช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่นทั่ว ๆ ไป แต่เนื่องจากเผ่าเมี่ยนใช้วิธีการนับ วัน เดือน ปี แบบจีน ดังนั้นการ

ฉลองปีใหม่จึงเริ่มพร้อม ๆ กับคนจีน ซึ่งเรียกในวันนี้กันว่า **"วันตรุษจีน"** ภาษาเมี่ยนเรียกว่า **"เจี๋ย ฮยั๋ง"** ซึ่งตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ แต่มีบางปีตรงกับปลายเดือนมกราคม

ก่อนที่จะถึงพิธี **เจี๋ย ฮยั๋ง** นี้ ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะต้องเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น ทั้งของใช้ส่วนตัวและในครัวเรือนให้เรียบร้อยก่อน เพราะเมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่แล้ว จะมีกฎข้อห้ามหลายอย่างที่เผ่าเมี่ยนยึดถือและไม่ปฏิบัติกัน

วันขึ้นปีใหม่นี้ ญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัว ซึ่งแต่งงานแยกครอบครัวออกไปอยู่ที่อื่นก็จะพากันกลับมาเยี่ยมพ่อ แม่และญาติพี่น้องของตนเอง ซึ่งเป็นการพบปะสังสรรค์และทำพิธีบวงสรวงบรรพบุรุษร่วมกัน พิธีเซ่นไหว้หรือบวงสรวงบรรพบุรุษ **"เสียงเมี้ยน"** นี้จะเริ่มวันที่ 30 ซึ่งถือเป็นวันส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ วิญญาณบรรพบุรุษที่ได้คุ้มครองดูแลเราในรอบปีที่ผ่านมาด้วยดี หรือบางครอบครัวที่มีการบนบานเอาไว้ก็จะมาทำพิธีแก้บนและเซ่นไหว้กันในวันนี้

วันที่ 1 เป็นวันขึ้นปีใหม่ แต่ละครอบครัวจะตื่นตั้งแต่เช้าตรู่ ประมาณ 3-4 นาฬิกา ตื่นขึ้นมาก็จะจุดประทัดหรือยิงปืนเพื่อเป็นสิริมงคลและเฉลิมฉลองปีใหม่ และทำพิธี **"ป้าย ฮหยัง"** เป็นพิธีเซ่นไหว้ต่อบรรพบุรุษ เป็นความหมายว่าปีเก่าได้ผ่านพ้นไปแล้ว สิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ก็ขอให้หมดหรือผ่านไปเสียเริ่มปีใหม่แล้วขอให้มีแต่สิ่งที่ดีการดำรงชีวิตสะดวกราบรื่นไม่มีปัญหาอุปสรรค การทำมาหากินให้ได้ผลผลิตดีพอเพียงกับบริโภค ไม่เป็นโรค หรือมีแมลงต่าง ๆ มารบกวนพืชไร่ พิธีนี้แล้วแต่ ๆ ละครอบครัวว่าจะทำหรือไม่ บางครอบครัวก็ไม่ทำบางครอบครัวก็ทำบางทีก็ทำหมดทั้งหมู่บ้านซึ่งจะมีการทำเวียนกันไปจนครบทุกบ้านบางครั้งก็มีการทำเป็นสายตระกูลหรือเครือญาติของใครของมันโดยจะไปทำพิธีที่บ้านเดียวที่บ้านของญาติอาวุโสที่เป็นเครือญาติเดียวกันและเป็นหลักในด้านพิธีกรรมหรือผู้นำด้านพิธีกรรมของแต่ละสายตระกูล ซึ่งจะมีหิ้งบูชาบรรพบุรุษแตกต่างออกไปจากคนอื่นคือหิ้งบูชาจะมีลักษณะเป็นศาลเจ้า **"เมี้ยน เตี๊ย หลง"** ส่วนคนอื่นทั่ว ๆ ไปจะมีหิ้งบูชาธรรมดาที่เรียกกันว่า **"เมี้ยน ป้าย"**

เมื่อทำพิธี **"ป้าย ฮหยัง"** (ไหว้เจ้า) เสร็จแล้ว พ่อ แม่ ก็จะนำเอาไข่ไปต้มให้สุกแล้วนำไปย้อมสีแดงและนำไปถักเป็นเปลาะเชือกคล้องไว้ที่คอ เพื่อความสวยงามแล้วแจกให้ลูก ๆ หรือญาติพี่น้องที่มาร่วมงานด้วยต่อจากนั้นก็จะทำอาหารรับประทานมีการสังสรรค์กันตามประสาญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงร่วมกัน

<u>ในวันนี้จะมีข้อห้ามหลายอย่างที่เผ่าเมี่ยนยึดถือและไม่ปฏิบัติกัน คือ</u>

1. ไม่ใช้จ่ายเงิน
2. ไม่ฆ่าสัตว์
3. ไม่ทำไร่

4. ไม่เก็บฟืนและหาอาหารสัตว์

5. ไม่กินอาหารประเภทผัก มีความเชื่อว่าถ้าทำไร่ในพื้นที่จะมีหญ้าขึ้นรกมาก

6. เลือกใช้ฟืนที่มีลักษณะกลมสวยงาม เพราะเชื่อว่าถ้ามีลูกหลานจะได้สวยงาม

2) วันสาร์ทจีน (เจี๋ย เจียบ เฝย)

"เชียดหล่ำเจียบเฝย" ซึ่งตรงกับวันที่ 14,15 เดือน 7 ของจีน ตรงกับเดือนสิงหาคม วันสาร์ทของเมี่ยนนี้จะมี 2 วันคือวันที่ 14 หรือที่เรียกว่า **"เจียบเฝย"** และวันที่ 15 เรียกว่า **"เจียบหึม"**

ก่อนถึงวันสาร์ทจีน 1 วัน คือวันที่ 13 หรือที่เรียกกันว่า "เจียบฟาม" ชาวบ้านจะเตรียมของใช้สำหรับการทำพิธี เช่น กระดาษเงินกระดาษทอง เป็นต้น และจะหาฟืนมาเก็บไว้มาก ๆ เพราะว่าในวันที่ทำพิธีนี้ห้ามไปทำไร่ และเก็บฟืน ส่วนคนที่ไปนอนค้างในไร่ก็จะทยอยกันเดินทางกลับมาบ้านในวันนี้ นอกจากนี้ยังมีการทำขนมที่เรียกว่า **"ฉั้ว เจี๊ยะ"ฉั้ว กวย, เจียบ เฝย ฉั้ว**

วันที่ 14 นี้ เชื่อกันว่าเป็นวันของคน ชาวบ้านจะไม่ไปไร่เข้าป่าล่าสัตว์ ไม่ทำงานใด ๆ เช่น ตำข้าว หาฟืน เป็นต้น วันนี้ก็จะมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ เพราะเป็นวันที่เทพเจ้า เทพยดา วิญญาณบรรพบุรุษ เฉลิมฉลองครั้งยิ่งใหญ่ มีการทำบุญ มีการอภัยโทษแก่ดวงวิญญาณต่างๆ ให้เป็นอิสระ ลูกหลานจะต้องทำพิธีบวงสรวงเผากระดาษ เช่น กระดาษทอง ส่งไปให้วิญญาณบรรพบุรุษได้ใช้จ่าย ในวันที่ 15 วิญญาณบรรพบุรุษจะได้คุ้มครองดูแลลูกหลาน

วันที่ 15 เชื่อกันว่าเป็นวันของผีจะมีการปลดปล่อยผีทุกตัวตนเพื่อให้มารับทานที่ผู้คนทำพิธีให้ วันนี้ชาวบ้านจะอยู่กับบ้านไม่ให้ออกไปไหน ห้ามคนเข้าออกหมู่บ้าน ห้ามเด็ดใบไม้ใบตอง ทั้งสิ้น เพราะเชื่อว่าผีใช้ใบไม้ใบตองเหล่านี้ห่อของกลับไปเมืองผี จะมีคำพูดว่า **"ใบไม้ 1 ใบ เป็นที่อยู่อาศัยของผี 1 ตัว"**

วันที่16ก็เริ่มไปปฏิบัติงานตามปกติเพราะเชื่อว่าผีที่ถูกปล่อยมานั้นถูกเรียกกลับไปหมดแล้ว

3.) พิธีเซ่นไหว้เทพแห่งเจ้าป่า เจ้าเขา (ซิบตะปูงเมี้ยน)

เป็นวันที่ชุมชนในหมู่บ้านร่วมกันจัดขึ้น เพื่อเซ่นไหว้เทพที่คุ้มครองบ้านเมือง มีทั้งผีที่ดีและผีที่ร้าย ซึ่งต้องแบ่งแยกเครื่องเซ่น และสถานที่ ปกติมักทำกันเพียงปีละ 1 ครั้งตรงกับช่วงตรุษจีนส่วนใหญ่เป็นวันที่ 2 ของวันขึ้นปีใหม่ โดยสถานที่ประกอบพิธีกรรมจะทำในป่าที่ชุมชนได้คัดเลือกสถานที่มีความเหมาะสมไว้ส่วนมากนิยมใช้สถานที่บริเวณที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่หวงห้ามผู้คนเข้าไปตัดไม้เด็ดขาด เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าหากฝ่าฝืนจะเป็นภัยพิบัติแก่ผู้กระทำได้

13. แผนที่ตั้งของชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย หมู่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

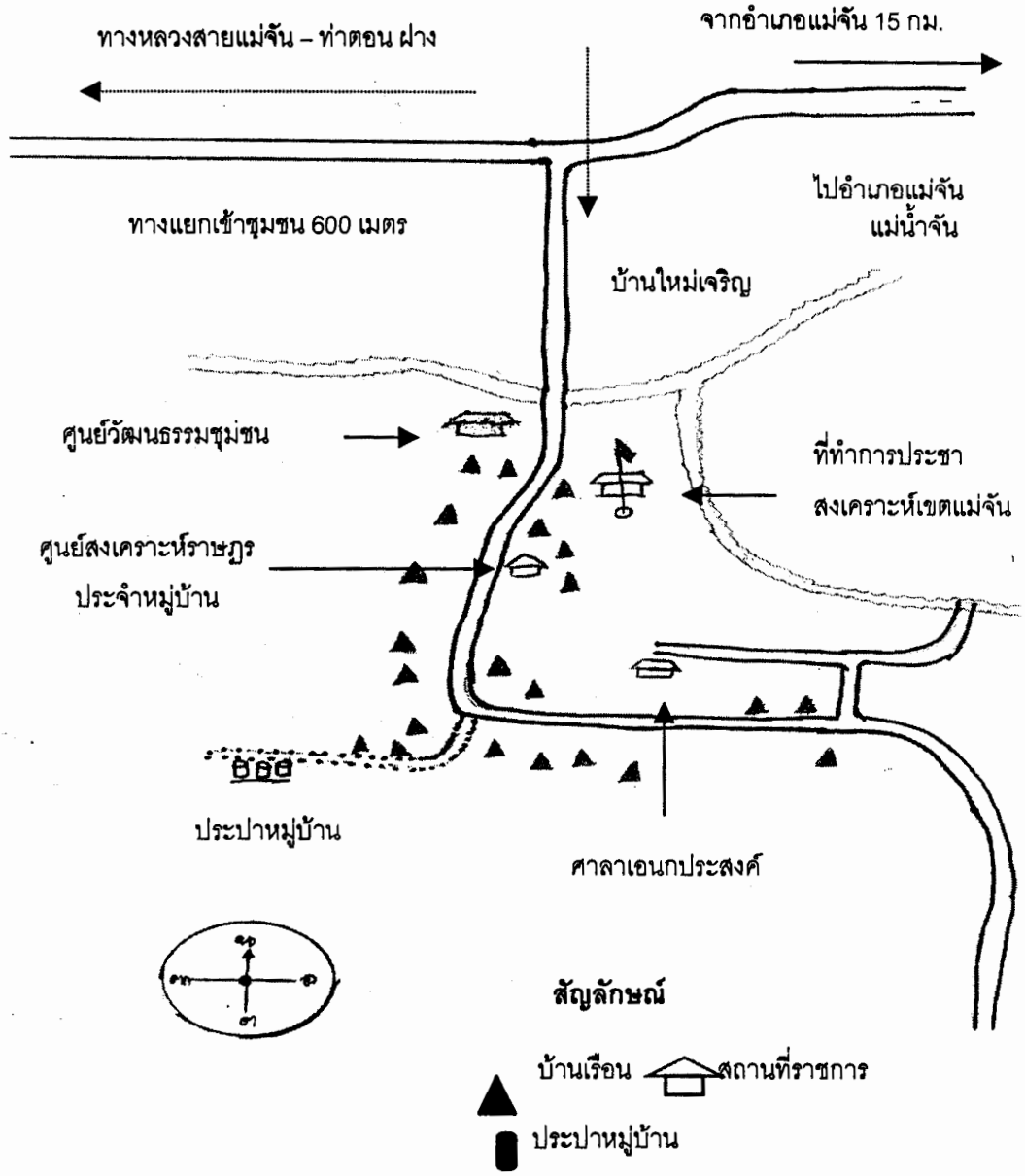

14. แผนที่รอบนอกของชุมชน

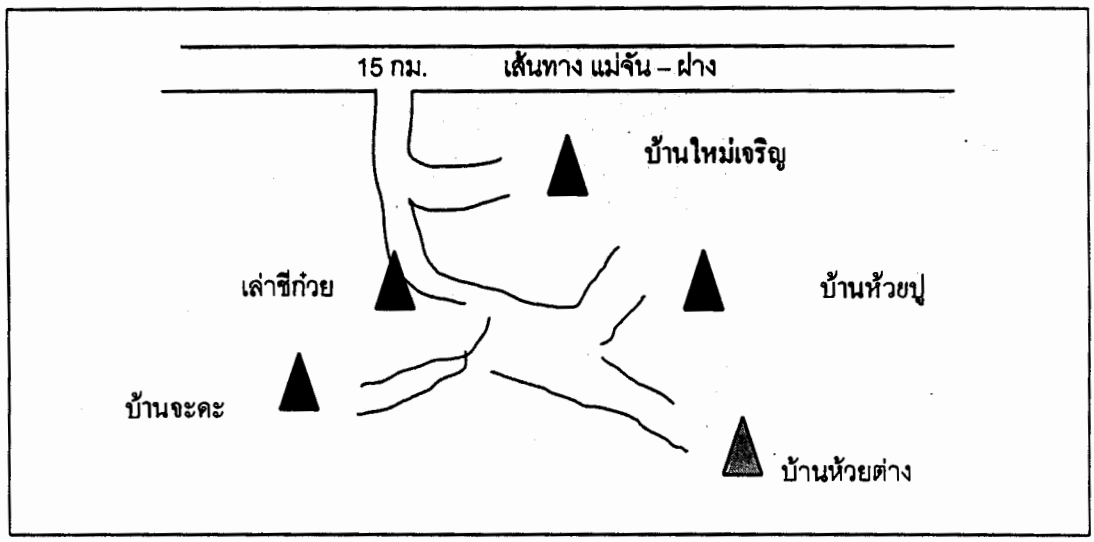

1.3 การทำนาของชุมชน

1.4 พืชเศรษฐกิจของชุมชน

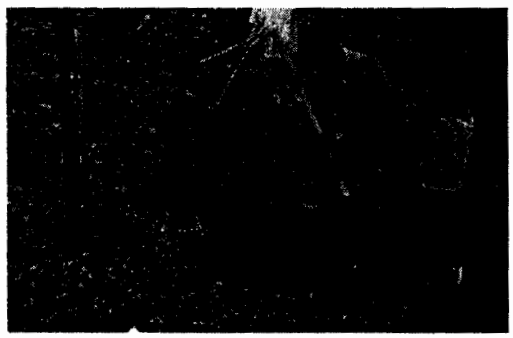

1.5 การเตรียมดินเพื่อเพาะปลูกแบบดั้งเดิม

1.6 คณะผู้รู้ในชุมชน

1.7 เวทีวิเคราะห์ข้อมูล

จ. เผ่าลีซู บ้านสหกรณ์แปลง 5 หมู่ที่ 11 ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัด เชียงใหม่

1. ชุมชนและที่ตั้ง

หมู่บ้าน **สหกรณ์นิคมแปลง 5** ชื่อภาษาท้องถิ่น **ตุกู** (ลีซู) ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 11 ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัด เชียงใหม่ สูงจากระดับน้ำทะเล 500 เมตร ความลาดชันโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับลาดชันน้อย และตั้งอยู่ในพื้นราบ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	จรด	บ้านสันยาว (คนเมือง)
ทิศใต้	จรด	บ้านทุ่งห้า (คนเมือง)
ทิศตะวันออก	จรด	บ้านสามลี่(ลีซู)
ทิศตะวันตก	จรด	บ้านทุ่งกู่ (คนเมือง)

โดยชุมชนอยู่ห่างจากตัวอำเภอพร้าว ประมาณ 4 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 98 กิโลเมตร สามารถเดินทางเข้าออกโดยรถยนต์ได้ตลอดปี การเดินทางเข้าออกอาศัยรถยนต์และจักรยานยนต์เป็นหลัก

2. ประวัติชุมชนโดยสังเขป

เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จัดสรรของสหกรณ์นิคมอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2514 โดยมี นายเงาะ แสนมี่ เป็นแกนนำจัดตั้งหมู่บ้าน ซึ่งย้ายมาจาก บ้านขุนแจ๋ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ชื่อ นายเกียรติชัย แสนมี่ โดยมีนายยี่ แสนมี่ เป็นผู้นำด้านพิธีกรรม

สาเหตุที่ย้ายลงมาเพราะทางการได้มีการจัดสรรที่ดินให้ และต้องการที่ดินทำกินเป็นของตนเอง (แต่ปัจจุบันยังขึ้นไปปลูกพืชที่บ้านเก่าอยู่) เป็นพื้นที่เปิดใหม่ ไม่เคยมีชนกลุ่มอื่นอาศัยอยู่มาก่อน ประชากรส่วนใหญ่เป็นราษฎรชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู เกือบทั้งหมด ส่วนใหญ่ นับถือบรรพบุรุษและศาสนาพุทธ มีผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านทางการแล้ว จำนวน 4 คน ประกอบด้วย

1. นายเงาะ แสนมี่
2. นายวิจิตร ศรีลิมปนนท์
3. นายไสว ตามิ และ
4. นายเกรียรติชัย แสนมี่

ประชากรในหมู่บ้าน มีอาชีพ ทำไร่ – สวน การศึกษาของประชากรในชุมชน ส่วนใหญ่ จะจบการศึกษาชั้นประถมปีที่ 4 ระดับการศึกษาที่สูงสุดของชุมชนคือระดับชั้นปวส. (ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง) ซึ่งส่วนใหญ่สามารถพูดภาษาไทยได้ แต่ยังมีประชากรในหมู่บ้านที่พูดภาษาไทยไม่ได้จำนวน 88 คน (ชาย 17 คน และหญิง 71 คน) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ

3. ประชากร

มีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 115 หลังคาเรือน, จำนวน 121 ครอบครัว

มีประชากรรวม จำนวน 812 คน (แยกเป็น หญิง 422 คน, ชาย 390 คน)

* ประชากรในชุมชน 2 เชื้อชาติ ดังนี้ คือ ลีซู และอาข่า

- ประชากรลีซูในชุมชนมีจำนวน 10 ตระกูล ดังนี้ (งั่วผ่า) (ต๊ะหมิ,แสนมี่) (หย่าจา, แซ่ย่าง) (สินจ้าง) (ซย่อหมิ,แซ่มี่) (หลี่จา,แซ่ลี้) (จูจา,แซ่จู) (โอชือ,แมวป่า) (หวัวะจา,แสนว่าง) และ สีลี่ ส่วนตระกูลที่มีมากที่สุดคือ (ต๊ะหมิ,ตามี่ ,แสนมี่)

- ในหมู่บ้านมีทะเบียนบ้าน (ทร.14) 112 หลังคาเรือน มีสัญชาติไทย 804 คน ไม่มีสัญชาติไทย จำนวน 8 คน **ซึ่งสาเหตุ**ของการไม่ได้สัญชาติไทยเพราะการตกหล่น ไม่ได้สำรวจขณะที่มีเจ้าหน้าที่มาสำรวจ ในอดีตที่ผ่านมา

4. แหล่งน้ำ

ประเภทของแหล่งน้ำ เพื่อการอุปโภคและบริโภค ในชุมชน มาจาก ประปาภูเขา จำนวน 1 แห่ง ปัญหาแหล่งน้ำสำหรับการบริโภค หน้าแล้ง ปริมาณ ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ

5. สาธารณูปโภค / สิ่งอำนวยความสะดวก

ไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน เมื่อปี 2524 ถนนเข้ามาเมื่อปี 2514 โทรศัพท์สาธารณะ เข้ามาเมื่อ รถจักรยานยนต์จำนวน 86 คัน มีรถยนต์ จำนวน 6 คัน

6.สุขภาพ

ในชุมชนมีการวางแผนครอบครัวและวิธีที่นิยมที่สุด คือ การฉีดยา และยาเม็ดคุมกำเนิด ซึ่งมีสถานีอนามัยบ้านทุ่งกู่ เป็นหน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือ สำหรับจำนวนผู้ติดยาเสพติดในหมู่บ้านมี จำนวน 12 คน ประเภทยาที่ติด คือ กัญชา ยาบ้า ฝิ่น และเฮโรอีน และโรคที่มักจะพบในชุมชน คือ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ไข้หวัด และโรคกระเพาะ

7. การปกครอง

ลักษณะหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านทางการ โดยมีผู้ใหญ่บ้าน(ทางการ) ปัจจุบัน ชื่อ นายเกรียรติชัย แสนมี่ อายุ 35 ปี ดำรงตำแหน่งในปี 2541 โดยมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คนคือ นายแสนศักดิ์ แสนมี่ อายุ 34 ปี และนายมานิต ตามี่ อายุ 34 ปี มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) ประจำหมู่บ้าน 2 คน คือ นายสุเทพ แสนมี่ อายุ 33 ปี และนายสุรินทร์ สินจ้าง อายุ 33 ปี

คณะกรรมการหมู่บ้าน มี 8 คน

(1.) นายพรชัย	ศรีลิมปนนท์	อายุ 38 ปี	ตำแหน่ง ฝ่ายงานเยาวชน
(2.) นายอะเลผะ	สินหมี่	อายุ 31 ปี	ตำแหน่ง ฝ่ายพัฒนา

(3.) นายอะซือผะ แสนมี่ อายุ 43 ปี ตำแหน่ง ฝ่ายพัฒนา

(4.) นายอะปะผะ แสนยี่ปา อายุ 43 ปี ตำแหน่ง ฝ่ายงานวัฒนธรรม

(5.) นายมาคุโหม๊ะ สินจ้าง อายุ 56 ปี ตำแหน่ง กรรมการอาวุโส

(6.) นายวิทยา แสนมี่ อายุ 35 ปี ตำแหน่ง ฝ่ายการศึกษา

(7.) นายใส่ แมวป่า อายุ 45 ปี ตำแหน่ง ฝ่ายสาธารณสุข

(8.) นางกันยา แสนมี่ อายุ 37 ปี ตำแหน่ง ฝ่ายงานสตรี

ผู้นำด้านพิธีกรรม "เหมอหมื่อ" คนปัจจุบัน คือ นายยี่ แสนมี่ ซึ่งตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านมาก่อน แสนมี่ มีบุคคลที่เคยเป็นเหมอหมื่อมาแล้ว 4 คน คือนายจะกะ สีลี นายเลาหลี่ แสนมี่ นายเงาะปู่จอ แสนมี่ และนายเลาหลู่ ตามิ ตามลำดับ

7.1) กลุ่มกิจกรรมในชุมชน

(1.) กลุ่มแม่บ้าน

(2.) กลุ่มนักวิจัย

(3.) กลุ่มเยาวชน

(4.) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

8.หน่วยงานในพื้นที่ (รัฐและเอกชน)

(1.) หน่วยงานประชาสงเคราะห์ เข้ามาเมื่อ ปี 2538 มีจำนวนบุคลากร 5 คน โดยมีภารกิจกรรมหลักในการส่งเสริมอาชีพให้กลุ่มสตรี

(2.) หน่วยงานสาธารณสุข เข้ามาเมื่อปี 2531 มีจำนวนบุคลากร 2 คน โดยมีภารกิจหลัก

ในการส่งเสริมให้ความช่วยเหลือด้านสุขภาพ แจกจ่ายยาและการป้องกันโรคติดต่อ

(3.) กรมประมง เข้ามาเมื่อปี 2534 โดยเข้ามาส่งเสริมการเพาะเลี้ยงปลา เช่น ปลายี่สก ปลานิล และปลาช่อน

4. กรมการปกครอง เริ่มเข้าเมื่อปี 2514 โดยช่วยเหลือเกี่ยวกับงานทะเบียนราษฎร์ รักษาความปลอดภัย ให้การช่วยเหลือด้านการพัฒนาและการฝึกอบรม

9. การศึกษา

ในชุมชนไม่มีสถานศึกษา เด็กและเยาวชนต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านทุ่งกู่ และใกล้เคียง แต่มีการศึกษาวัฒนธรรมแบบพื้นบ้าน เช่น ดนตรีชนเผ่า เช่น ฝู่หลู ซือบือ ขลุ่ย เป็นต้น โดยมีผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้สอน คือ นายสาม ตามิ และนายยี่ นพคุณพนา สอนดนตรี ฝู่หลูว นายอะเลผะเลายี่ปา สอนดนตรี ซือบือ และนายอะคะผะ สีว่าง สอนการเป่าขลุ่ย

10. การรักษาแบบท้องถิ่น

มีการรักษาแบบจารีตประเพณี(การรักษาแบบท้องถิ่น)และด้านยาสมุนไพร เช่น การต่อกระดูก รักษาโรคงูสวัดและอาการป่วยเรื้อรัง ผู้เชี่ยวชาญในการรักษา คือ นายยี่ เลายี่ป๋า

11. ระบบความเชื่อ / ศาสนา / วัฒนธรรม

(1) ในชุมชนมีผู้นับถือศาสนา บรรพบุรุษ จำนวน 114 หลังคาเรือนและคริสต์ จำนวน 11 หลังคาเรือน กิจกรรมทางวัฒนธรรมและพิธีกรรมทางศาสนาที่ยังคงมีอยู่ได้แก่ งานปีใหม่, งานบูรณะ"อาปาโหม่ฮี", งานหลี่ฮีฉั่ว (งานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ)และพิธีทำบุญเรียกขวัญ มีวัดพุทธ 1 แห่ง และศาลเจ้า (อาปาโหม่ฮี) ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง

(2) ผู้นำทางด้านวัฒนธรรม ในชุมชน ประกอบไปด้วย

(1.) นายยี่ แสนมี่

(2.) นายยี่ แสนภิรมย์ชัย

(3.) นายหล้า แสนมี่

(4.) นายยีช้าง ตามิ

(3) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านประกอบด้วย

(1.) มีผู้เชี่ยวชาญด้านช่างตีเหล็ก 1 คน คือ นายอะหวู่ยะ แซ่ย่าง

(2.) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจักสาน 6 คน คือ นายใส่ แสนลี้ นายบุญศรี สินจ้าง นายใส่ ศรีลิมปนนท์ นายวิทยา แสนมี่ นายหลวง สินจ้าง นายซือฉ่าย สีมี่

(3.) ผู้เชี่ยวชาญด้านช่างเงิน จำนวน 1 คน คือ นายยี่ แสนมะ

(4.) ผู้เชี่ยวชาญด้านการเย็บปักถักร้อย สตรีส่วนใหญ่ สามารถเย็บปักถักร้อยได้ดี โดยเฉพาะงานฝีมือของชนเผ่า

12. ระบบเศรษฐกิจ

(1) **อาชีพหลัก : *ทำไร่*** จำนวน 90 หลังคาเรือน มีพื้นที่ 560 ไร่ พืชที่ปลูกในไร่ ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอแก่การบริโภค จำนวน 48 หลังคาเรือน ระยะเวลาที่ขาด ประมาณ 5 – 6 เดือน ซึ่ง **สาเหตุ**สำคัญมาจากการที่ดินเสื่อมคุณภาพแม้จะมีการใช้ปุ๋ยแล้วก็ตาม **แก้ไข**ด้วยการซื้อข้าวเพิ่มจากตลาดหรือยืมญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านบริโภค นอกจากนี้ยังมีการ***ทำนา*** จำนวน 2 หลังคาเรือน พื้นที่ 6 ไร่ พืชที่ปลูก ได้แก่ ข้าว ซึ่งผลผลิตที่ได้ต่อปี จำนวน 70 ถัง ส่วนพืชผักที่ปลูกหลักคือกะกล่ำปลี หอม และขิง

(2) **อาชีพรอง** ทำสวน จำนวน 92 หลังคาเรือน พื้นที่ 460 ไร่ พืชที่ปลูกได้แก่ ลำไย ลิ้นจี่ บ๊วย ท้อ และมะม่วง เป็นต้น

การดูแลรักษา ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่/สารเคมีในการเพาะปลูก และกำจัดวัชพืช กิจกรรม

ที่ใช้ เช่น พ่นหญ้าที่ไร่ข้าวโพด พ่นยาฆ่าแมลงถั่วดำ ,ถั่วแดง ,ถั่วเหลือง ใส่ปุ๋ยยูเรียที่ไร่ข้าวโพด เป็นต้น และดูแลควบคู่กับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

(3) พืชเศรษฐกิจ พืชเมืองหนาวต่าง ๆ

แหล่งตลาด / การจำหน่าย โครงการหลวง จะเป็นผู้รับซื้อเอง

(4) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร คือ น้ำฝน

(5) สัตว์เลี้ยงภายในชุมชนที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ หมู, ไก่, สุนัข, แมว, เป็ด ปลาดุก ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเลี้ยงสัตว์ เพื่อการบริโภค และขายเป็นบางครั้ง ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่ที่พบ คือ การเป็นโรคระบาด ขาดตลาดรองรับ และขาดเงินลงทุนในการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

(6) แรงงาน

มีบุคคลในชุมชนออกไปทำงานนอกชุมชน ในรอบปีที่ผ่านมาจำนวน 40 คน เป็นชาย 12 คน และหญิง 28 คน ประเภทของงานที่ออกไปรับจ้างคือ ขายแรงงาน และ รับจ้างทั่วไป เช่น งานร้านอาหาร หมอนวด งานก่อสร้าง เป็นเด็กอู่ซ่อมรถจักรยานยนต์ และงานขายประกันชีวิต เป็นต้น อายุโดยเฉลี่ยของกลุ่มที่ออกไปทำงานนอกชุมชนอยู่ระหว่าง 15 – 35 ปี ส่วนใหญ่รับจ้างในเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และกรุงเทพฯ สาเหตุของการอพยพแรงงานออกไปนอกชุมชนมาจากความต้องการหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เพราะการทำไร่ ทำสวน ในบางครั้งให้ผลผลิตไม่ดี ขาดทุน

13. สิทธิขั้นพื้นฐาน

(1)สิทธิความเป็นพลเมืองไทย

ประชากรในชุมชนที่มีสัญชาติไทย 112 หลังคาเรือน จำนวน 804 คน

ประชากรในชุมชนที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย 3 หลังคาเรือน จำนวน 8 คน

สาเหตุ

ที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย เพราะตกหล่น ไม่ได้สำรวจในขณะที่มีเจ้าหน้าที่ออกมาสำรวจ

(2)สิทธิในที่ดิน

(1.) พื้นที่ที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกิน มีเอกสารสิทธิ์ประเภท นส.3 โฉนดที่ดิน กสน.3 กสน.5

(2.) พื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ 115 หลังคาเรือน จำนวน 1,500 ไร่

(3.) พื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ จำนวน 1,500 ไร่

(4.) พื้นที่ทำกินทั้งหมดในหมู่บ้านมีประมาณ 3,000ไร่ เพราะบางส่วนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา ใช้ทำกินได้จริง ๆ จำนวน 2,000 ไร่ มีการพักฟื้นที่ดินประมาณ 4 เดือน/การผลิตหนึ่งครั้ง

14. ทรัพยากรชุมชน

(1)ป่าไม้ ป่าไม้ในบริเวณหมู่บ้านเป็นป่าประเภทป่าเต็งรัง สภาพป่าในชุมชนยังคงมีอยู่มาก พันธุ์ไม้ธรรมชาติส่วนใหญ่ที่ขึ้นได้แก่ ไม้สัก และไม้ตองตึง ซึ่งภายในหมู่บ้านมีการปลูกป่าเสริมที่มีอยู่ จำนวน 300 ไร่ เช่น ไม้สัก โดยชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกับป่าไม้อำเภอช่วยกันปลูก นอกจากการปลูกป่าแล้วชุมชนยังมีการจัดการทรัพยากรมาอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกิจกรรมในการดูแลและจัดการป่า ด้วยการทำแนวกันไฟ ป้องกันการลักลอบตัดไม้ ห้ามการทำไร่เลื่อนลอย โดยให้มีการพักฟื้นที่ดิน ประมาณ 4 – 10 เดือน เป็นต้น นอกจาก นี้ยังมีการแบ่งเขตพื้นที่ (ประเภทป่า) ดังนี้

- ป่าพิธีกรรม จำนวน 12 ไร่
- พื้นที่ทำกิน จำนวน 2,000 ไร่
- พื้นที่สาธารณะหมู่บ้าน จำนวน 90 ไร่
- ป่าเศรษฐกิจ จำนวน 300 ไร่

คณะกรรมการดูแลและจัดการทรัพยากร มีดังนี้

(1.) นายพรชัย	ศรีลิมปนนท์	(5.) นายอะเลผะ	สินหมี่
(2.) นายอะปะผะ	แสนยี่ปา	(6.) นายมาคุโหม๊ะ	สินจ้าง
(3.) นายวิทยา	แสนมี่	(7.) นายใส่	แมวป่า
(4.) นางกันยา	แสนมี่	(8.) นายอะซือผะ	แสนมี่

(2) สัตว์ป่า ชนิดของสัตว์ป่าที่พบหรือยังมีเหลืออยู่ในบริเวณรอบบ้าน เช่น หมูป่า เก้ง ลิง ไก่ป่า ตะกวด กระรอก นกยูง และนกชนิดต่าง ๆ ซึ่งในชุมชนยังคงมีการล่าสัตว์อยู่ โดยเฉพาะสัตว์ป่าที่ทำลายพืชผลทางการเกษตร สัตว์ที่มักจะล่าได้ เช่น หมูป่า กระรอก และฤดูที่ชาวบ้านมักจะออกล่าสัตว์คือ ฤดูฝน เพราะสามารถเห็นรอยเท้าของสัตว์ได้ง่าย ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการล่า ยังคงเป็นอุปกรณ์พื้นบ้าน เช่น ปืนแก๊ป หนังสะติ๊ก และหน้าไม้ เป็นต้น

15. แผนที่ตั้งหมู่บ้านสหกรณ์แปลง 5 หมู่ 11 ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

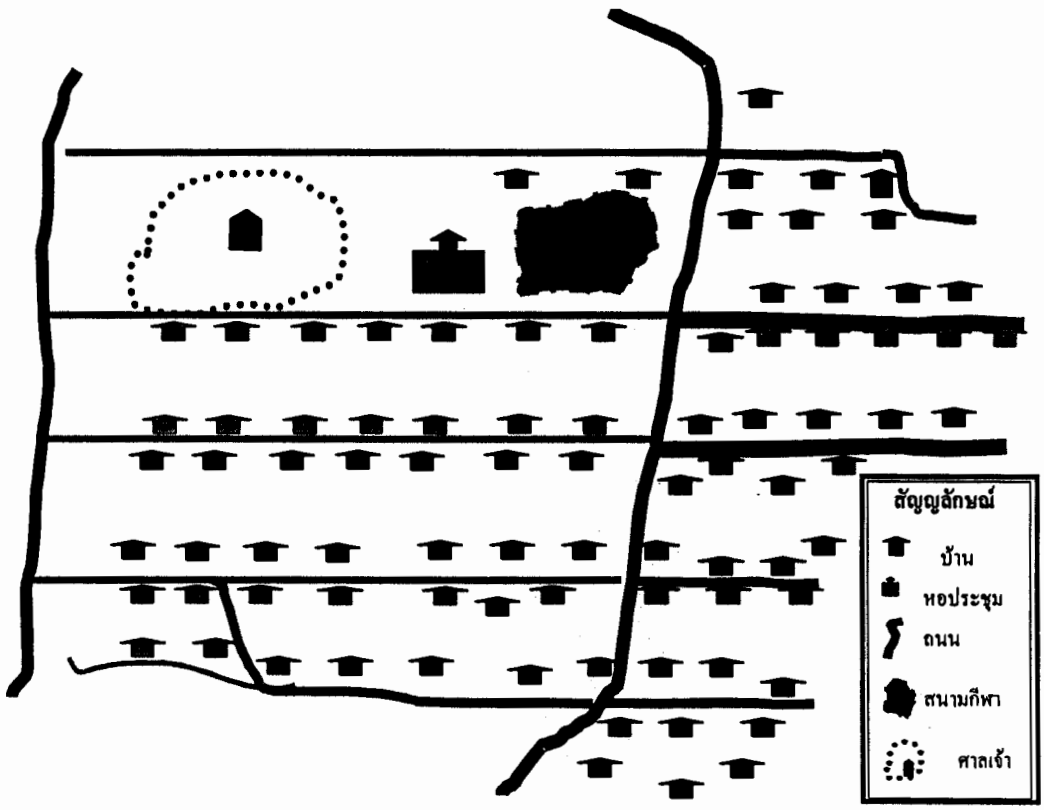

บทที่ 3
กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา

การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research /PAR) โดยมีการทำวิจัยร่วมกันเป็นกรณีศึกษารของแต่ละเผ่ารวมทั้งสิ้น 5 เผ่า ซึ่งแต่ละเผ่าจะมีความแตกต่างกันในแต่ละประเด็นศึกษาดังนี้

เผ่ากะเหรี่ยง ศึกษาในเรื่องอาชีพการเลี้ยงสัตว์ทางเลือกที่ยั่งยืน

เผ่าม้ง ศึกษาในเรื่องกัญชงกับวิถีชีวิตม้ง

เผ่าลาหู่ ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนและกระบวนการพลิกฟื้นทุนทางวัฒนธรรมให้กลับเป็นฐานการพึ่งตนเองของชุมชนลาหู่

เผ่าเมี่ยน ศึกษาลายปักเมี่ยนสร้างอัตลักษณ์เป็นพลังการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

เผ่าลีซู ศึกษาเหล้าสมุนไพรพื้นบ้านของลีซูกับการพึ่งตนเอง

เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและการนำเสนอรายงานของคณะนักวิจัยโครงการฯจึงขอนำเสนอเนื้อหาตามกรณีศึกษาของแต่ละเผ่าตามลำดับที่กล่าวไว้แล้ว

กรณีศึกษาของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง (ปกาเกอะญอ) อาชีพการเลี้ยงสัตว์ทางเลือกที่ยั่งยืน

ก. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาศักยภาพชุมชนปกาเกอะญอ (กะเหรี่ยง) บ้านป่าโปง ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง วิถีชีวิตวัฒนธรรมดั่งเดิม กับการปรับตัวต่อระบบการผลิตใหม่ ในด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืน

2. ศึกษาระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง และการจัดกระบวนการจัดการระบบเศรษฐกิจตามประเพณี การผลิตใหม่ที่สร้างความสมดุลและยั่งยืนพัฒนาทางเลือกและแผนการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อ หรือเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

3. ทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ให้เกิดความมั่นคงมากขึ้น

ข. ขอบเขตและกรอบแนวคิดการวิจัย

1. ขอบเขตของพื้นที่การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินงานการวิจัยที่ บ้านป่าโปง หมู่ที่ 1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. กรอบเนื้อหาการวิจัย ได้กำหนดกรอบเนื้อหาการวิจัย ดังนี้

2.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน เช่น ที่ตั้งและการตั้งถิ่นฐานชุมชน ประวัติศาสตร์ โครงสร้างสังคม วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรคนสร้าง ทรัพยากรกลุ่ม ที่เอื้อต่อชุมชนและศักยภาพของชาวบ้านในด้านอื่น ๆ

2.2 ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญา ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมด้านการเลี้ยงสัตว์ของชุมชนสร้างความยั่งยืน และการนำเสนอทางออกเพื่อชุมชน แผนโยบายต่อไป ไว้อย่างไร

ค. วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและทำความเข้าใจ ฝึกอบรมการจัดการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2. สร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูลพื้นฐาน ทั้งเจาะลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3. ทำความเข้าใจ แนวคิดและรูปแบบ กระบวนการวิจัยและถกประเด็นปัญหาและระดมความคิดในรายละเอียด เนื้อหาที่จะทำการวิจัยเชิงลึก

4. บันทึกข้อมูลแบบจดบันทึก ภาพถ่าย และเทปอัดเสียง

5. แลกเปลี่ยนข้อมูลในทีมวิจัยร่วมในระดับเจ้าหน้าที่

6. ตรวจสอบข้อมูลผ่านเวทีชาวบ้าน และแกนนำผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องและเขียนรายงาน

ง. ผลการศึกษาวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ของมนุษย์กับการเลี้ยงสัตว์

มนุษย์รู้จักการเลี้ยงสัตว์ มาตั้งแต่โบราณกาล กว่า 9,000 ปีมาแล้ว โดยมนุษย์ได้มีการกักขังสัตว์เพื่อไว้ใช้ในการบริโภคแทนการออกไปล่าสัตว์ สัตว์ที่เชื่องได้มีการขยายพันธุ์ได้กลายเป็นสัตว์เลี้ยงไป มนุษย์จะมีความผูกพันกับสัตว์เลี้ยงเป็นอย่างมาก เพราะสัตว์มีประโยชน์ใช้เป็นอาหาร ใช้เป็นแรงงานในการเพาะปลูก การคมนาคม การขนส่ง และเพื่อความแก้เหงาบันเทิง
(สุวิทย์ เทียรทอง, 2536 หน้า 1)

โดยหลักฐานการศึกษาความเป็นมาของการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของการเลี้ยงสัตว์ โดยการค้นคว้าจากซากสัตว์และมนุษย์โบราณที่ถูกฝังอยู่ใต้พื้นดินเป็นเวลานานและจากภาพวาดเก่าตามผนังถ้ำ สัตว์เลี้ยงที่ถูกกักขังจนเชื่องและสามารถขยายพันธุ์ เติบโตและให้ผลผลิตได้ เรียกว่า การเลี้ยงสัตว์ ผลจากการเลี้ยงทำให้เกิดการคัดเลือกคุณภาพสัตว์ มีการผสมพันธุ์จนสัตว์ที่เลี้ยงเปลี่ยนแปลงไปจากสัตว์พวกเดิมที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติกลายเป็นสัตว์พวกใหม่หรือพันธุ์ (breed) ใหม่ เมื่อมนุษย์โยกย้ายถิ่นฐานก็มักจะนำสัตว์เลี้ยงติดตัวไปด้วย ก่อให้เกิดการอพยพโยกย้ายสัตว์จากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกท้องถิ่นหนึ่ง ทำให้การเลี้ยงสัตว์ชนิดต่าง ๆ กระจายแพร่หลายไปกว้างมากขึ้น ยิ่งกว่านั้น สาเหตุอื่น ๆ ทำให้การเลี้ยงสัตว์แพร่กระจายไปก็คือ ลัทธิการแสวงหาอาณานิคมของประเทศอภิมหาอำนาจ รวมทั้งการที่นักสอนศาสนาเดินทางไปเผยแพร่คำสอนของศาสนา หรือการที่มนุษย์ท่องเที่ยวไปค้นคว้าหาแหล่งที่อยู่ใหม่ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการแพร่กระจายของสัตว์เลี้ยงไปโดยรวดเร็ว

การที่มนุษย์เริ่มมีการเลี้ยงสัตว์มีการเขียนถึงประวัติศาสตร์ว่ามนุษย์รู้จักเลี้ยงสุกรมาแล้ว 4,353 ปี ก่อนพุทธศักราช แต่ในคัมภีร์ไบเบิลได้เขียนไว้ว่ามีการเลี้ยงสุกรมา 975 ปีก่อนพุทธศักราช และการเลี้ยงไก่ ไม่ต่ำกว่า 5,000 ปีมาแล้ว เพื่อเป็นอาหารและเป็นสัตว์ที่ใช้ในเกมกีฬาวัว-ควาย ได้มีเห็นภาพสลักและภาพเขียนชาวอียิปต์และอินเดียโบราณ ทำให้เห็นว่ามนุษย์ได้รู้จักใช้วัวในประเทศเหล่านั้นอย่างน้อย 6,000 – 7,000 ปีมาแล้ว

2. การเลี้ยงสัตว์ของเผ่าปกาเกอะญอ

จากการศึกษาข้อมูลและสอบถามชาวปกาเกอะญอ ยังไม่มีใครระบุแน่ชัดได้ว่าชนเผ่าปกาเกอะญอได้มีการนำเอารูปแบบการเลี้ยงสัตว์เข้ามาในวิถีชีวิตเมื่อไหร่ โดยใคร หากแต่ว่าสัตว์เลี้ยง

หลายประเภทมีบทบาทในวิถีชีวิตของชนเผ่าปกาเกอะญออย่างมาก โดยเฉพาะในด้านของการใช้ในรูปแบบความเชื่อ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากการบริโภคและการใช้แรงงานแล้ว เป็นรูปแบบคล้ายกับกลุ่มชนเผ่าอื่นและคนทั่วไปสันนิษฐานว่าสัตว์เลี้ยงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชนเผ่าปกาเกอะญอมายาวนานพอๆ กับการก่อตั้งชุมชนแต่มีการสัมพันธ์ติดต่อกับกลุ่มคนอื่น ๆ โดยและอีกทั้งการทำมาหากินของเผ่าปกาเกอะญอมีความเป็นอยู่ที่จะต้องอยู่ในสภาวะที่ต้องพึ่งตนเองสูงและการเลี้ยงสัตว์เป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาต่างๆทั้งส่งผลทางด้านร่างกายและจิตใจสะสมมาเป็นวัฒนธรรมเคียงคู่กับชนเผ่าทุกชุมชนและสังคมปกาเกอะญอมายาวนาน

การเลี้ยงสัตว์ของชนเผ่าปกาเกอญอ เป็นวิถีชีวิตในด้านการทำมาหากินของชนเผ่าที่มีการสืบทอดมายาวนานควบคู่กับชุมชนปกาเกอะญอที่ไม่มีหลักฐานอ้างอิง แต่ด้วยการสมมติฐานก็จะเป็นด้วยเหตุแห่งความสำคัญต่อการดำรงชีพที่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่และความเชื่อในวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้จากสิ่งรอบข้าง ดันนั้น เมื่อเราไปในชุมชน และครอบครัวในความหลากหลายของสัตว์เลี้ยงที่มีอยู่ในชุมชน เช่น สัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก คือ ช้าง ม้า วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น ซึ่งชนเผ่าปกาเกอะญอ จะผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตด้วย

3. ประวัติความเป็นมาของการเลี้ยงสัตว์ของบ้านป่าโป่ง

การเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านป่าโป่งได้มีสัตว์ที่เลี้ยงมีเกือบทุกชนิดที่มีอยู่ในชุมชนของปกาเกอะญอและการมีรูปแบบที่ยังค่อนข้างสมบูรณ์ที่สามารถจะเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่นได้พอสมควรและถือเป็นอาชีพรองที่สำคัญของหมู่บ้านป่าโป่งสูงและป่าโป่งต่ำ ที่ทำให้ชาวบ้านได้เกิดความพอใจในการเลี้ยงสัตว์กันอย่างดี ซึ่งในอดีตถึงปัจจุบันได้มีประวัติศาสตร์ด้านที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์ อย่างโชกโชนทีเดียว เนื่องจากอาณาเขตของหมู่บ้านป่าโป่งติดต่อกับเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนและในรัศมีของหมู่บ้านประมาณ 3 – 4 กิโลเมตรมีหลายชุมชน ซึ่งหมู่บ้านใกล้เคียงกลุ่มนี้มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า 200 ปี ส่วนใหญ่ได้มาจากแหล่งกลุ่มเดียวกันมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างดีตลอดมา

ก่อนที่ถนนรถยนต์ยังไม่เข้าหมู่บ้าน วิถีชีวิตได้ดำเนินไปอย่างปกติ เรียบง่าย ไม่มีความเดือดร้อน อันเกิดจากผู้คนด้วยกัน ทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นจึงเป็นไปด้วยความเข้าใจ ความจริงใจต่อกัน แม้จะใช้วิธีการเดินเท้าวิธีเดียวก็ตาม

ต่อมาปี พ.ศ. 2510 ทางราชการมีการบุกเบิกถนนสายอำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ เชื่อมติดต่อกับอำเภอแม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน โดยใช้เวลาหลายปีกว่าถนนดังกล่าวจะเสร็จสมบูรณ์ เมื่อเริ่มมีการก่อสร้างถนนชาวบ้านรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากคนภายนอกที่เข้ามาอย่างผิดปกติหลายอย่างเช่น เจ้าหน้าที่และคนงาน ได้มีการทำลายวัฒนธรรมชนเผ่า ไม่ให้เกียรติผู้หญิง ได้ย่ำยีผู้หญิง

ชนเผ่า หญิงสาว เด็กผู้หญิง ได้ถูกละเมิดสิทธิทางร่างกายต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดความกลัวหวาดผวา ในสมัยนั้น แม่บ้านหลายคนเล่าอย่างเจ็บใจในความรู้สึกเมื่อคิดถึงสมัยนั้น แม้แต่ผู้ชายเองไม่กล้าที่จะเรียกร้องสิทธิ เมื่อเห็นรอยรองเท้าก็จะวิ่งหนีซ่อนตัวโดยทั่วกัน นอกจากนั้นสำคัญอย่างยิ่งได้เกิดการลักขโมยสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านบ่อยขึ้น รุนแรงและง่ายขึ้น

ต่อมาปี 2515ได้มีชาวบ้านม้งบ้านแม่โถ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ (อยู่ห่างกันประมาณ 30 กิโลเมตร) ได้นำฝิ่นเข้ามาโดยเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ดอย "โต่แวโจ๊ะ" ที่ป่าต้นน้ำของบ้านป่าโป่งสูง เพื่อไว้ตั้งหมู่บ้านและทำไร่ฝิ่น ชาวบ้านป่าโป่งได้รวมตัวกันคัดค้านชาวม้ง โดยมีการนำผู้นำมาพูดคุยไกล่เกลี่ยกันหลายรอบ จนชาวม้งได้ถอนตัวไป

ช่วงนั้นได้มีการทำไร่ฝิ่นประมาณ 3 ปี เป็นช่วงที่นโยบายของรัฐบาลทำข้อตกลงกับสหประชาชาติที่จะมีการปราบปรามการปลูกฝิ่นในประเทศไทยโดยมีหน่วยงานตำรวจ เข้ามาตรวจสอบ ปราบปราม ผู้ทำไร่ฝิ่นเป็นประจำ ชาวบ้านรู้ตัวและทำอย่างมีความระมัดระวังและหวาดระแวงเกรงกลัวตลอดเวลาบางครั้งได้มีการแบ่งบทบาทให้มีการดูต้นทางในขณะที่อีกกลุ่มดำเนินการเก็บเกี่ยวในไร่ฝิ่น หรือบางครั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจได้บุกค้นหมู่บ้านในเวลากลางคืน ผู้ชายนอนไม่หลับ ครอบครัวหวาดกลัว ถูกจับ 3 คนและมีคนติดยาฝิ่นเป็นจำนวนมาก เกิดการลักเล็กขโมยน้อยเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ขโมยวัว – ควาย ถึงใต้ถุนบ้าน ขโมยข้าวไร่ เวลากลางคืน ผู้ติดฝิ่นไม่ยอมทำงานในครอบครัว ขายสัตว์เลี้ยงของลูกเมียมีการทะเลาะกันเกิดขึ้นในครอบครัวมาก ต่อมาในปี 2516 ได้มีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายโหละโก๊ะ พุทธ์พงค์ และนายบารมี บุญดวง (ปัจจุบันเป็นกำนัน) ได้เห็นปัญหาและได้ปราบปรามและสนับสนุนการบำบัดยาเสพติดหลายรูปแบบจนได้สำเร็จจนยาเสพติดได้หายไปจากชุมชน ปัจจุบัน "บ้านป่าโป่ง เป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด" ที่ได้รับการยอมรับจากทางราชการ โดยความร่วมมือจากทุกฝ่าย

พัฒนาการของการแก้ปัญหาวิกฤต สัตว์เลี้ยงถูกขโมย

จากถนนเข้าสู่เขตหมู่บ้านตั้งแต่ปี 2510 แล้วได้เกิดการคมนาคมที่สะดวกสบาย ทำให้เป็นช่องทางของคนไม่ดีในการหาโอกาสเมื่อขับรถผ่านเจอสัตว์เลี้ยง วัว – ควาย เดินข้ามถนน คนขับรถบรรทุก 6 ล้อ 10 ล้อ ชนตายแล้วยกขึ้นรถหายไป บ้างเจอกลางทางยิง วัว – ควาย แล้วขนใส่รถ บางครั้งก็เห็นกับตาแต่ไม่สามารถทำอะไรได้ บางครั้งเห็นแต่ร่องรอย แต่บ่อยครั้ง วัว – ควาย ของผู้คนหมู่บ้านใกล้เคียงก็พบปัญหาเดียวกัน เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2523 ที่หมู่บ้านดอกแตง ได้มีการชิงขโมยควาย หลายสิบตัวโดยโจรได้ทุบตี และฆ่าจนคนตาย 1 คน บาดเจ็บ 2 คน แล้วใส่ในรถหายไป ภายหลังถูกจับได้ดำเนินคดีตามกฎหมาย การแก้ไขปัญหาในสมัยนั้นเมื่อรู้ว่า วัว-ควาย ถูกขโมย ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านจะแบ่งกำลังกันค้นตามหาตามทางลัดที่มีร่องรอยในหมู่บ้านใกล้เคียง

หรือดักรอตามจุดสกัดต่าง ๆ บ้างก็ได้คืน โดยไถ่คืน บ้างไม่เจอ บ้างก็จับดำเนินคดีตามกฎหมาย และมีบ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าข้างโจร โดยมีส่วนได้รับผลประโยชน์ด้วย

จนเมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมาชาวบ้าน สุดที่จะอดทนต่อสภาพปัญหาเดิมต่อไปแล้วจึงใช้มาตรการปกป้องทรัพย์สินของตนเองโดยเมื่อรู้ว่ามีการขโมยสืบหาแหล่งผู้บงการและเมื่อพบใช้วิธีการกำจัดด้วยการจับตายซึ่งในพื้นที่มีหลายรายทั้งที่เป็นหัวหน้าและลูกน้องจนเป็นที่รับทราบและเห็นการเอาจริงเอาจังของชาวบ้านดังกล่าวจึงเกิดความเกรงกลัวขึ้นและในที่สุดได้เลิกพฤติกรรมดังกล่าวและทุกวันนี้ไม่มีปัญหาอีกต่อไป จากการให้ข้อมูลพบว่ามีขบวนการขโมยดังกล่าวเป็นคนไทยต่างถิ่นเป็นผู้ว่าจ้าง และได้รับความร่วมมือจากคนภายในหมู่บ้านใกล้เคียงร่วมขบวนกันด้วย

4. ความสำคัญของสัตว์เลี้ยงที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ

การเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยให้ออกหากินในพื้นที่ป่านั้นเป็นการลดต้นทุนทางการเลี้ยงสัตว์ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสร้างความสมดุลย์ต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ที่เอื้อต่อกันอย่างมาก ซึ่งชาวบ้านป่าโป่งได้ยืนยันและได้เห็นประสบการณ์อย่างชัดเจนว่าในอดีตรอบๆหมู่บ้าน เป็นป่าเสื่อมโทรม ป่าโปร่งพื้นดินมีแต่หญ้าคา ต้นอ้อ ครั้งมีการเลี้ยงวัวควายมากๆเข้าไปในพื้นที่แห่งนั้นมากขึ้น จากป่าที่ไม่มีต้นก็เป็นต้นไม้เพิ่มขึ้น หญ้าคาน้อยลง ปัจจุบันพื้นที่ผืนนั้นกลายเป็นป่าสมบูรณ์มาก จากการให้เหตุผลของชาวบ้านมีสัตว์เลี้ยงสร้างความสมดุลย์ในป่า ดังนี้

4.1 วัว ควาย จะกินแต่หญ้าและใบไม้ไผ่ทำให้สภาพป่าที่รกออกไป จะเหลือแต่เฉพาะต้นไม้ ทำให้ต้นไม้เติบโตได้เต็มที่ ซึ่งการเลมหญ้าและร่องลอยของสัตว์เลี้ยงทำให้เป็นที่โล่งช่วยลดสภาพไฟป่า หรือปกป้องไฟป่าได้เป็นอย่างดีที่เดียว

4.2 ร่องรอยของวัวควาย จะเพิ่มเนื้อดินให้มีความแน่นขึ้น ช่วยพัฒนาดินประเภทดินร่วนซุยที่ภาษาปกาเกอะญอ เรียกว่า “ห่อโข่ชะอะซุย” ให้เป็นดินที่มีเนื้อ “ ห่อโข่ญ่า” และมูลสัตว์ทั้งหลายจะเพิ่มธาตุอาหารแก่ดินให้ดีขึ้น

4.3 ช่วยขยายพันธุ์หญ้า เมล็ดหญ้า จะติดอยู่กับรอยเท้า วัว ควาย เป็นจุดๆ เมื่อฤดูฝนจะออกเป็นหญ้ากระจายตามทั่วไปเป็นอาหารแก่สัตว์เลี้ยง และขยายความหลากหลายของชนิดหญ้าที่มาแพร่กับการถ่ายมูล

4.4 สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านนกบางอย่างชอบอยู่กับควาย เช่น พวกนกเอี้ยงและมูลควายได้เป็นที่อยู่และแหล่งอาหารของแมลงขี้ควาย และเกิดเห็ดจากขี้ควาย ทำให้คนไดกินอีกด้วย

4.5 ก่อให้เกิดหนองน้ำ จากการแช่ปลักของควายจนเป็นแอ่งตามพื้นที่ต่างๆ ตามลำห้วยและสันดอยที่กักเก็บน้ำได้เป็นเวลานานและลึก สร้างความชุ่มชื้นและความสมบูรณ์แก่สัตว์เล็กสัตว์น้อย ที่ได้อาศัยต่อไป

4.6 ลดการล่าสัตว์ป่ามาเป็นอาหาร เนื่องจากได้กินเนื้อจากสัตว์เลี้ยงแล้ว อาจเพียงพอไปหลายมื้อ จึงทำให้ทรัพยากรสัตว์ป่ามีความคงอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนได้

5. ความสำคัญของสัตว์เลี้ยงที่มีต่อระบบการเกษตร

สัตว์เลี้ยงทุกชนิดมีความเกี่ยวโยงกับกับการดำเนินชีวิตชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร เนื่องจากหลังจากชาวบ้านกลับจากการทำงานระหว่างทางจะผ่านพืชผักต่าง ๆ มากมายที่เป็นอาหารเป็นสัตว์เลี้ยง ได้เก็บกลับมาผสมกับอาหารเศษอาหารของคนที่เหลือ เช่นรำข้าว เศษข้าว ยอดใบผักต่าง ๆ เลี้ยงหมูไก่ และถ้าสัตว์เลี้ยงวัวควายเข้าหากินในไร่ซากของไร่หมุนเวียน หรือในนา จะปล่อยถ่ายมูล เป็นการพัฒนาดินภายในตัว มีชาวบ้านป่าโป่งต่ำจะนัดกันกักวัว ควายในป่าละเมาะที่ไกลจากบ้าน เมื่อได้มูลสัตว์แล้วมากจะขนไปในนาหรือสวน เป็นการปรับปรุงดินอย่างดี บางคนขายมูล วัว ควายเกิดรายได้บรรเทารายจ่ายไม่น้อย จึงถือเป็นการเอื้อต่อกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์เลี้ยง

6. การเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านป่าโป่ง

ชาวบ้านป่าโป่ง ได้มีการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงกันทุกครัวเรือน เพียงแต่จะต่างกันประชากรจะต่างกัน ซึ่งยังมีการให้ความสำคัญของการเลี้ยงสัตว์อยู่มากซึ่งนั่นหมายถึงความผูกพันธ์ที่แยกแยะกันไม่ออกและเป็นที่ยืนยันของชาวบ้านในเวทีต่างๆ การเลี้ยงสัตว์ถือเป็นงานที่สำคัญที่จะต้องเคียงข้างชีวิตตลอดไปทั้งที่เป็นหลักประกันในการพึ่งพิงสัตว์เลี้ยงต่อกิจกรรมภายในชุมชนและพึ่งพากันเมื่อมีความต้องการจะสัตว์สักตัวเพื่อนบ้านสามารถเอื้อต่อกันตลอด

หากแต่รูปแบบการเลี้ยงสัตว์บ้านป่าโป่ง เป็นการเลี้ยงแบบพื้นบ้านจะปล่อยให้หากินของเก็บตกหรืออาหารข้างบ้านที่มีอยู่ตามธรรมชาติโดยไม่ต้องใช้ต้นทุนจำนวนมากในการเลี้ยง ซึ่งตกเย็นจะเรียกสัตว์เลี้ยงมาพักอาศัยอยู่ในใต้ถุนบ้านหรือที่ที่จัดไว้ จนสัตว์เลี้ยงติดเป็นนิสัยและจำเจ้าของได้ โดยไม่ต้องอธิบาย

สัตว์เลี้ยงที่อยู่ในชุมชนบ้านป่าโป่ง มีดังนี้

ประเภท	บ้านป่าโป่งสูง(ตัว)	บ้านป่าโป่งต่ำ(ตัว)	รวม (ตัว)
ไก่	258	388	646
เป็ด	10	10	20
หมู	89	59	148

สุนัข	45	38	83
แมว	14	22	36
วัว	95	103	198
ควาย	75	68	143
ช้าง	-	1	1
ปลา	1 บ่อ	2 บ่อ	3 บ่อ

ที่มา : จากการสำรวจ เมื่อ กรกฎาคม พ.ศ. 2544

สัตว์เลี้ยงทั้งหมดจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ สัตว์เล็ก คือสัตว์ขนาดเล็กส่วนใหญ่เลี้ยงอยู่กับที่ภายในสถานที่จัดให้ไว้ และสามารถควบคุมได้ง่ายกว่า และ สัตว์ใหญ่ เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ มักจะปล่อยให้หากินไกล ๆ และไม่ต้องดูแลจัดการด้านอาหารเป็นรายวัน แต่ควบคุมการหากินในกาลเวลาที่เหมาะสม

7. ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านป่าโปง

ระบบความคิดฐานเศรษฐกิจซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมชุมชนชนเผ่าปก่าเกอะญอ (กะเหรี่ยง) เป็นชนกลุ่มที่อาศัยอยู่ตามชนบทและคลุกคลีกับทรัพยากรธรรมชาติมานานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการเรียนรู้การใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับกับสภาพมีการพัฒนาการเป็นไปอย่างช้าและด้วยความระมัดระวังและสืบทอดแก่รุ่นหลานรุ่นแล้วรุ่นเล่าผ่านวิธีการต่างๆ มากมาย แต่ฐานคิดที่จะต้องควบคู่กับชีวิตมาตลอด การรู้จักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยโยงเกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณของความเป็นผู้มีคุณธรรม ความรู้จักประมาณตนรู้จักความพอใจในการมีชีวิตตามอัตภาพไม่ให้เกิดความโลภมาก ไม่เกิดแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นขึ้นในใจ โดยสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้อาวุโสมักจะสอนลูกหลานให้ขึ้นใจ ดังจะเห็นได้จากคนเราเมื่อมีสถานการณ์วิกฤตเพียงพายุพัดกระหน่ำสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวไว้ไม่ให้ชีวิตและทรัพย์สินสูญเสียได้จะอยู่รอดได้อย่างตลอดไปก็คือ “ตอข้าว และเทียนขี้ผึ้ง” ซึ่งเป็นคำเปรียบเทียบขี้ผึ้ง เสมือนหนึ่งให้สำนึกอยู่ตลอดเวลาว่า ข้าวนั้นเลี้ยงชีวิตจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขาดข้าวแล้วเราก็จะเสียชีวิต ส่วนขี้ผึ้งเปรียบเสมือน การมีแสงสว่างทางปัญญารู้แก้ปัญหา รู้คุณธรรมจริยธรรม อาชีพสุจริตที่จะต้องมีความเมตตากรุณาช่วยเหลือซึ่งกันและกันจึงจะทำให้ชีวิตครอบครัว ชุมชน สังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขแม้จะมีวิกฤตการณ์ใด ๆก็ตาม การให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับในสังคมและชุมชนอย่างเป็นองค์รวม มีการเกื้อกูล และเคารพในศักดิ์ศรีของสมาชิกสังคมนั้นๆสูง มีการสืบทอดสู่ความเป็นสังคมที่เหมาะสมด้วยดีมาตลอดซึ่งถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมของชนเผ่าปกาเกอะญอ ด้วยเหตุผลดังนี้

7.1 การเคารพยกย่องในศักดิ์ศรีของคน ในสิ่งที่เท่าเทียมค่อนข้างจะสูงโดยไม่ได้แบ่งแยกเพศ และวัย ซึ่งดังจะเห็นมีการปฏิบัติตั้งแต่เด็กแรกเกิดคือเมื่อคลอดในวันแรก ถ้าชุมชนรับรู้จะแจ้งและให้การต้อนรับสมาชิกใหม่ของชุมชนโดยการหยุดไร่ ที่เรียกว่า "ดือต่าแบล"โดยถ้าเป็นเด็กผู้ชายจะหยุดงาน ซึ่งการให้ความหมายคือการแสดงความยินดีและการตต้อนรับเด็กทารกในสถานะเขาเกิดมาร่วมสมาชิกในสังคมเรา การมองสถานะระหว่างเพศ หญิงชาย ซึ่งถือว่าเสมอภาพโดยศักดิ์ศรี ซึ่งถือว่าการยอมรับเหตุผลซึ่งกันและกัน

7.2การเคารพนับถือพ่อแม่ผู้อาวุโสเป็นสิ่งที่ปลุกฝังมาตลอดเพราะผู้อาวุโสเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์มานานได้กินข้าวหลายหม้อกว่า การเชื่อฟังด้วยเหตุผลย่อมส่งผลดีในชีวิตที่ไม่ประมาทอีกทั้งได้ประสบการณ์สำคัญเช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีปีใหม่ เป็นต้น

7.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งถือว่าทรัพยากรทั้งหลายในโลกย่อมมีเจ้าของ ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ สัตว์ ย่อมมีเจ้าของดูแลคุ้มครอง การใช้ต้องใช้ให้เป็นประโยชน์คุ้มค่า ไม่ทิ้งขว้าง ไม่ใช้เกินความจำเป็นและต้องระมัดระวัง โดยถือปฏบัติออกมาในรูปของพิธีกรรมประกอบการทำมาหากินในรอบปี เช่น การขออนุญาต การวิงวอน การขออภัย การขอบคุณ ด้วยความขำเกรง จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตอยู่ได้หลายชั่วอายุคนจนปัจจุบัน

7.4 ความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ ที่มีผลต่อการประพฤติปฏิบัติการอยู่อย่างเกรงกลัวและเคารพสิ่งสูงสุดคือ "ต่าทีต่าเต๊อะ" หรือเทพแห่งคุณธรรม ซึ่งเห็นและรับรู้ในการกระทำของมนุษย์ทุกคนตลอดเวลาทั้งที่ลับและเปิดเผย ทั้งมืดและสว่างจะบันทึกและส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจในอนาคตเพราะการกระทำทุกอย่างจะย้อนกลับเช่นนั้น ดังเช่นสุภาษิตที่ว่า "ต่าเลอะหล่อ ต่าเกอะเกละ" แปลว่า ไปทางไหนมาทางนั้น เสมือนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

- การเกิด เกิดมาโดยการทำสัญญาจาก "คาเคล่อ"และการผลักดันของกรรมในชาติที่แล้ว
- ตายแล้วจะถูกพิพากษา ทำดีได้ขึ้น สวรรค์ (ดูเส่อวอ) ทำชั่วได้ลงนรก (ดูรอระ) และเวียนเกิดมาใหม่ในโลกมนุษย์ (ห่อไข่เคลอ)

7.5 การทำมาหากิน โดยเน้นความสุจริต การเน้นเศรษฐกิจพึ่งตนเองที่ไม่เน้นผลกำไร เน้นการมีข้าวพอกินเมื่อข้าวมีเต็มยุ้งฉาง ถ้าเงินไม่มีการทำมาหากินจากการเพาะปลูกจากทรัพยากร การเลี้ยงสัตว์ จะช่วยให้อยู่ได้

7.6 การจัดการระบบเศรษฐกิจของชนเผ่าปกาเกอะญอ

ชาวปกาเกอะญอ จะปลูกฝังให้ผู้คนได้มีการทำมาหากินด้วยความสุจริต ขยัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่เหยียบบนไหล่ผู้อื่น ไม่ข่มเหงกดขี่ โกง ปล้น จี้ ผู้อื่น ถือเป็นบาปกรรม ที่ต้องยึดถือปฏิบัติ เมื่อตื่นขึ้นมารู้จักหาอาหาร ไปทำงาน ซึ่งเหมือนกับทุกชนชาติซึ่งการทำมาหากินของชาวบ้านป่าโป่งได้มีการประกอบอาชีพในชุมชนเพื่อให้มีอาหารกิน มีรายได้ที่จะสะสม เก็บออมไว้ใช้

จ่ายในอนาคตที่สำคัญคือห้ามไม่ให้มีการลักขโมยหาแต่สิ่งที่จะต้องกินโดยที่ไม่สร้างความเดือดร้อน ต้องขออนุญาตจากเจ้าของก่อน ถ้าแม้บางครั้งรู้ว่าเจ้าของไม่อยู่แต่เราจะขอกินต้องแสดงความบริสุทธิ์ใจ เช่น เมื่อเข้าไปในไร่ นา สวน ต้องตะโกนดัง ๆ ให้ผู้อื่นที่อยู่ใกล้เคียงที่เราไม่เห็นได้ยินว่าเราขออนุญาตกิน (ระบุชื่อ) ตะโกนหลายครั้งแล้วค่อยลงมือเก็บกิน

(1) การออมทรัพย์

ในอดีตได้เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ต้องมีการใช้กินอย่างประหยัด ระมัดระวัง ทั้งที่เป็นอาหารและทรัพย์สินเงินทอง ถ้ามีอาหารมากจะแบ่งปันญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้าน ซึ่งแต่ละบ้านถ้ามีอาหารมากจะเรียกกินเวียนกันอยู่อย่างนั้นไม่มีสิ้นสุด ในกรณีนี้ยิ่งถ้าเป็นสัตว์ที่ใหญ่จะต้องทำกันนั่นเป็นวัฒนธรรมที่ไม่มีอาหารหมด ส่วนอาหารบางอย่างที่มีอยู่มากในชุมชนอาจไม่จำเป็นต้องแบ่ง แต่จะมีการถนอมอาหารในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

- ฝังในดิน เช่น หัวเผือก หัวมัน
- ตากแห้ง เช่น ผักกาดแห้ง กล้วย หน่อไม้แห้ง ยาสูบ เนื้อแห้ง
- หมักดอง เช่น ถั่วเน่า น้ำปู เนื้อหมัก ผลไม้ดอง
- แปรรูปอย่างอื่น เช่น ทำไม้กวาด เชือก เหล้า

ถ้าเป็นทรัพย์สินเงินทอง ถ้าได้มาครั้งละมาก ๆ สิ่งแรกต้องคิดถึงก่อนคือพ่อและแม่ ถ้าท่านอยู่ควรจะซื้อข้าวของให้ท่านได้รับรู้และกินก่อนและช่วยอธิษฐานให้พรกับผู้ให้ ในกรณีที่เจ้าของทรัพย์สินเป็นผู้ที่อาวุธยังไม่แก่ ยังไม่มีครอบครัวก็จะฝากให้พ่อ แม่ ดูแลให้จะยิ่งดีมาก เพราะเชื่อว่าถ้าได้เงินมากไม่บอกกล่าว พ่อ แม่ จะไม่ดี ดังคำปกาเกอะญอว่า “โกละโอะเดออะแมะ เจ๊ะโอะเดออะซะ” หมายความว่า เงินทองมีจิตใจและยิ่งถ้าได้มาอย่างไม่สุจริต หรือไม่ลงแรงมากหรือได้มาง่ายๆ เช่น การพนัน จะต้องมีเหตุให้ได้ใช้เงินมาก เงินมีเหตุต้องจ่าย และอยู่ได้ไม่นาน

ของใช้และสัตว์เลี้ยง ถ้ามีการสะสมไว้มากจะเป็นตัวช่วยเป็นมรดกแก่ลูกหลานอีกชิ้นหนึ่ง ได้เกิดความเป็นธรรมแก่ลูกหลานมากขึ้น เช่น เสื้อผ้า ปืน ดาบ สร้อยแหวนและสัตว์เลี้ยง(วัว ควาย) เป็นต้น

(2) การใช้จ่าย

เมื่อต้องการและจำเป็นต้องจับจ่ายใช้สอย ถ้ามีจ่ายต้องจ่าย สิ่งที่จ่ายมากก็คือ การซื้ออาหาร เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้าน การลงทุนในการเกษตร การรักษาสุขภาพ การสนุกสนาน และการทำบุญเลี้ยงแขก

(3) หนี้สิน

การกู้หนี้เป็นสิ่งที่จะต้องหลีกเลี่ยงมากสำหรับสังคมปกาเกอะญอ เพราะชาวปกาเกอะญอยังเชื่อว่า การยืมเงินผู้อื่นจะก่อให้เกิดทุกข์ บางครั้งจะทำให้เกิดทุกข์ทั้งฝ่ายผู้ยืม (กลัวไม่มีจ่าย)

เมื่อถึงเวลาสมควรจ่าย ฝ่ายเจ้าหนี้ต้องทวงหรือต่างหลบหน้ากัน จากมิตรเป็นศัตรู "เงินเหมือนงูเห่า" จะย้อนฉกเราเมื่อไหร่ก็ได้และที่สำคัญชาวปกาเกอะญอเชื่อว่า "ถ้ายืมเงินผู้อื่นแล้ว ไม่จ่ายคืน หรือมีเหตุให้ต้องตายจากกันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผู้ยืมเงินจะต้องชดใช้ในชาติหน้า โดยจะเป็นลูกจ้างให้คนนั้น หรือเกิดเป็นลูกช่วยระยะหนึ่ง จนตอบแทนบุญคุณแล้ว ตายจากไป

แต่กระนั้นชาวบ้านก็ยังมีการยืมเงินกัน เมื่อเกิดความจำเป็น ส่วนใหญ่จะยืมจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทมากกว่า ปัจจุบันชาวบ้านต้องมีการลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์กะหล่ำปลี ปุ๋ย ยา เพื่อลงทุนทางการเกษตร ได้มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) ปล่อยเงินกู้จนชาวบ้านต้องกู้เงินติดหนี้สินจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการลดคุณค่าวัฒนธรรม

ดังกล่าวมาในหลาย ๆ ด้าน พบว่าระบบคิดปกาเกอะญอจากเดิมที่ไม่ต้องคำนึงถึงเงินทองมากนักแต่ปัจจุบันต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสิ่งนี้ โดยไม่สนใจช่วยเหลือกัน เห็นแก่ตัวมากขึ้น บางอย่างไม่แบ่งปันกลายเป็นขายและที่สำคัญชาวบ้านมีหนี้สินจนนอนไม่หลับซึ่งไม่มีทางออก

8. การเลี้ยงสัตว์เล็ก ของชาวบ้านป่าโปง

จากการเข้าไปศึกษาข้อมูลด้านการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่บ้านป่าโปง หมู่ที่1 ตำบลป่าโปง อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในประเด็นที่เกี่ยวกับระบบคิด ปรัชญา ความเชื่อที่มีต่อการเลี้ยงสัตว์ของชนเผ่าปกาเกอะญอ ซึ่ง โดยข้อสรุปเบื้องต้นประเด็นหนึ่ง คือ การเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านป่าโปง ที่เป็นกรณีศึกษานี้ เกือบทุกด้านสอดคล้องใกล้เคียงกับชนเผ่าปกาเกอะญอ (กะเหรี่ยง) โดยทั่วไป หากแต่ว่าการสืบสานประวัติศาสตร์และพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลง การผ่านกระบวนการเรียนรู้ ประสบการณ์ เพื่อการปรับตัวให้เหมาะสมในแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น อาจมีความต่างกันไปในสถานการณ์ของกระแสสังคมปัจจุบัน

การให้ข้อมูลและการแลกเปลี่ยน เพื่อที่จะพยายามให้ชาวบ้านได้บอกเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การเลี้ยงสัตว์ในชุมชนป่าโปง ซึ่งสิ่งที่ได้ก็คือ ชาวบ้านไม่สามารถอ้างอิงได้เลยว่าใคร กลุ่มใดที่เริ่มนำวิถีการเลี้ยงสัตว์เข้ามาเป็นครั้งแรก แต่สิ่งที่ชาวบ้านเกิดความคิดที่ตรงกันก็คือ เชื่อว่า การเลี้ยงสัตว์มีมานานแล้ว จนสืบสานต้นตอไม่ได้ จนเกิดเป็นการผูกพันธ์กับวิถีชีวิตที่แยกกันไม่ออกเสมือนหนึ่งเป็นการปรับตัวที่ส่งผลทั้งร่างกายและจิตใจ ให้เกิดการมีชีวิตอยู่รอด ดังคำพูดของชาวบ้านป่าโปง ที่ว่า "ถ้าไม่มีการเลี้ยงสัตว์ คนก็อยู่ไม่ได้" เป็นสิ่งที่สะท้อนความคิดว่าการเลี้ยงสัตว์มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อมจนมีการสืบทอดกันกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีการพึ่งพาอาศัยกัน ความยั่งยืนของชุมชน เมื่อใดที่ต้องการจะหาสัตว์เลี้ยงสักตัว เพื่อนบ้านสามารถเอื้อต่อกันได้เสมอ

ในวิถีชีวิตการเลี้ยงสัตว์ของชนเผ่าปกาเกอะญอ (กะเหรี่ยง) แทบทุกหลังคาเรือนจะมีสัตว์เลี้ยงอยู่ ประเภทสัตว์ที่เลี้ยงและจำนวนก็ต่างกันไปและถือเป็นกิจกรรมย่อยของครอบครัวที่ไม่มีความรู้สึกที่เป็นภาระมากในครอบครัว เพราะงานเลี้ยงสัตว์ สามารถที่จะช่วยกันได้ ทั้งสมาชิกในครอบครัว หญิง – ชาย เด็กๆ จนกลายเป็นงานอดิเรก หรืองานรอง แต่จุดประสงค์ของผู้เลี้ยงสัตว์ มีดังนี้

1) เพื่อสร้างรายได้ เศรษฐกิจ อาหารการกินในครอบครัว
2) เพื่อความสมบูรณ์ของครอบครัวในการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ
3) เพื่อความเพลิดเพลิน และสนุกสนาน

ชนเผ่าปกาเกอะญอ อยู่กับธรรมชาติ ตั้งถิ่นฐานในสภาพภูมิศาสตร์ ภูเขา กลางป่า อากาศเย็น ทำให้การเรียนรู้การสะสมประสบการณ์การเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมจนเป็นแบบฉบับเฉพาะของชนเผ่าปกาเกอะญอ โดยศึกษากรณีบ้านป่าโปง ในรายละเอียดต่อไป

<u>สัตว์เลี้ยงที่มีอยู่ในชุมชน บ้านป่าโปง มีดังนี้</u>

- ไก่ (ชอ) - หมู (เทาะ) - เป็ด (โถ่เดะ) - แมว (ส่ามิยอ) - สุนัข (ฉุ่ย)
- วัว (เกล่อ) - ควาย (ปีหน่า) - ช้าง (เก่อชอ) - ปลา (หญ่าโพ)

สัตว์เลี้ยงเหล่านี้ จะมีวัตถุประสงค์, ประโยชน์ ต่อชาวบ้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ, วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ที่ต่างกัน

จากการศึกษาพบว่า ชาวปกาเกอะญอ ไม่นิยมเลี้ยงม้า (เกอะเส่) ด้วยความเชื่อว่าม้าเป็นสัตว์ประเภทใหญ่ ที่มีศักดิ์ มีอำนาจเหนือช้าง หรือสัตว์เลี้ยงอื่น ชาวปกาเกอะญอ ก่อนที่จะซื้อม้ามาเลี้ยงหากยังไม่เคยซื้อช้างมาก่อนนั้นจะไม่ดี ด้วยเหตุนี้ มีบางคนจะแก้เคล็ดตามความเชื่อ โดยเมื่อมีการซื้อช้าง เขาจะใส่เงินร่วม จะกี่บาทก็ได้ ถือเป็นหุ้นส่วนว่าเคยซื้อช้างมาแล้ว แต่อีกด้านหนึ่งจะพบว่าม้าเป็นสัตว์ที่ใช้ประโยชน์ได้น้อย เนื้อไม่ได้กิน การใช้งานก็น้อย เลี้ยงยากและชาวปกาเกอะญอกลัวในเรื่องของโรคที่เกิดจากม้า เช่น โรคไทฟอยด์, โรคบาดทะยัก ด้วย

8.1 การเลี้ยงไก่ (ปกาหลื่อชอ)

ชาวบ้านป่าโปงให้ความเห็นในเรื่องของการเลี้ยงไก่ว่าถือเป็นสัตว์เลี้ยงที่คู่บ้านคู่เมือง มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอมาก เช่น เป็นอาหารได้ในทุกโอกาสและเป็นสัตว์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในทุกระดับจะมีไก่ร่วมด้วย

มีตำนานเล่าขานกันในชนเผ่าปกาเกอะญอว่า “ไก่เป็นสัตว์ที่พระเจ้ากำหนดให้เป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์และแสนรู้ ในสิ่งที่ผู้อื่นไม่รู้ และเป็นผู้ที่ซ่อนอวัยวะเพศของตนเองได้ดี” จึงมีการนำไก่มาใช้ประโยชน์ ได้ทุกส่วนของไก่ เช่น

ส่วนประกอบของไก่	การใช้ปรโยชน์
เนื้อ	เป็นอาหาร, ยา และประกอบพิธีกรรมต่างๆ
กระดูก ปีก ขาไก่	ทำนายเหตุการณ์ต่างๆ โรคภัยไข้เจ็บ
กระดูกหัวไก่	ทำนายเหตุการณ์
กระดูกคางไก่	ทำนายการทำมาหากิน รายได้ อาหารในรอบปี
ขน	ประกอบพิธีส่งผี
ไข่	ทำอาหาร, ประกอบพิธีกรรม และบางครั้งแทนตัวไก่ได้ 1 ตัว
เปลือกไข่	ประกอบพิธีส่งผี
เยื่อบางๆ ในเปลือกไข่	ใช้รักษาการเป็นฝีพอง
มูลไก่	ใช้เป็นปุ๋ยอย่างดี
เลี้ยงไก่ขัน	รับรู้เวลา, สัญญาณเตือนบางกรณี

(1) พันธุ์ไก่

ไก่ที่ชาวบ้านป่าโปงเลี้ยงเป็นพันธุ์ไก่แบบพื้นบ้าน ที่ถือเป็นพันธุ์พื้นเมือง (ดั้งเดิม) ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไม่มีการนิยมเลี้ยงกันมากจนเป็นธุรกิจ ขนาดของไก่ไม่ใหญ่มากนัก เมื่อไก่โตเต็มที่น้ำหนักไม่เกิน 3 กิโลกรัม มีลักษณะคล่องแคล่ว ว่องไว จะเชื่องมากในระหว่างให้อาหาร ปรับตัวได้ในทุกสภาพอากาศได้ดี และเป็นโรคน้อย จะเลี้ยงกันในแทบทุกหลังคาเรือน ประมาณ ครัวเรือนละ 5 – 20 ตัว

(2) วิธีการเลี้ยงไก่

เป็นการเลี้ยงแบบไม่ใช้ทุนมาก เมื่อซื้อไก่มาหรือเกิดจากการฟักไข่ที่มีอยู่แล้ว จะให้อาหารไก่วันละ 2 ครั้ง เช้าก่อนปล่อยและตอนเย็น เรียกเพื่อขังในกรงไก่ การให้อาหารในปริมาณพอประมาณเฉลี่ยข้าวสารหรือข้าวเปลือก 1 กำมือ ต่อไก่ 2 – 3 ตัว ไก่ยังไม่อิ่มพอ ต้องหาอาหารที่เป็นเศษเหลือทิ้งจากการกินข้าว, การตำข้าวสาร, หรือปลวก หาแมลงกินกันตามบริเวณบ้าน ไก่มักจะชอบคุ้ยเขี่ยอาหารตามคอกหมู คอกวัว – ควาย เพื่อได้ตัวหนอนจากมูลวัว – ควาย และปลายข้าว รำข้าว จากผู้ตำข้าว ชาวบ้านไม่มีการดูแลเอาใจใส่ในการป้องกันรักษาโรคของไก่มากนัก เพราะการเลี้ยงไก่ไม่ได้ถือเป็นสาระสำคัญ ซึ่งยังถือเป็นงานอดิเรก นอกเหนือจากการทำงานหลักอย่างอื่น จนบางครั้งเป็นเหตุให้ไก่เป็นโรคที่เกิดจากการไม่ป้องกัน กลายเป็นปัญหาการเลี้ยงไก่

การทำเล้าไก่ของชาวบ้านป่าโปง จะมี 2 แบบ ซึ่งส่วนมากจะทำเล้าไว้ในใต้ถุนบ้าน ใต้ถุนยุ้งข้าว แต่บางคนจะทำโรงเล้าไก่ห่างจากตัวบ้านเล็กน้อย ไก่รุ่น และแม่ลูกอ่อน จะถูกคัดไว้ในกรง

ตะกร้า ในเวลากลางคืน เพื่อตัดปัญหาไก่จะจิกกัน ส่วนไก่ตัวผู้จะบินขึ้นเกาะไม้ที่พาดไว้ในเล้าไก่ หรือบางตัวชอบบินขึ้นไปนอนบนกิ่งไม้ใกล้ๆ บ้าน

(3) โรคของไก่

ชาวบ้านพบโรคของไก่ ในชุมชนบ้านป่าโปง อยู่บ่อยๆ ครั้ง บางปีมีโรคระบาดไก่ตายหมด ไม่มีผลประโยชน์อะไรเลย เป็นเหตุผลหนึ่งที่ชาวบ้านไม่กล้าเสี่ยงในการเลี้ยงเชิงธุรกิจไก่มากนัก โรคที่พบในไก่คือ

3.1) โรคอหิวาต์ไก่ หรือชาวบ้านเรียกว่า โรคห่า (บะห่า) เป็นโรคที่มีอาการระยะสั้น 1 – 2 วัน ไก่ตายลง และมีการระบาดอย่างรวดเร็ว และตายเป็นจำนวนมาก ข้อสังเกตของชาวบ้านเห็นว่าจะเป็นกันมากในฤดูร้อนและช่วงที่อากาศเปลี่ยนแปลง เช่น ช่วงปลายหน้าฝนต้นหน้าหนาวเป็นต้น

วิธีแก้ เมื่อโรคไก่ระบาดในชุมชน ชาวบ้านจะนำไก่ของตนที่ยังไม่ได้ติดเชื้อไปเลี้ยงในที่ห่างไปจากชุมชนสถานที่ ที่หมู ไก่ของคนในหมู่บ้านไปไม่ถึง เพื่อป้องกันการติดเชื้อจนกว่าโรคระบาดเงียบหายไปจากหมู่บ้าน จึงนำกลับมาเลี้ยงในหมู่บ้านเช่นเดิมได้

ชาวบ้านสันนิษฐานว่าสาเหตุที่ไก่ติดเชื้อเนื่องจากการนำไก่นอกชุมชนที่เป็นโรคอยู่แล้วเข้ามากินในหมู่บ้าน

3.2) โรคพยาธิไก่หรือโรคขี้ขาว (ซอเอะกวา) ไก่จะมีอาการถ่ายออกมาเป็นสีขาวข้น ร่างกายจะอ่อนแรง ตัวจะผอมแห้ง ไม่มีแรงในการออกหากิน

วิธีรักษา นำผลมะแว้งมาตำและคลุกกับข้าวสาร หรืออาหารไก่ ให้ไก่กินบ่อยๆ โรคจะหายไป

3.3) โรคก้นเป็นแผล (อะคีโก่ปูหล่อ) มีอาการเป็นแผลที่ก้น ถ้าไม่มีการรักษาจะติดเชื้อลามเป็นแผลใหญ่ขึ้น ทำให้ไก่ตายได้

วิธีรักษา นำแป้งเหล้า (โกะหมี่) บดเป็นผลใส่จุดที่เป็นแผล หลายๆ ครั้ง ติดต่อกันจนแผลแห้งหายไปในที่สุด

3.4) โรคตุ่มที่ตา (อะแมะทุ) มีอาการเกิดเป็นตุ่มเนื้อที่เบ้าตาไก่ จะข้างเดียวหรือ 2 ข้าง ถ้าไม่รักษาจะทำให้ใหญ่ขึ้น ลามลงไปในลูกตา ทำให้ไก่ทรมานหากินไม่สะดวก จะผอมแห้งและตายได้

วิธีรักษา ใช้ขมิ้น หรือยอดอ่อนถั่วสดต่างๆ ตำให้ละเอียดทาทุกวันจนกว่าโรคจะหาย

3.5) โรคหวัด (บะเตอะหมือ) เกิดกับไก่ได้ในทุกฤดู จะมีอาการเหงาซึมเศร้า ไม่ออกหากิน จะเวียนหัว เดินมากไม่ได้ ซึ่งชาวบ้านสันนิษฐานว่า ไก่ติดเชื้อจากการได้กินขี้ปลา

วิธีรักษา นำไก่อยู่ในที่ปลอดภัย ให้อาหาร ให้น้ำ โรคนี้จะหายไปเองใน 3 – 5 วัน

เมื่อไก่เป็นโรคตาย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่นิยมนำมากินเป็นอาหาร เพราะไก่จะผอมหรือเมื่อกินไก่เป็นโรค ความรู้ไม่ค่อยอร่อย และถ้าไปทำเป็นอาหารโดยไม่ระมัดระวัง ไม่ห่างจากชุมชนจะเป็นพาหะการระบาดของโรคได้ ซึ่งด้วยเหตุนี้ชาวบ้านมักจะทิ้งในที่ไกลๆหรือฝังหรือเผาทิ้งมากกว่า

ศัตรูที่เป็นปัญหาของไก่ นอกจากไก่ที่เป็นโรคดังกล่าว ไก่จะมีศัตรูอื่นๆ มารบกวน เช่น แมวบ้านหรือแมวป่าเข้ามากัดกินในเวลากลางคืนไก่จะชนกันจนหัวเป็นแผลหรือไก่จะมีไรไก่ หมัดไก่ สร้างความทรมาน รำคาญ ปั่นทอนสุขภาพทำให้ไก่ทรุดโทรมเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้นถ้าไม่มีการดูแลอาหารการกินจะทำให้ไก่กลืนกิน ยางรัด พลาสติก ก้างปลา ไส้เดือน ทำให้ร่างกายไก่ผอมแห้ง โตช้า แทงลำไส้จนไก่ตายได้

(4) การรักษาโรคไก่

เมื่อผู้เลี้ยงสังเกตอาการผิดปกติของไก่แล้ว ชาวบ้านจะใช้ยาสมุนไพรดังที่กล่าวมาแล้ว ได้มีความเชื่อในการรักษาไก่ตาเป็นตุ่ม (อะแมะทุ) มากๆ จะหาเด็ก 2 คน แบกไก่ที่ใส่ลงไปในตะกร้าแบกเดินวนซ้ายรอบเล้าไก่ หรืออาคารบ้านระหว่างเดิน เอากิ่งไม้คนในตะกร้าที่แบก แล้วท่องบ่นว่า "หน่อโคควะแควะควะตาซู ต่าห่อจาชออะแมะทุ" จากนั้นปล่อยไก่ตามปกติ เชื่อว่าไก่จะหายไปจากโรค และจะไม่ขยายเพิ่มอีก

การกำจัดไรไก่ เมื่อเกิดไรไก่ในเล้าไก่ นอกจากสร้างความทรมานไก่แล้ว ไรจะกัดผู้เลี้ยงไก่ได้ วิธีการกำจัดไรไก่ คือ นำไม้สมุนไพร เรียกว่า "เตอะสีชอด่า" หักกิ่ง ทั้งใบ จำนวนมาก ไปวางไว้ที่เล้าไก่ หลายๆ ครั้ง ไรไก่จะหายไป

1.8 การนำไก่มาพักค้างคืนในตุ่มไก่

1.9 การรักษาโรคไก่ด้วยยาสมุนไพร

(5) ความเชื่อเรื่องการขยายพันธุ์ไก่

นางหนอหมือโพ หยกสถาพรกุล เล่าว่าในความเชื่อของชนเผ่าปกาเกอะญอ ที่จะทำให้ไก่ได้ขยายพันธุ์มากๆ ได้นั้นใช้กันหลายวิธี คือ ดังนี้

1) เชื่อว่า ถ้าเลี้ยงไก่ที่หลากสี สีดำ, ขาว, แดง สีลายต่างๆ และไก่ที่มีเดือยมาก ถ้ามีครบ

จะขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว

2) นำกิ่งไม้ที่มีมิ้นทำรัง นำกิ่งไม้นั้นมาเสียบไว้ที่เล้าไก่ จะทำให้ไก่ขยายพันธุ์ดี

3) บางคนนิยมปลูกว่าน (เพาะชองือ) ซึ่งเชื่อว่าเป็นว่านขยายพันธุ์ไก่ ถ้าปลูกมากและว่านขยายพันธุ์ดีไก่จะขยายพันธุ์ดีด้วย

4) บางคนเชื่อว่าให้หาไม้ไผ่ ที่มีกิ่งมากๆ มาจักสานเป็นเล้าไก่ ทำให้ไก่ขยายพันธุ์ดี ในปัจจุบัน บ้านป่าโปง ได้มีการเริ่มมีการนำไก่พันธุ์อื่นๆ มาเลี้ยงกันบ้างแล้ว เช่นไก่ชน เพื่อให้มีการผสมพันธุ์ไก่พื้นบ้าน ให้กลายเป็นพันธุ์ผสมที่ใหญ่ขึ้นแต่ก็ยังมีการเลี้ยงไก่แจ้เพื่อความสวยงาม

(6) ความเชื่อและข้อห้ามในการเลี้ยงไก่

จากการระดมความคิดของชาวบ้านปกาเกอะญอ ที่เกี่ยวข้องกับการไก่ ซึ่งนับว่าไก่เป็นสัตว์เล็กแต่มีบทบาทด้านกิจกรรมการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิต นอกจากเป็นสัญญาณบ่งบอกในสิ่งที่ดีได้อีกด้านหนึ่ง ถ้าไก่เกิดอาการผิดปกติทางพฤติกรรมบางอย่างเป็นสัญญาณบ่งบอกให้เจ้าของได้รับอันตราย จึงมีวิธีการแก้เคล็ดหลายอย่างๆ ซึ่งไก่ลักษณะประเภทนี้ ชาวปกาเกอะญอเรียกว่า “ชอฮะงอ” หรือแปลเป็นไทยว่า “ไก่เสีย

ไก่เสีย เป็นไก่ในลักษณะต้องห้าม ตามความเชื่อชาวปกาเกอะญอ ที่มีไก่แสดงออกในลักษณะผิดปกติ เชื่อว่าเป็นสัญญาณเตือนภัยให้เจ้าของผู้เลี้ยงได้รับรู้ว่าเป็นอัปมงคล เมื่อพบพฤติกรรมของไก่ที่เลี้ยงมีลักษณะไก่ต้องห้ามนั้น จะต้องฆ่ากิน ไม่เช่นนั้น อาจจะมีอุบัติเหตุกับตัวเองได้

6.1) ลักษณะของไก่เสีย (ชอฮะงอ) มีดังนี้

6.1.1) ไก่ที่กินไข่ของตนเอง

6.1.2) ไก่ที่ขันหลังพระอาทิตย์ตกดินไปแล้ว (หัวค่ำ)

6.1.3) แม่ไก่ที่หนีบลูกของตนเองไว้ใต้ปีกในเวลาเดินและทำให้ ลูกตก

6.1.4) ไก่ที่ออกไข่เปลือกนิ่มๆ ที่ยังไม่แข็ง

6.1.5) ไก่ตัวเมียขัน

6.1.6) ไก่ตัวผู้หืนกันเอง

6.1.7) ไก่บินข้ามหัวคน คนๆ นั้นจะต้องกินไก่ตัวนั้น

6.1.8) ไก่กินก่อนแขกในบ้าน ต้องฆ่าให้แขกผู้นั้นกินไป

6.1.9) ไก่ที่ออกไข่เล็กๆ (ดิโถ่) จะต้มไข่แล้วเก็บไว้ในถังข้าวสาร (ไม่ฆ่ากิน)

6.1.10) ไก่ตัวเมีย ร้อง (กะตั๊ก)ในเวลากลางคืน

6.1.11) ไก่ที่ถูกกรงไก่สานคว่ำลงใส่

6.2) ไก่ต้องห้าม สำหรับประกอบพิธีกรรม เป็นไก่ที่มีลักษณะทางความเชื่อของชนเผ่าปกาเกอะญอ ไม่ให้ประกอบพิธีกรรม ดังนี้

6.2.1) ไก่ที่มีขนสีขาว จะไม่เลี้ยงผีไร่ ผีนา

6.2.2) ไก่ตัวเมียมีหงอน จะไม่เลี้ยงผี เชื่อว่าผีจะไม่กิน

6.2.3) ไก่ต้องห้าม ไก่เสีย ไก่พิธีกรรม และไก่ขนสีขาวจะไม่ฆ่ากินร่วมกับแขก

6.2.4) ไก่ขันในเวลากลางคืน ก่อนเวลา เชื่อว่าแขกต่างบ้านต่างเมือง ได้พกพาอัญมณีเข้าในหมู่บ้าน หรือถ้าขันประจำบ่อยๆ ในหมู่บ้านอาจมีคนชู้สาวในหมู่บ้าน

ความเชื่อเรื่องไก่ที่มีต่อเด็ก เมื่อชาวปกาเกอะญอ ได้นำไก่มาทำเป็นอาหาร ถึงเวลากิน ผู้ใหญ่มักจะบอกกับเด็กห้ามกิน อวัยวะสำคัญบางอย่างของไก่ดังนี้

อวัยวะของไก่	ข้อห้ามกินสำหรับเด็ก
ไตไก่	ห้ามเด็กกิน จะเป็นคนหูเบา ถูกหลอกลวงง่าย
กะเพาะไก่	ห้ามเด็กกิน จะทำให้เป็นคนดื้อ ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่
ตูดไก่	ห้ามเด็กกิน จะทำให้เก็บความลับไว้ไม่อยู่
ปอดไก่	ห้ามเด็กกิน จะทำให้ปวดเมื่อย
ตีนไก่	ห้ามเด็กกิน จะเดินทางไกลไม่ได้
หัวไก่	ห้ามเด็กกิน จะไม่เชื่อฟังพ่อแม่
ไข่ไก่	ห้ามเด็ก 2 คน กินไข่ไก่ฟองเดียวกัน ทำให้ทะเลาะกัน

นอกจากนี้ หงอนไก่ และปีกท่อนปลาย จะไม่นิยมกิน เชื่อว่าค้าขายจะไม่ดีในบั้นปลาย จากข้อปฏิบัติมากมายดังกล่าว นับเป็นกุศโลบายของชนเผ่าปกาเกอะญอได้คำนึงถึงสิ่งที่เด็กกินไม่ได้ อาจเป็นเพราะเป็นส่วนที่แข็ง เด็กมักจะกินทิ้งกินขว้าง กินไม่ถนัด และเป็นการทดลองทางจิตวิทยาสำหรับเด็กในครอบครัวโดยผู้ใหญ่จะสังเกตพฤติกรรมลูกหลานของแต่ละคน จะมีปฏิกิริยาตอบโต้หรือปฏิบัติตามอย่างไร ผู้ใหญ่เล่ากันว่า เป็นที่น่าสังเกต ว่า "ถ้าเด็กคนใดปฏิบัติตามได้ดี เด็กคนนั้นมักจะเป็นคนดีมีความกตัญญู เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่"

ไก่กับความเชื่อที่ชนเผ่าปกาเกอะญอยึดถือปฏิบัติกันมากขึ้น ได้มีการปลูกฝังในใจตลอดเวลา เช่น ถ้าผู้ใดขโมยไก่หรือเป็ดเชื่อว่าเกิดชาติหน้าจะมีหนี้สินมากเหมือนขนไก่, เป็ด และถ้าขโมยไข่ไก่ เชื่อว่า ชาติหน้าจะยากจนไม่มีทรัพย์สมบัติ ขาดเครื่องนุ่งห่มเหมือนไข่ไก่ ไข่เป็ด

(7) ปัญหาการเลี้ยงไก่ของชาวบ้าน

ด้วยเหตุที่ชาวบ้านป่าโป่งมีการเลี้ยงไก่แบบพื้นบ้านและเลี้ยงกันจำนวนไม่มาก ซึ่งการเลี้ยงแต่ละคนเพื่อความสะดวกสบายในการประกอบพิธีกรรมในครัวเรือนเท่านั้นเอง ปริมาณประชากรไก่ ไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนภายในชุมชน โดยเฉพาะช่วงเทศกาลที่ต้องใช้ไก่มาก เช่น

จัดช่วงพิธีมัดมือเรียกขวัญปีใหม่ พิธีเกี่ยวข้าว ตีข้าว ยังต้องหาไก่จากภายนอก หรือจะมีพ่อค้าขนมาขายถึงในหมู่บ้าน เป็นต้น

(8) สาเหตุที่ชาวบ้านนิยมเลี้ยงไก่จำนวนน้อยมีหลายประการดังนี้

8.1) ต้นทุนการเลี้ยงไก่สูง ผู้หญิงชาวปกาเกอะญอ เล่าว่า ถ้าเลี้ยงไก่มากจะต้องเปลืองข้าวสาร ข้าวเปลือกมาก ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้ว ไก่ 1 ตัว กินข้าวสาร ข้าวเปลือกถึง 2 – 3 ลิตรต่อปี ในขณะที่ชาวบ้านเลี้ยงไก่ 1 ตัว เลี้ยงนานกว่า 1 ปี ขึ้นไป ชาวบ้านคิดว่าเปลืองมาก

8.2) ไก่เป็นโรค เกือบทุกปี ไก่จะเป็นโรคระบาดตาย จำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเสี่ยงที่จะเลี้ยงไก่ ครั้งละมากๆ เพราะขาดเทคนิคสมัยใหม่ เช่น ไม่นิยมใช้วัคซีนเป็นต้น

8.3) การเพิ่มผลผลิตของไก่ ไก่พื้นบ้านในหมู่บ้านจะให้ไข่น้อย เฉลี่ยประมาณปีละ 3 – 5 ชุด ชุดละ 12ฟอง คือ ให้ไข่ประมาณปีละ 36 – 72 ฟอง มีอัตราการฟักออกมาเป็นตัวและอัตราลูกไก่รอด 82 เปอร์เซ็นต์ นั้นคือแม่ไก่ 1 ตัว จะให้ลูก (อายุ 1 – 2 เดือน) ปีละประมาณ 24 – 48 ตัว เทียบกับแม่ไก่พันธุ์ไข่ ซึ่งอาจให้ไข่ถึง 250 – 300 ฟองต่อปี และในขณะเดียวกันการเจริญเติบโตของไก่พื้นบ้านมีขนาดและให้น้ำหนักที่ต่ำกว่าไก่พันธุ์เนื้อที่ให้น้ำหนักสูงมาก ซึ่งจากปัญหานี้ ชาวบ้านไม่กระตือรือร้นที่จะแก้ไขปัญหานี้มากนัก

การปรับปรุงรูปแบบการคัดเลือกสายพันธุ์ อาหารในรูปแบบที่มีสารเร่งการเจริญเติบโต (ซื้อจากตลาด) และมีการป้องกันด้วยวัคซีนต่างๆ ด้วย

8.2 การเลี้ยงเป็ด (ปกาหลื่อโถ่เดะ)

เป็ดเป็นสัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านป่าโปง และชนเผ่าปกาเกอะญอ ไม่นิยมเลี้ยงกันมากนัก ทั้งหมู่บ้านป่าโปง เลี้ยงเป็ดทั้งหมด 20 ตัว ด้วยเหตุผลเลี้ยงเพื่อได้กินไข่ ซึ่งเลี้ยงรูปแบบเดียวกันกับไก่ คือ เลี้ยงให้อาหารวันละ 2 ครั้ง แล้วปล่อยให้ออกหากินตามบริเวณบ้าน ตอนเย็นจะเรียกขังเข้าไปในคอกที่ทำไว้ จะไม่เป็นโรคง่ายเหมือนไก่

จากการให้ข้อมูลของชาวบ้าน สาเหตุที่ไม่นิยมเลี้ยงเป็ด เพราะ

1) เป็ดกินอาหารมาก กินจุ กินทุกอย่าง
2) เป็ดเป็นสัตว์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมน้อย
3) ชาวบ้านไม่ชอบกินร่วมกับแขกที่เข้ามาในบ้าน
4) ชาวบ้านบางตระกูล เชื่อว่าเลี้ยงเป็ดเทศไม่ได้หรือที่ชาวบ้านเรียกภาษาพื้นบ้าน“ว่าหล่าเซอ” เมื่อเลี้ยงแล้ว ครอบครัวจะไม่สบาย

พิธีกรรมที่ใช้เป็ด

ในอดีต ชาวบ้านได้เล่าว่า เมื่อมีคนตาย วันสุดท้ายก่อนไปเสียศพนั้น จะมีพิธีส่งวิญญาณให้คนตายโดยจะใช้เป็ดที่ลอกเอาหนังเปิดสดทั้งตัว (พร้อมขน) กางไว้ที่ข้างศพ เชื่อว่าวิญญาณจะทำเป็นเรือใบเพื่อข้ามน้ำข้ามทะเลในโลกของผี ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็ดเป็นสัตว์ที่ว่ายน้ำได้ดี ในปัจจุบันหาเป็ดยาก จึงได้มีการใช้ไก่แทนเป็ด

นอกจากเป็ดเป็นสัตว์ที่ชอบน้ำแล้ว จากการสอบถามข้อมูลด้านการเลี้ยงเป็ด จะมีหมู่บ้านปกาเกอะญอบางหมู่บ้านที่มีความเชื่อว่า จะเลี้ยงเป็ดในหมู่บ้านไม่ได้ จะเกิดเรื่องการทะเลาะวิวาทกันภายในชุมชน

8.3 การเลี้ยงหมู (ปกาหลื่อเทาะ)

หมูเป็นสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่งที่ชาวปกาเกอะญอ ได้รู้จักและเลี้ยงมากยาวนานและมีความเกี่ยวกับวิถีชีวิตทั้งในด้านเป็นอาหารและเป็นการประกอบพิธีกรรมสำคัญและขายเป็นรายได้ ฉะนั้นชาวปกาเกอะญอมักจะเลี้ยงหมูกันเกือบทุกหลังคา จะมีบางครอบครัวที่ไม่เลี้ยงหมู เช่น มีแต่คนแก่และมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและนับถือศาสนาคริสต์หรือพุทธและสำหรับชาวบ้านที่ยังประกอบพิธีกรรมนั้น หากในครัวเรือนไม่เลี้ยงหมูหรือไก่ บางครั้งไม่สามารถที่จะร่วมกิน หมู ไก่ของผู้อื่นได้ เช่นกัน

ชาวบ้านป่าโป่ง มีการเลี้ยงหมูพันธุ์พื้นบ้าน เป็นพันธุ์ที่เลี้ยงง่าย ไม่เลือกอาหาร เป็นหมูที่อดทนต่อโรคต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีนิสัยเชื่อง บ้านป่าโป่งสูงแต่ละครัวเรือน จะเลี้ยงหมู 2 – 5 ตัวเท่านั้น ในปัจจุบัน ยังมีการเลี้ยงแบบปล่อยให้หมู ออกหากินตามบริเวณบ้าน หรือชายคาบ้าน ผู้เลี้ยงจะให้อาหารวันละ 2 ครั้งเช้ากับเย็น ตอนเย็นจะขังไว้หรือมัดไว้กับเชือก

บ้านป่าโป่งสูง จะมีข้อตกลงร่วมกันว่า จะขังหมู เมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าว 2 เดือน (ช่วงเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน) บ้านป่าโป่งต่ำในระยะ10เดือนที่ผ่านมา ได้รณรงค์ให้ชาวบ้านมีการเลี้ยงหมูโดยขังไว้ เพื่อไม่ให้หมูได้เข้าไปกินพืชผักที่ปลูกไว้ วิธีขังหมูของชาวบ้าน มีกัน 2 แบบ คือ

1) ทำคอกที่ใต้ถุนบ้าน หรือใต้ถุนยุ้งข้าว กันไม่ให้น้ำฝนเข้าได้
2) ใช้เชือกมัดที่หน้าอก ไม่ให้หมูหนีได้

การให้อาหาร อาหารที่ใช้เลี้ยงหมู ถ้าเป็นลูกหมูก่อนอย่านมจะมีการต้มข้าวให้ แต่ถ้าหมูโตขึ้นจะต้มต้นกล้วย ฟัก ผักต่างๆ แต่บางครั้งจะเอารำข้าว ต้นกล้วย น้ำซาวข้าว เผือก มัน ฟักทอง ข้าวโพด ซึ่งบางครั้งผสมให้กินดิบๆ

การเลี้ยงหมู ถือเป็นกิจกรรมรอง งานที่ฝ่ายหญิงเป็นผู้รับผิดชอบในการเตรียมอาหารหมู แต่ถ้าฝ่ายหญิงไม่อยู่บ้าน ผู้ชายก็ช่วยได้เสมอ

(1) พันธุ์หมูที่เลี้ยงกันในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านไม่รู้จักสายพันธุ์หมูมากนักและชาวบ้านจะแบ่งแยกสายพันธุ์หมูที่เลี้ยง 2 พันธุ์

1) พันธุ์พื้นบ้าน (เกาะเกอะฮี) เป็นพันธุ์หมูดั้งเดิม มีสีดำ ตัวไม่ใหญ่มาก เป็นพันธุ์ที่เลี้ยงกันมากที่สุด

2) พันธุ์ "เทาะแข่" เป็นพันธุ์ที่ได้จากชาวม้ง เป็นหมูตัวใหญ่ หูกว้าง ชาวบ้านเรียกว่า เทาะแข่ แปลว่าหมูม้ง มีผู้เลี้ยงอยู่ 1 หลังคา

3) พันธุ์พื้นราบ (เทาะโย) หมูเมืองที่ได้จากสายพันธุ์ จากฟาร์มเลี้ยงหมูในพื้นราบสีดำ ตัวใหญ่ ชาวบ้านเรียก เทาะโย่ แปลว่า "หมูพื้นราบ"ผู้เลี้ยงนิยมเลี้ยงตัวเมีย ส่วนตัวผู้จะเลี้ยงไว้เพื่อการขายและการแต่งงาน โดยหมูตัวผู้จะตอน โดยวิธีการตัดลูกอัณฑะของหมูออก หมูจะใหญ่เร็ว มีมันมาก แต่ชาวบ้านจะยังมีการเลี้ยงหมูพันธุ์สำหรับไว้เป็นเชื้อพันธุ์สำหรับไว้ผสมพันธุ์กับแม่หมูเพื่อนบ้านจะขอใช้หมูตัวผู้ให้ไปผสมพันธุ์กับหมูของตนเองได้ เมื่อสังเกตหมูมีความต้องการพร้อมที่จะผสมพันธุ์ จะนำพ่อพันธุ์ไปผสม ทั้งหมู่บ้านจะมีผู้เลี้ยงหมูสำหรับเป็นพ่อพันธุ์หย่อมบ้านละ 3 ตัว ด้วยเหตุว่าพ่อพันธุ์หมูจะตัวเล็ก ไม่คุ้มกับอาหารที่กินไป

1.10 วิธีการให้อาหารหมูแบบพื้นบ้าน

(2) การขายหมู

ผู้สร้างรายได้แก่ผู้เลี้ยงบ้างโดยเฉพาะ เมื่อหมูออกลูกผู้เลี้ยงจะเลี้ยงลูกหมู จนหย่านม จนกินอาหารที่ได้มากขึ้น เพราะแม่บ้านเล่าว่าลูกหมูจะกินข้าวต้ม และจะเปลืองข้าวสารมาก ทำให้ทำ

อาหารให้ไม่ทันบ้าง หมูได้กินไม่อิ่มบ้าง จึงต้องขายออกไป แม่บ้านจะได้รายได้จากการขายลูกหมูปีละ 2,000 – 3,000 บาท ต่อครัวเรือน โดยมีแม่หมู 1 – 3 ตัว ทั้งนี้การเลี้ยงของชาวบ้าน จะใช้ต้นทุนต่ำ โดยจะหาอาหารจากป่า ต้นกล้วย ผัก รำข้าว ปลายข้าว จะเป็นทุนด้านแรงงานของคนในครอบครัวมากกว่า แต่ถือเป็นภาระของผู้หญิงเป็นหลัก ราคาหมูที่ขายกันโดยเฉลี่ยมีดังนี้

อายุ 3 เดือน จะขายได้ตัวละ 300 บาท

อายุ 1 ปี จะขายได้ตัวละ 1,500 บาท

อายุ 2 ปี จะขายได้ตัวละ 3,000 บาท

แหล่งขาย ซึ่งจะขายเมื่อคนในหมู่บ้านต้องการหมู ขายให้พ่อค้าที่มารับซื้อในหมู่บ้าน และบางครั้ง เมื่อต้องการเงินหรือข้าวสาร, ข้าวเปลือก เจ้าของหมู่บ้านจะสอบถามความเห็นเพื่อนบ้านต้องการซื้อเนื้อหมูกินมากน้อยเพียงใด ถ้ามีมากพอเจ้าของจะฆ่าหมูและแบ่งขายกันภายในชุมชน ถ้าเนื้อยังเหลือจะขายให้หมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนในการแบ่งขายจะแบ่งในสัดส่วนที่เท่ากันทุกกอง ส่วนเนื้อ, หนัง, เครื่องใน โดยเฉลี่ยน้ำหนักประมาณ 1.7 – 2 กิโลกรัม ในราคากองละ 100 บาท เจ้าของหมู จะได้ปันส่วน หัวหมู การแบ่งขายจะคำนวณราคาของหมู ตีเป็นจำนวนกอง ถ้าหมูราคาแพงก็จะเพิ่มกองมากขึ้น

โดยปกติจะขายได้หมด เพื่อนบ้านจะซื้อทั้งเงินสดและเงินเชื่อ บางครั้งหรือแลกเป็นข้าวเปลือกก็ได้

(3) ข้อห้ามในการขายหมู

ชาวปกาเกอะญอมีความเชื่อในด้านการขายหมูหลายอย่าง เป็นกฎ จารีตวัฒนธรรม ความเชื่อที่มีการสืบทอดต่อๆ กันมาดังนี้

1) หมูตัวแรก (เทาะโข่ทิ) เป็นหมูตัวเมียที่เลี้ยงก่อนตัวอื่น ยกให้เป็นหัวหน้าฝูง
2) ห้ามขายหมู ก่อนที่ยังไม่เคยกินเนื้อหมูในบ้านหลังที่อยู่ใหม่
3) ห้ามขายหมู แก่กลุ่มเครือญาติ พี่น้อง ในกรณีทำพิธีกรรมเลี้ยงผี
4) ห้ามขายหมู ในขณะภรรยาตั้งครรภ์อยู่

(4) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหมู

ชาวปกาเกอะญอ จะมีพิธีกรรมที่ต้องใช้หมูมากมาย ทั้งพิธีกรรมเล็ก และพิธีกรรมใหญ่ ตลอดรอบปี มีดังนี้

1) พิธีเทศกาลประจำปี มัดมือ เรียกขวัญปีใหม่ (กี่จิ)
2) พีธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ (เอาะแค)
3) พิธีแต่งงาน (เอาะมุ)
4) พิธีเลี้ยงผีไร่ ผีนา (บอชิ บอคี)

5) พิธีเรียกขวัญควาย (กี่ปี้หน่าอะจึ)

6) พิธีเลี้ยงกรณีชู้สาว (ต่งซุมา)

7) พิธีกรรมอื่นๆ ที่มีการทำนายให้ใช้หมู

ตามความเชื่อ จะมีหมูในลักษณะต้องห้าม ในการประกอบพิธีกรรม เช่น หมูสีขาว เชื่อว่าผีไม่กิน หมูสีดำลายสีขาว ลายตัดรอบตัว (เทาะเกาะ) ไม่ใช้ประกอบพิธีกรรม เชื่อว่าจะไม่ทำให้พิธีกรรมนั้นเสร็จสิ้นได้ง่าย จะต้องการทำมีพิธีนี้ใหม่อีกเช่น งานแต่งงาน เป็นต้น

ข้อสังเกตของชาวบ้าน เช่น บ้านป่าโปงต่ำ ช่วงเริ่มมีการรณรงค์ให้มีการขังหมูเลี้ยง ใช้เวลาถึง 5 ปี กว่าจะเสร็จ ได้มีการประชุม สร้างความเข้าใจ ถกเถียงกัน อยู่บ่อยๆ จนในปัจจุบันเป็นที่น่าพอใจกับทุกฝ่าย ชาวบ้านเล่าว่า "หมู่บ้านรู้สึกดูสะอาดมากขึ้น ปลูกพืชผักสวนครัวได้มากขึ้น ไม่ต้องกังวลเรื่องหมูจะมากินและนางลอเจ๊ะเล่าว่า "เมื่อหมูออกลูกมากกว่าเต้านมของแม่หมู เชื่อว่าลูกหมู่จะได้กินนมแม่ไม่ครบ ซึ่งลูกหมูจะกินนมของใครของมันทำให้ตัวที่ไม่ได้กินนมก็จะผอมแห้งและอาจตายในที่สุด

8. 4 การเลี้ยงแมว (ปกาหลื่อส่ามิญอ)

เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ชาวปกาเกอะญอ ได้นำมาเลี้ยงในบ้านมานาน และผูกพันธ์กับวิถีชีวิตมากพอสมควร เพราะชาวปกาเกอะญอ เชื่อว่า แมวเป็นสัตว์ที่มีศักดิ์ศรี มีคุณค่า และให้ความสงบร่มเย็นให้กับผู้เลี้ยงในบ้าน แมวเป็นสัตว์ที่ไม่สามารถตีราคาเป็นเงินทองได้ จากการเล่าขานของ นางลอเจ๊ะ ชัยวิเชียร ว่า "ถ้าแมวชอบอยู่กับบ้านผู้ใด ผู้นั้นจะมีความสุขมากเช่นกัน หรือถ้ามีคนเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่ในครอบครัว ถ้ามีแมวเฝ้าอยู่ใกล้ๆ ทำให้คนนั้น มีอาการดีขึ้น และหายป่วยได้อย่างแน่นอน"

(1) วัตถุประสงค์ ของการเลี้ยงแมว

ของชาวบ้านป่าโปง ได้บอกเล่าในลักษณะเดียวกันว่า เพื่อไว้จับหนูในบ้าน เพราะหนูจะทำลายกัดเสื้อผ้าในเวลาที่คนไม่อยู่ โดยเฉพาะเสื้อผ้าใหม่ๆ ที่อยู่ในตะกร้า (โป่, ทอ) นายบารมี บุญดวง ได้เล่าว่า "เป็นการทำให้แม่บ้านขยัน เพราะถ้าจะเลี้ยงแมวในบ้าน การทำอาหาร เก็บอาหารจะต้องเก็บอย่างรอบคอบ เพื่อป้องกันแมวจะขโมยอยู่ตลอดเวลา" ดังนี้ชาวปกาเกอะญอ ได้สอนไว้ว่า "ผู้ชายจะได้ภรรยา ควรเลี้ยงแมวไว้ ผู้หญิงจะได้สามี ควรเลี้ยงสุนัขไว้" และการเลี้ยงแมว เป็นการสร้างความสนุก เพลิดเพลินในเมื่อได้เล่นกับแมว

ลักษณะแมวที่ชาวบ้านเลี้ยง

เป็นแมวสีดำ สีขาว ลาย ตามลักษณะของแมวไทย อุปนิสัยของแมวทั้งมีนิสัยดี และชอบขโมยของกินในบ้าน

(2) ตำนานแมว

ตำนานชนเผ่าปกาเกอะญอ เล่าว่ากันว่าในอดีตกาล แมวกับเสือเป็นพี่น้องกัน ครั้งหนึ่งอยู่ในป่าด้วยกัน เสือได้จับสัตว์ป่าได้ตัวหนึ่ง แมวซึ่งเป็นพี่ บอกให้น้องเสือเฝ้าอาหารและได้ไปหาไฟจากคนเพื่อมาก่อไฟ ทำกินเนื้อที่จับได้ เมื่อแมวมาพบคนกำลังนึ่งข้าวเหนียว แมวจึงร้องเพื่อขอกินข้าวเหนียวนึ่งก่อน เสือหิวจนรอไม่ไหว จึงกินอาหารดิบๆ จนถึงทุกวันนี้ "จากพฤติกรรมของเสือและแมว จะเห็นว่า แมวเมื่อได้เหยื่อ จะกินหัวก่อน และเสือจะกินก้นเหยื่อเป็นส่วนแรกก่อน"

(3) การให้อาหารแมว

ชาวบ้านจะให้อาหารแมวอย่างไม่เป็นทางการ และไม่เป็นเวลา เมื่อคนกินอาหารจะแบ่งอาหารให้แมวกินอาหารปด้วยหรือให้เศษอาหาร เช่น กระดูกปลา เศษเนื้อไก่ ข้าว เป็นต้น จากนั้นได้ปล่อยให้หาอาหารเอง เช่น จับหนูในเวลากลางคืน เป็นต้น

<u>ข้อควรระวังในการเลี้ยงแมว</u> ดังนี้

1) เมื่อเล่นกับแมว บางครั้งแมวไม่สบอารมณ์ แมวจะกัดหรือใช้เล็บข่วนได้ อาจทำให้ติดเชื้อจากเล็บแมวได้
2) ระวังกินขนแมวเข้าไป โดยเฉพาะผู้แพ้ขนแมว อาจทำให้เป็นโรคหืดหอบได้
3) ช่วงที่แมวออกลูกใหม่ๆ คนไม่ควรไปดู และรบกวนแมวมาก เพราะอาจทำให้แมวฆ่าลูกตนเองได้

(4) ความเชื่อ ข้อห้ามที่เกี่ยวกับแมว

ชาวป่าโปง ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับแมว และยังคงปฏิบัติตามกันอยู่ถึงทุกวันนี้ ได้แก่

1) คนที่อายุน้อย (ก่อนวัยทอง) จะไม่นำแมวมาเลี้ยง เชื่อว่าจะอายุสั้น หรือบางคนเล่าว่า "ถ้าแมวอายุยืน คนจะอายุไม่ยืน"

วิธีแก้ ถ้าอยากได้แมว เมื่อแมวเข้าบ้าน จะให้อาหารแมวตัวนั้น จนแมวติดได้มาอยู่และเลี้ยงเป็นของตนเองไป

2) ห้ามซื้อ – ขายแมว ปกาเกอะญอ เชื่อว่าแมวเป็นสัตว์ที่ไม่สามารถตีราคาเป็นเงินทองได้ เนื่องจากราคามากเกินไป ผู้ที่จะซื้อจริงๆ จะต้องเป็นทอง 1 ลิตร และเงิน 1 ลิตร ถึงจะซื้อได้ ฉะนั้นการตัดปัญหานี้ จึงให้วิธีโดยการให้เปล่าๆ ไม่เรียกราคา ดังภาษาปกาเกอะญอบทหนึ่งว่า "เดาะโอะอะเปย ส่งมิยอ เปยโดะปกาเฉาะคอลอ" แปลว่า เรียกราคาสูง ราคาสูงจนอุ้มไปเปล่าๆ

3) ห้ามฆ่าแมว ถึงแม้ว่าแมวจะมีนิสัยชอบขโมยของกินในบ้าน ชอบกินลูกไก่ ชาวปกาเกอะญอจะไม่ฆ่าแมว จะแก้โดยจะนำแมวไปปล่อยทิ้งในป่าไกลบ้านให้หากินเองโดยอธิษฐานก่อนปล่อยแมวว่า "เจ้าแมวเอ๋ย เจ้าอยู่กับเราชอบขโมย เราขอปล่อยเจ้าให้หากินเอง ขอเราอย่าได้เป็นบาปต่อกันเลยนะ" นายโก๊ะโละเล่า

(5) พิธีกรรมเกี่ยวกับแมว

นอกจากชาวปกาเกอะญอ จะไม่ฆ่าแมวแล้ว ชาวปกาเกอะญอจะไม่ประกอบพิธีกรรมใดเลย แต่เมื่อเห็นแมวตายลง ชาวปกาเกอะญอ จะให้เด็กๆ ทำการเผาศพแมวโดยหาฟืน ก่อไฟในป่าข้างหมู่บ้าน ระหว่างเผาศพ คนจะเดินรอบๆ กองไฟร้องเพลงส่งวิญญาณแมว และหักกิ่งไม้ทำเป็นสะพานวิญญาณแมว ว่า "พีๆ พือๆ ส่งมิยอ โปเอะเน่อโตเลาะแง่งอ, สะมิยอ ซีๆ เกๆ โบ ลอโตเลอะแง่เด" เชื่อว่าเป็นการทำบุญให้แมว ซึ่งเสมือนหนึ่งทำบุญให้ปู่ ย่า ตา ยาย ด้วย แต่จะห้ามฝังแมว เพราะจะเกิดเป็นผี (แมว) ได้

8.5 การเลี้ยงสุนัข (ปกาหลื่อฉุ่ย)

สุนัขเป็นสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่ง ที่ผูกพันธ์กับคนเป็นเวลานาน และเชื่อว่า เป็นสัตว์ที่คนรู้จักนำมาเลี้ยงเป็นกลุ่มแรกๆ การเลี้ยงสุนัขของชาวปกาเกอะญอนั้นมีความเชื่อด้วย นายดริ บุญดวง เล่าว่าจากการถอนตัวเวลาพูดกับเพื่อนฝูง เช่น เรายากจนไม่มีอะไรเลยแม้แต่สุนัขเลี้ยงตัวเดียวก็ไม่มี" และเวลาทำพิธีเรียกขวัญจะมีการอธิษฐาน วรรคแรกว่าเรียกขวัญให้มาเป็นเจ้าสุนัข, เจ้าหมู, เจ้าไก่ หรือภาษาปกาเกอะญอ ว่า "ปรือลาเก่ แฮเก แกชุ่ย หมือเกอะจ่า เขาวะพาเกอะจ่า" หมายถึง การให้อำนาจสุนัขมากกว่าอย่างอื่น

(1) วัตถุประสงค์การเลี้ยงสุนัข

1) เฝ้าบ้าน คนอื่นจะกลัว

2) ล่าสัตว์

3) สุขาภิบาลภายในบ้าน ช่วยกินเศษข้าว เศษอาหาร ขี้เด็ก

4) เพื่อความเพลิดเพลิน ความสุขใจ กับคนที่ชอบสุนัข

(2) วิธีการเลี้ยงสุนัข

1) จะเลี้ยงสุนัขดี ไม่ดี ขึ้นกับนิสัยสุนัข แต่ส่วนใหญ่จะให้เศษอาหาร

2) ฝึกสุนัขเดินตาม ตังแต่ ตัวเล็กให้ติดเป็นนิสัยเดินเข้าป่า

(3) วิธีการเลี้ยงตามความเชื่อ

1) การให้สุนัข กินข้าวครั้งแรก ใส่ในกระดองเต่า หรือเผาขนเม่นผสมอาหารให้ สุนัขกินจะทำให้สุนัขขยัน เก่งในการล่าสัตว์ป่า

2) ถ้าต้องการสุนัขนิสัยดุ ให้กินอาหารครั้งแรกโดยผสมลูกแตน ลูกมดดำ, น้ำอ้อย, สุนัขจะดุปลาลิ้นดำ เชื่อว่าเก่งในการล่าสัตว์

3) การเลี้ยงสุนัขที่มีลักษณะใบหน้ามีลายจุด เชื่อว่าผีกลัว

(4) ความเชื่อ สุนัขไม่ดี

สุนัข เป็นสัตว์ที่มีความรัก และซื่อสัตย์ต่อเจ้าของ หากแต่มีการแสดงออกของสุนัข บางอย่าง ชาวปกาเกอะญอ มีความเชื่อว่า ไม่ดีเป็นลางบอกเหตุ ซึ่งจะต้องฆ่าสุนัขนั้นทิ้งเป็นการแก้เคล็ด คือ

1) แหงนหน้า หอน ถือว่าเห็นวิญญาณเจ้าของ

2) เห่าบ่อยๆ (เสียงดัง) เชื่อว่า จะทำให้เจ้าของยากจน

3) มองเข้าไปในบ้านแล้วเห่า เชื่อว่าไม่ดี

4) ลากก้นเข้ามาในบ้าน เชื่อว่าจะนำโรคมาให้

5) เดินข้ามข้าวกิน เชื่อว่าไม่ดี

6) ถ้าหมากัด ถือว่าเป็นคนมีเคราะห์ จะต้องให้ไข่ไก่แก่คนถูกกัด เพื่อเรียกขวัญ

(5) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุนัข

1) พิธีหวีโดะต่า เป็นพิธีกรรมที่จะต้องใช้สุนัข พิธีกรรมนี้คือ กรณีเป็นโรคหนัก, ไม่มีลูก, ลูกไม่เป็น, ผิดเดือน (สุนัขดำ)

2) รักษาโรคไข้เลือดออก, หัด, โดยล้างก้นสุนัขดำ ให้คนไข้ดื่ม

3) ตั้งชื่อคนว่าสุนัข (หมา) ในกรณีเด็กเป็นโรคบ่อย ร่างกายไม่สมบูรณ์ ในอดีตจะแก้เคล็ดโดยตั้งชื่อเป็นสุนัข เพราะเชื่อว่า สุนัขเป็นสัตว์ที่ไม่เป็นโรคง่าย และเชื้อโรคร้ายจะรังเกียจด้วย

1.11 ความผูกพันระหว่างสุนัขกับคน

1.12 เด็ก ๆ กับการจับจองลูกสุนัขไปเลี้ยง

9. การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ (วัวและ ควาย) ของชาวปกาเกอะญอ

สัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย เป็นสัตว์เลี้ยงที่ควบคู่กับชีวิตปกาเกอะญอมานาน โดยวิถีชีวิต ของชาวปกาเกอะญอ ได้มีการทำไร่ ทำนา เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเลี้ยงควาย สำหรับใช้เป็นแรงงาน และเป็นแหล่งรายได้หลัก การเลี้ยงแบบพื้นบ้านนั้นจะปล่อยให้สัตว์หากินเองตามธรรมชาติ ฉะนั้น การเลี้ยงวัวและควาย จะต้องมีความอดทนสูง มีปัญหาอุปสรรคมากมาย เช่น เข้าไปทำลายพืชผัก ของคนอื่น ถูกขโมย ยิ่งระยะหลังที่ชุมชนได้มีการปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น การดูแลสัตว์เลี้ยง จะมีความลำบากมากขึ้นตามไปด้วย

นายแก้ว ใผ่กุศลอภิชน กล่าวว่า จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ในอดีตว่า "การเลี้ยงวัวและควาย เปรียบเสมือนการปลูกฟักทอง เมื่อปลูกแล้วดูแลจะเกิดเครือแพร่กระจาย ขยายมากขึ้น จะได้กินทั้งยอดและผล เป็นทุนในการดำเนินชีวิตอื่นๆ มากมาย"

(1) อุปนิสัยของคนเลี้ยงสัตว์ใหญ่ ผู้ที่เลี้ยงวัวควายจะต้องเป็นคนที่มีนิสัยขยัน อดทน หมั่นดูแลสัตว์เลี้ยง ต้องคอยติดตามสัตว์เลี้ยง ไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน อดทนที่จะเข้าไปในป่าที่มีหญ้ารกและสันเขาสูงได้ทุกเวลา ไม่ว่าฝนตก ฟ้าร้องหรือหนาวเย็นก็ตามและที่สำคัญต้องมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นายบารมี บุญดวง และนายแปะกวา นรารัตน์ไพรวงศ์ เล่าว่าเมื่อเข้าไปหาสัตว์เลี้ยง เห็นผู้ล้อมรั้วไม่ดี ล่อแหลมต่อสัตว์เลี้ยงจะเข้าไป ต้องจัดการล้อมรั้วให้ด้วย บางครั้งมีเวลาว่างจากการเลี้ยงสัตวได้เข้าไปช่วยงานระหว่างเลี้ยงสัตว์ เป็นคนรักสัตว์ เป็นคนที่ชอบอยู่ใกล้สัตว์เลี้ยง อยากเป็นเจ้าของชอบผูกมิตรกับสัตว์ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ให้น้ำเกลือ ลูบตัวเมื่อมีสัตว์เลี้ยงบาดเจ็บเป็นโรค เกิดความสงสาร หาวิธีที่จะมารักษาให้หาย

(2) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยง บางคนกล่าวว่า ตัวเขาชอบสัตว์เลี้ยง ทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ ทำทุกวิถีทางที่จะให้มีสัตว์มาเลี้ยง มีผลที่ดีเหมือน เช่นคนอื่นๆ แต่ชะตาของตนเองไม่ถูกกับสัตว์เลี้ยง ทำให้ไม่มีการแพร่ขยายพันธ์ ผอม เป็นโรคตาย ซึ่งในภาษาปกาเกอะญอ เรียกว่า "เต่อชะเลาะ" อันเป็นผลทำให้บางคนตัดสินใจจะไม่เลี้ยงสัตว์ เมื่อเลี้ยงจะมีอุปสรรคมากมาย เช่น

- สัตว์เลี้ยงจะผอมแห้ง ไม่มีเนื้อ ไม่เติบโต
- ขี้โรค เป็นแผลเพียงเล็กน้อยก็จะเกิดเป็นหนอนหรือติดเชื้อสารพัด เมื่อรักษาตัวหนึ่งหายอีกตัวหนึ่งก็เป็นขึ้นมาอีก ทำให้ดูแลหนักกว่าปกติ
- สัตว์เลี้ยงจะตายบ่อย ลูกสัตว์จะตายโดยไม่รู้สาเหตุ หรือเมื่อเลี้ยงมาจนใหญ่ วันดีคืนดีจะเกิดอุบัติเหตุ ผลัดตกเหว งูกัด หรือตายโดยไม่รู้สาเหตุ ทำให้เกิดภาวะอ่อนกำลังใจ
- สัตว์เลี้ยงไม่ขยายพันธุ์ เลี้ยงมาหลายปี มีการเกิดลูกหลานเล็กน้อย ซึ่งไม่เหมือนคนอื่นๆ

(2.1) ความผูกพันของผู้เลี้ยงสัตว์กับสัตว์เลี้ยง

กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ ได้พยายามที่จะสะท้อนถึงความผูกพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงสัตว์กับสัตว์เลี้ยงที่ตนเองได้เลี้ยงไว้ว่าเป็นสิ่งที่ต่างคนต่างก็ไดรับรู้ ถึงความสัมพันธ์กันอย่างมาก บางที่ลึกซึ้งเกินกว่าที่ผู้ไม่มีวิถีชีวิตในการเลี้ยงสัตว์จะรับรู้และเข้าใจ อย่างพวกเขา

นางดิปอย ชาติบรรจง เป็นครอบครัวหนึ่งที่มีการเลี้ยงสัตว์มาก มีทั้งวัวและควาย เขาได้ร่วมใช้ชีวิตกับการเลี้ยงสัตว์เป็นประจำ กล่าวว่า

"วัว ควาย หรือสัตว์เลี้ยงอื่นๆ จะรู้จักเจ้าของของมัน และจำเสียงจะดมกลิ่นได้ และจะแยกแยะ ผู้หญิง ผู้ชายได้ด้วย

นางดูแฮ ใฝ่กุศลอภิชน เล่าว่า "วัวหรือควาย จะชอบคนที่ไปพบมันบ่อยๆ และวัว ควาย จะชอบอยู่กันเป็นกลุ่มของตนเองเฉพาะและจะมีบ้างนอกจากตัวผู้บางตัว แยกตัวออกจากกลุ่มเป็นบางครั้ง" และยังกล่าวต่อไปอีกว่า ตลอดชีวิตถ้ามีวัว 2 – 3 ตัวและมีควาย 2 – 3 ตัว จะมีความสบายใจมาก ถ้าไม่ได้ไปดูสัตว์ เพียง 2 – 3 วัน จะคิดถึงสัตว์เลี้ยง อยากจะไปดูด้วยตนเอง และบางครั้งขอเสนอตัวไปดูสัตว์เลี้ยงตลอด

ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้มีการเลี้ยงวัวหรือควาย จากการสอบถามมักจะอ้างว่า จริงๆ แล้วอยากจะเลี้ยงมาก เห็นว่าเป็นประโยชน์และมีความมั่นคงให้กับผู้เลี้ยง แต่มีเหตุผลที่แตกต่างกัน เช่น

- ไม่มีทุนที่จะซื้อ ทั้งๆ ที่อยากเลี้ยง
- อยากเลี้ยง แต่ไม่ถูกชะตา (เต่อชะเลาะ) ซึ่งทำให้ผลผลิตการ เลี้ยงวัว ควาย ไม่คุ้มกับการลงทุน
- ไม่อยากเลี้ยง เพราะมีอาชีพอย่างอื่นที่ต้องทำและคิดว่าการเลี้ยงวัว ลำบาก ได้ผลช้า ซึ่งหมายความว่าไม่ให้ความสำคัญ ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ได้ใช้แรงงานสัตว์ในการทำการเกษตรเช่นในอดีต

ข้อสังเกตุ ชาวบ้านที่มีสัตว์เลี้ยง จะมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีกว่ากลุ่มที่ไม่มีการเลี้ยงสัตว์

(3) รูปแบบการเลี้ยงวัว ควาย ของชาวบ้านป่าโปง

การเลี้ยงวัวหรือควายแบบพื้นบ้านของชาวบ้านป่าโปงจะปล่อยให้สัตว์เลี้ยงออกหากินเช้าตอนเย็นเข้าของจะไล่ต้อนกลับมานอนที่จัดไว้ให้ และตอนเช้าผู้เลี้ยงจะทำการปล่อยออกหากินตามพื้นที่ป่า ซึ่งทั้งนี้ถ้าวัวหรือควายกลุ่มใดที่เข้าใกล้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านจะต้องติดตามดูในระหว่างเวลากลางวันมากขึ้น แต่ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับพื้นที่หรือฤดูกาลที่แตกต่างกันด้วย เช่น บ้านป่าโปงต่ำ จะใช้ป่าละเมาะที่ชานหมู่บ้านห่างออกไปจากชุมชน 100 – 500 เมตร ด้วยเหตุผลที่จะลดความสกปรกจากมูลสัตว์ในชุมชน และจะส่งกลิ่นเหม็นได้ ทั้งนี้ได้มีการยกเว้นให้คนเฒ่า ที่ยังเลี้ยงวัว 2 ราย ให้นำมาเลี้ยงในชุมชนได้ ส่วนบ้านป่าโปงสูง จะนิยมมัดวัวควายไว้ที่ใต้ถุนอาคารบ้าน

ฤดูฝนเป็นฤดูที่อาหารของสัตว์เลี้ยงมีมากกว่าฤดูอื่นๆ สัตว์เลี้ยงจะกินอาหารอิ่มเร็ว ขณะเดียวกัน เป็นช่วงที่เกษตรปลูกพืชผักมากด้วย ฉะนั้นการดูแล ป้องกันสัตว์เลี้ยงจะดีเป็นพิเศษ ซึ่งฤดูนี้ ชาวบ้านป่าโปงต่ำ จะจัดที่พักให้สัตว์เลี้ยงของตนเอง มานอนพักรวมกันเป็นจุดๆ ตามป่าที่ไกลจากหมู่บ้านราว 1 – 2 กิโลเมตร โดยจะล้อมรั้วให้อยู่ เมื่อตกเย็นจะต้อนสัตว์กลับมานอนด้วยกัน ชาวบ้านป่าโปงสูง ได้มีรูปแบบส่วนใหญ่จะไล่ต้อนสัตว์เลี้ยงกลับมานอนที่หมู่บ้าน ตอนเช้าจะปล่อยออกไป และตามหาเป็นระยะๆ ซึ่งมีชาวบ้าน 2 ครอบครัว คือ นายสุปอย ชาติบรรจง และนายสยาม กุหลาบคีรีไพร ได้มีการทำปางควาย คือสร้างกระท่อม ทำการนอนเฝ้า วัว – ควาย ในป่า ซึ่งอยู่ในระหว่างเดือน พฤษภาคม – พฤศจิกายน ของทุกปี

ฤดูหนาว ช่วงฤดูที่หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวในนาในไร่ ภาระการเลี้ยงสัตว์ก็จะเบาลง โดยสัตว์หากินในทุ่งนาหัวไร่ ปลายนาและในไร่ ซากของไร่หมุนเวียน คนที่มีนาส่วนใหญ่จะให้วัว ควายของตนเองมานอนในนา ซึ่งจะปล่อยให้วัว ควายหาอาหารในป่าแต่ตอนเย็นจะไล่กลับมาในพื้นที่นาทุกเย็น

ฤดูร้อน เป็นช่วงที่สัตว์เลี้ยงหาอาหารได้ยาก กินอาหารไม่ค่อยอิ่ม ผู้เลี้ยงจะเสริมอาหารด้วย ฟางข้าว ที่ได้เก็บไว้ให้ เฉลี่ยตัวละ 5 มัดต่อตัว ทำให้วัว ควาย ชอบกลับมาเอง

ซึ่งโดยทั่วไป จะมีผู้เลี้ยวสัตว์ หลายกลุ่มคือ บางคนติดตามสัตว์ วันละมากกว่า 2 ครั้ง กลัวจะเข้าพื้นที่เพาะปลูกของคนอื่นหือเดินตามถนนรถยนต์จะชน บางคนจะตามสัตว์เลี้ยง วันละ 1 ครั้ง ช่วงเวลาเย็น บางคนโดยเฉพาะผู้ที่ที่อยู่ไกลจากแหล่งปล่อยสัตว์เลี้ยงจะติดตาม 2 – 3 วันต่อครั้ง ในกรณีที่สัตว์เลี้ยงไปหากินในพื้นที่ห่างไกลจากที่ทำกินและนิสัยสัตว์ไม่เข้าพื้นที่ทำกินที่มีรั้วกั้น (ส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้านสุดห้วยนา)

(4) แหล่งหากิน/ แหล่งอาหารของสัตว์เลี้ยง

พื้นที่เลี้ยงสัตว์ อยู่ในรัศมีไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก ประมาณ 4 กิโลเมตร อยู่ในเขตของบ้านทุ่ง, บ้านแม่แวน, บ้านสุดห้วยนา, บ้านกองแป, บ้านห้วยโปง ซึ่งพื้นที่ป่าของหมู่บ้านเหล่านี้ จะมีสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านดังกล่าวร่วมหากินอยู่ด้วย จึงมีการผสมผสานกันไป ซึ่งจะต้องมีความเข้าใจกันมาก บางครั้งต่างคนต่างดูแลกัน ในลักษณะของกลุ่มสัตว์เลี้ยงที่จะต้องมีพื้นที่หากินของกลุ่มของมันเอง ซึ่งพื้นที่เลี้ยงสัตว์หรือการตามสัตว์เลี้ยงจะถูกแบ่งเป็นโซน (เขต) สัตว์จะต้องการกินอาหารง่าย ที่เพียงพอ เหมาะสม แหล่งอาหารไม่ไกลเกินไป มีความปลอดภัยต่อสัตว์เลี้ยงมาก เช่น ไม่มีหมาป่า , เสือ หรืองูและหน้าผาที่สูงชัน หรือแม้กระทั่งไม่มีการลักขโมยสัตว์ ซึ่งทั้งหมดนี้บ้านป่าโปง ก็มีความเหมาะสมด้านเหล่านี้มากเช่นกัน

โดยชาวบ้านป่าโปงสูง เริ่มมีการจัดแบ่งกัน ช่วยกันดูแลในรูปของกลุ่มเลี้ยงสัตว์ เมื่อ 1ปีที่ผ่านมา

(5) อาหารของ วัว ควาย

แหล่งหากินของ วัว ควาย ของชาวบ้านป่าโปง จะอยู่ในรอบๆ หมู่บ้าน เป็นสภาพพื้นที่เป็นป่าเบญจพรรณและพื้นที่ไร่ซากของไร่หมุนเวียนอายุ 1 – 3 ปี เป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์เลี้ยง ซึ่งเต็มไปด้วยหญ้าอ่อน ๆ หลากหลาย เป็นที่โปรดปรานของสัตว์เลี้ยงเป็นอย่างดี วัว ควาย จะหากินกันเป็นกลุ่ม ๆ ตามเจ้าของ เมื่อกินอิ่มจะนอนพักผ่อน วัวจะกินน้ำกินวันละ 1 ครั้ง ส่วนควายจะหาหนองน้ำที่มีน้ำขัง เพื่อที่จะได้แช่ปลักอยู่ในหนอง ให้คับความร้อนและป้องกันแมลงตอม และเป็นการผ่อนคลายตามพฤติกรรมของสัตว์ด้วย ซึ่งประเภทอาหารที่สัตว์เลี้ยงต้องกินมีดังนี้

1) หญ้าอ่อน "หนอโถ่เพาะแหม่" เป็นหญ้าออกตามป่าธรรมชาติ ภูเขา ป่าเบญจพรรณ ขึ้นเป็นกองๆ สูงระดับหัวเข่า เมื่อวัว ควาย กินใบแล้ว ทิ้งช่วง 10 – 12 วัน ใบอ่อนจะแทงขึ้นใหม่ตลอดเวลาหญ้านี้มีอยู่ทั่วไปเป็น จำนวนมาก

2) กลุ่มหญ้า ในที่ชื้น ตามริมแม่น้ำ ตามทุ่งนา มีหลายชนิด คือหนอเกอะเส่ฉ่า, หนอชะเช, หนอญะแพะ, หญ้ามาเลเซีย ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ตามคันนา หัวไร่ ปลายนา

3) ใบก่อ (เดะมี) เป็นหญ้าขนาดใหญ่ ใบใหญ่ ยาว ออกมาเป็นกองใหญ่ สูงประมาณ 4 เมตร ยอดใบอ่อน วัว ควายชอบกินยอดใบอ่อนส่วนดอกสามารถทำเป็นไม้กวาดได้ ชอบออกตามที่ดินพังทลาย ขอบถนน หุบเขา

4) ใบต้นไผ่ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านป่าโปง ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ มีต้นไผ่หลายชนิด ตามป่าธรรมชาติ มีจำนวนมาก ซึ่งเป็นอาหารของ วัว ควาย เป็นอย่างดี

5) ต้นไมยราบเลื้อย เป็นวัชพืชที่เกิดขึ้นมากว่า 10 ปี มีลักษณะเป็นเครือเลื้อยตามพื้นดิน มีหนามเลกๆ วัว ควายมักชอบกิน ยอดอ่อนๆ ซึ่งถือว่าเป็น อาหารแก่ วัว ควาย เป็นอย่างดี และเมื่อ วัว ควาย ถ่ายมูลในพื้นที่ใหม่ จะออกขยายมากขึ้นเรื่อยๆ

6) น้ำ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสัตว์เลี้ยงมากเช่นกัน ต้องมีแหล่งน้ำที่สะอาด ปราศจากสารพิษ มีเพียงพอสำหรับให้วัว ควายได้ดื่มกินและคับร้อน โดยเฉพาะควายจะต้องมีหนองน้ำสำหรับแช่ปลักลำตัวที่เพียงพอ ส่วนวัวนั้นตลอดทั้งวัน จะลงไปหากินน้ำวันละครั้งเท่านั้น

(6) การเลี้ยงสัตว์ให้เชื่อง

เมื่อเข้าไปบ้านป่าโปง จะเห็นทั้งผู้หญิง ผู้ชาย และเด็กจะไม่กลัว วัว ควาย และในขณะเดียวกัน วัว ควาย ไม่ได้กลัวคนด้วยเช่นกัน เมื่อถามชาวบ้าน จะได้คำตอบว่า "ต่างคนต่างก็รู้จักมักคุ้นกันแล้ว ว่าต่างไม่ได้ทำอะไรกัน เพราะสัตว์เลี้ยงเองก็รู้เรื่อง เหมือนคน แต่พูดไม่ได้ เท่านั้น" ซึ่งชาวบ้านได้มีวิธีการให้สัตว์เลี้ยงของตนเชื่อง ดังนี้

1) การให้เกลือกับ วัว ควาย โดยปกติวัวหรือควายจะชอบกินเกลือมาก จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่

ทำให้ติดใจในรสชาติของเกลือทำให้กล้าเข้าใกล้คนเพื่อขอกินเกลือเป็นที่ยืนยันของชาวบ้านว่าเกลือจำเป็นมาก

2) การเล่นกับสัตว์เลี้ยง เช่น ลูบหัว ลูบตัว ให้อาหารอย่างใกล้ชิด ทำให้สัตว์รู้สึกไม่กลัว จะเป็นมิตร ผูกพัน ชอบอยู่ใกล้

3) การมัดด้วยเชือก แล้วจูงไปจูงมาเดินเล่น เพื่อให้สัตว์คุ้นเคย และไม่กลัวคนในที่สุด สิ่งสำคัญในการเลี้ยงสัตว์อีกอย่างหนึ่ง คือ การห้อยกรดิ่งที่ลำคอ ของวัว ควาย ซึ่งจะมีรูปร่าง และโทนเสียงที่ต่างกันไป ทั้งนี้จะทำให้ได้จำเสียงกระดิ่งของสัตว์ของตนเอง และคนอื่นจะง่ายต่อการตามหา ในกรณีสัตว์อยู่ในที่ลับตา หรือนอนผักผ่อนจะได้ยินเสียงได้

1.13 การให้น้ำเกลือแก่วัวควาย จะทำให้สัตว์เลี้ยงชอบ และเชื่องกับเจ้าของมาก

(7) การหาซื้อพันธุ์ วัว ควาย เพื่อการเลี้ยง

เมื่อมีการตัดสินใจที่จะเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านได้นำประสบการณ์จากที่ผ่านมาจะเอาบทเรียนและเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ ที่จะเลี้ยงวัว ควาย ซึ่งมีเกณฑ์ในการเลือกซื้อกว้างๆ ดังนี้

1) แหล่งที่มาของสัตว์ ที่ผ่านมาชาวบ้านจะซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านแม่ลาย บ้านแม่แพม บ้านต้นงิ้ว และพื้นที่ตำบลกองก๋อย ตำบลป่าโปง ตำบลแม่เหาะ ทั้งนี้เป็นกลุ่มสัตว์ที่ได้รับรู้ประวัติ ที่เป็นหลักประกัน ความอยู่รอดของสัตว์เลี้ยงที่ซื้อมา สาเหตุที่ซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ

1.1) ปลอดภัยจากการกินโป่งดิน ถ้าวัว ควาย ที่กินโป่งดิน มาอยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีโป่งดิน ก็

จะอยู่ได้ไม่นาน จะตาย หรือเมื่อนำมาเลี้ยงโดยที่ไม่มีดินโป่ง จะต้องเสริมโดยการให้เกลือ ทั้ง เช้า – เย็น เป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี

1.2) สัตว์ที่มีสภาพเคยชินกับสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ อาหารการกินที่เหมาะสม สามารถปรับตัวได้

1.3) สะดวกในการขนส่ง ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้าน ใช้ประกอบในการตัดสินใจในการซื้อ หากต้องไปซื้อไกล ๆ ทำให้ต้องสูญเสียเงินในการขนส่งไม่ว่าจะเป็นค่ารถยนต์หรือค่าจ้างคนจูงไม่มากก็น้อย เป็นการเพิ่มต้นทุนด้วย

2.) ดูข้อมูลจากการซื้อที่ผ่านมา กลุ่มไหนที่มีการขยายพันธุ์ได้ดีกว่า จึงเป็นส่วนในการตัดสินใจ ทางหนึ่งเช่นกัน และไม่เคยเป็นโรคมาก่อนอย่างน้อย 2 ปี

3.) สัตว์เลี้ยงมีลักษณะที่ดี ตามความเชื่อ นอกจากความสมบูรณ์ของร่างกายสัตว์ต้องไม่แก่เกินไป มีร่างกาย สมประกอบและไม่ดุร้าย ลักษณะสัตว์ที่ดีหรือไม่ดีตามความเชื่อจึงใช้ประกอบการตัดสินใจด้วย

(8) การตัดสินใจในการซื้อ

เมื่อสัตว์เลี้ยงมีความสำคัญกับวิถีชีวิต จึงจำเป็นจะต้องอาศัยความละเอียด การคิดและตัดสินใจถี่ถ้วน มีความตั้งใจที่จะเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจัง

1) การตัดสินใจร่วมกันของครอบครัวถือเป็นขั้นที่สำคัญที่สุดของชนเผ่าปกาเกอะญอ ที่ให้ความสำคัญมาก โดยเฉพาะการปรึกษากันระหว่างสามี – ภรรยา นายมานิตย์ ฟองประมูล กล่าวว่า "การได้เป็นสามี – ภรรยากันนั้น การทำอะไร ต้องมีการรับรู้ และตัดสินใจร่วมกัน ถือเป็นการให้เกียรติกัน และเป็นการตัดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง

2) ขั้นตอนการดูฤกษ์ – ดูยาม ชาวปกาเกอะญอ เป็นชนเผ่าที่มีความเชื่อ สร้างขวัญและกำลังใจต่อการดำเนินชีวิตมากมายหลาย ๆ ด้านและมีการจดจำในการดูฤกษ์ยาม มาเนิ่นนานแล้วซึ่งมีอิทธิพลต่อการเริ่มดำเนินชีวิตที่สำคัญเพื่อสร้างความมั่นใจและให้เกิดความสบายใจในอนาคต หากมีการเริ่มต้นที่ดี แต่ถ้ามีสัญญาณที่บ่งบอกว่าไม่ดี โดยเฉพาะที่เคยมีผลกระทบในอดีตมาแล้ว ก็จะพยายามหลีกเลี่ยง การซื้อวัว – ควาย เช่นกัน ฤกษ์ยามและลางบอกเหตุที่ใช้ประกอบการตัดสินใจมีดังนี้

- การทำนาย บางคนจะทำนายก่อนซื้อว่าดีหรือไม่ ผลออกจะเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ
- ภรรยาจะต้องให้ความร่วมมือ ด้วยความกระฉับ กระเฉง

นายแปะกวา นรารัตน์ไพรวงค์ เล่าว่า "ครั้งใดที่คิดจะซื้อวัว ควาย ถ้าภรรยาไม่ให้ความร่วมมือในการหาเงินให้หรือเฉื่อยชา ช้าๆ การซื้อสัตว์ครั้งนั้นไม่ได้ผลกำไรหรือขยายพันธุ์ได้ไม่ดี

- ระหว่างเดินทาง ถ้าพบเงินตก, เก้ง, งู, วันนั้นจะไม่เดินทางไปต่อ จะกลับบ้านและหาโอกาสไปซื่อในวันหลัง

- เริ่มเดินลงจากบ้าน ได้ยินเสียงไก่ขันหรือคนจามถือว่าไม่ดี

เบื้องหลังแนวคิดการให้เกียรติ การสร้างการมีส่วนร่วม การเคารพ การอยู่ร่วมกัน

(9) การคัดเลือกวัว ควาย สิ่งที่ต้องพิจารณา มีดังนี้

1) ดูอายุของวัว ควาย

2) ดูลักษณะวัว ควาย ที่ไม่ดี (ข้อห้าม) เช่น

- ปลายหาง มีขนสีขาว เชื่อว่า จะสร้างความลำบากกับเพื่อนที่มีอยู่
- ตาไม่ดี (ตาบอด ตาเหล่) เชื่อว่ากดขี่เพื่อนฝูง แย่งอาหารเพื่อน
- มีนม 3 เต้า เชื่อว่าสร้างความลำบากแก่เจ้าของ
- เขา มีลักษณะผิดปกติ เชื่อว่าไม่ดี
- เป็นแผลตามร่างกาย

3) ดูลักษณะ วัว ควายที่ดี

- เขา มีลักษณะตรง ดี มีสง่า
- มีขวัญ ที่บ่า 2 ข้าง เป็นจุดเกวียนทับ
- ถ้าแม่สีขาว ลูกตัวแรกออกมาเป็นสีดำ เป็นเพศเมีย เชื่อว่าจะดีมาก
- เมื่อลูกออกมาเขาโค้ง (เขาโค้งไปข้างหน้า แล้วงอเข้าหาลำตัว) เชื่อว่าดี จะไม่ขาย และไม่ฆ่า จะนำมาใช้ขยายพันธุ์ต่อไป
- ร่างกายสมบูรณ์ ตัวใหญ่ทุกส่วนปกติ ไม่พิการ

- นิสัยเชื่อง ไม่ดุร้าย

(10.) ข้อปฏิบัติในขณะทำการซื้อ วัวหรือควาย

1) บางคน จะซื้อวัว ควาย โดยไม่ต่อรองราคา บางคนมีการต่อราคาถ้าผู้ขายจะไม่ลด จะไม่ซื้อ ถือว่าไม่ดี

2) จะต้องไม่เป็นราคาที่ลงตัวเป็นเลขคู่ จะต้องเป็นเศษ จะทำให้ขยายพันธุ์ได้ เช่น (1,003 บาท) ไม่นิยมตั้งราคา 1,000 บาทถ้วน

3) ระหว่างเดินทางไป ซื้อพันธุ์วัว ควาย จะไม่กินเนื้อเก้ง เนื้อวัว เนื้อควาย หรือเนื้อสัตว์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

4) จะไม่ซื้อวัว ควาย ขณะที่ภรรยา กำลังมีครรภ์

5) ถ้าซื้อตัวเมีย 3 ตัว จะต้องซื้อตัวผู้ มาด้วยอีก 1 ตัว

(11.) ข้อควรปฏิบัติภายหลังจากซื้อแล้ว

การให้ความสำคัญตั้งแต่เริ่มแรก ย่อมนำมาสู่การดำเนินงานที่ดีต่อ ๆ ไป การมีส่วนร่วมในความเป็นเจ้าของด้วยกันมีค่ายิ่งนักสำหรับครอบครัวที่มีสัตว์เลี้ยง จึงมีข้อปฏิบัติที่ยึดถือกัน ดังนี้

1) มาถึงหมู่บ้าน ให้วัว ควาย ทีซื้อใหม่เดินข้ามสาก ครก, กระเดื่อง, ตำข้าวเปลือก สัตว์จะไม่กลับไปในที่เดิม

2) เอาดินจากที่นอนของสัตว์เลี้ยงเดิม ไปโปรยลงในที่สัตว์เลี้ยงใหม่ เชื่อว่าสัตว์เลี้ยงจะไม่กลับไปที่เดิม

3) ถ้าหัวหน้าครอบครัวใดซื้อวัว ควาย มาเลี้ยงหลายครั้งแล้ว บางคนจะแก้เคล็ดโดยให้สมาชิกในครอบครัว คนใดคนหนึ่งใส่เงินร่วมซื้อ ถือว่าเป็นของคนนั้นไปด้วย

10. การขายสัตว์เลี้ยง

การขายสัตว์เลี้ยง นั้นเป็นเรื่องที่แสนเสียดายกับสัตว์ตัวที่ขายไป เพราะการเลี้ยงวัว ควาย จะมีความผูกพันกันมาก ได้ทำให้มีความสุขใจสบายใจ ฉะนั้นถ้าตัดสินใจที่จะขาย จะต้องมีเหตุผลที่จำเป็นจริงๆ เช่นจะต้องซื้อของมีราคาแพง, ของใช้ในบ้าน, หลังคาบ้าน, ในปัจจุบันสิ่งที่เพิ่มขึ้นเป็นค่าใช้จ่ายการเรียนของลูก หรือการใช้หนี้คืนผู้อื่น การดูแลรักษาสุขภาพ หรืออื่น ๆ นอกจากนั้นเรื่องความจำเป็นต้องขายไปด้วยเหตุผลที่ตัดสินใจขายมาจาดตัวสัตว์เลี้ยงซึ่งลำดับการพิจารณาดังนี้

1) แก่ อายุมาก ได้ลูกหลานมากแล้ว

2) ตัวผู้ ที่แยกจากฝูง ยากต่อการตามหา

3) ลูกไม่ติด เมื่อมีลูกเกิดมาแล้ว 2 ตัว ขึ้นไปแต่ตายหมด

4) ผอมแห้ง ไม่ยอมโต

5) ไม่เชื่อง เข้าใกล้ไม่ได้หนีตลอด

(10.1) ข้อปฏิบัติทั่วไป ในการขายสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านป่าโปง

การเลี้ยงสัตว์ที่เป็นวัว ควาย หมูหรือ ไก่ จะต้องมีหัวหน้าฝูง ซึ่งจะหมายสัญลักษณ์ไว้กับตัวที่มีสุขภาพแข็งแรงและมีร่างกายอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่าถ้าหัวหน้าฝูงดีจะพาเอากลุ่มลูกหลานนั้นดีด้วย ฉะนั้นจะมีการปฏิบัติต่อหัวหน้าฝูงอย่างดีเป็นกรณีพิเศษ โดยเฉพาะการขายและการฆ่ากินนั้นจะกระทำต่อเมื่อจำเป็นจริงเท่านั้นจึงมีข้อปฏิบัติดังนี้

1) กรณีหัวหน้าฝูงเป็นแม่ฝูงที่เรียกเป็นภาษาปกาเกอะญอ ว่า "อะโข่ทิ" เป็นสัตว์ ตัวที่ซื้อมานาน มีลูกหลานมาก ลูกมีความสมบูรณ์ ถือว่า ขยายพันธุ์ได้ดี ห้ามขาย จะปล่อยให้แก่ตายไปเอง

2) ถ้าขาย (วัว ควาย) ที่เป็นตัวเมีย ที่เคยให้ลูกหลานมาก ก่อนขายจะมีการนำน้ำขมิ้นส้มป่อยมารดน้ำดำหัวก่อน โดยอธิฐานว่า "สัตว์เลี้ยงเอ๋ย เจ้าอยู่กับเรามานานเรา ได้ลูกได้หลานเจ้าก็

มาก เราขายเจ้าแล้ว **ขออย่าให้เราเป็นบาปเลย เราขอขอบคุณเจ้ามาก"** แล้วถอนขนที่ปลายหางไว้ 3 เส้น เก็บไว้ในบ้านที่**ไหนก็ได้เป็นการระลึกถึงพระคุณของสัตว์ตัวนั้น**

นายคริ **ชีวตระกุลชัย** กล่าวว่า **กรณีที่ผู้ซื้อต้องการซื้อไปเพื่อไปเลี้ยงขยายพันธุ์นั้น** ถ้าเจ้าของสัตว์เลี้ยงได้**ถอนขนสัตว์เลี้ยงตัวนั้นไว้แล้วจะไม่มีการขยายพันธุ์ที่ดีเลย** แต่โดยทั่วไปถ้าไม่ใช่สัตว์ที่มีอายุมาก ผู้ขายก็จะไม่นิยมทำเช่นนั้นเหมือนกัน

1.14 ควายรูปลักษณะผิดปกติจากควายอื่น ชาวปกาเกอะญอมีความเชื่อห้ามขายและห้ามฆ่า จะต้องเลี้ยงให้จนแก่

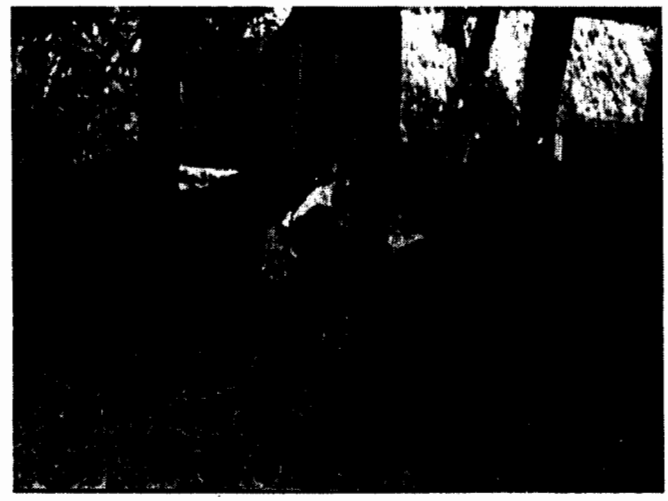

1.15 ความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยงได้มีมาตั้งแต่เล็ก ๆ

(10.2) การซื้อขาย ปกติทั่วไป ถ้ามีความต้องการจะขายวัว ควาย แล้วจะขายไม่ยาก เพราะจะมีคนซื้อหาสัตว์อยู่บ่อยๆ ชาวบ้านป่าโปง มีวิธีการขายด้วยวิธี ดังนี้

1) ขายทั่วไป ถ้าคนมาซื้อ เป็นคนในหมู่บ้านใกล้เคียงซื้อนำไปเพื่อเลี้ยงหรือจัดงานใหญ่ๆ และขายให้คนในหมู่บ้านเดียวกัน

2) ขายให้พ่อค้า

- พ่อค้าคนกลางในชุมชนจะมีอยู่ในหมู่บ้านละ 1 คน เมื่อเสนอขายสัตว์ให้พ่อค้าคนกลาง จะรับซื้อ แล้วขายทอดให้พ่อค้าอีกต่อ โดยได้รับกำไรเล็กน้อย
- พ่อค้าโดยตรง ซึ่งเป็นพ่อค้าจากอำเภอจอมทอง จ.เชียงใหม่ เมื่อเข้ามาซื้อในหมู่บ้านจะเสนอขายโดยตรง ก็มี การประเมินราคา ส่วนใหญ่ จะถูกกำหนดราคาจากผู้เลี้ยง โดยผู้เลี้ยงจะตั้งราคา โดยดูจากราคาสัตว์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นมาประกอบ ซึ่งจะมีการต่อรองราคาให้เกิดความพอใจกันทั้งสองฝ่าย โดยปกติการตั้งราคาสัตว์เลี้ยงจะเผื่อการต่อรองเพียงเล็กน้อย

11. สัตว์เลี้ยงกับ เทคโนโลยีพื้นบ้าน

ในสมัย 20 ปีที่แล้ว การใช้เทคโนโลยีที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์เป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษ ได้มีการนำเอาคน สัตว์กับธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ร่วมต่อกันสูงสุด การพึ่งพาภายนอกในรูปแบบต่างๆ มีน้อยมาก จึงได้มีการผลิตวัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมต่อ กระบวนการเลี้ยงสัตว์กับวิถีชีวิต ดังนี้

1) เชือก (ปลี) ทำจากใยปอป่า(ฉก่อ) มี 2 ชนิด ชนิดปอ เล็กและชนิดใหญ่ โดยวิธีการลอกเอาเปลือกนอกออกมา สามารถลอกได้เป็นเส้นๆ ผึ่งแดดจนแห้งพอดีเก็บไว้ในที่ร่ม เมื่อต้องการฉีกให้เป็นเส้นเล็ก โดยที่หัวเชือกมีเส้นผ่าศูนย์กลางขนาดเท่าหลอดกาแฟ จากนั้นฟั่นเป็นเชือกเก็บไว้ในที่แห้ง เมื่อต้องการใช้ควรแช่น้ำให้นุ่มจะเกิดความเหนียวข้น ภาระงานนี้จะเป็นบทบาทของผู้ชายจะทำเป็นงานอดิเรก ในเวลา เช้า – เย็น

3) กระดิ่ง (เคาะโกล) เป็นอุปกรณ์อุปกรณ์ไม้และไม้ไผ่ เจาะรูให้กลวงโดย ทำไม้กระทบ ให้กระทบข้างๆ จะเกิดเสียง ที่แตกต่างกัน สามารถทำได้ทั้งไม้เนื้อแข็ง (บางคนเชื่อว่าให้ควายใส่จะไม่ดีนัก) แต่ถ้ากระดิ่งที่ทำจากไม้ไผ่ ทำให้ตามหาสัตว์เลี้ยงได้ง่ายขึ้น

<u>หมายเหตุ</u> ในปัจจุบัน กระดิ่งของวัว จะทำจากเหล็กที่ซื้อจากตลาด

3) อุปกรณ์ ไถนา ซึ่งมีหลายชิ้น นอกจากตัวคันไถแล้วจะเป็นอุปกรณ์ที่ทำมาจาก วัสดุท้องถิ่น ทั้งหมด เช่น

- คันไถ (แถ่โบ) หาไม้งอ
- คันเผื่อ
- เชือก ได้เป็นหนังควายจะทนทานกว่าเชือกอื่นๆ

4) กั๋งไม้ (โกหว่า) ทำจากไม้ไผ่ และสายทำจากหวาย สำหรับยิง วัว ควาย หรือยิงสัตว์อื่นได้อย่างแม่นยำ ทำให้วัว ควาย กลัว กับความเจ็บจะจำไว้ได้

5) ตะกร้า ใส่ลูกกั๋ง (โกเกอะควา) ใช้ไม้จักสานเป็นตะกร้า เอาเชือกห้อยไว้ สำหรับสะพายใส่ลูกหินกรวด ลูกไม้ ดินปั้น สำหรับยิงสัตว์

6) "หว่าคอเพล" เป็นอุปกรณ์ดักสัตว์ชนิดหนึ่ง หากแต่หว่าคอเพล จะมีเจตนาแค่ให้สัตว์เลี้ยงเจ็บเท่านั้น ไม่ให้ตาย ส่วนมากจะดักสัตว์เลี้ยงที่ชอบเข้าในพื้นที่ทำกินที่หวงห้าม แต่ไม่อาจรอได้ตลอดเวลา เป็นการใช้อุปกรณ์ ใช้ต้นไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว ทำเป็นคานให้เกิดแรงเหวี่ยง มีตัวไม้ค้ำไว้ ดึงเส้นเชือกผ่านช่องที่สัตว์เลี้ยงชอบเข้าไป แรงเหวี่ยงจะมากระทบกับสัตว์เลี้ยงจะเจ็บปวดมาก ถือเป็นอุปกรณ์ดักสัตว์ชนิดหนึ่ง หากแต่เมื่อประยุกต์ใช้กับวัว ควาย จะทำเป็นตัวให้ยกเลยพอดีกับควายลอดได้ ทำเป็นกับดักตามช่องที่สัตว์ชอบไปแล้วลงมากระทบใส่หลังวัว ควาย จะเจ็บ และจำไว้ ไม่กล้าเข้าไปอีก

12.สัตว์เลี้ยงเกี่ยวข้องกับสมุนไพร

สมุนไพร (เต๊อะสี่ปก่าปู) เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เป็นไม้ เป็นพืช ที่มีอยู่ในท้องถิ่น คนเลี้ยงสัตว์ ได้เรียนรู้ และทดสอบจนได้ผลในการรักษา การเจ็บป่วยและอุบัติเหตุของสัตว์เลี้ยง ได้ผลเป็นอย่างดี โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ในการรักษาโดยยาภายนอก

(1) การป้องกัน และรักษาโรค ของวัว ควาย ในอดีตสัตว์เลี้ยง วัว ควาย จะเป็นโรคกันบ้าง แต่ก็มีการแก้ไขโดยการหายาสมุนไพรมารักษาซึ่งก็หายไปในช่วงเมื่อ10ปีที่ผ่านมามา ได้มีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอได้เข้ามาแนะนำในการป้องกันและรักษาโรคของสัตว์เลี้ยง ซึ่งจะเน้นในด้านการใช้ยาแผนปัจจุบัน เช่น เมื่อมีโรคระบาดขึ้นมา ทางเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ แนะนำให้มีการฉีดวัคซีนป้องกันสำหรับตัวที่ยังไม่เป็นหรือได้เริ่มมีการใช้ยากันยุง จากในอดีตไม่เคยใช้กันและในอดีตโรคของสัตว์ไม่บ่อย แต่ถ้ามีแค่ปีละครั้งโดยทั่วไป

ปัจจุบันโรคเกิดขึ้นบ่อย ทั้งนี้ชาวบ้านสันนิษฐานว่าโรคคงจะมากับอาหารการกินของคนที่ซื้อจากภายนอกที่ติดเชื้อ ได้ติดต่อกับสัตว์ในหมู่บ้านตัวอื่นๆ ชาวบ้านจะใช้วิธีการป้องกันสัตว์เลี้ยงเมื่อมีโรค ดังนี้

- จะไม่ไล่ต้อนสัตว์เลี้ยงกลับมาที่หมู่บ้าน เพื่อป้องกันการติดเชื้อจากกลุ่มอื่นๆ
- จะหลีกเลี่ยงไม่ให้สัตว์เลี้ยงได้มีโอกาสอยู่ร่วมกับสัตว์กลุ่มที่เป็นโรคอยู่ หากหลีกเลี่ยง
- จะฉีดวัคซีน โดยขอจากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ (หากหลีกเลี่ยงไม่ได้)
- ชาวบ้านบางคนใช้วิธีการตามความเชื่อ โดยขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่า เจ้าเขาช่วยอภิบาลคุ้มครองให้สัตว์เลี้ยงของตนพ้นภัย

(2) โรคที่พบในสัตว์เลี้ยง วัว ควาย ของชาวบ้าน ป่าโปงที่ผ่านมา

1) โรคปากเปื่อย

2) โรคเท้าเปื่อย

3) โรคปวดตา

4) โรคขี้ขาว

5) โรคแผลเป็นหนอง

(3) แนวทางแก้ไขปัญหาเมื่อ วัว ความเป็นโรค มี 4 วิธี

1) ใช้ยาแผนปัจจุบัน

2) ใช้ยาสมุนไพร

3) ใช้คาถา เช่นแผลเป็นหนอง

4) ใช้พิธีกรรมตามความเชื่อ

- ดั้งเดิม (เปิดฉ่อต่า)
- คริสต์ (ทีจอชงี) น้ำศักดิ์สิทธิ์

สัตว์เลี้ยงกับการรักษาโดยใช้สมุนไพรและความเชื่อของชนเผ่าในที่นี้จะได้ศึกษารายละเอียด การรักษาด้วยสมุนไพร ต่อโรคต่างๆ ดังนี้

(1) โรคปากเปื่อย มีอาการเป็นแผลที่ปาก ลิ้นเป็นตุ่ม วัวจะเจ็บมากจนกินอาหารไม่ได้ สมุนไพรที่รักษา ได้แก่ ขมิ้น, พริก, คลิซูหมื่อ, คละงอหมื่อ

วิธีการ ตำจนละเอียด

วิธีใช้ ทาแผลในปาก ทาจนหาย

(2) เท้าเปื่อย มีอาการเป็นที่กีบหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าโรคกีบ จะเป็นแผลเปื่อยที่เท้า สร้างความเจ็บปวดแก่วัว ควายมาก เดินลำบาก

สมุนไพร โถ่โคะแกละ, ซะเพล้อฉี่, และน้ำปัสสาวะคน

วิธีผสม โขลกให้ละเอียด

วิธีใช้ ทาในจุดที่เป็นแผล (ทาจนหาย)

(3) โรคปวดตา สัตว์เลี้ยงตาจะมีอาการบวม มีน้ำตาไหล ตลอดเวลา ทำให้สัตว์เลี้ยงทรมานมาก

สูตรที่ 1 สมุนไพร ขมิ้น, ข้าวสาร, หว่าซิหล่า

สูตรที่ 2 แมะแระแก่ (ลูกสะบ้า) เนื้อในลูกที่มีสีขาว

สูตรที่ 3 เปลือกหอยทาก

วิธีผสม ทั้ง 3 สูตร สูตรใด สูตรหนึ่ง ก็ได้ ตำให้ละเอียด แล้วผสมน้ำ

วิธีใช้ ใส่กระบอกไม้ไผ่ฉีด, พ่น, เป่า เข้าไปใน เบ้าตาให้มาก ทำจนกว่าจะหาย

(4) โรคขี้ขาว (โรคพยาธิ) สัตว์จะมีอาการ ท้องป่อง, ท้องเดิน, ขี้ออกมาขาว ตลอดเวลา วัวจะผอมแห้ง

สมุนไพรที่ใช้คือ เกลือ, ทะปลาฉี่, ส่งเกอะวะ, ส้มป่อย, (พุฉี่ส่า) แปลโข่

วิธีผสม ตำรวมกันทั้งหมดให้ละเอียด

วิธีใช้ ให้ผสมน้ำให้กินหลายๆ ครั้ง จะหาย

(5) แผลเป็นมีหนอนสัตว์จะมีอาการเป็นแผลจากสัตว์อื่นกัด บาดแผลเน่าจนมีน้ำหนองมีหนอนและเจ็บปวด

สมุนไพรที่ใช้คือ ใบยาสูบ, ใบยาคอมมิวนิสต์, เกลือแบะ, ขี้ยา (จากการสูบยาสูบ), ปูน

วิธีการ ตำรวมกันให้ละเอียด

(6) ผอม มีอาการผอมไม่มีแรง ไม่สดชื่น

สมุนไพร บอระเพชร (ลอลุหมือ), เปลือกไม้เปา, หัวผักหนาม, มะขามเปียก

วิธีผสม ตำรวมกันแล้วผสมเกลือ ปั้นเป็นก้อน

วิธีการ ให้สัตว์เลี้ยงกินบ่อยๆ

(7) สัตว์ไม่มีน้ำนม มีอาการแม่ไม่สมบูรณ์ ลูกผอมแห้ง อ่อนเพลีย

สมุนไพร ยอดใบส้มป่อยๆ ใบซะปลาฉี่, เปลือกลิ้นไม้ (เดาะกะ)

วิธีผสม ตำผสมรวมกัน ให้ละเอียด ผสมน้ำเกลือ

วิธีใช้ ให้สัตว์ตัวแม่กินบ่อยๆ น้ำนมจะเพิ่มขึ้น

จากข้อสังเกตของชาวบ้าน สัตว์ที่ให้กลับมาที่พักประจำตามที่จัดไว้ในกลุ่มของเขาเอง จะติดเชื้อน้อยกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับสัตว์ที่อื่นไกลหรือสัตว์ ที่ติดเชื้อ ส่วนการป้องกันสมัยใหม่ มีบางกลุ่มที่จะให้วัคซีนสัตว์เลี้ยงปีละ 1 ครั้ง

“จากการวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งการป้องกัน การรักษาแผนสมัยใหม่หรือแผนดั้งเดิม ด้วยประสบการณ์และความเชื่อ ผลที่ได้ก็ไม่มีอะไรที่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับ ความศรัทธา ความเชื่อตามวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน อย่างแรงกล้าหรือเปล่า ซึ่งตนเองเชื่อว่ามีจริง “ กำนันบารมี บุญดวง กล่าว

(4) พิธีดำหัวควาย เป็นพิธีที่สร้างความรู้สึกผูกพันธ์กับสัตว์เลี้ยง เช่น ควาย ให้ผู้คนได้ตระหนักในบุญคุณของสัตว์เลี้ยง โดยในอดีตได้มีการใช้แรงงานสัตว์ จึงต้องมีพิธีดำหัวควาย จนสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ทั้งๆ ที่ไม่ใช่ควายในด้านแรงงานเลย พิธีนี้จะเรียกชื่อสอดคล้องได้ หลายอย่าง เช่น ดำหัวควาย, มัดมือควาย, เรียกขวัญควาย, เชื่อว่าจะทำให้ข้าวที่ปลูกไว้จะเขียวขึ้น การประกอบพิธีมีขั้นตอน ดังนี้

1) ต้องทำหลังจากทำพิธีรดน้ำดำหัวคนในชุมชนก่อน
2) ต้องทำนายดูว่า ปีนี้ถ้าดำหัวควายจะต้องใช้ไก่ หรือหมูในการประกอบพิธีกรรม
3) เตรียมอุปกรณ์ดังนี้
   - เหล้า 1 ต้ม
   - เสื้อผ้า ที่ยังไม่ได้ใส่
   - หมากพลู, ยาสูบ
   - เทียนขี้ผึ้ง
   - ไก่ 1 คู่หรือหมู 1 ตัว
   - น้ำขมิ้นส้มป่อย
   - ข้าวต้มมัด
   - ข้าวตอกดอกไม้

วิธีการหลังจากต้มเครื่องเซ่นไหว้ สุกแล้ว ใส่ถาดทุกอย่างวางบนหัวควาย แล้วอธิษฐานว่า "ควายเอ๋ย มัดมือเจ้าให้ได้รับและขยายถึงทุกตัว ทั้งอ้วน ทั้งมัน เราใช้แรงงานเจ้า เคยตีเจ้า เคยดุด่าเจ้าโดยไม่ได้เจตนา และขออย่าให้เราเป็นบาป เป็นกรรมเลย มีการหว่านข้าวตอกดอกไม้เพื่อขอ ให้ขยายถึงพันธุ์เสมือนข้าวตอกนี้ จากนั้นเอาอาหารทุกอย่าง ห่อให้ควายกิน"

หลังจากมัดมือควาย คนกินข้าว จุดขี้ผึ้ง ถ้าขี้ผึ้งติดไฟดีควายจะดีด้วย พิธีกรรมนี้ถ้าเป็นอดีตจะทำหลังจากพิธีมัดมือของเจ้าของ 1 วัน รุ่งขึ้นจะได้มัดให้ควายต่อ และบางคนเวลานี้ดำหัววัวด้วย เช่น นายลาดู

13. กฎจารีตและการแก้ไขความขัดแย้งกรณีสัตว์เลี้ยงเข้าพื้นที่ทำกิน

ในกรณีที่สัตว์เลี้ยง วัว ควาย ได้เข้าไปกันหรือทำลายพืชพรรณธัญญาหารในพื้นที่ทำกินของผู้อื่น ในชนเผ่าปกาเกอะญอได้มีการจัดตั้งกฎจารีต กฎเกณฑ์ที่มีการจัดตั้งกันในชุมชน ปฏิบัติกันอยู่ ตั้งแต่ในอดีต จนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นมาตรการควบคุมรักษาผลประโยชน์ ซึ่งกันและกัน ซึ่งถ้ามีปัญหาจะมีการพูดคุย เจรจาระหว่าง ผู้ที่ทำการเกษตรกับเจ้าของสัตว์เลี้ยง

แต่ในบ้านป่าโป่ง ได้มีการยึดถือหลักพบกันครึ่งทาง คือ ในเมื่อที่อยู่ที่ทำกินในเขตป่าที่มีต้นไม้จำนวนมากมายอยู่ การทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน ในพื้นที่แต่ละแปลงจะต้องล้อมรั้ว เพื่อกันไม่ให้สัตว์เลี้ยงเข้าไปในพื้นที่ ในทุกๆด้าน โดยเฉพาะที่ล่อแหลมต่อเส้นทางของสัตว์เลี้ยงที่จะต้องติดตามดูแลให้อยู่ในสภาพที่กั้นสัตว์ วัว ควายได้ ทั้งนี้วิธีการล้อมที่ได้เห็นกัน คือ ได้โน้มต้นไม้ ต้นหญ้า หรือเศษไม้ ต่างๆ วางเป็นแนวยาว หรือถ้าเป็นที่โล่งจะปักหลักมัดเป็นชั้นหรือใช้ลวดหนาม ซึ่งรั้วดังกล่าว ถ้าปล่อยยิ่งนานเข้าจะยิ่งรก ง่ายต่อการดูแลรักษาในปีต่อๆไป

ส่วนผู้เลี้ยงสัตว์ ต้องถือหลักต้องดูแลสัตว์เลี้ยงของตนไม่ให้เข้าไปกินหรือไปทำลายพืชผักของการเกษตรอย่างเต็มที่ เว้นแต่บางครั้งที่สัตว์เลี้ยงได้เผลอเข้าไป ซึ่งต้องเจรจาเพื่อชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ทำการเกษตรตามความเหมาะสม ต่อไปทั้งนี้เป็นหลักปฏิบัติที่ไม่มีการต้องกำชับกันมากนัก ซึ่งถ้ามีเจ้าของสัตว์เลี้ยงคนใดที่รู้ตัวเองดี ไม่ยินยอม พูดมากจะถูกผู้คนในชุมชนเล่าขานนินทากันพอสมควร เมื่อสัตว์เลี้ยงเข้ากินหรือทำลายพืชพันธุ์ ธัญญาหาร เจ้าของได้เห็นกับตา จะเรียกพบเจ้าของสัตว์ ซึ่งได้เล่าสถานการณ์ และฝ่ายเจ้าของสัตว์ได้สืบรายละเอียด จากผู้เห็นเหตุการณ์ เช่น วันเวลา ลักษณะสัตว์เลี้ยง จำนวน เสียงกระดิ่ง และดูพื้นที่ ถ้ารับได้จะหาข้อตกลง ชดใช้ตามความเหมาะสม จะเป็นเงินหรือข้าวเปลือก ส่วนใหญ่เจ้าของผู้เสียหายจะเสนอค่าชดใช้ก่อน

กรณีสัตว์เลี้ยงเข้ามากินหรือทำความเสียหายพืชผัก เพียงเล็กน้อย สามารถฟื้นสภาพได้ ตามประเพณีผู้เป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงจะต้องให้ไก่ 1 ตัว แก่เจ้าของพื้นที่ทำกิน ซึ่งถ้าไม่ให้แล้ว อาจเกิดผลทำให้เจ้าของพื้นที่ทำกินจะปวดฟัน ซึ่งไก่ตัวนี้ เรียกว่า "ชอปุย" แต่ผู้ที่นับถือคริสต์ในบ้านป่าโป่งไม่ได้เรียกร้อง ซึ่งถ้าไม่ทำความเสียหายมาก เจ้าของจะอะลุ่มอล่วย เพราะถือว่าสัตว์เลี้ยงไม่รู้เรื่อง ในกรณีเจ้าของพื้นที่เห็นเพียงร่องลอย ยากต่อการสืบหาเจ้าของ ก็จะไม่มีการบังคับสืบความยาวนัก แต่ก็มีบางรายที่มักเรียกร้อง ค่าเสียหายเต็มที่หรือเกินความเป็นจริง ชาวบ้านถือว่าเห็นแก่ตัว มีน้อยคน ซึ่งเป็นเพราะสัตว์เลี้ยงของเขาไม่เคยเข้าทำลายของผู้อื่น "นายมานิตย์ ฟองประมูล กล่าว"

14. สัตว์เลี้ยงกับความสัมพันธ์ในสังคมและการแบ่งบทบาทของคนในครอบครัว

การเลี้ยงสัตว์ในครอบครัวปกาเกอะญอ ถือเป็นงานหนึ่งที่เป็นกิจวัตรประจำวันที่สำคัญของครอบครัว และทุกคนในครอบครัวได้ตระหนักในการที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หากแต่ว่าโดยปกติจะมีการแบ่งบทบาท ตามวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาบ้าง เช่น

- บทบาทของผู้หญิง และเด็ก ส่วนใหญ่ มักจะเลี้ยงสัตว์ในบ้าน แต่ถ้ากรณี แม่บ้าน หรือลูกสาวไม่อยู่ ผู้ชายก็ช่วยได้
- บทบาทของผู้ชาย จะเลี้ยง วัว ควาย ผู้ชายจะรับผิดชอบมากกว่า ทั้งนี้ เพราะต้องเดินทางในที่ลำบาก ฝนตก ฟ้าร้อง ผู้หญิงจะไม่สะดวก

15. สัตว์เลี้ยงกับความมั่นคงทางอาหาร

การเลี้ยงสัตว์ก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารที่ดี ทั้งนี้สัตว์เลี้ยงสามารถเกิดลูกหลานเพิ่มมากขึ้น

(1) การบริโภคอาหารจากสัตว์เลี้ยง

นอกจากสัตว์เลี้ยงมีประโยชน์ ต่อผู้เลี้ยงอย่างมากมายดังที่กล่าวมานั้น การนำเอาเนื้อสัตว์เลี้ยงมาเป็นอาหาร เป็นสิ่งจำเป็นโดยตรง ด้วยเหตุที่เนื้อเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และมีรสชาติที่อร่อย เป็นที่นิยมบริโภคกันในทุกชนชั้น ในวิถีชีวิตชนเผ่านอกจากหาอาหารจากป่าแล้ว สัตว์เลี้ยงจะเป็นอาหารในชีวิติประจำวัน ตั้งแต่งานระดับครอบครัว ชุมชน ไม่ว่าเป็นงานเล็ก ๆ หรืองานใหญ่ เช่นงานแต่งงาน งานเลี้ยงฉลองในโอกาสต่าง ๆ

การจะได้กินเนื้อสัตว์ในกิจกรรมในครอบครัว มากกว่าที่กินด้วยวิธีการอื่นๆดังนี้

1) เลี้ยงต้อนรับแขกสำคัญในบ้าน
2) ประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อ
3) ฆ่ากินสัตว์เลี้ยงที่เสีย (ฮะงอ) มีพฤติกรรมที่ผิดธรรมชาติ
4) สัตว์เลี้ยงที่เกิดอุบัติเหตุ ที่ไม่อาจเลี้ยงต่อไปได้
5) ฆ่ากินเองในบางครั้ง (ส่วนใหญ่เมื่อมีแขกสำคัญมาที่บ้าน)
6) เพื่อนบ้านแบ่งปันให้
7) ซื้อกินจากคนอื่น

(2) การบริโภคและการถนอมอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์

ในชีวิตประจำวัน ชาวปกาเกอะญอเองไม่สามารถหลีกเลี่ยงการบริโภคอาหารประเภทเนื้อได้ การซื้อของผู้อื่นกินก็เป็นและส่วนหนึ่ง ได้จากสัตว์ป่า เช่น นก หนู สัตว์น้ำและอื่นๆ ส่วนเนื้อจากสัตว์เลี้ยงจะซื้อจากตลาดหรือผู้แบ่งขายในหมู่บ้านบ้าง สัตว์ที่เลี้ยงเองจะได้กินบ้าง โดยเหตุผลที่จำเป็นหลายอย่าง

- เมื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งตามความเชื่อในแต่ละรอบปีมีกิจกรรมหลายอย่างด้านการเกษตรหรือการรักษาสุขภาพ จะใช้ทั้งหมู ไก่ ไข่ไก่ ประกอบเป็นอาหาร นำอาหารส่วนหนึ่ง (เล็กน้อย) ทำการเซ่นไหว้ ตามพิธีกรรม ส่วนที่เหลือบริโภคในครอบครัว ถือว่าเป็นโอกาสที่บริโภค โปรตีน ไขมัน แล้วเกิดความสบายใจด้วย
- ต้อนรับแขกสำคัญ เข้ามาอาศัยในบ้าน เช่น ญาติผู้ใหญ่ แขกเจ้าหน้าที่สำคัญ เลยถือโอกาสจัดเลี้ยงอาจจะ เป็น ไก่หรือ หมู ส่วนเป็ดค มีความเชื่อว่าห้ามกินร่วมกับแขก
- น้อยครั้งที่จะฆ่าสัตว์เลี้ยงโดยไม่มีการประกอบพิธีกรรม เว้นแต่บางโอกาสที่สำคัญ

ส่วนอาหารที่ได้จากการฆ่าสัตว์เลี้ยง เมื่อมีความต้องการที่จะบริโภคหลายๆวัน ถึงจะหมดนั้นจะมีรูปแบบการถนอมอาหารที่ชาวบ้านป่าโป่งได้ทำกัน มีดังนี้

1) การทอดสกัดเอาน้ำมัน ในกรณีของหนังหมูที่มีมันมาก โดยเอาทอดจนกรอบ แล้วนำน้ำมันบรรจุเป็นขวดสำหรับเก็บไว้ประกอบอาหารในระยะยาวได้ ซึ่งน้ำมันที่ทอดจะต้องเติมเกลือผสมเล็กน้อย เพื่อกันเหม็นหืนและจะต้องทอดจนสุกพอดี จะได้เก็บไว้ได้นาน ส่วนหนังที่กรอบแล้วอาจแช่ร่วมกับน้ำมันก็ไม่เสีย

2) การย่างแห้ง เป็นการถนอมอาหารประเภท เนื้อหมู วัว ควายที่เหลือไม่มาก ย่างไฟอ่อนให้น้ำในเนื้อละลายออกเป็นเนื้อแห้ง เมื่อต้องการจะรับประทาน ย่างไฟอุ่นทุบให้นุ่มแล้วจิ้มกับน้ำพริกหรือสับเป็นชิ้นแกงกับผัก อร่อยดี

3) การตากแห้งเนื้อหรือการอบความร้อน ให้เนื้อมีน้ำละเหยออกไปอบบนเตาไฟหลายวัน หลายคืน เมื่อเนื้อมีความแห้งได้ที่แล้ว (แข็ง) เก็บไว้ในตะกร้าไม้ไผ่สาน บนหิ้งเตาไฟ เพื่อไม่ให้มีความชื้น เนื้อนี้เก็บไว้ได้นาน เมื่อต้องการจะนำไปกินต้องย่างกับไฟร้อน ๆ กินได้เลย หรือแกงกินได้ เช่นกัน บางสูตร ใช้วิธีการต้มหรือนึ่งเนื้อให้สุกก่อนแล้วตากแห้งกับไฟในภายหลัง เมื่อจะกินย่างกับไฟร้อน ๆ กินได้เลย (สามารถเก็บไว้ได้นานหลายเดือน)

4) แหนม เป็นการถนอมอาหารในกรณีที่เหลือเนื้อมากและจะเก็บกินในระยะสั้น โดยนำเนื้อมาสับให้ละเอียดรวมกับกระเทียมคลุกกับข้าวเจ้าล้างน้ำข้าว 1 รอบ ห่อพันกับใบตองอย่างแน่น มัดด้วยตอก หรือเส้นฟาง เก็บไว้ในที่แห้ง ประมาณ 3 วันขึ้นไป จะมีการแปรสภาพรสชาติเปรี้ยว วิธีประกอบอาหารโดยจะคั่วให้สุกหรือหมกไฟให้สุกก่อน หรือจะกินดิบๆ ก็ได้เช่นกัน

5) การหมักเนื้อ โดยจะนำเนื้อหรือโครงกระดูก หันเป็นชิ้นพอเหมาะ คลุกกับเกลือทิ้งไว้ 1 คืนให้ได้กลิ่น ใส่ลงในไหเล็กๆ หรือกระบอกไม้ไผ่ ปิดผาให้มิดชิด สามารถทิ้งไว้สัก 1 เดือน นำไปแกงกับผัก เนื้อจะเปลี่ยนรสชาติอีกแบบและสามารถยืดอายุของอาหารไว้กินได้นานขึ้น

6) การนำหนังวัว ควาย มาประกอบอาหาร ซึ่งหนังควายจะมีความหนาและสามารถเก็บไว้ได้นาน โดยผ่าหนังควายเป็นแผ่นๆ เผ่าขนให้หมด เก็บไว้ในที่แห้ง บนหิ้งเตาไฟ เมื่อครั้นจะนำมาประกอบอาหาร ให้หมกกับขี้เถ้าร้อน จนมันฟองตัว เอาค้อนทุบ หันเป็นชิ้นๆไปแกง หรือกินเลยก็อร่อยในอีกแบบหนึ่ง

16. สัตว์เลี้ยงกับการประกอบพิธีกรรมในวัฒนธรรมปกาเกอะญอ

สัตว์เลี้ยง	วัตถุประสงค์หลัก	พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง	จำนวนที่ใช้ (ตัว)
ไก่ (ชอ)	ประกอบพิธีกรรมในชีวิตประจำวันและเพื่อบริโภคในครัวเรือน	1.การเกิด ;	
		1.1 เรียกขวัญเด็กแรกเกิด(กี่เปลจึ) ถ้ามี	1
		2. การแต่งงาน ;	
		2.1 ประกอบพิธีแต่งงาน (ชอเตอะโหล่)	2
		2.1 พิธีแจ้งบรรพบุรุษ (ชอเกาะเก)	2
		2.3 พิธีกลับจากบ้านฝ่ายชาย (ชอเพาะแกะ)	2
		2.4 พิธีมัดมือหลังพิธีแต่งงานเสร็จลง(ชอกี่คึจึ)	2
		3. พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ (เอาะบั๊วะ) ตามจำเป็น	2
		4.พิธีเรียกขวัญปีใหม่ (หนีซอโข่ ลาคุปู) ปีละ 2 รอบ	2
		5. การผลิตการเกษตร ;	2
		5.1 พิธีเลี้ยงผีไฟ ในไร่(หลื่อเหม่)	2
		5.2 พิธีเลี้ยงเมืองฝ่าย (หลื่อเฝ่) สำหรับผู้ที่มีน้ำเข้านา	2
		5.3 พิธีเลี้ยงผีไร่(เต๊อเมาะไร่)ต่อ 1แปลง (ผู้มีไร่ข้าว)	1
		5.4 พิธีเลี้ยงผีนา (เต๊อเมาะฉิ) ต่อ1 แปลง (ผู้ที่ทำนา)	2
		5.5 พิธีกันภัยร้ายไร่,นา(คะแก๊ะ)ทำวันเดียวกับ5.3,5.4	1-2
		5.6 พิธีเรียกขวัญข้าว (ตอนตีข้าวเก็บเกี่ยวผลผลิต)	ขนไก่,
		5.7 พิธีเลี้ยงยุ้งข้าว (แซะพอ) ภายหลังเก็บข้าวเข้ายุ้ง	เปลือกไข่

สัตว์เลี้ยง	วัตถุประสงค์หลัก	พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง	จำนวนที่ใช้ (ตัว)
		6. พิธีการรักษาอาการเจ็บป่วย 6.1เลี้ยงผีน้ำ, เลี้ยงผีป่า, เลี้ยงผีทางแยก, (ตามจำเป็น) 6.1 เรียกขวัญ, สะเดาะเคราะห์, ปรับภัยร้าย (ตามจำเป็น) 6.2 ส่งผีวิญญาณร้าย (ตามจำเป็น) 6.3 ทำนาย, ดูดวงชะตา (ก่าต่า) ตามจำเป็น 7. การตาย 7.1 ส่งวิญญาณ 7.2 เรียกขวัญ ภายหลังมีการเสียศพ	ไข่, กระดูก ปีก 1 1 1 1 ตามจำเป็น 1 ตามจำเป็น
หมู	หลัก: เพื่อขายเป็นรายได้ รอง: ประกอบพิธีกรรมและบริโภคในครัวเรือน	1. พิธีแต่งงาน (เทาะเตาะ) 2. พิธีแต่งงาน (เทาะข้อโข่) 3. ทำอาหารเลี้ยงแขก 4. การขอขมา กรณีชู้สาว 5. พิธีอื่น ๆ ในกรณีที่ไม่ใช้ไก่ อาจใช้หมู่แทนได้ (เรียกขวัญ, เลี้ยงผีบ้าน, เรียกผี่ไร่-นา, ขึ้นบ้านใหม่, งานศพ ,พิธีปีใหม่, รักษาโรค ฯลฯ)	ตามจำเป็น 1 ตามจำเป็น 1 -
เป็ด	หลัก: กินไข่ รอง: บริโภค	1. ส่งวิญญาณให้คนตาย (กรณีไม่ใช่ไก่)	ตามความจำเป็น
สุนัข	หลัก ; เพื่อเฝ้าบ้าน, กินเศษอาหาร รอง ; ติดตามตอนเข้าป่า	พิธีปรับภัย (ต่าหวี่โดะ) นานจะมีและบางคน	1

สัตว์เลี้ยง	วัตถุประสงค์หลัก	พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง	จำนวนที่ใช้ (ตัว)
แมว	หลัก ; จับหนูในบ้านและยุ้งข้าว รอง ; เพื่อเป็นมงคลในบ้าน	* เป็นสัตว์ที่มีคุณค่าที่ไม่สามารถตีเป็นเงินได้ ไม่มีการซื้อขาย และเด็กไม่ขอนำมาเลี้ยง ถ้าแมวตายต้องมีการจัดการศพที่ดีโดยเผ่าหรือฝัง (เชื่อว่าศักดิ์ศรีเท่าคน)	-
วัว	หลัก ; เพื่อขายเป็นรายได้ รอง ; ใช้ฆ่าในงานใหญ่	1. พิธีขอขมากรณีชู้สาว(บางพื้นที่ เท่านั้น)	1
ควาย	หลัก ; ใช้แรงงานไถนา รอง ; ขายเป็นรายได้/ฆ่ากินเมื่อมีงานใหญ่ ๆ	1. พิธีขอขมากรณีชู้สาว (บางพื้นที่เท่านั้น) 2. พิธีเลี้ยงผีบ้าน (ป่าโปง) ทุก ๆ 3 ปี	1 1
ช้าง	หลัก ใช้ลากซุง/ รับจ้าง รอง ; เป็นมงคลแก่ชุมชน	*เป็นสัตว์มงคล เชื่อว่าให้ความร่มเย็นแก่พื้นที่ ทำมาหากินขึ้นถ้าหากพื้นที่นั้นมีช้างอยู่	-
ม้า	ไม่นิยมเลี้ยง	*ไม่นิยมเลี้ยง เชื่อว่าม้าเป็นสัตว์ที่มีศักดิ์ศรีใหญ่มาก ถ้าผู้ใดไม่เคยซื้อช้างได้มาก่อน ไม่ควรจะซื้อม้ามาเลี้ยงไม่ดี บางคนแก้โดยร่วมสมทบกับผู้ที่ซื้อช้างแก้เคล็ด	-

เผ่าม้ง กัญชงกับวิถีชีวิตของม้ง

ก. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านบวกจั่นในด้านทรัพยากร ภูมิปัญญา ระบบการผลิตพื้นบ้าน ผู้รู้ด้านต่างๆ ฯลฯ เพื่อให้เห็นถึงทุนทางวัฒนธรรมที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เอื้อหรือเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการและพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจทางเลือกที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านบวกจั่น โดยเฉพาะประเด็นของกัญชงที่มีความผูกพันธ์กับวิถีชีวิตม้ง

3. เพื่อเป็นเวทีการเรียนรู้ร่วมของกลุ่มต่างๆในชุมชนเช่น ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำ พ่อบ้าน แม่บ้าน เด็ก เยาวชน ตลอดจนนักพัฒนา นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนทางวัฒนธรรม

4. เพื่อเป็นเวทีศึกษาและพัฒนาแผนเชิงปฏิบัติการทางสังคมและเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน

ข. ผลการศึกษาวิจัย

1. ความเป็นมาของกัญชง

กัญชงหรือที่ม้งเรียกว่า"หมั้ง"(Maj)แต่คนทั่วไปที่ไม่รู้จักมักจะเข้าใจว่าเป็น "กัญชา" นั้น ม้งมีการปลูกและใช้ประโยชน์กันมายาวนาน ตามคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนม้งหลายพื้นที่ และรวมทั้งชุมชนบ้านบวกจั่นต่างกล่าวในทำนองเดียวกันว่า "หมั้ง หรือกัญชง" เป็นพืชที่อยู่คู่กันมายาวนานสมัยที่บรรพบุรุษของม้งอาศัยอยู่ในประเทศจีนก็มีการปลูกและใช้ประโยชน์อยู่แล้ว พอม้งบางส่วนอพยพหนีภัยสงครามจากประเทศจีนลงมาทางใต้เข้าเวียตนาม ลาว พม่า และประเทศไทย เมื่อประมาณ 200 กว่าปีที่ผ่านมา ก็ได้นำเมล็ด "หมั้ง" หรือ กัญชง มาปลูกเพื่อไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชนม้งด้วย และจากคำกล่าวที่ว่า "ถ้าไม่มี *"หมั้ง"* ก็ไม่ใช่ม้ง" ซึ่งหมายความว่า ชุมชนม้งบ้านไหนไม่มีการปลูก หรือใช้ "หมั้ง" ก็จะขาดคุณลักษณะความเป็นคนม้งไป เพราะวิถีชีวิตม้งมีความผูกพันกับกัญชงตั้งแต่เกิดจนถึงตายไปแล้ว ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับความผูกพันกับวิถีชีวิตจะกล่าวในช่วงต่อไป ในที่นี้จะกล่าวในแง่ประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อน ทั้งในเชิงความเชื่อ และ เชิงวิชาการ

ตามความเชื่อของม้ง เชื่อว่า "เทพเจ้า หรือ เย่อโซ๊ะ (Yawm Saub)" เป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ และได้ประทานพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ มาให้มนุษย์ได้ใช้ หมั้ง (กัญชง) ก็เป็นพันธุ์พืชชนิดหนึ่งที่ได้ประทานมาให้มนุษย์ได้ใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม และใช้สอยอื่นๆ เช่นกัน ความเชื่อ

ทำนองนี้ถูกแสดงออกในพิธีกรรมหลายอย่างของม้ง เช่น พิธีอัวเน้ง (เข้าทรง) ก็จะมีการเอาผ้ากัญชงมาทำสะพานผี(เทพ)เน้ง ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมสามารถเดินทางเข้าหาเทพเจ้า และผีต่างๆ ได้ หรือในพิธีงานศพ ผู้ตายต้องสวมรองเท้าที่สานจากใยกัญชง จึงสามารถเดินทางผ่านพ้นอันตรายต่างๆ ไปเมืองผี หรือเดินทางเข้าหาบรรพชนหรือเทพผู้ให้กำเนิดได้

สำหรับความเป็นมาเชิงวิชาการนั้น จากการที่ได้ศึกษาข้อมูลบทความของ อาจารย์จันทบูรณ์ สุทธิ นักวิจัยสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ที่เขียนลงในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งอ้างงานวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศ (Pursegrove ; 1974, Zeven and Ziykevsky ; 1975) ที่กล่าวว่า กัญชง และกัญชา มีแหล่งกำเนิดในแถบเอเชียกลาง และมีการปลูกมานานกว่า 4,000 ปี และเข้ามาสู่ประเทศจีน 2,500 ปี ก่อนคริสต์ศักราช เป็นพืชที่จัดอยู่ในวงศ์ (Family) **CANNABIDACEAE** และมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Cannabis Sativa Lin. ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ Chineses type เป็นกัญชงที่ปลูกกระจายตัวอยู่บริเวณประเทศแถบยุโรป และมาทางไซบีเรียและจีน ปลูกเพื่อใช้เส้นใยในการทอเป็นเครื่องนุ่งห่มเป็นหลัก และ Indian Type เป็นกัญชาที่มีแหล่งกำเนิด และกระจายตัวในแถบประเทศอินเดีย บังกลาเทศ เนปาล ปากีสถาน และพม่า ปลูกเพื่อไว้เสพเท่านั้น ส่วนกัญชงที่ปลูกในประเทศไทยอาจได้รับอิทธิพลมาจากจีน และนำมาปลูกในประเทศไทยเมื่ออพยพมา

จากการเข้าไปศึกษาข้อมูลผู้รู้ในชุมชน ได้เล่าว่า " การปลูกกัญชงของคนม้งนั้น วัตถุประสงค์เพื่อเก็บไว้ใช้ในพิธีกรรมและทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งการปลูกกัญชงในอดีตทางราชการไม่ได้เข้ามาควบคุมการปลูก ปลูกได้โดยเสรีไม่ต้องปลูกหลบๆ ซ่อนๆ ซึ่งไม่เข้าใจว่าทำไมอยู่ๆ จึงมีการห้ามไม่ให้ปลูก และเข้าตัดทำลายเมื่อพบเห็น กัญชงที่ปลูกไว้ก็ไม่ใช่กัญชาด้วย และม้งเองก็ไม่เคยรู้จักที่จะนำเอาต้นกัญชง หรือ หมั้ง มาเสพ เป็นยาเสพติดด้วย" (จากคำสัมภาษณ์ นายจู่พั้ง ภมรวิจิตร อายุ 74 ปี ผู้อาวุโสบ้านบวกจั่น ม. 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่)

จากการบอกเล่าของผู้รู้ดังกล่าวข้างต้นแสดงว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐในขณะนั้นไม่เข้าใจความจำเป็นของ หมั้ง หรือกัญชง ที่มีต่อวิถีชีวิตของคนม้งที่ปลูกตามหมู่บ้านม้งทั่วไป และไม่สามารถจำแนกออกมาได้ว่าต้นไหนเป็นต้นกัญชงหรือต้นกัญชา เมื่อพบเห็นต้นกัญชงที่ปลูกตามชุมชนของม้งแล้วต้องตัดทำลายทิ้งให้หมด เพราะถือว่า กัญชานั้นเป็นพืชเสพติด ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า เป็นความเข้าใจผิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐในขณะนั้นที่ไม่มีข้อมูล และด้วยความที่คนม้งไม่รู้ไม่กล้า ที่จะอธิบายชี้แจงความเป็นจริง และเรียกร้องสิทธิของตนเอง เพราะจะอย่างไรก็ตาม ถ้ายังมีความเป็นม้งอยู่ก็จะไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงที่จะไม่ใช้กัญชงไม่ได้เลย

2. การปลูกและการทอผ้ากัญชง

การศึกษาประเด็นนี้ เป็นการศึกษากระบวนการในการปลูกและทอผ้ากัญชง ตั้งแต่การเลือกพื้นที่ปลูกจนถึงการนำเอาเส้นใยกัญชงมาทอเป็นผ้าและใช้สอยต่างๆซึ่งจะขอกล่าวเป็นประเด็นๆ ต่อไปนี้ตามข้อมูลที่ได้จากศึกษาวิจัยร่วมกับชุมชน

1.16 ต้นใยกัญชง

2.1)การปลูกและการดูแลกัญชง

(1)การเลือกพื้นที่ปลูก จากการศึกษาวิจัยจากผู้รู้ได้ให้ข้อมูลว่าการเลือกสถานที่ปลูกนั้น ส่วนใหญ่แม่บ้านจะเป็นผู้เลือกพื้นที่ปลูกเองซึ่งเข้าใจธรรมชาติของกัญชงเป็นอย่างดี ว่าบริเวณที่ไหนที่เหมาะสม ซึ่งพื้นที่ที่เหมาะสมนั้นควรเป็นที่ราบหรือแอ่ง แต่ไม่มีน้ำขัง อากาศเย็น ดินมีเนื้อดินร่วนซุย หรือดินดำ ไม่นิยมปลูกในพื้นที่ลาดเท เพราะเมื่อพายุฝนพัดผ่าน จะทำให้ต้นกัญชงล้ม คดงอได้ง่าย ทำให้เก็บเกี่ยวยาก และทำให้การลอกเปลือกกัญชงนั้นยากลำบาก หรือทำให้ได้ใยกัญชงที่ไม่มีคุณภาพ การที่ต้องเลือกพื้นที่ที่เป็นแอ่งหรือที่ราบนั้นเพื่อต้องการให้ต้นกัญชงเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็วเพื่อป้องกันไม่ให้วัชพืชเจริญเติบโต ซึ่งเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว พื้นที่ที่เป็นแอ่งหรือที่ราบนั้นมักเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินมากกว่าและไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมีลงไป และผู้รู้ยังเล่าอีกว่า ในสมัยก่อน การปลูกหมั้ง ถ้าเป็นพื้นที่ไร่ใหม่ต้องมีการขุดพลิกดินให้มีความร่วนซุยก่อนปลูก แต่ถ้าเป็นพื้นที่ไร่เก่า หลังจากที่กำจัดเศษวัชพืชแล้วสามารถปลูกได้เลย

(2)การปลูกและระยะการปลูก การปลูกต้นกัญชงนั้นนิยมหลังจากการปลูกข้าวโพดเสร็จแล้ว ประมาณเดือน พฤษภาคม – มิถุนายน (ปลูกข้าวโพดประมาณเดือน เมษายน- พฤษภาคม) โดยก่อนที่จะนำเมล็ดไปปลูกนั้นต้องนำเอาเมล็ดพันธุ์ ผสมกับขี้เถ้ามาตำเบาๆ ในครกตำข้าว(ครกกระเดื่อง)เพื่อกะเทาะเปลือกเมล็ดออก ซึ่งจะทำให้การงอกของต้นกัญชงได้เร็วขึ้นและขี้เถ้าเปรียบเสมือนปุ๋ยที่ช่วยเร่งให้ต้นกัญชงมีการเจริญเติบโตได้ดี วิธีการปลูกจะใช้ไม้แหลมกระทุ้งหลุมหรือ

ภาษาม้งเรียกว่า "แตง แก๋ง" (Teev keem) เหมือนกับการปลูกข้าวไร่ของม้ง คือกระทุ้งหลุมลึกประมาณ 2 – 3 ข้อนิ้วมือ ระยะห่างกันประมาณ 1 คืบ แล้วหยอกเมล็ดกัญชงที่กะเทาะเปลือกไว้แล้วพร้อมกับขี้เถ้าลงไป หลุมละ 4 – 5 เม็ด หลังจากที่หยอดเม็ดเสร็จแล้วให้นำเอากิ่งไม้ปาดไปมาบนหลุมเพื่อให้ดินกลบเมล็ด เพื่อป้องกันแมลง นก และหนูมาทำลายเมล็ด การปาดไปมาเพื่อให้ดินมากลบปากหลุมระวังอย่าให้ดินกลบปากหลุมหนาเกินไปเพราะเมื่อมีฝนตกลงมาดินก็จะไหลมากลบปากหลุมเอง ซึ่งการกลบดินปากหลุมที่หนาเกินไปจะทำให้การงอกโผล่พ้นผิวดินช้า ซึ่งปกติแล้วประมาณ 4–5 วัน ต้นกัญชงจะงอกโผล่พ้นผิวดิน การปลูกกัญชงของม้งนั้นไม่นิยมหว่านเพราะการหว่านนั้นจะทำให้ระยะระหว่างต้นไม่สม่ำเสมอเท่ากันพื้นที่ที่เมล็ดตกเป็นจำนวนมากจะมีความหนาแน่นมาก ทำให้การเจริญเติบโตของต้นกัญชงช้าลงและมีขนาดเล็กไม่ตรงตามที่ต้องการคือลำต้นเล็ก เปลือกบางเกินไป ใยมีคุณภาพต่ำ ในขณะเดียวกันในพื้นที่มีความหนาแน่นของเมล็ดน้อยจะทำให้มีการเจริญเติบโตได้ดี ลำต้นมีขนาดใหญ่เกินความต้องการ คือลำต้นใหญ่ เปลือกหนา และกิ่งก้างสาขามาก เส้นใยมีขนาดไม่สม่ำเสมอ ดังนั้นจึงนิยมปลูกแบบหยอกหลุมมากกว่า จะทำให้มีความหนาแน่นที่ใกล้เคียงกัน ไม่มีกิ่งก้านและได้ต้นกัญชงมีขนาดตามที่ต้องการ คือทำให้เส้นใยกัญชงมีความหนาบางสม่ำเสมอและมีคุณภาพ

(3)การดูแลรักษาและกำจัดวัชพืช

การปลูกกัญชงหรือ หมั้ง นั้นไม่จำเป็นต้องมีการกำจัดวัชพืชก็ได้ แต่ถ้ามีมากเกินไปก็ต้องจำเป็นต้องกำจัดวัชพืชครั้งหนึ่งในขณะที่ต้นยังเล็ก เพื่อที่จะให้ต้นกัญชงเจริญเติบโตได้ดี ในพื้นที่ต้นกัญชงเจริญเติบ ได้ดีนั้นเมื่อต้นกัญชงขึ้นบดบังวัชพืชแล้ว ทำให้วัชพืชไม่สามารถเจริญเติบได้และตายลงในที่สุด การกำจัดวัชพืชนั้นถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ต้องกำจัดเพราะจะทำให้กระเทือนต่อต้นกัญชงทำให้การเจริญเติบโตช้าลง ต้นกัญชงคดงอได้ง่าย แม่เฒ่าหล่า แซ่จ๋าว แห่งบ้านบวกจั่นได้เล่าว่าในอดีต หากพื้นที่ใดต้นกัญชงเจริญเติบโตไม่ดีแคระแกรน ก็จะนำเอาขี้เถ้าไปหว่านในบริเวณนั้นเพื่อให้การเจริญเติบโตได้ดี ผู้ศึกษาวิจัยเข้าใจว่าการใส่ขี้เถ้าลงไปนั้นเพื่อไปปรับค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดิน (ค่า ph) ให้เหมาะสม จึงทำให้พืชเจริญเติบโตได้ดีขึ้น และยังมีการเล่าอีกว่าหากไปพบว่าต้นกัญชงถูกลมพัดล้ม ก็จะมีวิธีการแก้ คือ เมื่อเดินไปถึงพื้นที่ปลูกต้นกัญชงให้ตะโกนว่า " โอ้เทพเจ้าเป็นผู้ทำให้หมั้งล้ม หมั้งเอ๋ย ไม่ต้องนอนแล้วจงลุกขึ้นเถอะ" แล้วหยิบดินขึ้นมา3กำหว่านใส่ไร่กัญชงให้ทั่ว สักระยะหนึ่งต้นกัญชงจะตั้งตรงเหมือนเดิม

2.2) การเก็บเกี่ยวกัญชง (Hlais Maj)

กัญชงที่เหมาะสมสำหรับการเก็บเกี่ยวจะมีอายุหลังการปลูกประมาณ 3 เดือน หรือราว 12 สัปดาห์ หากต้นกัญชงอายุมากกว่านี้จะทำให้เส้นใยที่ได้จากการลอกเปลือกต้นกัญชงไม่มีคุณภาพเพราะเปลือกติดแน่นกับต้นกัญชงทำให้การลอกยากและเส้นมีความหนาเกินไป กัญชงที่เหมาะ

สมสำหรับการเก็บเกี่ยวจะสังเกตจาก ใบกัญชงช่วงโคนต้นจะเริ่มมีสีเหลือง และใบที่โคนต้นร่วงลงหมดแล้ว เหลือเฉพาะลำต้นโล่งๆ ไม่มีใบติด การเก็บเกี่ยวนั้นจะใช้เคียวเกี่ยวหรือใช้มีดตัดก็ได้แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้เคียวเกี่ยวมากกว่า โดยเกี่ยวเป็นกำๆ ตามกอที่ปลูกไว้ และให้เว้นต้นที่อยู่รอบนอกไว้เพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์ต่อไป เมื่อเกี่ยวแต่ละกอแล้วให้รีบใบและกิ่งตามลำต้นออกให้หมด จนถึงยอดอ่อน หลังจากนั้นก็ให้คัดขนาดและความยาวเพื่อมัดรวมกัน คือคัดต้นที่มีขนาดและความยาวใกล้เคียงมัดรวมกันเป็นฟ่อนๆ ซึ่งม้งเรียกว่า เก่อ (Nkawm) แล้วนำไปตากแดดให้แห้งสนิท ถ้าไม่มีแดดต้องนำไปอบไฟจนแห้งสนิทโดยวางเป็นฟ่อนๆ รอบกองไฟ หรือเตาไฟเล็กในบ้าน ประมาณ 6 – 7 วัน ถ้าต้นกัญชงไม่แห้งสนิทจะเกิดความชื้นและเกิดเชื้อราได้ง่าย เมื่อลอกออกแล้วจะทำให้เส้นใยย่น เน่าเปื่อย ขาดง่าย จะเกิดจุดด่างดำบนเส้นใย และเส้นใยด้านในที่ติดกับลำต้นจะไม่เงางาม หลังจากที่ตากแห้งแล้วนำไปเก็บไว้ในที่แห้งไม่มีความชื้น หรือ เก็บไว้เหนือเตาไฟก็ได้ เมื่อมีเวลาว่างจึงจะนำเอามาลอกเปลือกออกแล้วม้วนรวมกันเป็นก้อนๆ

2.3) การลอกเปลือกกัญชง (Lawg Maj)

การลอกเปลือกกัญชงนั้น จะใช้มือหักกลางลำต้นกัญชง แล้วแยกเส้นใยหรือเปลือกออกเป็น 4 ส่วนตามร่องของต้นกัญชงแล้วใช้นิ้วชี้คั้นระหว่างเปลือกกับแกนลำต้นลอกไปทางปลายยอดก่อน หลังจากนั้นจะฉีกเส้นใยออกเป็น 8 หรือ 12 เส้นตามขนาดของลำต้นให้มีขนาดความกว้างของเส้นใยเท่ากัน เมื่อแบ่งเสร็จแล้วนำมารวมกันหลายต้น จึงลอกเส้นใยที่ติดโคนต้นออก นำมามัด และม้วนเป็นก้อนรวมกันเพื่อเก็บไว้ หลังจากที่ลอกออกทั้งหมดแล้ว ก็จะนำไปโขลกที่ครกกระเดื่อง โดยใช้ด้ามขวานตำหรือด้ามไม้ตำให้เส้นใยเกิดความอ่อนนุ่ม แต่ไม่ถึงกับตำให้เส้นใยแตกขาดเพราะจะทำให้เส้นใยที่ได้ไม่มีคุณภาพ เปลือกกัญชงที่ผ่าการลอกจากแกนแล้วม้งจะเรียกว่า" ทัว "(Ntuag)

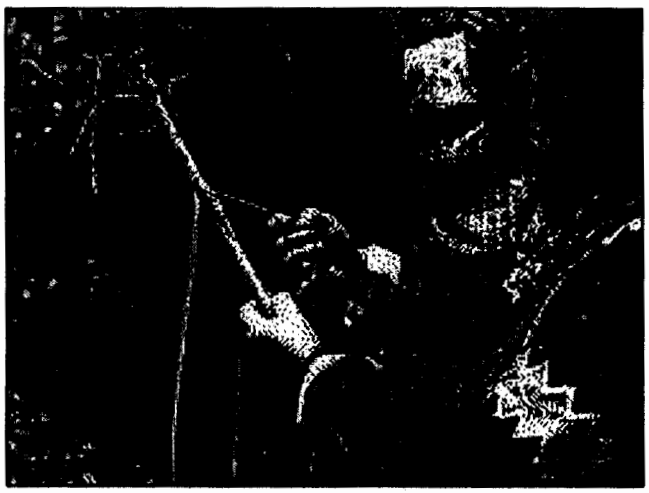

1.17 ภาพการลอกเปลือกต้นกัญชง

2.4) การต่อเส้นใยกัญชง (Sawg Ntuag)

การต่อเส้นใยกัญชง จะเป็นการนำเส้นใยที่ได้จากการลอกเปลือกกัญชง หรือ"ทัว"มาต่อกัน ม้งเรียกว่า "เซอทัว" (Sawg Ntuag) โดยการนำเอาเส้นใยที่ลอกและผ่านการตำแล้วนำมาต่อกันเพื่อให้เกิดความยาว การต่อเส้นใยจะนำเอาเส้นใยทีละเส้นมาต่อกัน โดยนำเอาปลายของแต่ละเส้นมาม้วนเกลียวต่อกันแล้วม้วนเก็บไว้บนอุปกรณ์ที่เรียกว่า" ตี ปะ" (Tis Pam) เก็บเป็นม้วนหรือไจ ม้งเรียกว่า "เปอทัว"(Pawg ntuag) ในอดีตจะใช้ช่วงเวลาว่างและช่วงเวลาระหว่างเดินทางไป – กลับ จากการทำไร่มาต่อเส้นใยกัญชง เพราะไม่ค่อยมีเวลาว่าง และในอดีตไม่มีไฟฟ้าให้แสงสว่างเพียงพอในช่วงกลางคืนประกอบกับช่วงกลางคืนนั้นจะใช้เป็นเวลาทำอย่างอื่นมากกว่า เช่น การปักผ้า จึงต้องใช้เวลาช่วงเดินทาง ไป – กลับ จากการทำไร่

2.5) การปั่น หรือการกรอเส้นใยกัญชง (Tshuab Ntuag)

การปั่นหรือการกรอเส้นใยนั้น จะเป็นการนำเอา "เปอ ทัว" ที่เก็บไว้มาปั่นและกรอ มีจุดประสงค์เพื่อที่จะ ปั่นให้ใยกัญชงม้วนตัวเป็นเส้นกลมเหมือนเส้นด้าย ซึ่งจะปั่นจนเต็มไม้ที่ม้งเรียกว่า "ปล่า ไจ้" (Plav Ntxaiv) แล้วจึงนำเส้นใยจาก"ปล่าไจ้" ที่ปั่นจนเต็มนั้น นำไปต่อกันและม้วนเก็บบนอุปกรณ์ที่มีลักษณะเป็นกากบาทซึ่งม้งเรียกว่า "โค๊ะ ลี" (Khaub Lis) ขั้นตอนนี้เรียกว่า "ไค้ไจ้ " (Qhaiv Ntxaiv) โดยจะใช้เปลือกใยกัญชง 4 ไจ (4 เปอ ทัว) มากรอให้เป็นเส้นใย 1 พวง ที่ม้งเรียกว่า"อี๊ เชอ ทัว" (Ib chawg Ntuag)

2.6)การต้มและฟอกเส้นใยกัญชง (Hau thiab Ntshuas Seb)

หลังจากที่ได้เป็นเส้นใยที่เป็นพวงหรือ"เชอทัว"แล้ว จึงนำเอาไปต้มเพื่อลอกเปลือกกัญชงที่เป็นสีเขียวออกให้เหลือแต่เส้นใยสีขาว โดยการนำมาต้มในน้ำขี้เถ้า แล้วนำไปหมักกับขี้เถ้าไว้ประมาณ 3 วัน จึงนำไปซักหรือล้างขี้เถ้าออก ซึ่งปฏิบัติดังนี้ 2 – 3 ครั้งก็จะได้เส้นใยกัญชงที่เป็นสีขาวเพราะขี้เถ้าเป็นด่างมีคุณสมบัติที่สามารฟอกสีได้ ถ้าอยากได้เส้นใยที่เป็นสีขาว ควรใช้ขี้เถ้าที่ไม่มีเศษถ่านปะปนจึงจะดี หลังจากที่ฟอกเป็นสีขาวเป็นที่พอใจแล้วจะนำไปต้มกับขี้ผึ้ง 1 – 2 ชั่วโมง แล้วนำไปตากแดดให้แห้งสนิท การต้มกับขี้ผึ้งเพื่อความเป็นมันเงางามของเส้นใยและป้องกันเชื้อราขึ้นกับเส้นใย

2.7) การรีดหรือนวดเส้นใยกัญชง (Laub Ntuag / Laub Seb)

การรีดหรือนวดเส้นใยกัญชง จะรีดบนอุปกรณ์ที่เรียกว่า "เยะโด่" (Zeb Daug) ซึ่งประกอบด้วย 2 ชิ้น คือ ท่อนไม้ขนาดเท่า 1 คนโอบลักษณะกลมยาวประมาณ 1 – 1.5. เมตร และแผ่นหินที่มีลักษณะเรียบเป็นแผ่นขนาดความกว้าง 0.30 – 0.50 เมตร ยาวประมาณ 1.50 เมตร มีน้ำหนักพอประมาณ เพื่อใช้รีดเส้นใยและผ้า โดยการนำเอาพวงเส้นใยที่ตากแดดแห้งแล้วมารีด เพื่อความเงางามและอ่อนนุ่มของเส้นใย

วิธีการรีดจะทำโดยการนำเอาเส้นใยวางไว้บนท่อนไม้และนำแผ่นหินทับ จากนั้นให้คนขึ้นไปยืนบนแผ่นหินอีกที โดยการเหยียบปลายแผ่นหินทั้งสองข้างให้แผ่นหินสามารถที่ขยับไปมาเพื่อรีดพวงเส้นใยกัญชง ในขณะรีดนั้นท่อนไม้ต้องสามารถกลิ้งไปมาได้ด้วย

หลังจากที่รีดหรือนวดเสร็จจะนำพวงเส้นใยกัญชงไปขึงไว้บนไม้กากบาท (Khaub lis) แล้วจึงดึงเส้นใยกัญชงออกมาเก็บไว้ในตะกร้า ม้งเรียกว่า "โต้ง เซา" (Tooj Xov) ซึ่งแปลตรงตัวว่าการเก็บเส้นด้ายนั่นเอง โดยในช่วงนี้จะมีการตรวจเช็คด้วยว่าเส้นใยขาดหรือเปล่าถ้าขาดก็จะต้องต่อเส้นใยเข้าด้วยกันด้วยการเก็บจะเก็บทีละพวงและเก็บแยกต่างหากเพื่อความไม่ยุ่งเหยิงของเส้นด้าย ไม่ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการจัดวางเพื่อทอเป็นผ้าต่อไป

2.8)การทอผ้ากัญชง (Ntos Ntaub)

การทอผ้ากัญชงของม้งจะใช้อุปกรณ์เฉพาะที่แตกต่างไปจากเผ่าอื่นๆ ซึ่งมีอุปกรณ์ อยู่ 4 – 5 ชิ้นหลัก เช่น หวี กระสวย เสา ฯลฯ ในการทอนั้นจะจัดวางเส้นด้ายในแนวดิ่ง 45 เส้น และด้ายพุ่งก็จะใช้ด้ายพุ่งที่ใส่ไว้ในกระสวยที่ทำมาจากไม้ มีขนาดใหญ่โดยใส่เส้นใยไว้ข้างใน โดยกระสวยนี้จะนำมากระทุ้งช่วยในการทอผ้าเพื่อให้เกิดความแน่นของเส้นใย การทอผ้ากัญชงของม้งจะทอให้ได้ผ้ายาวประมาณ 4 วา (8 เมตร) ซึ่งถือว่าเป็นผ้าหนึ่งพับ หรือ ม้งเรียกว่า "อี๊ เช่อโต๊ะ" (Ib Chaws Ntaub)จะใช้เวลาประมาณ 2 –3 วันผ้าหนึ่งพับสามารถนำไปทำเป็นกระโปรงม้งได้ 1ผืน

หลังจากที่ทอเสร็จจะทำความสะอาดก่อนเก็บไว้ ถ้าจะใช้งานก็จะเข้าสู่กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ตามกิจกรรมที่ต้องการจะใช้ เช่น ทำกระโปรงของม้งเขียว ก็จะนำมาเขียนลายบาติกและการย้อมสี ทำกลีบกระโปรง ส่วนม้งขาวจะไม่ย้อมโดยจะใช้สีขาวนั้นเลย

1.18 การต้มผ้าที่เขียนลายบาติกให้ขี้ผึ้งหลุดออก

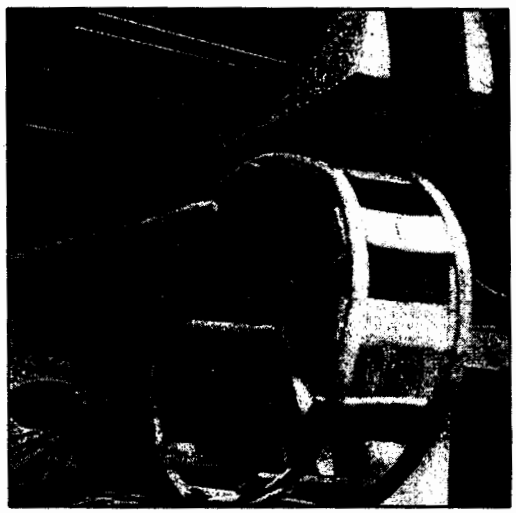

1.19 ชุดอุปกรณ์ปั่นด้ายใยกัญชง (Tshuab Ntuag)

2.9)การเก็บเมล็ดพันธุ์

การเก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์กัญชงจะเก็บจากต้นที่มีเมล็ดแก่แล้วที่เว้นไว้ริมแปลงกัญชง ซึ่งจะเก็บเมล็ดพันธุ์ประมาณช่วงเดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม โดยการตัดเอากิ่งที่มีเมล็ดแก่แล้วนำมาตากให้แห้ง จากนั้นก็นำมาตีให้เมล็ดร่วง แล้วใช้กระด้งฝักให้เศษใบออก จึงนำเมล็ดพันธุ์ที่ได้เก็บไว้ในถุงผ้า เพื่อไม่ให้เกิดความชื้น และนำไปเก็บไว้ในที่แห้ง เพราะถ้าเก็บในถุงพลาสติกความชื้นจะไม่สามารถระบายออกได้จะเกิดเชื้อราได้ง่าย เนื่องจากเมล็ดที่เก็บนั้นอาจยังไม่แห้งสนิททำให้เมล็ดเสื่อมอัตราการงอก การเก็บเมล็ดพันธุ์ต้องรีบเก็บทันทีเมื่อเห็นว่าเมล็ดพันธุ์มีความแก่เต็มที่แล้ว เพราะเมล็ดกัญชงเป็นอาหารที่ชื่นชอบของนกเป็นอย่างมาก หากเก็บช้าจะถูกนกกินไปจนหมด

3. ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากกัญชง

กัญชงที่คนม้งปลูกคนม้งจะนำเอามาใช้ประโยชน์เกือบทุกส่วนซึ่งพอจะจำแนกการใช้ประโยชน์จากแต่ละส่วนของต้นกัญชงดังต่อไปนี้

3.1) เปลือกหรือใยกัญชง ซึ่งสามารถแยกย่อยตามประเภทการใช้ประโยชน์ได้เป็นสามลักษณะดังนี้

(1) เปลือกหรือเส้นใยกัญชงที่ยังไม่ได้นำไปแปรรูปเป็นอย่างอื่น ยังคงเป็นเปลือกกัญชงอยู่ ม้งจะนำเอามาใช้ในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.) ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ

ก) พิธีกรรมงานศพ

-ใช้เปลือกเส้นใยกัญชงมาถักเป็นรองเท้า (Khau maj khau ntuag) ให้ผู้ตายสำหรับในการเดินทางสู่สวรรค์

-ใช้เป็นเชือกยึดศพให้ติดกับแคร่ไม้(Saw maj Saw ntuag)

-ใช้เป็นสายใยเชื่อมติดต่อระหว่างวิญญาณผู้ตายและวิญญาณสัตว์เลี้ยงที่ถูกหลานฆ่าให้ผู้ตาย (Hlua cob tsiag, Saw khi nyuj)

-ใช้เป็น เชือก หรืออุปกรณ์ในการเดินทางของวิญญาณสู่สวรรค์ (Yov maj yov ntuag)

ข) พิธีกรรมบูชาผีฟ้า (Dab ntug ,Npua dab)

-ใช้เป็นสายใยเชื่อมติดต่อกับผีฟ้า ระหว่างทำพิธีกรรมเซ่นผีฟ้า

-ใช้เป็นสายหน้าไม้เล็กๆ ในการประกอบพิธีกรรม

-ใช้ใส่ลงไปในตะกร้าที่ประกอบพิธีกรรม

ค) พิธีกรรมทำบุญผีวัว (Nyuj Dab)

-ใช้เป็นสายใยเชื่อมต่อระหว่างวิญญาณผู้ล่วงลับกับสัตว์เลี้ยงที่ลูกหลานทำบุญให้ (Hlua cob tsiag)

2.) ใช้เป็นยาสมุนไพร

-เป็นยาสมุนไพรแก้อาการผืนคัน โดยการนำเอาเปลือกใยกัญชงมาแช่น้ำแล้วนำมาเช็ดถูตามตัวบริเวณที่เกิดอาการคัน

-ใช้เป็นยาแก้อาการที่ม้งเรียกว่า "ฟะ" (Fab)

3.) ใช้ประโยชน์ทั่วไป

-เป็นสายหน้าไม้ เพราะมีความคงทนไม่ยืดหดง่าย คงทนไม่เน่าเปื่อย

-ม้วนทำเป็นเชือกใช้ในการผูกมัดสัตว์เลี้ยง(วัว หมู ไก่ แพะฯลฯ)และมัดอุปกรณ์ต่างๆ(น้ำเต้า ที่แบกของ ตะกร้าใส่ของ)

3.2) ใยกัญชงที่ผ่านการฟอกแล้ว

1.)ใช้ในพิธีกรรม

-พิธีอัวเน้ง ใช้เป็นสายใยในการเชื่อมต่อระหว่างร่างทรงและผีต่างๆ

-พิธีเรียกขัวญมัดมือ ใช้เป็นด้ายมัดมือ

-พิธีต่อสะพานขัวญ ใช้เป็นสายใยเชื่อมต่อระหว่างขัวญกับคน

2.)ใช้ในกิจกรรมทั่วไป

-ใช้ทำเกลียวเชือกมัดสิ่งของต่างๆ

3.3) ผ้าทอใยกัญชง

1.) ใช้ในพิธีกรรม

ก. พิธีงานศพ

-เสื้อผ้าสำหรับผู้ตาย (Tsho tshaj sab)

-ผ้ามัดแคร่ศพผู้ตาย (เชือกมัดม้าของผู้ตาย)

-ผ้าห่มผู้ตาย

ข. พิธีบูชาผีเรือน (Dab roog , Npua Tais)

-เย็บเป็นถุงสำหรับใส่อุปกรณ์ในการประกอบพิธี

ค. พิธีบูชาผีฟ้า (Dab ntug ,Npua dab)

- เย็บเป็นถุงสำหรับใส่อุปกรณ์การประกอบพิธีกรรม

- เย็บเป็นหมวกสำหรับผู้ประกอบพิธีกรรม "จีมัว" (Txiv muas)

ง. พิธีกรรมแต่งงาน

- เย็บเป็นถุงสำหรับห่อข้าว และกับข้าวให้คู่บ่าวสาวสำหรับการเดินทางไปกลับ ในงานกินเลี้ยงแต่งงาน

จ. พิธีกรรมอัวเน้ง

- ทำเป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์และเทพ (Choj neeb)

2.) ใช้ทั่วไป

- ใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม เช่นกระโปรง เสื้อ
- เย็บทำเป็นถุงในการใส่อุปกรณ์ต่างๆ

3.4) เมล็ดกัญชง

- ใช้เป็นอาหารนก ไก่

3.5) แกนลำต้นกัญชง

- ใช้ทำเป็นฟืนหรือเชื้อเพลิง

4. ความสัมพันธ์ของกัญชงที่มีต่อวิถีชีวิตในมิติทางความเชื่อและพิธีกรรม

4.1) ความสัมพันธ์ของกัญชงที่ถ่ายทอดผ่านบทวรรณกรรมต่างๆ ของม้ง เช่น

- **สุภาษิตคำสอนที่กล่าวถึงกัญชง ที่บอกว่า แม่ปั่นด้าย พ่อสานเชือก แม่ฟังพ่อสอน พ่อฟังแม่สั่ง (*Naim tshuab ntuag Txiv qaiv ntxaiv Niam mloog txiv qhuab Txiv mloog niam khaiv*)** ซึ่งเป็นสุภาษิตคำสอนที่ยกเอาขั้นตอนส่วนหนึ่งของการทอผ้ากัญชงมาเปรียบเปรยเป็นคำสอนที่สอนให้กับสามีและภรรยาให้มีความร่วมมือ ช่วยกันการทำงาน เชื่อฟังกันและกันจึงจะทำให้งานสำเร็จได้ด้วยดี หากไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถนำเส้นใยมาทอเป็นผ้าได้โดยเร็ว โดยใช้เป็นคำสอนที่สอนให้คนเกิดความร่วมมือ ปรองดอง เคารพ ให้เกียรติ และเชื่อฟังซึ่งกันและกัน อย่าเป็นคนเกียจคร้านทำมาหากิน

- *บทคำสอนในพิธีงานศพ (Txiv Xaiv)* เช่น พ่อแม่ของพวกเจ้าได้สั่งเสียว่า เห็นคนอื่นปลูกกัญชง ก็ให้ปลูกกัญชง คนอื่นปั่นด้าย ก็ให้ปั่นด้าย คนอื่นเที่ยวเตร่ อย่าไปเที่ยวเตร่กับเขา คนอื่นเข้าป่าเข้าพง อย่าเข้าป่าเข้าพงตามเขาให้ขยันปลูกกัญชงไว้ พวกเจ้าจะได้เสื้อผ้าชุดสวยมาสวมใส่จะได้ไม่อายเขา (*Nej niam nej txiv hais tias Luag ua maj ces nej yuav mus nrog luag ua maj. Luag ua ntuag ces nej yuav mus nrog luag ua ntuag. Luag daj ces nej tsis txhob mus nrog luag daj. Luag hluag ces nej tsis txhob mus nrog luag hluag. Luag yoj tes tuaj rau raum hav (Tshuag). Nej rau siab ntsuj ntso mus ua ces nej yuav tau zoo ib cim tsoog maj tsoog ntuag nrog luag hnav (Npua) , ces nej li zoo xwg luag tsav. Yuav tsis tawb hluag txaj muag.*) จากตัวอย่าง

บทคำสอนที่ยกมานี้ เป็นคำสอนที่ใช้สอนลูกหลานในพิธีงานศพซึ่งเป็นคำสั่งเสียของพ่อแม่ครั้งสุดท้ายก่อนต้องจากไป ผู้ศึกษาวิจัยมีความเห็นว่านี้คือกลยุทธอันชาญฉลาดอันหนึ่งของบรรพชนม้งที่กลัวลูกหลานจะเป็นคนไม่ดี ไม่สนใจทำมาหากิน จึงนำเอามาปรับเรียบเรียงเป็นบทคำสอน เพื่อใช้สอนในพิธีงานศพ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ ถ้าสอนในช่วงที่พ่อแม่มีชีวิตอยู่จะไม่ค่อยสนใจและไม่ซาบซึ้ง แต่ถ้าสอนในช่วงงานศพจะเกิดความซาบซึ้งตรึงใจ เพราะพ่อแม่จากไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับมาอีกต่อไปจะไม่มีใครช่วยทำและหามาให้อีกแล้ว ต้องขยันหมั่นเพียรทำมาหากิน จึงจะอยู่รอดและไม่ตกทุกข์ได้ยาก

- นอกจากบทวรรณกรรมที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว ยังมีบทวรรณครรมอีกมากมายที่ยกเอากัญชงมาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนม้ง เช่น เพลงแคน เพลงพื้นบ้านของม้ง ที่มีการกล่าวเอาไว้เช่นกัน

4.2) ความสัมพันธ์ของกัญชงที่ถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม ในส่วนนี้มีการกล่าวถึงค่อนข้างจะมาก ซึ่งจะขอยกตัวอย่างสั้นๆ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัญชงและวิถีชีวิตของคนม้ง มาให้รับรู้ดังต่อไปนี้เช่น

- **รองเท้ากัญชงสำหรับคนตาย (Khau maj khau ntuag)** ผู้เฒ่า จู่พั้ง ภมรวิจิตร บ้านบวกจั่นได้เล่าว่า ม้งมีความเชื่อว่าทุกคนหลังจากที่ตายแล้ว วิญญาณจะเดินทางกลับสู่ดินแดนที่เป็นถิ่นกำเนิดของชีวิตมนุษย์และเป็นถิ่นอาศัยของบรรพชน ซึ่งเส้นทางที่ต้องเดินผ่านเต็มไปด้วยอุปสรรคมากมาย เช่นต้องเดินผ่านภูเขาที่เต็มไปด้วยหิมะอันหนาวเหน็บ มีตัวบุ้ง ตัวโตเท่าหมูเดินไปมา ถ้าใส่รองเท้ากัญชงแล้ววิญญาณผู้ตายจะสามารถเดินทางผ่านสิ่งเหล่านี้ได้อย่างสะดวกปลอดภัย เพราะเส้นใยกัญชงมีความคงทนและเหนียว ฉะนั้นเมื่อมีคนตายทุกศพจะต้องมีการสานรองเท้าที่สานมาจากเส้นใยกัญชงสวมใส่ให้ศพ จะหลีกเลี่ยงและจะนำอย่างอื่นมาใช้แทนไม่ได้เลย ไม่มีข้อยกเว้นใดๆ ทั้งสิ้น แม้ในชุมชนที่ไม่มีเส้นใยกัญชงเลยสักเส้น ต้องเดินเสาะหาจากหมู่บ้านอื่นๆ มาให้ได้แม้จะไกลเท่าไหร่ก็ตามต้องไปนำเอามาให้ได้เพื่อการนี้ ผู้ศึกษาข้อมูลเห็นว่านี่คือความสำคัญและความจำเป็นในวิถีชีวิตคนม้งที่ไม่สามารถตัดขาดจากกัญชงได้เลย นอกจากบุคคลที่หันไปนับถือศาสนาอื่นที่มิอาจเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของคนม้งได้

ผู้เฒ่า จู่พั้ง ยังเล่าอีกว่า ในการอัวเน้ง(การทรงเจ้า)รักษาคนไข้ ผู้อัวเน้งจะไปพบเห็นวิญญาณต่างๆในอีกภพหนึ่ง (เมืองผี) เช่น จะพบเห็นว่าวิญญาณของคนที่ตายไปแล้วจะสวมใส่รองเท้ากัญชงทุกดวง (คนที่ไม่ตายจะยังไม่มีใส่) ถ้าพบว่าคนที่ยังไม่ตาย(กำลังป่วย)แต่วิญญาณของเขาสวมใส่รองเท้ากัญชงแล้วต้องพยายามถอดรองเท้ากัญชงที่วิญญาณนั้นสวมใส่ออก และนำไปทิ้งให้ไกลเพื่อมิให้เขาสวมใส่ได้อีก หากสักพักยังเห็นว่าวิญญาณดวงนั้นยังสวมใส่ได้อีกก็ต้องถอดอีกให้ได้ ถ้าปฏิบัติอย่างนี้เกินกว่าสามครั้งไม่สามารถถอดรองเท้าออกจากดวงวิญญาณดวงนั้น

แล้ว แสดงว่าบุคลนั้นสุดที่จะเยียวยารักษา และมีอันเป็นไปในที่สุด แต่หากถอดรองเท้านั้นแล้ววิญญาณดวงนั้นไม่สามารถสวมใส่ได้อีก แสดงว่าสามารถที่จะรักษาให้หายได้อย่างแน่นนอน เพราะถ้าหากไม่ใส่รองเท้ากัญชงแล้ว จะไม่สามารถเดินทางผ่านเส้นทางที่ยากลำบากนั้นได้เลย

- **ผ้ากัญชงมัดแคร่ศพ (Teem kia)** ตามความเชื่อของม้งเชื่อว่า แม้ในโลกมนุษย์จะเป็นผ้าทอกัญชงธรรมดา และแคร่ศพเป็นแค่แคร่ไม้ แต่ในอีกภพหนึ่งนั้น ซึ่งเรียกว่า เมืองผี (Dab Teb) ไม้แคร่ศพนั่น จะเป็นเสมือนม้าของผู้ตายที่ใช้ในการเดินทางสู่บรรพชนของดวงวิญญาณ ผ้าทอกัญชงนั้นเป็นเสมือนเชือกมัดปากม้าชั้นดี เพื่อใช้มัดและจูงม้าในเวลาเดินทาง ผ้ามัดแคร่ไม้ชิ้นนี้เป็นอีกชิ้นหนึ่งที่สำคัญมากและขาดไม่ได้เลยในงานศพ ตามธรรมเนียมปฏิบัติแล้วลูกชายที่แต่งงานแล้วต้องมีผ้าทอกัญชงให้ผู้ตายคนละ 1 ผืน ถ้าไม่ให้แล้วญาติพี่น้องฝ่ายลูกสะใภ้ ไม่กล้ามาในงานศพ เพราะถือว่าไม่ให้เกียรติหรืออาจเป็นเพราะว่าลูกสาวและลูกเขยเป็นคนไม่เอาไหน ไม่รักพ่อแม่(พ่อผัวแม่ผัว) จึงไม่เอาผ้าทอกัญชงให้ผู้ตาย เพราะผู้ตายเป็นผู้มีพระคุณต่อเขา (ผู้ให้กำเนิด) ดังคำกล่าวของม้งที่ว่า "มีท้องฟ้าจึงมีแผ่นดิน มีดินจึงมีหิน มีไร่จึงมีหนู มีพ่อแม่จึงมีลูก"โดยธรรมเนียมแล้ว ถ้าพ่อแม่ หรือญาติฝ่ายลูกสะใภ้มาแล้วต้องบังคับลูกเขยและลูกสาว หาผ้าผืนนี้มาให้ได้ในช่วงพิธีศพ ภายในคืนสุดท้ายก่อนจะนำศพไปฝัง ซึ่งจะเป็นช่วงสวดคำสอนต่างๆให้ลูกหลานและมาร่วมเคลียร์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องด้วยกันเอง โดยคณะญาติพี่น้องของลูกสะใภ้ ญาติพี่น้องผู้ตาย ผู้อาวุโสและคณะทำงานในงานศพ

- **ชุดเสื้อผ้ากัญชงสำหรับคนตาย (Tsho tshaj sab)** เป็นเสื้อที่ทำมาจากผ้าทอกัญชงสำหรับสวมใส่ให้ศพ เพราะม้งมีความเชื่อว่าถ้าผู้ตายได้สวมใส่ชุดนี้แล้วจะเพิ่มบารมีให้ผู้ตาย เมื่อเดินทางถึงบรรพชนแล้วจะได้มีชุดดีๆ ใส่เหมือนกับเขา ทำให้ไม่ต้องอับอายขายหน้าคนอื่น ถ้าไม่มีสวมใส่แล้วจะอับอายเพราะลูกหลานไม่เอาไหน เกียจคร้านไม่รักพ่อแม่ จึงไม่เอาชุดนี้มาให้พ่อแม่ที่ตายจากไป และในโลกมนุษย์ก็เช่นกันถ้าลูกหลานไม่มีเสื้อตัวนี้ให้พ่อแม่เมื่อตายจากไปจะถูกตำหนิอย่างแรงว่าไม่รักพ่อแม่ ไม่สำนึกในบุญคุณของพ่อแม่ จากญาติพี่น้องผู้ตายและญาติพี่น้องของลูกสะใภ้

- **เชือกหรือเส้นใยกัญชง (Hlua cob tsiag)** ตามความเชื่อของม้งเชื่อว่าเมื่อมีการฆ่าสัตว์ให้กับผู้ตายหรือวิญญาณบรรพชน จะมีการนำเอาเส้นใยกัญชงขึงเชื่อมระหว่างคนตายกับสัตว์ที่จะฆ่าเพื่อให้ สัตว์ตัวนั้นไปเป็นบริวารของผู้ตาย เส้นใยกัญชงที่ใช้เปรียบเสมือนเชือกผูกมัดจูงสัตว์เลี้ยงของผู้ตายและที่ต้องใช้เส้นใยกัญชงเท่านั้นเพราะเชื่อว่าเส้นใยกัญชงเป็นเส้นใยจากธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ทำให้การเชื่อมต่อระหว่างวิญญาณของผู้ตายและวิญญาณของสัตว์สามารถที่จะติดต่อกันได้เป็นอย่างดี ทำให้วิญญาณผู้ตายสามารถที่จะจูงสัตว์เลี้ยงตัวนั้นไปเป็นบริวารของตนเองได้ ถ้าเป็นเส้นใยอย่างอื่นจะไม่สามารถเชื่อมต่อกัน และไม่สามารถใช้จูงสัตว์เลี้ยงนั้นได้

- **สะพานผีเน้ง (Choj neeb)** คือผ้ากัญชงที่นำไปขึงระหว่างหิ้งผีเน้ง (Thaj neeb) และปลายอีกข้างติดอยู่เหนือบนประตูผี (Qhov roojtag) ในโลกมนุษย์จะเห็นว่าผ้าทำสะพานนี้จะขึงระหว่างหิ้งผีเน้ง กับประตูผีเท่านั้น แต่ในอีกภพหนึ่ง (เมืองผี) ถือว่าเป็นสะพานเชื่อมระหว่างเมืองมนุษย์กับเทพผู้เป็นบิดาของหมอผีทั้งหลาย ที่เรียกว่า " ซียี " (Siv yis) หรือ " Puj tsoov neeb yawm tsoov yais" หมอผีทุกคนที่ได้รับการคัดเลือกจากผีหรือที่เรียกว่า " เน้งมัวดู๊ "หรือแปลตามตัวว่า " เน้งตาดำ " ซึ่งเน้งชนิดนี้ได้จากการคัดเลือกของเทพซียีเอง จะทำให้เป็นเองโดยธรรมชาติจะมีสะพานนี้ทุกคนเพราะผ้ากัญชงนั้นเมื่อไปอีกภพหนึ่งจะเป็นสะพานที่มีความแข็งแรงมั่นคงสามารถเดินทางผ่านไปมาอย่างสะดวก หากเป็นผ้าอย่างอื่นแล้วจะไม่แข็งแรงดังนั้นจึงใช้ผ้าทอกัญชงมาเป็นสะพานผีเน้ง

จากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่าความสำคัญ ความเกี่ยวพันและความผูกพันของคนม้งกับกัญชงนั้นไม่สามารถที่แยกออกจากกันได้ทั้งในด้านของวิถีชีวิตและจารีตประเพณีซึ่งเกี่ยวพันกันมายาวนาน

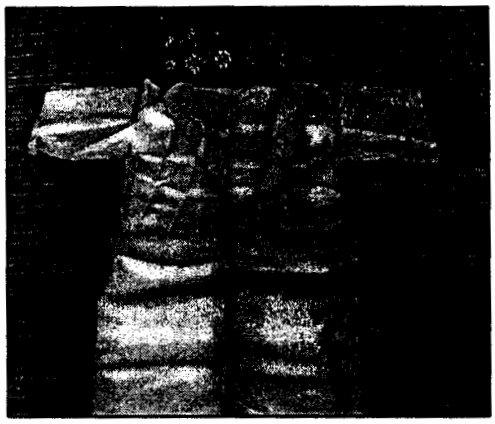

1.20 เสื้อผ้าคนตายที่ทำจากผ้ากัญชง

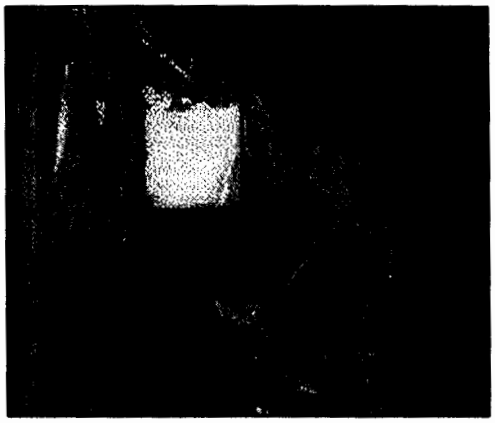

1.21 หมอยาสมุนไพรกำลังทำพิธีเซ่นผียาสมุนไพร (หิ้งบูชายาสมุนไพร)

1.22 พิธีปล่อยวิญญาณผู้ล่วงลับไปแล้ว (Tso Plis)

5. กระบวนการสืบทอดเกี่ยวกับการปลูกและทอผ้ากัญชง

5.1)วิธีการถ่ายทอดและเรียนรู้

จากการศึกษาในชุมชนพบว่าม้งมีการสืบทอดเรียนรู้การปลูกและการทอผ้ากัญชง ตลอดการใช้ประโยชน์จากต้นกัญชง 2 กระบวนการใหญ่ๆ คือ การถ่ายทอดเรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรมความเชื่อ บทวรรณกรรมต่างๆ และถ่ายทอดเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น การช่วยพ่อแม่ลอกเปลือกกัญชง นวดเส้นใยกัญชง ฯลฯ

(1)การถ่ายทอดเรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรมความเชื่อและบทวรรณกรรมต่างๆ เช่น

- **เรียนรู้ผ่านสุภาษิต** ที่กล่าวว่า **"แม่ปั่นด้าย พ่อสานเชือก แม่ฟังพ่อสอน พ่อฟังแม่สั่ง"** ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการผลิตเส้นใยกัญชง โดยที่ภรรยาเป็นผู้ปั่นด้าย สามีช่วยภรรยาในการสานเชือก (ต่อด้าย) หรือกรอเส้นใย เพื่อจะทำเป็นผ้าต่อไป

-เรียนรู้ผ่านพิธีกรรม เช่นในงานศพ จะต้องมีการเอาเปลือกกัญชงมาสานเป็นรองเท้าคนตาย ,ใช้ผูกมัดศพกับแคร่ไม้ , เอาผ้ากัญชงมาเป็นเชือกจูงม้าผู้ตาย (ผ้ามัดแคร่ศพ) หรือการนำเอามาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าคนตายสวมใส่การจะปฏิบัติตามสิ่งเหล่านี้ได้นั้น จำเป็นต้องมีผู้รู้คอยอธิบายถึงความสำคัญต่างๆซึ่งในงานศพจะเป็นโอกาสที่ดีที่จะมีการถ่ายทอดเรียนรู้ถึงการใช้ประโยชน์จากกัญชง และความหมายเบื้องหลังของการใช้ประโยชน์ในแต่ละอย่าง เพราะเมื่อมีคนเสียชีวิตในหมู่บ้าน ญาติพี่น้องทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะเข้ามาร่วมงานศพ ผู้ที่สนใจเรียนรู้ก็จะมีโอกาสในการสอบถามเรียนรู้ และการฝึกปฏิบัติจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในงานศพ

- **เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง**

เป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดที่เป็นรูปธรรมเห็นได้ชัดเจน โดยการปฏิบัติช่วยงานผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญก่อน เช่นถ้าย่า และแม่เป็นผู้รู้ ลูกหลานก็จะมาช่วยงาน ทำให้ได้เรียนรู้กระบวนการผลิตทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกพื้นที่ปลูก จนถึงกระบวนการทอเป็นผ้ากัญชง และการนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ในวิถีชีวิต หากครอบครัวไหนไม่มีการปลูกกัญชง จะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้โอกาสการเรียนรู้ของคนในครอบครัวนั้นน้อยลง

การเรียนรู้กระบวนการปลูก และทอผ้ากัญชงไม่ใช่ว่าเป็นหน้าที่เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น ผู้ชายจำเป็นต้องเรียนรู้ด้วย เพราะมีครอบครัวแล้วผู้ชายต้องช่วยงานภรรยาของตนด้วย ดังสุภาษิตคำสอนที่สะท้อนออกมาว่า "แม่ปั่นด้าย พ่อสานเชือก" และอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการทอผ้า เป็นหน้าที่ของผู้ชายที่จะต้องประกอบ ซ่อมแซมและผลิตขึ้นมาเพื่อให้ภรรยามีไว้ใช้ในการทอผ้า ถ้าไม่มีการเรียนรู้แล้วก็จะไม่สามารถประกอบอุปกรณ์ในการทอผ้ากัญชงเป็นของตนเอง ต้องอาศัยอุปกรณ์ของผู้อื่นถ้าผู้นั้นกำลังใช้อยู่จะเป็นการไม่สะดวกในการทอผ้ากัญชงของตัวเอง ทำให้การผลิตล่าช้าลง หรือไม่สามารถทำอะไรได้เลย

ในอดีตถ้ามีผู้สนใจที่จะเรียนรู้การปลูก และทอผ้ากัญชา ก็จะเริ่มจากการไปช่วยงานผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ และนำเมล็ดพันธุ์มาทดลองปลูกเพื่อฝึกปฏิบัติเองตามกระบวนการขั้นตอนทั้งหมด และสอบถามผู้รู้เมื่อไม่เข้าใจกระบวนการขั้นตอนต่างๆ โดยอาจใช้อุปกรณ์ร่วมกับผู้รู้เพื่อฝึกปฏิบัติไปสักระยะหนึ่งก่อน เมื่อสามารถที่จะปฏิบัติได้บ้างแล้ว ก็จะให้สามีประกอบอุปกรณ์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นของส่วนตัว

5.2) ปัญหาในการสืบทอด เรียนรู้การปลูกและการทอผ้ากัญชง

จากการศึกษาข้อมูลในชุมชนชาวบ้านได้สะท้อนปัญหาหลายอย่างเกี่ยวกับการสืบทอดเรียนรู้ มีทั้งปัญหาที่เกิดจากชุมชนเอง และจากปัจจัยภายนอกชุมชนเข้ามากระทบซึ่งจะขอนำเสนอกว้างๆดังนี้

(1)ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เช่นการเปลี่ยนนับถือศาสนาหรือความเชื่อแบบดั่งเดิมไปเป็นศาสนาอื่น ไม่จำเป็นต้องปลูกและใช้กัญชงก็ได้, การสูญพันธุ์ของเมล็ดในบางหมู่บ้านเนื่องจากปัญหาไม่มีพื้นที่ปลูกที่เหมาะสม เพราะมีการใช้พื้นที่ซ้ำซากเป็นเวลานานทำให้ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์หรือถูกอพยพย้ายที่ลงมาอยู่ที่ราบ , บางหมู่บ้านผู้รู้และผู้เชียวชาญลดลงเนื่องจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญได้ล้มหายตายจากเป็นจำนวนมากไม่มีคนสืบทอด, คนรุ่นใหม่เข้าสู่ระบบการศึกษาทำให้ไม่สนใจและเรียนรู้เพราะมองว่าเป็นกระบวนการที่ยุ่งยาก ล้าสมัย รวมทั้งมองไม่เห็นคุณค่า และความจำเป็นของกัญชงที่ต้องมีอยู่ เพื่อไว้ใช้งานในพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานศพ ซึ่งคนรุ่นใหม่มักมองว่ากัญชงนั้นใช้ประโยชน์ในการทำเป็นเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น และเครื่องนุ่งห่มสมัยใหม่สามารถหาซื้อจากท้องตลาดได้ง่าย รวดเร็ว สวยงามและมีให้เลือกมากกว่า ไม่ต้องยุ่งยากเหมือนกับการผลิตผ้ากัญชงที่ต้องใช้เวลายาวนาน กระบวนการผลิตก็ซับซ้อนต้องใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นอย่างมากในการผลิต, อุปกรณ์การทอผ้าที่เก็บอยู่เพื่อไว้ใช้งานก็เสื่อม และเสียเป็นจำนวนมาก เพราะผ่านการใช้งานมานาน ไม่มีการประกอบ หรือผลิตขึ้นมาใหม่มาใช้ทดแทน บางที่ไม่มีการปลูกกัญชงมาใช้ทำให้ไม่สนใจดูแลอุปกรณ์ และบางคนก็ได้จำหน่ายให้กับนักสะสมของเก่า ทำให้อุปกรณ์ในการทอผ้ากัญชงในชุมชนมีน้อย ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

(2)ปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกชุมชน ปัญหาด้านนี้เป็นปัจจัยที่ชุมชนไม่สามารถควบคุมได้ เช่น หน่วยงานราชการบางแห่งหรือสาธารณชนที่ไม่รู้จักกัญชงและกัญชา มองว่าต้นกัญชงเป็นพืชเสพติดชนิดหนึ่งเหมือนกับกัญชา ไม่ยอมรับให้ชาวบ้านได้ปลูกจึงส่งผลให้ชาวบ้านปลูกน้อยลง บางพื้นที่ปลูกแล้วแต่ถูกตัดทำลายทำให้ไม่มีเมล็ดพันธุ์มาปลูกในปีต่อๆมา, นโยบายของรัฐด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่างๆและป่าสงวน ที่มีนโยบายประกาศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ทับซ้อนกับพื้นที่การเกษตรของชาวบ้าน เป็นผลให้การเพาะปลูกพืชบนที่สูงหรือระบบการผลิตต้องเปลี่ยนแปลง กัญชงก็เช่นกันทำให้ปลูกด้วยความลำบาก

เพราะต้องปลูกหลบๆซ่อนๆกลัวทางราชการจะมาตัดทำลาย , พื้นที่ที่เพาะปลูกอยู่แล้วถูกนำไปใช้ในทำการปลูกพืชเศรษฐกิจตามนโยบายของรัฐที่เน้นเพื่อการส่งออก เช่น ปลูกไม้ดอก พืชผัก และไม้ผลแทน ทำให้ไร่ข้าว ไร่กัญชงหายไป สำหรับกัญชงที่ยังมีการปลูกในปัจจุบัน ก็ปลูกเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆเป็นหลักเท่านั้นและยังไม่เพียงพอกับความต้องการที่ต้องใช้ จึงไม่มีเพียงพอที่จะนำมาทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม ,ระบบการศึกษา และสื่อต่างๆมีอิทธิพลต่อคนรุ่นใหม่ ทำให้คนรุ่นใหม่มีแนวคิดเปลี่ยนไป จะตามกระแสของระบบสังคมใหญ่ ทำให้ความสนใจที่จะเรียนรู้และสืบทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมของตนเองน้อยลง และทำให้เกิดช่องว่าระหว่างคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่ามากขึ้น ซึ่งคนรุ่นใหม่มองว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ล้าสมัย แต่คนรุ่นเก่าให้คุณค่าขององค์ความรู้ดั้งเดิม ที่มีการสืบทอดมาหลายช่วงอายุคนแล้ว มากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่จึงทำให้เกิดความขัดแย้งของคนรุ่นใหม่และรุ่นเก่าในชุมชน

5.3) ข้อควรปฏิบัติในการปลูกและทอผ้ากัญชง

จากการศึกษาผู้อาวุโสได้เล่าว่า การปลูกกัญชงไม่มีข้อห้ามอะไรมากมาย เพียงแต่เมื่อพบเห็นไร่กัญชงแล้ว ห้ามเข้าไปในแปลงปลูกกัญชงเพราะจะทำให้ต้นกัญชงล้ม คดงอได้ง่าย ทำให้ยุ่งยากในการเก็บเกี่ยวและการขอเมล็ดกัญชงไปปลูกจะต้องให้เงินทองหรือสิ่งของเล็กน้อยตอบแทนผู้ให้เมล็ดพันธุ์เพื่อให้เป็นศิริมงคลแก่ผู้ที่จะนำไปปลูกต่อไปถ้าไม่ให้สิ่งตอบแทนก็จะนำไปปลูกไม่ดี

6. พัฒนาการที่ผ่านมาและแนวโน้มในอนาคตของกัญชง

1)พัฒนาการที่ผ่านมาของกัญชง

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารและข้อมูลของชุมชนสามารถมองเห็นพัฒนาการการผลิตของกัญชงในประเทศไทยไปในทิศทางเดียวกันกับการผลิตพืชอื่นๆบนพื้นที่สูงโดยเฉพาะระบบการปลูกฝิ่นซึ่งสมัยก่อนไม่ผิดกฎหมายแต่ต่อมาระยะหลังถือว่าเป็นพืชที่ผิดกฎหมายต้องกำจัดให้หมดสิ้นแล้วหาพืชใหม่ๆมาปลูกทดแทน กัญชงก็เช่นกัน มีลักษณะสถานการณ์ที่ผ่านมาคล้ายกับฝิ่น เพราะทางราชการไม่เข้าใจและแยกไม่ออกระหว่างต้นกัญชงกับต้นกัญชา คิดว่าต้นกัญชงที่ชาวม้งปลูกเพื่อเอาใยมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มคือกัญชา ทำให้มีผลกระทบต่อการปลูกต้นกัญชงของชาวม้ง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น2ยุคคือ ยุคก่อนปลูกพืชทดแทนฝิ่น และยุคหลังการปลูกพืชทดแทนฝิ่นจนถึงปัจจุบัน

1.1)ยุคก่อนปลูกพืชทดแทนฝิ่น ในระยะนี้จะเป็นช่วงที่หน่วยงานระหว่างประเทศยังไม่ได้เข้ามาในชุมชน การเพาะปลูกพืชบนที่สูงจะเป็นระบบดั้งเดิม พันธุ์พืชก็เป็นของพื้นบ้าน กัญชงก็เป็นพืชตัวหนึ่งที่ปลูกกันในช่วงนั้นเพื่อที่จะเอาเส้นใยมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มเช่นกระโปรง กางเกง เสื้อ และนำมาใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งได้กล่าวแล้วในข้างต้น ในช่วงระยะนี้การปลูกกัญชงสามารถ

ปลูกได้อย่างเสรีไม่มีกฎหมายมาควบคุมทำให้การใช้กัญชงยังมีอย่างแพร่หลายในชุมชนม้ง ประกอบกับการดำรงชีวิตเป็นแบบเรียบง่าย วัฒนธรรมภายนอกเข้ามาน้อย การดิ้นรนหาวัตถุที่เป็นปัจจัยภายนอกจึงไม่ใช่ของจำเป็น

1.2)ยุคปลูกพืชทดแทนฝิ่น จะเป็นช่วงที่มีหน่วยงานระหว่างประเทศเข้ามาร่วมทำงานพัฒนาบนที่สูงกับหน่วยงานราชการไทย (กรมประชาสงเคราะห์ ต.ช.ด.) ในช่วงแรกที่เข้ามาจะเป็นการมาศึกษาข้อมูลของคนบนพื้นที่สูงหรือชนเผ่า และให้การศึกษาแก่เด็ก ตอนหลังๆจึงนำพืชใหม่ๆเข้ามาส่งเสริมให้คนบนพื้นที่สูงปลูกเช่น ถั่วแดงหลวง กาแฟ มันฝรั่ง กะหล่ำปลี ฯลฯ เพื่อมาเป็นพืชทดแทนฝิ่น และหลังจากโครงการหลวงได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อมาพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา จนกระทั่งในปี พ.ศ.2528 ชาวม้งก็เลิกปลูกฝิ่นเกือบหมดทุกพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่หมู่บ้านม้งในจังหวัดเชียงใหม่เกือบจะไม่มีการปลูกฝิ่นเลย ในระยะนี้เองที่กัญชงของชาวม้งได้ถูกตัดทำหลายไปเป็นจำนวนมาก เพราะทางราชการเข้าใจว่ากัญชงที่ชาวม้งปลูกคือกัญชา ทำให้ชาวม้งกลัว ไม่กล้าปลูก เป็นผลให้การปลูกกัญชงลดจำนวนไปมาก บางหมู่บ้านไม่มีการปลูกเลย แต่ความจำเป็นในการใช้กัญชงยังมีอยู่เหมือนเดิม ฉะนั้นจึงหาทางออกโดยการซื้อกัญชงจากประเทศลาว เพราะยังมีการปลูกอยู่มาก และบางส่วนก็เป็นกัญชงจากประเทศจีน ซึ่งในระยะหลังๆนี้ก็มีการนำใยต้นสามาทอเป็นผ้า แต่คุณภาพต่ำ สีไม่ขาวเงาเหมือนผ้ากัญชงและเวลานำมาเขียนลายบาติกขี้ผึ้งจะไม่ค่อยติด ทำให้สีครามที่ย้อมซึมเข้าไปในลายบาติกที่เขียนทำให้ไม่สวยงาม

ถึงอย่างไรก็ตามแม้ในปัจจุบันจะมีการปลูกกันน้อยแต่ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมาก็เริ่มมีหน่วยงานหลายแห่งสนใจเข้ามาทำการวิจัยเกี่ยวกับกัญชงในประเทศไทยมากขึ้นและทางราชการก็เริ่มเข้าใจรู้จักแยกแยะกัญชงและกัญชาออกซึ่งเป็นผลดีให้ชาวม้งสามารถปลูกกัญชงต่อไปได้ สำหรับการปลูกกัญชงในต่างประเทศ ก็มีหลายประเทศที่ปลูกกัญชงกันมาก เช่น รัสเซีย อิตาลี ยูโกสลาเวีย ญี่ปุ่น จีน ชิลี เปรู (จันทบูรณ์ สุทธิ ,2529)

2)แนวโน้มในอนาคต

จากข้อมูลสถานการณ์ในปัจจุบันผู้ศึกษาวิจัยมีความเห็นว่าแนวโน้มในแง่การนำไปใช้เพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์จากใยกัญชงจะต้องมีมากขึ้นแน่นอน เพราะปัจจุบันนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีผลิตภัณฑ์ของตัวเองเพื่อจำหน่ายที่เรียกว่า "หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์" ซึ่งถ้าหากทางราชการยอมรับ อนุญาตให้ปลูกได้ ก็จะเป็นการนำเอาทุนทางวัฒนาธรรมมาสร้างให้เป็นรายได้ของชุมชน

ในงานเขียนของอาจารย์จันทบูรณ์ก็ได้กล่าวไว้ว่าใยกัญชงนอกจากใช้ทอผ้าแบบม้งแล้วยังสามารถทำเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆอีกมากมาย เช่น ตาข่าย (Nets) ใบเรือ (Sail cloth) ผ้าใบ (Canvas) เมล็ดกัญชงทำเป็นอาหารนกหรือสัตว์ปีกอื่นๆ น้ำมันจากเมล็ดนำมาใช้ในอุตสาหกรรมสี

และน้ำมันทาไม้และอุตสาหกรรมสบู่ด้วยและในเอกสารประกอบการประชุมของ ดร.วีระชัย ณ นคร ก็ได้กล่าวว่า เส้นใยกัญชงเป็นเส้นใยที่มีคุณภาพสูง มีความยืดหยุ่น แข็งแรง ทนทาน สามารถนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์มากกว่า 5,000 ชนิด ซึ่งปัจจุบันตลาดเส้นใยกัญชงมี 2 ทางคือนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตผ้าและกระดาษ สำหรับผ้าที่ทำจากเส้นใยกัญชงจะเย็นสบายในฤดูร้อน อบอุ่นและสบายในฤดูหนาว เส้นจะแข็งแรงกว่าผ้าฝ้าย ดูดซับความชื้นได้ดีกว่าไนลอน อบอุ่นกว่าลินิน น้ำหนักเบาสบายและยังกล่าวอีกว่าเมล็ดกัญชงมีโปรตีนที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงกว่าโปรตีนจากถั่วเหลือง สามารถนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ทดแทนถั่วเหลืองได้เช่น เต้าหู้ น้ำมันสลัด ไอศกรีม ฯลฯ

แต่ในทางกลับกันถ้ารัฐไม่สามารถแยกแยะกัญชงและกัญชาออกได้ และไม่มีนโยบายส่งเสริมการปลูกกัญชง ก็จะเป็นอุปสรรคในการนำมาใช้เพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์จากใยกัญชง และในพิธีกรรมบางอย่างของม้ง อาจจะใช้ลดลงหรือเปลี่ยนไปใช้อย่างอื่นแทนซึ่งจะไม่มีคุณค่าอะไรในทางประวัติศาสตร์และความเชื่อ ความมีจิตวิญญาณของกัญชงในวิถีชีวิตม้งก็จะหมดไป แต่ในพิธีกรรมบางอย่างเช่นพิธีงานศพที่จะต้องนำใยกัญชงมาสานเป็นรองเท้าให้ผู้ตาย คงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจต้องมีการปลูกเล็กๆน้อยๆเพื่อเก็บไว้ใช้ในพิธีกรรถ้าไม่เช่นนั้นก็จะเป็นการเนรคุณบรรพชน

ข้อน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมมีน้อยเพราะกัญชงเป็นพืชที่ต้องปลูกในพื้นที่ที่ราบเรียบหรือแอ่งเพื่อป้องกันการล้มทำให้ลำต้นกัญชงคดงอ ซึ่งจะทำให้เส้นใยมีคุณภาพต่ำและการปลูกในที่ราบหรือแอ่งเพื่อให้ต้นกัญชงเจริญเติบโตได้ดีและรวดเร็วเป็นการป้องกันไม่ให้วัชพืชเจริญเติบโตและในอนาคตถ้ามีการปลูกอย่างจริงจังอาจต้องมีการปรับพื้นที่ที่ลาดชันให้เป็นขั้นบันได ดินจะได้อุดมสมบูรณ์ หน้าดินไม่ถูกชะล้างและข้อดีอีกอย่างของกัญชงคือมีกลิ่น แมลงไม่ชอบมารบกวนจึงไม่จำเป็นที่จะต้องใช้สารเคมีมาฉีดพ่น และจากเอกสารของ ดร.วีระชัย ณ นคร ก็ได้กล่าวอีกว่า กัญชงเป็นพืชที่ไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ใช้เฉพาะปุ๋ยและน้ำ ซึ่งต่างจากฝ้ายมากที่ต้องใช้สารกำจัดศัตรูพืชที่สูง เป็นอันตรายต่อสภาพแวดล้อมและได้ปริมาณเส้นใยที่มากกว่าฝ้ายในพื้นที่ที่ปลูกเท่ากัน

7. ความแตกต่างระหว่างกัญชงและกัญชา

สำหรับความแตกต่างของกัญชงและกัญชาในขณะนี้ยังไม่ได้ชัดเจนมากนักแต่พอจะมีข้อมูลบางอย่างที่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคืออะไรส่วนชาวม้งแล้วสามารถแยกแยะได้ไม่มีปัญหาซึ่งจากข้อมูลทางวิชาการได้กล่าวว่ากัญชงและกัญชาเป็นพืชที่จัดอยู่ในวงศ์เดียวกันคือ CANNABIDACEAEและมีชื่อวิทยาศาสตร์เหมือนกันว่าCannabis Sativa Lin. และยังกล่าวอีกว่ากัญชงมีสารเคมีชื่อ Canbinoid เหมือนกับกัญชาและออกฤทธิ์เหมือนกัน คือ Tetrahydrocanabinol

(จันทบูรณ์ สุทธิ, 2529) และคำว่า "กัญชา" เป็นคำใช้เรียกทั่วไปกับพืชที่ใช้เป็นยาเสพติดและมาจากคำเรียกเดิมของภาษาอินเดีย ส่วนคำว่า"กัญชง"เป็นคำเรียกที่ใช้กับพืชที่ใช้ประโยชน์ในการผลิตเส้นใย พืชทั้งสองชนิดมีลักษณะภายนอกไม่ต่างกันมากนักจึงยากในการจำแนก แต่จากการใช้ประโยชน์มายาวนานทำให้มีการคัดเลือกสายพันธุ์ที่เหมาะสมตามความต้องการ ทำให้เห็นความแตกต่างของพืชทั้งสองชนิดนี้ชัดเจนมากขึ้น (วีระชัย ณ นคร ;2544)

ส่วนการนำเอากัญชงมาเป็นพืชเสพติดนั้น จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าในเชิงตำนาน นิยาย บทวรรณกรรม และข้อมูลทางวิชาการของนักประวัติศาสตร์ก็ไม่เห็นกล่าวถึงว่าชาวม้งนำกัญชงมาเสพเหมือนกัญชา ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงการนำกัญชงมาใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้ในพิธีกรรมเท่านั้น จากข้อมูลของอาจารย์จันทบูรณ์ สุทธิ ได้กล่าวว่าชาวม้งในจังหวัดตากและเพชรบูรณ์ที่อยู่ใกล้ๆกับที่ทำการศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดตากและภูทับเบิกจังหวัดเพชรบูรณ์ เพิ่งรู้จักต้นกัญชาครั้งแรกในปี พ.ศ. 2508 ที่มีคนนำขึ้นไปปลูกบนที่สูงและชาวม้งก็สามารถแยกความแตกต่างได้เช่นกัน

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาจากผู้รู้ในชุมชนและข้อมูลของอาจารย์จันทบูรณ์ สุทธิ ได้แยกความแตกต่างระหว่างกัญชงและกัญชาดังนี้

ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างกัญชงและกัญชา

กัญชง	กัญชา
1.ลำต้นสูง	1.ลำต้นเตี้ย
2.แตกกิ่งก้านน้อย	2.แตกกิ่งก้านมาก
3.ใบใหญ่	3.ใบเล็กแคบยาว
4.ปล้องหรือข้อยาว	4.ปล้องหรือข้อสั้น
5.เปลือกหนาเหนี่ยวลอกง่าย	5.เปลือกบางไม่เหนี่ยวลอกยาก
6.ใบสีเขียงอมเหลือง	6.ใบสีเขียวจัด
7.เส้นใยมีคุณภาพสูง	7. เส้นใยสั้นมีคุณภาพต่ำ
8.เมื่อออกดอกมียางที่ช่อมาก	8.เมื่อออกดอกมียางที่ช่อน้อย
9.ออกดอกเมื่ออายุมากกว่า 4 เดือน	9.ออกดอกเมื่ออายุประมาณ 3 เดือน
10.เมล็ดใหญ่ สีเขียว มีเมล็ดลายบ้าง	10.เมล็ดมีขนาดเล็ก สีลาย
11.ใบและกะหรี่นำมาสูบจะมีกลิ่นหอมน้อย ทำให้ผู้สูบปวดหัว จึงไม่นิยมสูบกัน	11.ใบและกะหรี่เมื่อนำมาสูบจะมีกลิ่นหอม ทำให้ผู้สูบเคลิบเคลิ้ม
12.จะปลูกให้ระยะระหว่างแถวต้นแคบเพราะ	

ต้องการเส้นใยที่มีคุณภาพ ถ้าปลูกห่างจะทำให้มีกิ่งก้าน ลอกเปลือกยาก เปลือกจะหนาเกินไป	12.จะปลูกให้ระยะระหว่างต้นแถวห่าง เพราะ ต้องการใบและกะหรี่ให้มีปริมาณมาก

8. การให้คุณค่าของกัญชง

การมองคุณค่าของกัญชงในที่นี้จะมองในทัศนะของคนม้งซึ่งจะเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตไม่ได้มองในเชิงวิชาการหรือเชิงวิทยาศาตร์ซึ่งมองได้ 2 ด้านหลักๆดังต่อไปนี้

1) การให้คุณค่าของกัญชงในเชิงสังคมและวัฒนธรรม

1.1)กัญชงจะเป็นตัวเชื่อมหรืออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพหรือวิญญาณหรือผีได้อย่างดี ซึ่งจะเห็นได้จากความเชื่อที่ว่าถ้าเอาใยกัญชงมาสานเป็นรองเท้าให้ผู้ตายจะได้เดินทางไปหาบรรพบุรุษได้และอีกหลายอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วขั้นต้นเป็นการอธิบายสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติที่เราต้องให้ความเคารพนับถือและยำเกรง

1.2)กัญชงเป็นตัวหล่อหลอมให้คนเป็นคนดี ขยันหมันเพียร อดทน ใจเย็น ซึ่งจะเห็นได้จากบทคำสอนในพิธีงานศพที่สั่งสอนให้ลูกหลานเป็นคนดี ขยันหมันเพียรในการทำมาหากิน อย่าเป็นคนเกียจคร้าน จะได้มีเสื้อผ้ากัญชงมาสวมใส่ และในพิธีงานศพอีกช่วงหนึ่งที่ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายจะสอบถามถึงเสื้อผ้าที่ลูกหลานให้กับคนตายโดยเฉพาะคนที่มีครอบครัวแล้ว จะต้องมีผ้ากัญชงที่เป็นเสื้อหรือผ้าผืนยาวมามัดแคร่ศพ ถ้าไม่มีก็จำเป็นต้องไปหามาให้ได้ ไม่เช่นนั้นจะถือว่าเป็นลูกหลานที่ไม่รู้จักบุญคุณพ่อแม่ ซึ่งก็เป็นกลวิธีอันหนึ่งที่ชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่สร้างให้ลูกหลานต้องขยันหมันเพียรทำมาหากินจึงจะมีเงินทองหรือเสื้อผ้ากัญชงมาให้พ่อแม่สวมใส่ ถ้าไม่ทำเช่นนี้ลูกหลานก็ไม่รู้จักบุญคุณ ไม่สนใจทำมาหากินเป็นคนดีกับเขาไม่ได้ หรือถ้ามองจากกระบวนการปลูกจนถึงทอเป็นผ้ากัญชงต้องใช้เวลานานและความอดทนสูงกว่าจะได้ผ้าหนึ่งผืนมาซึ่งลูกหลานที่ผ่านกระบวนอันนี้มาจะถูกหล่อหลอมเป็นคนใจเย็น อดทน หนักแน่น รอบคอบ ถ้าไม่เช่นนั้นจะได้ผ้าที่ไม่มีคุณภาพ

1.3) การปลูกและทอผ้ากัญชงถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหรือทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอันหนึ่งที่บรรพชนได้สืบทอดกันมาให้ลูกหลานและอาจถือได้ว่าการปลูกและใช้กัญชงเป็นสัญญลักษณ์อันหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นม้งได้อย่างดี

2)คุณค่ากัญชงในเชิงเศรษฐกิจและรายได้

การให้คุณค่าในเชิงเศรษฐกิจและรายได้มิใช่มองเพียงการตีค่าเป็นตัวเงินเท่านั้น อาจต้องมองถึงคุณค่าของผ้ากัญชง เพราะกว่าจะได้ผ้าหนึ่งผืนต้องใช้เวลานานพอสมควร ในสังคมม้งนั้นถ้าครอบครัวใดมีใยกัญชงหรือผ้ากัญชงมาใช้ไม่ว่าในชีวิตประจำวันหรือในพิธีกรรมถือว่าครอบ

ครัวนั้นมีความพร้อมและมีความมั่นคงในฐานะพอสมควรซึ่งบ่งบอกถึงฐานะทางสังคมว่าเป็นอย่างไร แม้ในปัจจุบันบางครอบครัวจะไม่ปลูกเลยแต่ต้องหาซื้อเก็บไว้เมื่อถึงคราวจำเป็นจะได้นำมาใช้ได้ทันที ถ้าครอบครัวไหนไม่มีหรือไม่ได้เตรียมเก็บไว้ เมื่อถึงคราวจำเป็นแล้วค่อยหาทั่วหมู่บ้านแสดงว่าครอบครัวนั้นไม่มีความพร้อม ฐานะไม่มั่นคง จึงไม่สามารถเตรียมสิ่งเหล่านี้ได้ แม้จะเป็นสิ่งอันน้อยนิดก็ตาม หรือถ้ามองในรูปของตัวเงิน ผ้ากัญชงหรือผลิตภัณฑ์จากกัญชงก็มีราคาสูงพอสมควรเช่น กระโปรงม้งเขียวตัวหนึ่งราคาประมาณ 1,000-3,000 บาทและในปัจจุบันชุมชนม้งหลายแห่งเช่น บ้านม้งดอยปุย บ้านป่ากลาง บ้านดอดยาว ก็แปรรูปผ้ากัญชงเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆที่ใช้ทั่วไป เช่น กระเป๋า ปลอกหมอน ราคาค่อนข้างสูงและคาดว่าถ้ามีการส่งเสริมอย่างจริงจังผลิตภัณฑ์จากใยกัญชงก็จะเป็นสินค้าตัวหนึ่งที่ออกสู่ตลาด หรือถ้าหมู่บ้านม้งสักแห่งหนึ่งมีการปลูกและทำผลิตภัณฑ์จากใยกัญชงอย่างจริงจัง ก็อาจเป็นจุดขายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เช่นกัน

1.23 ทีมนักวิจัยชุมชนและผู้รู้

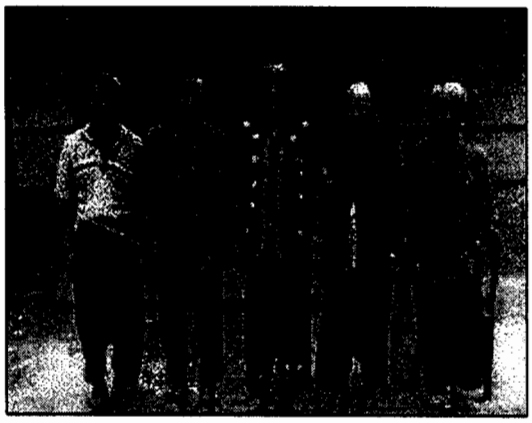

1.24 ทีมผู้รู้ผู้ชายที่ให้ข้อมูล

1.25 นักวิจัยชุมชนกำลังเก็บข้อมูลจากผู้รู้สตรี

1.26 พิธีเลี้ยงฉลองการแต่งงาน

1.27 การตีเหล็กของผู้เฒ่าม้ง

เผ่าลาหู่ การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านต้นผึ้ง

ก. วัตถุประสงค์การวิจัย

1) ศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านต้นผึ้งในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

2) ศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านต้นผึ้งนำสู่ทางเลือกกิจกรรม และแผนการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

3) เป็นเวทีการเรียนรู้ร่วมของคนในชุมชนทุกระดับ และทำแผนเชิงปฏิบัติในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

ข. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

1. พื้นที่ศึกษาวิจัย อยู่ในพื้นที่ดำเนินงานของสมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขา คือบ้านต้นผึ้ง หมู่ 12 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย ประกอบไปด้วยข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน สภาพภูมิประเทศและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน การคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นและภายนอก สภาพบ้านเรือนการตั้งถิ่นฐาน ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพชุมชน สภาพหมู่บ้าน การปรับตัวของหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แผนที่ทางสังคม ลักษณะโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคของชุมชน

ค. วิธีการดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร บุคคล และคณะบุคคล
2. เลือกชุมชนเป้าหมาย
3. การสร้างบรรยากาศการยอมรับของชุมชน
4. ระบุปัญหาและแก้ไขปัญหาอย่างมีศักยภาพ
5. การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในสนาม
6. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
7. วางแผนเพื่อปฏิบัติ
8. การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการวิจัย
9. การรวบรวมข้อมูล
10. การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล
11. การประเมินผล ผลสะท้อนและการส่งผลกลับ
12. การเขียนรายงานวิจัย

ง. ผลการศึกษาวิจัย

1. ประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวในชุมชน

การท่องเที่ยวเข้าสู่หมู่บ้านต้นผึ้งเมื่อปีพ.ศ.2533 คะแซยาดอ จะโจสี เล่าว่า "นักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาตั้งแต่ปีค.ศ.1990 ตอนนั้นหมู่บ้านเรามีเศรษฐกิจที่ดีมากคือ การปลูกถั่วเหลืองขาย รอบ ๆ บ้านของเรามีแต่ไร่ถั่วเหลือง วันหนึ่งมีเรือมาจอดใต้หมู่บ้าน 1 ลำ เป็นฝรั่งคู่หนึ่ง มาดูพวกเราทำไร่ พูดเยอะแยะ แต่เราไม่เข้าใจ คนขับเรือก็ไม่เข้าใจภาษาฝรั่ง พูดกันไม่รู้เรื่อง ฝรั่งก็เดินดูที่บ้าน ดูทุกห้อง ดูตั้งแต่ห้องครัวไปจนถึงห้องนอน พวกเราก็ไม่รู้ว่าฝรั่งดูทำไม ก่อนที่เขาจะกลับเขาให้เงิน 200 บาทกับบ้านที่เขาเข้าไปดู พวกเราก็คุยกันว่าฝรั่งพวกนี้มาทำอะไร พออีกวันหนึ่งมีฝรั่งมาอีกหลายคน คงจะประมาณ 7-8 คน ทีนี้มีผู้ชายไทยนำมา 1 คนสงสัยคงจะเป็นจะไก้ (ไกด์) แต่พวกเราก็พูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ ก็คุยกันไม่รู้เรื่องอีกเหมือนกัน และการมาครั้งนี้ของฝรั่ง เขาขอถุงย่ามลาหู่เก่า ๆ ไป 2 ใบ และเอาเงินให้ใบละ 200 บาท และเขาก็ให้เงินกับบ้านที่เขาเข้าไปดู บางบ้านก็ได้ 20 บาท บางบ้านก็ได้ 100 บาท บางบ้านก็ไม่ได้เลย" นายจะทอ อะนะ อดีตคะแซบ้านต้นผึ้งเสริม "บางคนให้ขนมเด็ก ๆ เวลาเขาขอถ่ายรูปให้แชมพูและสบู่ด้วย " คะแซยาดอ จะโจสี เล่าต่อ" มาวันหนึ่งในปี 1991 มีพ่อเลี้ยงคนหนึ่งมาและบอกว่าบ้านนี้มีฝรั่งมาเยอะ ให้ผู้หญิงทำของขาย (หัตถกรรม) ช่วงแรก ๆ ผู้หญิงก็ยังไม่ทำ ยังไม่สนใจทำหัตถกรรม คะแซยาดอก็เลยไปซื้อผ้าทอลาหู่จากบ้านผาใต้เก่ามาไว้หน้าบ้าน พอฝรั่งมา ฝรั่งก็ขอซื้อไปราคาผืนละ 350 บาท ซึ่งเป็นราคาที่ได้กำไรมาก ก็ไปซื้อมาแค่ 120 บาท" นางนาคาโจ จะโจสี ภรรยาของคะแซเสริมว่า "บางผืนได้แค่ 250 บาทเอง ต่อมามีฝรั่งมาเที่ยวมากขึ้น แต่ละครอบครัวก็อยากจะหารายได้พิเศษจากการขายของเก่า เช่น เสื้อผ้าลายปักลาหู่เก่า ๆ, ถุงย่ามเก่า ๆ พอมาปี ค.ศ. 1994 เริ่มมีครอบครัวที่ทอผ้าขาย"

การขายของบ้านต้นผึ้ง เริ่มขายของให้กับนักท่องเที่ยว มาเป็นระยะเวลา 10 กว่าปีแล้ว เริ่มแรกมีคนขายเพียง 3 ครัวเรือน ซึ่ง 3 ครัวเรือนนั้นรับหัตถกรรมจากบ้านใกล้เคียงมาขาย ปัจจุบันมีเพียง 1 ครัวเรือนเท่านั้นที่ไม่ขายของ สาเหตุที่ไม่ขายของเพราะว่าไม่มีคนสร้างที่ขายของให้ เพราะเป็นแม่ม่ายไม่มีผู้ชาย แหล่งที่มาของ ของที่ขาย ส่วนใหญ่จากการผลิตเองของผู้หญิงในครัวเรือน นางนาลอ อะนะ เล่าว่า "การทอผ้าสำหรับการทำกระเป๋าเล็ก ๆ ได้วันละ 2 ลูก ขายลูกละ 50 บาท บางวันได้ขายบ้าง บางวันก็ไม่ได้ขาย ส่วนผ้าทอรับมาจากบ้านผาใต้ใหม่และผาใต้เก่า ซื้อมาผืนละ 100 บาท และมาเรียกราคาเอง ถ้าไม่ได้จริง ๆ ก็ขาย 100 บาท เจ้าของผ้าจะให้ 10 บาท ถุงย่ามขาย 300 บาท

ปี ค.ศ. 1996 มีบริษัทมาสร้างรีสอร์ทติดกับหมู่บ้าน และให้คะแซยาดอ จะโจสี เป็นผู้ดูแล ได้เงินเดือน เดือนละ 1,000 บาท คะแซยาดอ จะโจสี บอกว่า "ผมเพิ่งรู้บริษัทนี้เอาชื่อของผมไปขาย

มีฝรั่งหลายคนบอกว่า รีสอร์ทนี้เป็นของคะแซยาดอใช่ไหม? เอาหัวเราไปขายแต่เราไม่รู้เลย" เวลานักท่องเที่ยวมาพักในรีสอร์ท เจ้าของรีสอร์ทจะให้ชาวบ้านไปแสดงให้นักท่องเที่ยวดู นักท่องเที่ยวก็จะบริจาคให้กับชาวบ้าน บางวันได้คนละ 40 บาท บางวันก็ 50 บาท บางทีเคยได้ถึง 100 บาทก็มี นางนาดาโจ จะโจสี ภรรยาของคะแซยาดอบอกว่า "เวลานักท่องเที่ยวมาเราจะได้ไปแสดงให้นักท่องเที่ยวดู การแสดงส่วนใหญ่จะเป็นการเต้นรำของลาหู่ ซึ่งการเต้นรำนี้ลาหู่ที่เป็นคริสต์เตียนจะเต้นรำเฉพาะตอนกินวอปีใหม่เท่านั้น ไม่เหมือนกับลาหู่ญี บ้านป่าโหล ยาโหล เขาจะมีการเต้นรำทุกวันศีล แต่พวกเราที่นี่เต้นเกือบทุกวัน" นักวิจัยถามว่า "แล้วมันไม่ผิดประเพณีหรือ?" แม่เฒ่านางนามี จะฟะ ผู้หญิงที่มีอายุมากที่สุดในหมู่บ้านตอบว่า "จริง ๆ แล้วการเต้นรำจะเต้นเฉพาะตอนปีใหม่ เพราะว่าการเต้นรำจะมีความหมาย ท่าแต่ละอย่างซึ่งบางท่าบอกว่าเต้นรำเพื่อที่จะให้ผลผลิตดี บางท่าเต้นรำบอกว่าจะให้สุขภาพดี บางท่าเป็นการแสดงถึงความเคารพและขอบคุณต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (เคาะ แส่ พ้า) แต่สมัยนี้ก็ไม่ให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้แล้ว" พ่อเฒ่าจะที จะฟะ สามีของแม่เฒ่านามี จะฟะ ซึ่งตอนนี้มีอาการป่วยหนักและนอนอยู่เล่าอย่างเศร้าใจว่า "ลูกหลานในปัจจุบันนี้ไม่รู้ความหมายของการเต้นรำ ความหมายของเสียงดนตรี ซึ่งดนตรีแต่ละทำนอง ท่าเต้นแต่ละท่ามีความหมายแตกต่างกันไป ผมสังเกตดูมาแล้วหลายปี คือ บ้านต้นผึ้ง ผาใต้ใหม่ ผาใต้เก่า สามเส้า ห้วยคอกหมู แม่เมืองน้อย ห้วยหลวง วังดิน ไม่มีคนไหนที่ให้ความสำคัญกับเสียงดนตรีและท่าเต้นอีกแล้ว ลูกหลานในหมู่บ้านนี้เลยสามารถที่จะแสดงได้ทุกวัน โดยไม่ได้นึกถึงความหมาย" นักวิจัยถามว่า "แล้วมันไม่ดีเหรอที่ลูกหลานจะได้เรียนรู้ทุกวัน ๆ" พ่อเฒ่าจะทีบอกว่า "มันจะดีได้อย่างไร เพราะว่ามันไม่รู้จักความหมาย รู้จักแต่ท่าเต้น และท่าเต้นเขาก็ไปดัดแปลงไปหมดแล้ว แล้วท่าใหม่นี้ก็ไม่มีใครรู้ความหมาย เขาทำเพื่อให้ฝรั่งชอบใจ ฝรั่งจะได้ให้เงินเยอะ ๆ"

การจัดสรรรายได้ที่ได้จากการแสดงในรีสอร์ท เมื่อได้เงินมาคนที่ไปแสดงทุกคนก็จะแบ่งกันโดยการเฉลี่ยรายหัว นักวิจัยถามว่านายสีโหม่ จะลอ แล้วไม่เก็บเงินส่วนหนึ่งสำหรับเงินกองกลางของหมู่บ้านหรือ? นายสีโหม่ตอบว่า "ไม่เก็บ ใครไปก็ได้เงิน ใครไม่ไปก็ไม่ได้เงิน ถ้าเก็บไว้คนที่ไม่ไปก็จะมีส่วน เพราะว่าถ้าเก็บไว้เป็นเงินของหมู่บ้านแล้ว ทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านก็สามารถที่จะได้ประโยชน์จากเงินนี้ ถ้าคนที่ไม่ไปก็ไม่ควรจะได้เงินจากส่วนนี้"

ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่มาในบ้านต้นผึ้ง ส่วนใหญ่มากับบริษัททัวร์ และมีไกด์พามา จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเฉลี่ยเมื่อเดือนมิถุนายน นักท่องเที่ยวเข้ามาทั้งหมด 500 กว่าคน นักท่องเที่ยวบางคนเข้ามาแล้วซื้อของกลับไปเป็นที่ระลึก บางคนมาเพื่อที่จะดูสภาพหมู่บ้าน ลักษณะการเที่ยวในหมู่บ้านไกด์จะเป็นคนพามา และพาไปตามบ้านต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะไปที่บ้านของผู้นำหมู่บ้าน คือบ้านของคะแซยาดอ จะโจสี ถามชาวบ้านว่าทำไมไปบ้านคะแซยาดอมากกว่าบ้านอื่น คะแซยาดอบอกว่า "บ้านอยู่ใกล้กับที่จอดเรือ และไกด์รู้จักคะแซยาดอดีเลยพาที่บ้านคะแซมากกว่า"

มีผู้หญิงคนหนึ่งบอกว่า "บางทีฝรั่งก็เดินไปดูบ้านอื่น ๆ เหมือนกัน เพราะว่าหน้าบ้านของแต่ละบ้านจะมีกระท่อมเล็ก ๆ สำหรับวางหัตถกรรมเป็นร้านขายของเล็ก ๆ นักท่องเที่ยวก็อยากไปดูร้านอื่นเขาก็เดินไป บางทีไกด์ก็พาไป หลังจากนักท่องเที่ยวดูบ้านเสร็จแล้วบางทีจะให้เงิน 20 บาท ให้ขนมเด็ก ๆ ให้แชมพู ให้ยาสีฟัน ให้สบู่ (นักวิจัยขอดูแชมพู ยาสีฟัน และสบู่ ก็เป็นแชมพู ,ยาสีฟันและสบู่จากโรงแรมต่าง ๆ ที่เขาไปพักค้างคืนมา เห็นได้จากบนขวดมีชื่อของโรงแรมด้วย)

2. บทบาทหน้าที่ของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

บทบาทหน้าที่ของคนในแต่ละครอบครัวต่อกระบวนการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน หลังจากที่ว่างหรือหยุดพักจากการทำไร่ ทำนา ผู้ชายจะมีหน้าที่อยู่ในบ้าน ต้อนรับนักท่องเที่ยวโดยการดื่มน้ำชา พูดคุยกัน ซึ่งจะใช้ชีวิตธรรมดา ๆ ถามว่าทำไมต้องอยู่บ้านใช้ชีวิตธรรมดาๆ เขาตอบว่า เพราะว่าฝรั่งชอบมาดู บ้านไหนที่มีคนอยู่บ้าน ฝรั่งก็จะไปดูคนที่อยู่ในบ้านก็จะพาไปดูส่วนต่าง ๆ ของบ้าน บางทีไกด์ก็ถามถึงอุปกรณ์การทำไร่ ทำนา อุปกรณ์การดักสัตว์ที่เก็บไว้ในบ้าน ว่าทำอะไร ผู้ชายก็จะอธิบายให้ฟังได้ถึงประโยชน์และวิธีการใช้ ส่วนผู้หญิงจะอยู่ในซุ้มขายของพร้อมกับการทอผ้า หรือเย็บผ้า และขายของ ผู้หญิงบางคนสามารถพูดภาษาอังกฤษได้นิด ๆ หน่อย ๆ ก็ขายของได้มาก บางวันถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามามาก อาจจะได้เงินเป็นถึงพันก็มี ส่วนเด็ก ๆ จะรอฝรั่งเวลาฝรั่งมาก็จะไปขอขนม ขอเงิน เด็กเล็ก ๆ สามารถพูดภาษาอังกฤษได้บางคำ เช่น วันบาท เป็นต้น หมู่บ้านนี้มีเด็กทั้งหมด 47 คน (ซึ่งมีอัตราส่วน 44.34% ของจำนวนประชากรในชุมชน) เด็กเหล่านี้ออกไปเรียนหนังสือเพียงแค่ 11 คน เด็กบางคนอายุยังน้อยอยู่ก็แต่งงานไปแล้ว เห็นได้ว่ายังมีเด็กประมาณ 36 คนที่อยู่ในหมู่บ้านและไม่ไปเรียนหนังสือ นักวิจัยถามนางนาโบสี จะฟะว่า "แล้วเด็ก ๆ พวกนี้ไม่ไปโรงเรียนหรือ?

ข้อมูลเด็กที่อยู่ในชุมชน/ออกไปเรียน	จำนวน (คน)
เด็กที่ออกไปเรียนหนังสือ	11
เด็กที่ยังไม่เรียนหนังสือ*	16
เด็กที่ออกจากการเรียนกลางคัน	20
รวม	47

หมายเหตุ *ระหว่างอายุของเด็กที่ไม่เรียนหนังสือคือ 1-9 ปี

จากตารางนี้เราจะเห็นว่าเด็กที่ออกมาอยู่ที่บ้านซึ่งพ่อแม่บอกว่าสาเหตุที่ไม่ไปโรงเรียนเพราะว่า โรงเรียนอยู่ไกลจากบ้าน ลำบากในการเดินทางไปโรงเรียน บางทีพาเด็กไปส่งที่โรงเรียน

เด็กก็หนีกลับมาอยู่บ้านอีก ลักษณะของการไปเรียนหนังสือของเด็กในหมู่บ้านนี้คือบางคนให้ไปอยู่กับญาติพี่น้องที่หมู่บ้านผาใต้เก่าเพราะมีโรงเรียนอยู่ที่หมู่บ้านนี้ การที่เด็กเล็ก ๆ ไปอยู่กับญาติพี่น้องไม่มีคนดูแลเด็กอย่างเต็มที่ ทำให้เด็กไม่อยากไปโรงเรียน บางคนก็บอกว่าที่โรงเรียนมีหอพักด้วย การที่จะให้เด็กเล็ก ๆ ไปอยู่ในหอพัก ซึ่งคนดูแลคือคณะอาจารย์ ซึ่งมีภาระในการสอนอยู่แล้วก็ไม่สามารถดูแลได้เต็มที่ เด็กบางคนก็ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ทำให้พ่อแม่ไม่อยากให้ลูกไปอยู่ในหอพักอีก บางคนกลับมาช่วยพ่อแม่ทำงานที่บ้าน เช่น เด็กผู้หญิงกลับมาช่วยแม่ทอผ้า ขายของ แต่ยังมีเด็กอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ไปโรงเรียนและอยู่ในหมู่บ้าน เวลาฝรั่งมาก็จะขอเงิน ขอขนม ทำให้เด็กไม่อยากไปโรงเรียน เพราะว่าที่โรงเรียนไม่มีขนมให้กิน ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ไม่ได้เที่ยว

3. ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงบวก

3.1) ด้านสังคมและวัฒนธรรมเชิงบวก

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนในชุมชนบ้านต้นผึ้ง ส่วนใหญ่เกี่ยวดองกันเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด บางครอบครัวอาจจะเป็นญาติกันทางสามี บางครอบครัวอาจจะเป็นญาติกันทางภรรยา หรือปู่ย่าตายาย ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจะมีอยู่ 2 ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่งคือควาสัมพันธ์ทางอำนาจ ผู้นำที่ถูกแต่งตั้งคือคะแซยาดอ จะโจสี การเป็นผู้นำจะมาจากเครือญาติก่อน ซึ่งเมื่อก่อนนั้นคะแซคนก่อนคือนายจะทอ อะนะ เป็นคู่เขยกันกับนายยาดอ จะโจสี เพราะฉะนั้นการได้มาของคะแซก็ได้มาจากญาติพี่น้องที่สนิทกัน ซึ่งในสายนี้ก็มี 11 หลังคาเรือน ที่เป็นญาติพี่น้องกัน แต่อีกลักษณะหนึ่งของการมีอำนาจคือเจ้าของที่ดิน ในชุมชนนี้ผู้มีที่ดินมากที่สุดคือตระกูลจะลอ และจะอื่อ ซึ่งที่ดินในหมู่บ้าน 50% เป็นของตระกูลนี้ 30% เป็นของตระกูลของ อาจารย์เจริญ ธรรมบัณฑิต และอีก 20% เป็นของคนในชุมชนคนละนิดคนละหน่อย ชาวบ้านบางคนไม่มีที่ดิน ที่อยู่อาศัยเป็นของตัวเอง อาศัยอยู่ในที่ดินของตระกูลจะลอ และอาจารย์เจริญ ธรรมบัณฑิต ซึ่งเราจะเห็นได้จากอำนาจของเจ้าของที่ดิน ถ้าไม่พอใจก็จะไม่ให้อยู่ในที่ดินของเขา ทรัพยากรที่คนสร้างของชุมชน เช่น โบสถ์ อยู่ในที่ดินของคนตระกูลจะลอ

ลักษณะที่สอง มีความสัมพันธ์กันโดยลักษณะของผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ คนในชุมชนบ้านต้นผึ้งหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชน มีเวลาในการเสวนาพูดคุยปัญหากันมากขึ้น ช่วงที่นักท่องเที่ยวไม่มาเขาจะคุยกันสนุกสนานกัน เล่าเรื่องสนุกสนานต่าง ๆ นานา คนในชุมชนนี้มีพ่อเฒ่าแม่เฒ่าคู่หนึ่ง เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอาวุโสที่สุดในหมู่บ้านนี้ สามารถเล่าเรื่องวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ของชุมชนและประวัติศาสตร์ของการย้ายถิ่นของเขามาให้ลูกหลานฟังเป็นระยะๆ ซึ่งผู้เฒ่าคนนี้เป็นผู้รู้ด้านวัฒนธรรมด้านการตีเหล็ก “จ้า หลี” ในหมู่บ้านนี้ บ้านนี้จะมีคนอยู่ตลอดเวลา เพราะว่าบ้านนี้จะตีเหล็ก ตีมีด ตีอุปกรณ์ในการทำมาหากิน ฉะนั้นเด็กหนุ่ม ๆ จะมาช่วยผู้เฒ่าในการดึง “หย่อ โก่”

เพื่อเป่าให้ไฟลุก ในช่วงนั้นผู้เฒ่าก็จะสอนวิธีการทำมาหากิน สอนวิธีการใช้มีด ซึ่งพ่อเฒ่าบอกว่ามีดแต่ละชนิดการใช้ประโยชน์จะต่างกัน มีดบางชนิดไม่สามารถไปใช้กับอีกชนิดหนึ่งได้ นักวิจัยถามว่าทำไม? คิดว่ามีดทุกอย่างก็สามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกอย่าง พ่อเฒ่าบอกว่าไม่ได้ เพราะว่ามีดบางอย่างมันจะเหมาะกับงานอีกอย่างหนึ่ง เวลาไปใช้แล้วอาจจะผิด ผู้วิจัยถามว่าผิดอะไร? พ่อเฒ่าบอกว่าผิด "อ่อ หิ" (ผิดจารีต) และพ่อเฒ่านี้ก็เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี ประกอบพิธีกรรม และท่าเต้นรำต่าง ๆ และยังรู้ด้านบทเพลง บทกลอน ดั้งเดิมของลาหู่อีกด้วย ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ การปกครอง นายยาอื่อ จะอื่อ เป็นผู้เชี่ยวชาญในการทำปืนแก๊ป ซึ่งในบ้านนี้ก็จะมีพวกผู้ชายไปอยู่ไปคุยกันถึงการล่าสัตว์ต่าง ๆ การใช้ปืน เทคนิคการยิงปืน ซึ่งทั้งสองคนคือพ่อเฒ่าจะที กับนายยาอื่อ เป็นลูกเขยพ่อตากัน เราจะเห็นว่ากลุ่มผู้ชายในชุมชน หลังจากว่างงานในไร่นา แล้วจะมาพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหากันในการเรียนรู้จากทั้งสองคน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงในชุมชน หลังจากที่มีการท่องเที่ยวในหมู่บ้านเกิดขึ้น กลุ่มผู้หญิงจะมีความสัมพันธ์กันโดยผ่านทางหัตถกรรมคือเรียนรู้วิธีการทำหัตถกรรมจากผู้รู้ ซึ่งในหมู่บ้านนี้ ในปัจจุบันทุกครัวเรือนจะมีคนทำหัตถกรรมได้ยกเว้นบ้านเดียวที่ไม่ทำหัตถกรรม เพราะไม่มีที่ขาย ความสัมพันธ์กันของกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ ในช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยว เขาก็จะมีการเรียนรู้การทำหัตถกรรมของแต่ละคน พูดคุยกันสนุกสนาน นักวิจัยถามนางนาโบ จะฟะว่าคุยอะไรกันบ้าง? ผู้หญิงตอบว่าคุยเรื่องผัวเมีย คุยเรื่องสนุกสนานเฮฮาตลกขบขันและมีเรื่องที่ขาดไม่ได้คือเล่าเรื่องเจี๊ย แม่เฒ่านามีบอกว่า "เมื่อก่อนตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของลาหู่ที่มีอาชีพหลักเป็นอาชีพเกษตรกรรม ต่างคนต่างไปทำไร่ ไม่มีเวลามาคุยเรื่องพวกนี้ มาเจอกันก็จะถามกันถึงทางที่จะทำมาหากิน และรู้สึกว่าเรื่องลามกเป็นเรื่องน่าอายสำหรับผู้หญิงที่คุยกัน แต่คนสมัยนี้รวมทั้งลูกสะใภ้ของเรา ก็พูดเรื่องนี้ได้อย่างสบายใจและมีความสุข บางครั้งต่อหน้าเราก็ยังคุยได้ สงสัยคงจะเปลี่ยนยุคสมัยไปแล้ว"

3.2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากคนภายนอก

(1)รีสอร์ททำให้คนชุมชนมีรายได้จากการแสดงวัฒนธรรมจัดให้นักท่องเที่ยวดู

(2)นักท่องเที่ยว รายได้ส่วนใหญ่ของอาชีพนอกภาคเกษตรของชุมชนได้จากนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมในหมู่บ้านและซื้อหัตถกรรมของคนในชุมชน

(3)บริษัทเป็นผู้นำนักท่องเที่ยวมาในหมู่บ้าน ฉะนั้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มาจากภายนอกมีผลต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งเราจะเห็นได้จากนายโยฮัน จะอื่อ บอกว่าช่วงนี้ไม่มีฝรั่งเลย ไม่รู้มีปัญหาต่างประเทศหรือเปล่า? ผู้วิจัยถามว่า ไม่มีฝรั่งแล้วจะมีผลอะไรกับพวกเรา? โยฮันบอกว่า "ฝรั่งเป็นผู้ชุบเลี้ยงชีวิตเรา ถ้าไม่มีฝรั่งเราก็ไม่มีอาหารกิน"

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบวก

ในหมู่บ้านนี้ไม่มีการขยายพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมมาเป็นเวลา 5-6 ปีแล้ว เนื่องจากผู้หญิงต้องมาทำหัตถกรรม ไม่ค่อยมีเวลาไปทำไร่ ทำสวนมาก ส่วนผู้ชายทำคนเดียว พื้นที่เก่าก็จะทำไม่ไหวแล้ว ฉะนั้นถ้าเราจะดูพื้นที่ไร่เหล่าเริ่มมีต้นไม้ใหญ่ขึ้น มีเวลาที่จะไปดูแลป่าชุมชนของหมู่บ้านได้มากกว่าเมื่อก่อน เพราะผู้ชายจะมีเวลาในการวางแผน จัดการ ป่าไม้ที่ดินมากขึ้น เพราะว่าเขาคิดว่าการที่นักท่องเที่ยวมา นักท่องเที่ยวคงอยากจะดูหมู่บ้านที่เป็นธรรมชาติ ก็เลยต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ ซึ่งเราจะเห็นได้จากการมีพื้นที่ป่าชุมชน 500 ไร่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ 1500 ไร่ ที่ใหญ่กว่าเก่า อีกทั้งคนในชุมชนนี้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย บ้านเรือนสร้างด้วยไม้ไผ่และหญ้าคา ซึ่งเป็นวัสดุที่ทดแทนขึ้นมาใหม่ได้ ฉะนั้นการทำลายทรัพยากรไม้นั้นไม่ค่อยมี และในหมู่บ้านนี้มีการเลี้ยงสัตว์จำนวนมาก ต้องรักษาพื้นที่อาหารสัตว์ไว้ จึงไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

5. ด้านเศรษฐกิจเชิงบวก

จากการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนทำให้เศรษฐกิจชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งแต่เดิมรายได้จากการเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การเลี้ยงสัตว์ การปลูกถั่วเหลือง และจากการขายข้าว มาปัจจุบันรายได้เปลี่ยนจากการปลูกถั่วเหลืองมาเป็นการขายหัตถกรรมเป็นหลัก กรณีนางนาจ่อย ยาป่า บอกว่า มีรายได้บางวันได้ประมาณ 100-150 บาท บางวันได้ 500 บาท บางวันไม่ได้เลยก็มี ซึ่งเฉลี่ยแล้วเดือนหนึ่งจะมีรายได้จากการขายของการที่นักท่องเที่ยวมาดูบ้าน และจากการที่เด็ก ๆ ได้รับเงินจากนักท่องเที่ยว ประมาณเดือนละ 2,000-3,000 บาท ประมาณ 500 บาทสำหรับไปซื้อด้ายมาผลิตของที่จะขายต่อ ที่เหลือเอาไว้สำหรับค่าอาหารวันละ 20-30 บาท บางวันไม่ต้องซื้อเพราะว่าหาปลา หรือบางทีสามีไปเข้าป่าอาจจะได้สัตว์ป่ามาเป็นอาหาร ฉะนั้นนอกนั้นก็เป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน เช่น สบู่ ผงซักฟอก เกลือ ผงชูรส ถั่วเน่าแผ่น (ในอดีตสามารถทำถั่วเน่าแผ่นบริโภคเองได้) และที่เหลือต้องซื้อน้ำชาและใช้จ่ายอย่างอื่น เงินไม่เคยได้เก็บ ใช้ไปวันต่อวัน รายได้จากการขายหมู ได้ขายปีละ 2 ตัว ตัวละประมาณ 1,500-2,000 บาท เงินนี้จะเก็บไว้สำหรับซื้อเสื้อผ้าในตอนปีใหม่และซื้อของกินตอนปีใหม่ คือใช้จ่ายในงานปีใหม่ เราจะเห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนส่วนหนึ่งมาจากการท่องเที่ยว

6. ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงลบ

6.1) ด้านสังคมและวัฒนธรรมเชิงลบ

จากการที่คนส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนมากกว่าอยู่ในไร่ในนา ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น กลุ่มผู้ชาย เวลาอยู่เป็นกลุ่มมาก ๆ และเวลานาน ๆ อาจจะมีความคิดที่หลากหลายเข้ามา เช่น เรื่องของ

ยาเสพติดเข้ามาในชุมชน ผู้ชายที่อยู่ว่าง ๆ ก็อยากรู้ อยากเห็น อยากลอง ปัจจุบันมีคนที่ติดยาเสพติดอยู่และยอมรับว่าตนเองติดยาเสพติด 4 คน แต่มีอีกหลายคนที่ไม่เปิดเผยตนเอง แต่มีเพื่อนบอกว่าก็มีส่วนในการเล่นยาเสพติดเหมือนกัน ส่วนผู้หญิงเมื่ออยู่ด้วยกันมีโอกาสได้พูดคุยกัน มีการอิจฉา ริษยากันถึงรายได้ ซึ่งบางคนได้มาก บางคนได้น้อย เช่น บ้านของคะแซจะมีรายได้มากกว่าบ้านอื่น ทำให้หลายคนไม่พอใจ ก็เกิดความขัดแย้งกันในชุมชน ความขัดแย้งกันนี้สาเหตุมาจากการจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ที่ได้จากกระบวนการท่องเที่ยว เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2542 มีศูนย์เด็กเล็กในชุมชน มีเด็กอยู่ในศูนย์ประมาณ 40 กว่าคน ซึ่งเด็กเหล่านี้มาจากหมู่บ้านผาแตกด้วย ในหมู่บ้านผาแตกไม่มีศูนย์เด็กเล็ก กระบวนการจัดศูนย์เด็กเล็ก มีกระบวนการที่ชุมชนเป็นคนจัด มีครูที่เป็นคนในชุมชน ค่าใช้จ่ายในศูนย์เด็กเล็กได้จากการท่องเที่ยว การบริจาคของนักท่องเที่ยว นางนาแฮบอกว่า เมื่อก่อนมีศูนย์เด็กเล็กมีเด็กนักเรียนมาจากบ้านผาแตกด้วย มีครูสอน 1 คน นักวิจัยถามว่าทำไมตอนนี้ไม่มีศูนย์เด็กเล็ก? นางนาแฮบอกว่า เพราะว่าการจัดการงบประมาณที่ได้จากการบริจาคจากนักท่องเที่ยว ไม่ทำให้ทุกคนในหมู่บ้านพอใจ คือ ตอนแรกมีมติของคนในชุมชน มีการจัดการเป็น 3 ส่วน คือ (1)เอาไว้สำหรับค่าอาหารกลางวันของเด็ก (2)สำหรับครูผู้สอน (3)สำหรับคนในชุมชน ปัญหาก็คือบางคนไม่มีลูก ไม่มีเด็ก ก็อยากจะได้ส่วนแบ่งมากเพราะเขาไม่มีเด็กที่จะไปเรียนที่นั่น บางคนไม่อยากซ่อมแซมสถานที่เรียน เพราะว่าลูกตนเองไม่ได้เรียน ซึ่งในที่สุดศูนย์เด็กเล็กก็ยกเลิกไป ปัจจุบันไม่มีศูนย์เด็กเล็กให้เห็นอีก และเด็ก ๆ ก็ไม่ได้เรียนหนังสือ ส่วนเด็ก คนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เรียนหนังสือในชุมชนและข้างนอกชุมชน ไม่มีอะไรทำในชุมชน หน้าที่เด็กก็คือรอนักท่องเที่ยว เพื่อที่จะขอเงิน ขอขนม ขอสบู่ ยาสีฟัน แชมพูสระผม ซึ่งเราเห็นแล้วในอนาคตเด็กเหล่านี้ไม่มีการศึกษาและเด็กในปัจจุบันไม่ต้องไปทำไร่ทำสวน ไม่มีเทคนิคความชำนาญในการทำเกษตรกรรม และเด็กโตบางคนมั่วสุมยาเสพติดอีก ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก

ในส่วนของวัฒนธรรมจากการพูดของพ่อเฒ่าจะที จะฟะ เราเห็นว่าคนในชุมชนและเด็ก ๆ เห็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของชนเผ่าเป็นสินค้า ซึ่งทำให้คุณค่าของวัฒนธรรมด้อยลง คุณค่าทางจิตใจ จริยธรรมคุณธรรม ศักดิ์ศรีของมนุษย์จะเสื่อมลง ซึ่งเราต้องมาศึกษาว่าวัฒนธรรมทำหน้าที่อะไรอยู่ในปัจจุบัน ทำหน้าที่เป็นตัวนำเศรษฐกิจชุมชนหรือวัฒนธรรมมีหน้าที่เป็นตัวทำให้สังคมมีระบบระเบียบมีคุณค่า จากการปฏิบัติของคนในชุมชนนี้ทำให้พ่อเฒ่าจะที จะฟะเสียใจและหมดกำลังใจ และเด็กรุ่นหลานจะให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชนเผ่าได้อย่างไรในเมื่อเป็นสินค้าไปแล้ว

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมาจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีผลต่ออำนาจในการตัดสินใจในเรื่องของผลประโยชน์ คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น รีสอร์ทเป็นผู้ตัดสินใจจะให้คนในชุมชนไปแสดงให้นักท่องเที่ยวดู คนในชุมชนต้องทำตามที่เจ้าของรีสอร์ทบอก เราเห็นได้จากการที่ชาวบ้านบางคน มีการดัดแปลงวัฒนธรรม เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวพอใจ ส่วนนักท่องเที่ยวทำให้คุณค่าของความเป็น

คน ทำให้ศักดิ์ศรีของความเป็นคนต่ำลง เพราะเห็นได้จากการที่เด็กขอทาน หรือจากการที่วัฒนธรรมในการผลิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนจากการอยู่ในไร่ในนามาเป็นอยู่ในชุมชนมากขึ้น บริษัทเป็นคนกำหนดและพานักท่องเที่ยวมา ซึ่งจริง ๆ แล้วชาวบ้านไม่ค่อยรู้จักบริษัทเท่าไหร่ เห็นได้จากการที่บริษัทมาทำรีสอร์ทติดกับชุมแต่คนในชุมชนไม่รู้จักบริษัทนี้เท่าไหร่ แม้กระทั่งคนที่เราคิดว่ารู้จักดี เช่นคะแซยาดอ ซึ่งทำงานให้กับรีสอร์ท และดูแลรีสอร์ท ก็ยังไม่รู้ว่ารีสอร์ทเอาอะไรของชุมชนไปหาผลประโยชน์บ้าง

การที่ผู้ชายมีเวลาอยู่ในชุมชนมากกว่าในไร่ในสวนและในป่า มีโอกาสพบปะสังสรรค์กับผู้หญิงอื่นมากกว่าเมื่อก่อน ทำให้เกิดปัญหาการผิดผัวผิดเมียกัน ซึ่งก็เป็นปัญหาหนึ่งของชุมชนนี้เหมือนกัน

6.2) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงลบ

การทำไม้ในอดีต การเลื่อยไว้ขายให้คนนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นไม้ที่ล้ม ในปัจจุบันเริ่มมาเป็นไม้ที่ตลาดต้องการ เช่น ไม้ประดู่ ไม้แดง “ไม้จะค้าน” การที่ชาวบ้านสามารถทำได้นั้นต้องเสียเงินให้กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้จากจังหวัดเชียงราย ซึ่งบางครั้งไม่มีเงินให้กับเจ้าหน้าที่ ก็ไม่สามารถที่จะเลื่อยไม้ขายได้ ผู้ที่จะต้องจ่ายเงินให้กับเจ้าหน้าที่คือคนที่มีเลื่อยยนต์ ต้องจ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ขอให้เลื่อย เดือนละ 300-1,500 บาท เป็นรายบุคคล และเป็นหมู่บ้าน ปัจจุบันการทำไม้ออกไปทำนอกพื้นที่ป่าของหมู่บ้านและเป็นลักษณะการรับจ้างจากในทุน

6.3) ด้านเศรษฐกิจเชิงลบ

คนในชุมชนมีความรู้สึกว่านักท่องเที่ยวเป็นแหล่งสำคัญของชุมชน จากคำพูดของคนในชุมชน ซึ่งมีหลายคน แต่ในที่นี้ขอยกตัวอย่างของนายโยฮัน จะอื่อ ซึ่งชาวบ้านมีความรู้สึกว่าชาวบ้านอยู่ได้เพราะการท่องเที่ยว เราจะเห็นด้านลบในด้านเศรษฐกิจของชุมชนดังนี้ (1)ระบบการเกษตรของชุมชน ซึ่งในอดีต การเกษตรเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชนมาโดยตลอด และให้ความสำคัญกับการเกษตรมาก วิถีชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของคนในชุมชนทุกเรื่องจะเกี่ยวพันกับระบบการเกษตร มาปัจจุบันความสำคัญของการเกษตรจะน้อยลง ซึ่งทำให้วัฒนธรรมจารีตประเพณีบางส่วนจะขาดหายไป มีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้น (2)อาชีพนอกภาคเกษตร/หัตถกรรม จริงๆแล้วเราเห็นหัตถกรรมทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นในปัจจุบันรายได้ส่วนหนึ่งมาจากหัตถกรรมแต่ผลลบที่เราเห็นก็คือการที่รายได้ส่วนหนึ่งมาจากหัตถกรรมซึ่งส่วนใหญ่ที่ทำหัตถกรรมเป็นผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีงานเพิ่มมากขึ้น ทำให้บทบาทผู้ชายในการดูแลครอบครัวจะลดลง ทำให้ผู้ชายใช้เวลาที่ไม่ค่อยมีประโยชน์มากขึ้น ซึ่งอาจจะนำผู้ชายไปสู่การทำสิ่งที่ไม่ดี ซึ่งทำให้ผู้ชายมีเวลาไปทำสิ่งที่ไม่ดี ผลสุดท้ายรายได้จากหัตถกรรมที่ผู้หญิงได้ ผู้ชายก็อาจจะนำไปใช้ในทางที่ไม่มีประโยชน์ และการที่ผู้หญิงต้องทำงานมากขึ้น บทบาทในการสั่งสอนเลี้ยงดูเด็กน้อยลง

เด็กอาจจะถูกปล่อยปละละเลยและบางทีเด็กก็ไปทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์และเป็นผลเสียต่อตัวเด็กเอง และครอบครัวเช่น การไปยุ่งกับยาเสพติด การที่เด็กไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา เป็นต้น

1.28 ผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยในเวลาตอนกินข้าวแลกเปลี่ยนความคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

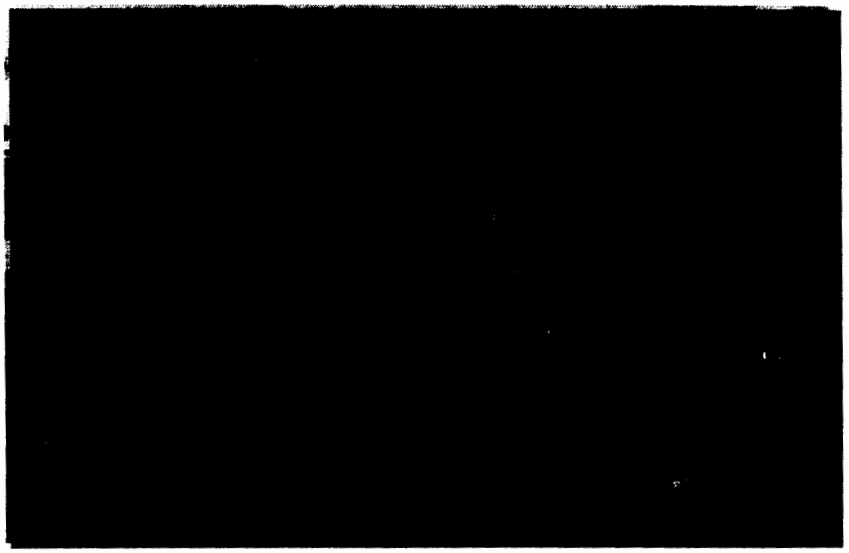

1.29 ผู้อาวุโสของชนเผ่ากำลังรับการดำหัวจากเยาวชนในชุมชน

1.30 การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการหลังอาหารเย็น

1.31 ผู้รู้ของชนเผ่ากำลังตีมีดเพื่อใช้ในครอบครัวและขายให้นักท่องเที่ยว

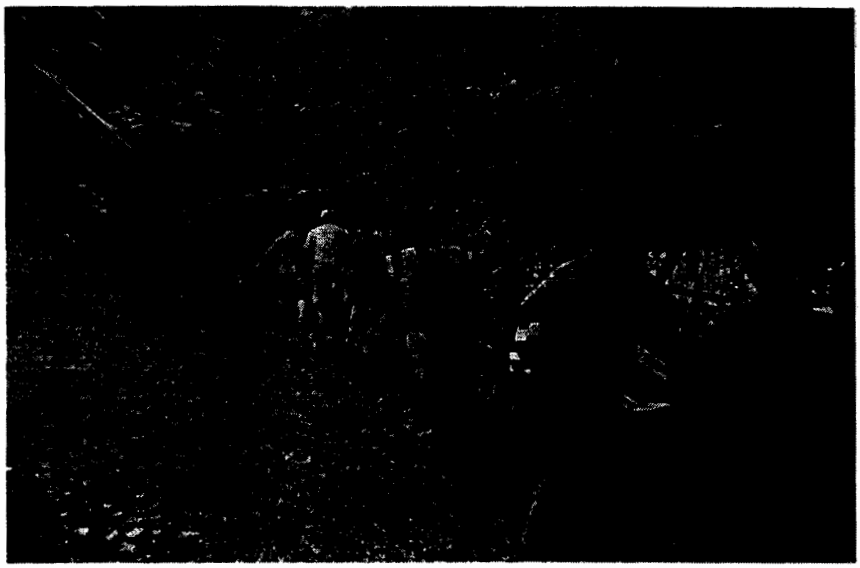

1.32 นักวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำรวจชุมชนเพื่อทำแผนที่ชุมชน

1.33 ผู้ให้ข้อมูลและนักวิจัยกำลังทำแผนที่ชุมชน

1.34 เด็กๆ กำลังเต้นรำให้นักท่องเที่ยวชมตอนกลางคืน

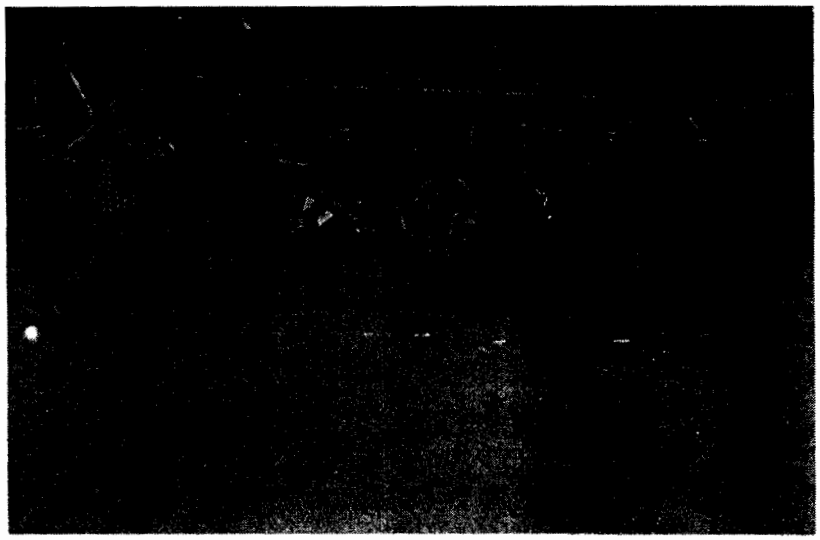

1.35 เด็กๆ ในชุมชนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ กำลังเล่นสะบ้า

เผ่าเมี่ยน: ลายปักเมี่ยนสร้างอัตลักษณ์เป็นพลังการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ก. วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนที่มีตามประเพณี การปรับตัวต่อระบบการผลิตใหม่ในเรื่องของเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

2.เพื่อศึกษาระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองและสร้างความสมดุลและยั่งยืน

3.เพื่อศึกษากระบวนการจัดการระบบเศรษฐกิจตามประเพณี การผลิตใหม่ที่เกิดความสมดุลและยั่งยืน

4.เพื่อศึกษาเงื่อนไข ปัจจัยที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

ข. ขอบเขตและกรอบแนวคิดการวิจัย

1.)ขอบเขตของพื้นที่การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินงานการวิจัยที่ บ้านเล่าชีก๋วย หมู่ที่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

2) กรอบเนื้อหาการวิจัย ได้กำหนดกรอบเนื้อหาการวิจัย ดังนี้

2.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน เช่น ที่ตั้งและการตั้งถิ่นฐานชุมชน ประวัติศาสตร์ โครงสร้างสังคม วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรคนสร้าง ทรัพยากรกลุ่ม ที่เอื้อต่อชุมชน และศักยภาพ ของชาวบ้านในด้านอื่น ๆ

2.2 ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญา ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมด้านการทำมาหากิน ด้านลายปักที่สร้างความยั่งยืน และการนำเสนอทางออกของชุมชนตลอดจนแผนงานระดับชุมชนและข้อเสนอแนะต่อระดับโยบายต่อไป

ค. รูปแบบการทำวิจัย

หลังจากที่ได้มีการคัดเลือกชุมชนในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามกระบวนการแล้ว ได้เข้าไปในชุมชนเพื่อเตรียมและจัดกระบวนการทำวิจัยใช้ กระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research/PAR) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้ามาร่วมเรียนรู้และทำวิจัยร่วมกับนักวิจัยโครงการ และในกระบวนการมีส่วนร่วมนี้เน้นบทบาทของมิติหญิงชาย

ง. วิธีการและกระบวนการทำวิจัย/เก็บข้อมูล

การวิจัยใช้กระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research/PAR) ระยะเวลาในการทำวิจัย 1 ปี ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2543 ถึง เดือนตุลาคม 2544 โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการตั้งแต่การคัดเลือกพื้นที่ การเก็บข้อมูลต่างๆ ข้อมูลที่เก็บคือข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชประชากร การศึกษา การแต่งกาย ศาสนา ทรัพยากรในชุมชน และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ จากนั้นได้มีการเก็บข้อมูลเชิงลึกในด้านหัตถกรรมลายปัก การวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ร่วมกับชุมชนเพื่อนำผลการศึกษาและข้อเสนอแนะนำไปสู่การพัฒนาแผนงานเชิงปฏิบัติของชุมชนต่อไป สำหรับรูปแบบและวิธีการและกระบวนการจะขอนำเสนอเป็นขั้นตอนเป็นข้อๆดังนี้

1.เวทีสร้างความเข้าใจ ได้มีการเข้าไปทำความเข้าใจถึงประเด็นเนื้อหาของการทำวิจัยและกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน โครงสร้างการดำเนินงานวิจัย ในเวทีนี้ผลจากการสร้างความเข้าใจ ชุมชนเข้าใจถึงกระบวนการทำวิจัยและยังได้มีการระดมถึงศักยภาพของชุมชน ในเรื่องของกลุ่มผู้รู้และนักวิจัยชุมชนที่จะเข้ามาร่วมกระบวนการ ได้มีการพูดถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ และความแตกต่างระหว่างการวิจัยทั่วไปกับการวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.เวทีวางวางแผนการทำงานร่วมกับนักวิจัยชุมชน เป็นการวางแผนงานร่วมกับชุมชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่จะมาทำวิจัยร่วม จะมีกลุ่ม ผู้รู้ , ผู้อาวุโส , เยาวชน , ผู้หญิง, ผู้นำชุมชน, ผู้นำทางพิธีกรรม ได้แผนการทำงานออกมาเป็นรูปธรรม

3. เวทีวางแผนการจัดเก็บข้อมูล ทีมนักวิจัยโครงการ นักวิจัยชุมชน ได้ร่วมกันวางแผนการจัดเก็บข้อมูลโดยมีการวางกรอบการจัดเก็บข้อมูลโดยให้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เช่น แบบอบถาม, แบบสัมภาษณ์ อุปกรณ์การเก็บข้อมูล เช่น เทปบันทึก กล้องบันทึกภาพ ฯลฯ

4.การเก็บและรวบรวมข้อมูล ได้มีการนำเครื่องมือเข้าไปเก็บข้อมูล โดยมีนักวิจัยโครงการและนักวิจัยชุมชน ข้อมูลที่เก็บในเบื้องต้นจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน , กลุ่มต่างๆ ในชุมชน ฯลฯโดยนักวิจัยจะเข้าไปอยู่ในชุมชนครั้งละ 3-5 วัน จะมีการรวบรวมข้อมูลอย่างต่อเนื่องโดยได้มีการ

- จัดเวทีเพื่อระดมปัญหาสถานการณ์ ของชุมชน

- เวทีผู้รู้ 3 ครั้ง ส่วนใหญ่จะเป็นเวทีไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์ สนทนา ในเรื่องปัญหาสถานการณ์ในชุมชนและผลกระทบที่ชุมชนได้รับ เช่น องค์ความรู้ภูมิปัญญา การสืบทอด ความเปลี่ยนแปลง

- เวทีสตรี 3 ครั้ง เวทีทางการ 1 ครั้ง ไม่เป็นทางการ 2 ครั้ง เกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่มอาชีพของสตรี กระบวนการเกิดกลุ่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และบทบาทของผู้หญิงต่อการพัฒนาชุมชน หัตถกรรมลายปัก ปัญหาและผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้น

- เวทีกลุ่มเยาวชน 1 ครั้ง รูปแบบของเวทีจะเป็นแบบทางการและไม่ทางการ 1 ครั้ง มีการพูดคุยถึงความเปลี่ยนแปลงของเยาวชนในชุมชนผลกระทบ เสนอทางออก โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม

- การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในกลุ่มต่างๆ เช่น ผู้ใหญ่ เยาวชน ผู้หญิง ผู้รู้ รูปแบบนี้จะทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่เกิดอาการเกร็ง และเป็นธรรมชาติที่สุด

- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้ข้อมูลทางกายภาพที่ปรากฏขึ้นในชุมชน หรือสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน

- การสนทนากับบุคคลในชุมชน เช่น ผู้รู้ สตรี เยาวชน กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ เป็นการสร้างความคุ้นเคยและให้ได้ข้อมูลที่ในเชิงเจาะลึกมากที่สุดโดยเฉพาะด้านผลกระทบของโลกาภิวัต

- การใช้อุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล เช่น กล้องถ่ายรูป, เทปบันทึก, การบันทึกลงสมุด

4. การพิมพ์ข้อมูล นักวิจัยโครงการได้นำข้อมูลจากการรวบรวมนั้นมาจัดพิมพ์เพื่อให้ได้ข้อมูลมาร่วมกันวิเคราะห์ต่อไป

5. การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล ได้มีการจัดเวทีเพื่อวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลในรอบแรก ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล รวมทั้งเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ร่วมกับชุมชนโดยมีการแบ่งข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ ในการตรวจสอบข้อมูลถึงความน่าเชื่อถือ ข้อเท็จจริง จากแหล่งต่างๆ เช่น แหล่งเวลา สถานที่ บุคคล คณะบุคคล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆในชุมชน รวมทั้งมีการนำเสนอถึงข้อมูลที่ต้องเก็บเพิ่มเติมด้วย

6. เก็บข้อมูลเพิ่มเติม ในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ ในขณะเดียวกันก็ได้มีการนำข้อมูลส่วนอื่นๆ มาตรวจสอบกับกลุ่มเฉพาะ

7. เวทีตรวจสอบและจัดปรับข้อมูลรอบสุดท้าย เป็นการนำเสนอข้อมูลการวิจัยที่ได้ทำการศึกษาร่วมกัน โดยจะมีนักวิจัยโครงการและนักวิจัยชุมชนร่วมกัน ในเวทีนี้จะมีกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม เนื้อหาในกระบวนการจัดจะมีประเด็นเกี่ยวกับงานวิจัยที่ทำการศึกษา บทสรุปหรือบทวิเคราะห์ ในเวทีนี้สิ่งที่จะได้คือ

ข้อเสนอต่างๆ รวมทั้งข้อเสนอเชิงนโยบาย ทางออกทางเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

-แผนงานเชิงปฏิบัติและกิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตและกระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจของตนเอง ถึงแม้จะเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยแต่ชุมชนมีกิจกรรมต่อเนื่อง

8. นำข้อมูลมาจัดปรับเพื่อให้เป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ โดยนักวิจัยโครงการจะเป็นผู้จัดปรับและคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อที่ชุมชนจะได้มีข้อมูลของตนเองเก็บไว้ใช้ในการอ้างอิงได้

9. ประสานและติดตามแผนงานของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จ. ผลการศึกษาวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ความเป็นมา

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับลายปักของเมี่ยนจากการให้ข้อมูลของนายเล่าชีก๋วย แซ่ว่าง อดีตผู้นำบ้านเล่าชีก๋วย เท่าที่จำได้ บอกว่าในประวัติศาตร์ก่อนเกิดเทพเจ้าเมี่ยนมีตำนานเล่าว่า เมื่อสมัยหนึ่งหมื่นปีมาแล้วนั้นยังไม่กำเนิดเทพเจ้า ประชากรเมี่ยนนั้นจะมีจำนวนประชากรหญิงมากกว่าชาย และมีความฉลาดมากกว่าหลายเท่า และผู้หญิงไม่มีการเย็บปักถักร้อย ดังนั้นภารกิจครอบครัวทุกอย่างผู้หญิงจะเป็นคนกำหนดไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการทำมาหากินจนกระทั่งได้กำเนิดเทพเจ้าเมี่ยนขึ้นมาชื่อว่า "จาขินฮู่ง" และมองเห็นว่าควรจะมีการจัดบทบาทระหว่างหญิง ชายใหม่ ให้กับเมี่ยน โดยกำหนดว่าต่อไปผู้หญิงจะมีบทบาทในการจับเข็มเพื่อปักผ้าและให้มีความฉลาดน้อยกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ชายจะมีบทบาทในการจับปากกาเพื่อเรียนหนังสือ ดังสุภาษิตของเมี่ยนทุกวันนี้จะมีคำว่า "เซียะ ตอน นั้น ซิม จั่ง ตอน นั้น ปี๊ด" ตั้งแต่นั้นมา หญิง ชายของเมี่ยนจึงมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไป

2. วิถีชีวิตกับลายปักเมี่ยน

ในวิถีชีวิตของเมี่ยนในสมัยก่อนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับธรรมชาติ ประวัติศาสตร์การกำเนิดเมี่ยน และลวดลายปักจะเน้นที่เสื้อผ้าของผู้หญิง จากการศึกษาถึงเหตุผลคือเนื่องจากว่าตามตำนานประวัติความเป็นมาของเมี่ยน บรรพบุรุษทางฝ่ายหญิง (กู๋ ฟาม) จะเป็นธิดาองค์ที่ 3 ของจักรพรรดิ (แป้งฮู่ง) แล้วมาแต่งงานกับเทพเจ้าเมี่ยน (เปี้ยน โก้ว ฮู่ง) ลวดลายจึงต้องมีความสวยงามและเน้นมาที่ผู้หญิงเพื่อเป็นการยกย่องพระธิดาสำหรับลวดลายจะเน้นที่กางเกงของผู้หญิงมากกว่าเครื่องแต่งกายส่วนอื่นๆ

การปักผ้าจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง มารดาจะมีบทบาทมากในการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรสาวของตน ส่วนผู้เป็นบิดาจะมีหน้าที่ในการสั่งสอน อบรมบุตรชาย ซึ่งจะมีการแบ่งบทบาทที่ชัดเจนระหว่างบิดาและมารดา และในการอยู่ร่วมกับสังคมในชุมชนถ้าหากครอบครัว

ไหนที่สั่งสอนบุตรของตนเองไม่ดีจะถูกตำหนิจากบรรดาญาติพี่น้อง ตระกูลเดียวกัน เพื่อเตือนในการดูแลบุตรของตนให้ดี บุตรจะดีหรือไม่ดีสังคมเมี่ยนจะดูที่บิดาและมารดาเป็นหลักว่ามีการสั่งสอนบุตรหลานของตนเองหรือไม่

ตามวัฒนธรรมเมี่ยนผู้หญิงจะมีหน้าที่ในการปักผ้า เย็บผ้าให้กับบุคคลในครอบครัว เช่น สามี ลูก หรือบิดา มารดา เด็กหญิงจะเริ่มเรียนปักผ้าเมื่อมารดาเห็นว่าควรจะมีการให้ฝึกปักผ้า จะมีอายุระหว่างประมาณ 6 ปีขึ้นไป เริ่มแรกของการฝึกนั้นจะสอนการจับเข็มก่อนอันดับ แต่การสอดด้ายใส่เข็มมารดาจะทำให้ก่อนเมื่อเด็กมีความชำนาญแล้วจะสอดด้ายใส่เข็มเอง การฝึกปักจะฝึกกับผ้าที่มีเส้นด้ายใหญ่ๆ เช่น เศษผ้า แต่ต้องเป็นผ้าที่หยาบ มองเห็นชัดเจน เพื่อเป็นการฝึกทักษะก่อนการฝึกปักนั้นจะฝึกจากลวดลายที่ง่ายๆ เช่น การเดินเส้นโดยจะมีมารดาคอยสอน ถ้าหากฝึกการเดินเส้นได้แล้วก็จะฝึกในขั้นต่อไป การฝึกปักผ้านี้จะมีขั้นตอนในการฝึก โดยการฝึกจากง่ายไปหายาก เมื่อเด็กหญิงมีความชำนาญแล้วจะปักผ้าใช้เอง และเด็กหญิงจะมีสังคมของเขาคือการจับกลุ่มนั่งปักผ้า พูดคุยถึงลวดลายปักต่างๆ ดั้งนั้นถ้าเด็กหญิงคนไหนปักผ้าไม่เป็นก็จะเกิดปมด้อย คงจะเป็นอีกทางหนึ่งของการเรียนรู้ที่เด็กหญิงมีความรู้สึกว่าตนเองจะต้องปักผ้าให้ได้เหมือนเพื่อนๆ

ผู้หญิงจะใช้เวลาว่างที่พักจากการทำไร่ มานั่งปักผ้า ดังนั้นเวลาไปทำงานในไร่ผู้หญิงจะต้องนำผ้าไปปักด้วย เหตุผลเนื่องจากระยะเวลาในการปักผ้าหนึ่งผืนเพื่อมาเย็บนั้นจะใช้เวลานานมากและเมี่ยนนิยมปักผ้าใช้เองดังนั้นจึงต้องใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์มากที่สุดอีกเหตุผลหนึ่งคือในการเลือกสะใภ้เข้าบ้านของเมี่ยนจะดูกันที่ความขยัน เรียบร้อย เอาการเอางาน ด้วยวัฒนธรรมที่ปลูกฝังมานานในเรื่องของการเลือกสะใภ้เข้าบ้าน จึงส่งผลให้ผู้หญิงเมี่ยนต้องมีความขยัน และผู้หญิงเองก็ไม่อยากจะให้คนอื่นมองตัวเองเป็นคนขี้เกียจ ดังนั้นเมื่อมีเวลาว่างจึงได้นำผ้ามาปัก ผู้หญิงเมี่ยนเมื่อเริ่มโตเป็นสาว จะออกเรือนไปเป็นลูกสะใภ้บ้านอื่นจึงจำเป็นจะต้องเย็บปักชุดเจ้าสาวของตนเอง โดยจะปักในช่วงที่มีการหมั้นหมายเรียบร้อยแล้ว เจ้าสาวจะอยู่บ้านปักผ้าระยะเวลาประมาณ 1 ปี เมี่ยนเรียกว่า "เอยียม เปย้าว"

ลวดลายปักของกางเกงผู้หญิงสามารถสื่อความหมายให้กับบุคคลภายนอกรับรู้ว่าหญิงสาวมีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร ซึ่งผู้อาวุโสที่มีความชำนาญด้านลายปักจะเป็นบุคคลที่อ่านออก เนื่องจากการปักลายปักลงบนผืนผ้าจะเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดในการกระทำ จะสื่อออกมาในรูปแบบลายปัก ดังนั้นในการปักผ้าจึงต้องมีความใจเย็นและปราณีต รวมไปถึงการซ่อนปลายเส้นด้ายไม่ให้โผล่ออกมาจำเป็นต้องมีเทคนิคที่ต้องเรียนรู้ของผู้หญิงเมี่ยน ก็เป็นจิตวิทยาการอบรมสั่งสอนบุตรีของเมี่ยนอีกวิธีหนึ่งในเรื่องของการใช้อารมณ์ การใช้เหตุผลในการแสดงออกด้วยความระมัดระวัง

1.36 ผู้หญิงเมี่ยนนั่งปักผ้า

3. การปักผ้าและประเภทลายปักของเมี่ยน

การปักผ้าของเมี่ยนเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ไม่เหมือนใคร ในการปักผ้าจะปักจากด้านหลังผ้าไปยังด้านหน้าของผ้า แต่ก่อนจะทำการปักลวดลายนั้นจะทำการพับผ้าส่วนที่ยังไม่ได้ปักเก็บไว้ โดยใช้ผ้าสีมาพัน ใช้ด้ายสอยไว้พอประมาณปล่อยให้ส่วนที่จะทำการปักนั้นยื่นออกมาประมาณ 10 – 12 นิ้ว เนื่องจากว่าถ้าหากไม่พับผ้าจะทำให้ยุ่งยากต่อการปัก การดึงเส้นด้ายจะทำให้พันกันเกิดความล่าช้าในการปัก และถ้าหากปักไประยะหนึ่งใกล้จะสิ้นสุดตรงที่พับไว้ก็ต้องปล่อยผ้าที่พับออกมาอีกแต่ไม่ปล่อยให้หมด เมื่อปักไปได้ครึ่งหนึ่งของผืนผ้าแล้วจะเปลี่ยนมาพับผ้าในส่วนที่ปักแล้วโดยสลับข้างกัน ในการปักนั้นคนที่มีความชำนาญจะไม่ดูด้านหน้าของลวดลายจนกว่าปักจบผ้าผืนนั้น จากการศึกษาถึงประเภทของลายปักสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ

ประเภทที่ 1 ฉง เจี่ยม หมายถึงการสิ้นสุด หรือการทำให้หมดไปจากใจ คือการขจัดสิ่งต่างๆที่อยู่ในใจออกไปให้หมด เพื่อที่จะให้มีสมาธิในการฝึกฝนการปักผ้าได้ ดังนั้นในการเรียนฝึกปักของเด็กผู้หญิงจึงต้องเรียนปักประเภทนี้ก่อน ลักษณะการเดินเส้นในการปักจะเป็นการเดินเส้นโดยนับช่วงตามเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายนอน และขึ้นอยู่กับรูปแบบของลายปักแต่ละรูปแบบด้วยจำนวนเส้นด้ายของแต่ละฝีเข็มจะเดินข้ามเส้นด้ายในลักษณะ 1 เส้น 2 เส้น 3 เส้น 4 เส้นสีที่ใช้ในการปักประเภทนี้นิยมใช้สีเดียวล้วนๆ

ประเภทที่ 2 ฉง ทิว หมายถึงการงัดเอาสติปัญญา ความรู้ ความจำมาใช้ในการฝึกปักผ้า ลักษณะการปักลายนี้จะสอดเข็มขึ้นลงตามเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายนอน ในแนวตรง แต่การสอดเข็มจะสอดเส้นด้าย 2 เส้นเท่ากับ 1 ฝีเข็มการปักลายนี้จึงจำเป็นมีพื้นฐานของการนับฝีเข็มที่ชำนาญ

ในระดับหนึ่ง ลายปักนี้นิยมปักสีเดียวล้วนๆ และมีลักษณะพิเศษคือลวดลายทั้งด้านหน้าและด้านหลังจะเหมือนกันจึงสามารถให้ได้ทั้งสองด้าน

ประเภทที่ 3 ฉง ดับ ฮยัด หมายถึงการทับหรือการมัดในลักษณะไขว้กันไว้ ลักษณะการปักลายนี้จะสอดเข็มขึ้นลงตามเส้นด้ายทั้งเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายนอน 2 เส้นในลักษณะไขว้กัน ลายปักประเภทนี้ด้านหน้าของลายปักจะมีความแตกต่างกับด้านหลัง

จากการศึกษาลายปักของเมี่ยน สามารถวิเคราะห์ในเชิงคณิตศาสตร์ได้ คือการปักลวดลายของเมี่ยนจะเป็นการนับตารางเส้นด้ายยืนกับเส้นด้ายนอนของผ้า ลายปักบางชนิดจะต้องเดินฝีเข็มเท่ากันหมด ห้ามผิดแม้แต่เส้นเดียว ถ้าหากผิดจะต้องรื้อทำการปักใหม่ทันที ซึ่งจะมีรูปแบบที่เหมือนกัน บางชนิดเริ่มต้นตรงจุดไหนตอนจบก็ต้องจบตรงจุดเริ่มต้น เช่น ฉง ทิว เป็นต้น คนที่ปักจะต้องมีความแม่นยำในการปักผ้าแต่ละชนิดว่าจะต้องมีกี่ฝีเข็มถึงจะครบสมบูรณ์ได้ แต่ละรูปแบบก็จะมีวิธีการคำนวณฝีเข็มที่แตกต่างกันตามแบบฉบับของลายปัก เทคนิคการปักจะเดินฝีเข็มผ่านเส้นด้ายทั้งด้ายยืนและด้ายนอนทั้งสองเส้น เมี่ยนเรียกว่า "อี ติ้ว สุย เหยียด เบี่ย ซิม" ซึ่งเป็นวิธีที่ปักกันมานานตั้งแต่สมัยก่อนซึ่งก็ได้กลายเป็นรูปแบบมาตรฐานไปแล้วของการปักผ้าเมี่ยน นอกจากจะมีการประยุกต์ลวดลายใหม่ขึ้นเท่านั้น แต่ถ้าเป็นลวดลายแบบเดิมจะมีมาตรฐานการปักเหมือนกัน เทคนิคเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อเด็กผู้หญิงในการเรียนรู้การเดินฝีเข็มนอกเหนือจากการนับเส้นด้ายยืนและเส้นดายนอนแล้ว ซึ่งจะส่งผลดีในแง่ของการใช้ประสาทสัมผัสทางตา และสมอง ถ้าหากมีความชำนาญเมื่อได้เห็นแบบลายปักแล้วจะสามารถคำนวณออกมาได้ว่าจะต้องเดินกี่ฝีเข็มและมีขั้นตอนอย่างไรบ้าง

4. การเรียกชื่อของลายปักแต่ละประเภท

ชื่อที่ใช้เรียกในลายปักของเมี่ยนในแต่ละประเภทที่ได้ทำการศึกษาจะมีชื่อเรียกที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ตามประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรม จากการศึกษาชนิดของลายปักในชุมชนเล่าชีก๋วย โดยได้แยกออกในแต่ละประเภทจะมีดังนี้

4.1 ประเภท ฉงเจี่ยม มีชื่อเรียกลายปัก

1 .ลายปุ้งเบ๋ว หมายถึง โล่ห์ของทหารที่ใช้ป้องกันอาวุธในสมัยสงครามการสู้รบของเทพเจ้าของเมี่ยน ลายปุ้งเบ๋วยังแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ ชนิดใหญ่และชนิดเล็ก

2. ฉงเซียะ หมายถึงหญิงสาว ซึ่งมี 2 แบบคือ แบบใหญ่และเล็ก ส่วนแบบเล็กเรียกว่า ฉงเซียะ ตอน หมายถึงหญิงสาวที่ยังไร้เดียงสา ส่วนโต้มฉงเซียะ หมายถึง นางสนมของเทพเจ้าของเมี่ยน

3 . ฉงเฉยย หมายถึงการก่อตั้งหรือการก่อร่างสร้างตัว หรือการเริ่มต้น ลายปักนี้นิยมปักในแถวแรกของการปักผ้า

4. ฉงกยง มีลักษณะเป็นแนวคลื่น มีความเป็นมาคือ เทพเจ้าเมี่ยนได้ใช้เท้าตะกุยดินแล้วเห็นแมลงกระดึงโผล่ออกมาในลักษณะก้นชี้ฟ้าจึงได้ดัดแปลงออกมาเป็นลายปัก

5. ฉงเป้น หมายถึงการเปลี่ยนแปลงการสิ้นสุดการปักลายบังคับเท่ากับผ้าเริ่มต้นลายใหม่ได้

6.ฉงเซท หมายถึงการสิ้นสุดของการปัก และจะเป็นการเริ่มต้นใหม่ในการปักลวดลายใหม่ต่อไปการปักในลักษณะแบบนี้จะเป็นการเดินเส้น โดยใช้เข็มเดินไปตามเส้นลายผ้าในลายตั้ง จะมีการเว้นช่องของการเดินเส้นด้าย

7 .ย่าน เปี้ยง คือดอกเงินซึ่งลายปักนี้ประยุกต์มาจากเครื่องเงินของเมี่ยนที่มีลักษณะเหมือนดอกไม้จะใช้ในการทำพิธีกรรม

8.สบ เปี้ยง หมายถึง ดอกของฟักเขียว

แหมะ เป๋ว หมายถึง ข้าวตอก

ฉง เจี้ยน จะมีลักษณะเหมือนกับค่าง

4.2 ประเภท ฉงทิว

1. ซม หมายถึงทหารที่เป็นองค์รักษ์ที่คอยอารักขาเทพเจ้าของเมี่ยน นิยมปักล้อมรอบลายปักอื่นๆ เสมอ

2. ล่มเจยี้ยว หมายถึงตัวของเทพเจ้าเมี่ยน (เปี้ยนฮู่ง) ในส่วนของนิ้วเท้าซึ่งปกติจะมี 5 นิ้ว แต่การปักนิยมปักเป็น 8 ขาเพื่อความสมดุลและสวยงาม

3. กอหย่อ หมายถึง แมลงมุม ความผูกพัน ความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

4. ฟาม ซึง หมายถึง เทพสามดาว ของเมี่ยน ซึ่งเป็นเทพที่เมี่ยนให้ความเคารพนับถือ

5. ลายปัก กิ่ว กิ่ว หมายถึงเส้นทางการดำเนินชีวิต ลักษณะการปักจะเป็นการเดินเส้น โดยให้ฝีเข็มมีความสม่ำเสมอ โดยสอดเข็มผ่านเส้นด้ายทั้งเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายนอน จำนวน 2 เส้น เท่ากับ 1 ฝีเข็ม การเดินฝีเข็มจะเดินในลักษณะรูปตัว Z ในแนวขวางและมีความสำคัญต่อการปักผ้าของเมี่ยน ถ้าหากไม่มีลายปักแบบนี้แล้วการปักผ้าผืนนั้นจะไม่สมบูรณ์

4.3 ประเภท ฉง ดับ ฮยัอ

1. เจยี้ยว หมายถึง เลื่อย ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับใบเลื่อย

2. โต้ม เปี้ยง หมายถึง ดอกไม้หรือพญาของดอกไม้ในบรรดาดอกไม้ทั้งหลาย ตามตำนานในเชิงประวัติศาสตร์ลายปักชนิดนี้ บรรพบุรุษของเมี่ยนฝ่ายหญิง (กู๋ ฟาม) จะเป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้น

ฟั่น โป้ว ฟิน หมายถึง เกสรของดอกฟักทอง

ดะ หม้าว ด๊บ หมายถึง หนังเสือ

ดะ หม้าว งิ้ว หมายถึง เล็บของเสือ ตามวัฒนธรรมของเมี่ยนเสือจะเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของเมี่ยนคือในทุกๆปีเมี่ยนจะมีวันกรรมซึ่งก็มีวันกรรมเสือด้วย ดังนั้นเมื่อเป็นวันกรรมเสือ จะมีเสือเดิน เสือนอน เมี่ยนจะไม่ไปทำงานและไม่ออกไปไหน ไม่ส่งเสียงดัง มีความเชื่อว่าถ้าลบหลู่จะเกิดอันตรายกับครอบครัวของตนเอง

ตู้ง ตอน แกง หมายถึง หนอนที่มีขนาดใหญ่

กอ หย่อ ลายปักนี้จะมีอยู่ในทั้งสองประเภทที่ยังนิยมปักกันอยู่แต่ที่ดั้งเดิมที่ปักมาก่อนจะปักกับประเภทนั่งทิว

ลู่ กวน ฟีม และลู่ กวน เอี๋ยน ลายปักชนิดนี้จะนิยมปักในผืนผ้าที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมใหญ่ เช่น งานศพ, งานบวช

จากการเรียกชื่อของลายปักในแต่ละประเภทสามารถวิเคราะห์ได้ถึงวิถีชีวิตของเมี่ยนที่มีความสัมพันธ์กับทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โดยใช้ธรรมชาติมาเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ และอาจจะวิเคราะห์ได้อีกว่าจะมีวิธีการเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวออกไป เช่น การเรียนรู้รูปแบบลายปักที่มีการเรียกชื่อตามพืชผลที่ปลูก หรือแม้แต่สัตว์ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อต่างๆที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

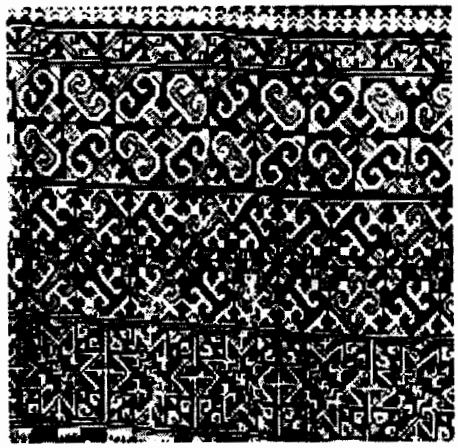

1.37 ลายปักดั้งเดิม

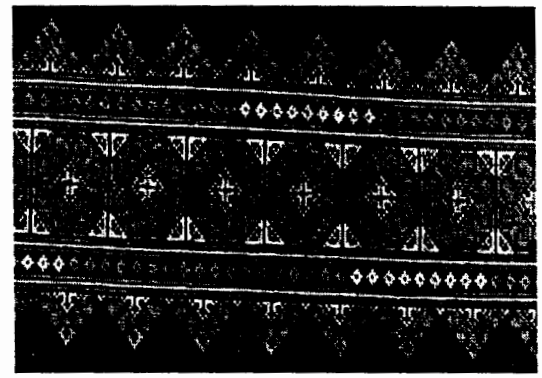

1.38 ลายปักประยุกต์

5. การใช้ สี ผ้า ด้าย และเทคนิคต่างๆ

การใช้สี (พิ้น) จากการเข้าไปศึกษา ซึ่งนางเหยี่ยนโฟ้ว แซ่ว่าง ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สีในการปักผ้าของเมี่ยนว่า สีที่ใช้ดั้งเดิมจริงจะมีสีขาว สีดำ สีแดง สีน้ำเงิน สีเขียว สีเหลือง แต่ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้สีของแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันไป ซึ่งการได้ของสีในสมัยก่อนนั้นไม่ได้ปรากฏว่าจะต้องได้มาจากธรรมชาติทุกสี แต่สีเหลืองจะได้มาจากขมิ้น และมีพ่อค้า

จีนนำมาขายให้กับเมี่ยน แต่สีขาวจะเป็นสีหลักในการใช้ปักผ้าซึ่งจะขาดไม่ได้ ไม่ว่าจะปักด้วยลวดลายชนิดไหนก็ต้องเริ่มต้นด้วยการใช้ด้ายสีขาว และการปักผ้าดอกแต่ละดอกจะมีดอกสีขาวคั่นกลางระหว่างดอก ส่วนสีดำจะใช้ปักเฉพาะลายบังคับของปลายขากางเกงเท่านั้น

ด้ายหรือฝ้าย อดีตนั้นเมี่ยนนิยมใช้ฝ้ายในการปักผ้า เมี่ยนเรียกว่า "เฟย" จะนำมาย้อมสีเองก่อนจะนำมาปักผ้านั้นจะต้องนำฝ้ายมาปั่นให้เป็นเส้นเกลียวที่สวยงาม โดยใช้มือในการปั่น วิธีการจะใช้เข็มขูดเศษฝ้ายออกให้หมดจากนั้นให้มือปั่นให้เป็นเกลียวเส้นเล็กๆก็จะได้ฝ้ายหนึ่งเส้นนำมาปักผ้า ข้อเสียของฝ้ายคือเมื่อนำไปซักจะทำให้สีตก ปัจจุบันมีการใช้ด้ายในการปักผ้าเนื่องจากสะดวกในการหาซื้อ และฝ้ายจะหายากและมีขั้นตอนยุ่งยาก

ผ้าที่ใช้ปักผ้า จากการศึกษาการใช้ผ้าในการปักผ้าของเมี่ยนในอดีตนั้นขึ้นอยู่กับฐานะถ้าหากใครที่มีฐานะดีก็จะมีเงินหาซื้อผ้าที่มีคุณภาพดี ในอดีตนั้นจะนิยมให้ผ้าฝ้ายสีขาว (ปุ้ย ยั้ง เดีย) จะมีพ่อค้าคนจีนนำมาขายผ้าที่นำมาปักผ้านั้นเมี่ยนจะมีความพิถีพิถันในการเลือกมาก ต้องเลือกดูเส้นด้ายทั้งเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายนอน เป็นแนวที่สม่ำเสมอกันเส้นด้ายต้องเท่ากันมากที่สุดและมีความละเอียดในเส้นด้ายจึงจะปักลวดลายได้สวยงาม ส่วนผ้านั้นเมี่ยนนิยมนำมาย้อมเอง นิยมให้ต้น "หม้อฮ่อม" ภาษาเมี่ยนเรียกว่า "จย้าม"

มงคล จันทร์บำรุง (2534 : 13-15) ได้กล่าวถึงวิธีเรื่องการย้อมผ้าของเมี่ยน ดังนี้

การเตรียมสีย้อมผ้า

ต้นฮ่อม หรือภาษาเมี่ยนเรียกว่า "จย้าม" เป็นไม้พุ่มขนาดสูงเต็มที่ประมาณ 80 เซนติเมตร เมี่ยนจะปลูกไว้ข้างบ้าน โดยการนำใบมาแช่ในน้ำไว้จนกว่าจะเน่าแล้วแยกกากออกเหลือแต่น้ำ ใช้ปูนขาวผสมพอสมควร ทิ้งไว้จนตกตะกอน ตะกอนที่ได้นี้จะใช้เป็นสีย้อมผ้า

การเตรียมผ้า เอาผ้ามาแช่น้ำแล้วทุบให้นิ่มและซักเพื่อทำให้เส้นใยสะอาดปราศจากความสกปรกที่ติดมาในระหว่างการผลิต ถ้าไม่สะอาดจะทำให้สีที่ย้อมไม่เรียบ

วิธีการย้อม

- เตรียมน้ำย้อมผ้าโดยใช้น้ำขี้เถ้า กรณีที่มีการย้อมจำนวนมากก็ใช้ผงโซดาไฟ น้ำขี้เถ้าหรือผงโซดาไฟนี้มีสภาพเป็นด่างที่มีคุณสมบัติเพิ่มความเหนียวของเส้นใยฝ้าย ทำให้สีย้อมติดมากขึ้น

นำสีที่เตรียมไว้ผสมกับเหล้า เพื่อให้สีย้อมละลายได้ดี เพราะสารอินดิโกตินที่ได้จากธรรมชาตินั้นไม่ละลายในน้ำ

นำสีย้อมผ้าที่ละลายดีแล้วผสมกับน้ำขี้เถ้าที่เตรียมไว้ปล่อยทิ้งไว้ให้เกิดฟองสีแดงอมเหลือง ซึ่งอาจใช้เวลา 3- 9 วันขึ้นอยู่กับส่วนผสม เนื่องจากเตรียมสีธรรมชาติมีความเข้มข้นไม่เท่ากัน

นำผ้าที่เตรียมไว้แช่ลงไปในน้ำย้อมสี ประมาณ 2-5 ชั่วโมง แล้วปล่อยให้น้ำหยดลงเองจนแห้ง จึงนำไปแช่ในน้ำย้อมสีอีก ทำอย่างนี้เป็นเวลา 3-10 วัน จนกว่าสีจะซึมเข้าสู่เส้นใยฝ้ายสม่ำเสมอจนเป็นที่พอใจของผู้ย้อม

นำเปลือกไม้ "กิ้ม ติ้ว" หรือ "เดีย เหนียง" หรือ "เพย ตับ" อย่างใดอย่างหนึ่งต้มผสมกับข้าวเหนียวดำพอประมาณ เพื่อทำให้สีที่ย้อมติดใยฝ้ายคงทนและมีสีดำแดง นำผ้าที่ย้อมสีดำแล้วมาแช่ในน้ำต้มเปลือกไม้ บางแห่งใช้ต้มรวมกับผ้าประมาณ 1 ชั่วโมง จากนั้นนำไปตากแดดจนแห้ง ทำประมาณ 2-3 ครั้ง จนกว่าจะดำสนิทหรือดำออกแดงตามความชอบของแต่ละท้องถิ่น

ก่อนที่จะนำผ้ามาปักลวดลายต้องนำไปส่วนในน้ำอุ่น เพื่อให้ผ้านิ่มแล้วตากให้แห้ง ผ้าที่ย้อมใช้เอง เมื่อใช้ไปนานๆจะกลายเป็นสีคราม

1.39 ใบฮ่อมที่นำมาย้อมผ้า

1.40 การหมักใบฮ่อมเพื่อเตรียมการย้อมผ้า

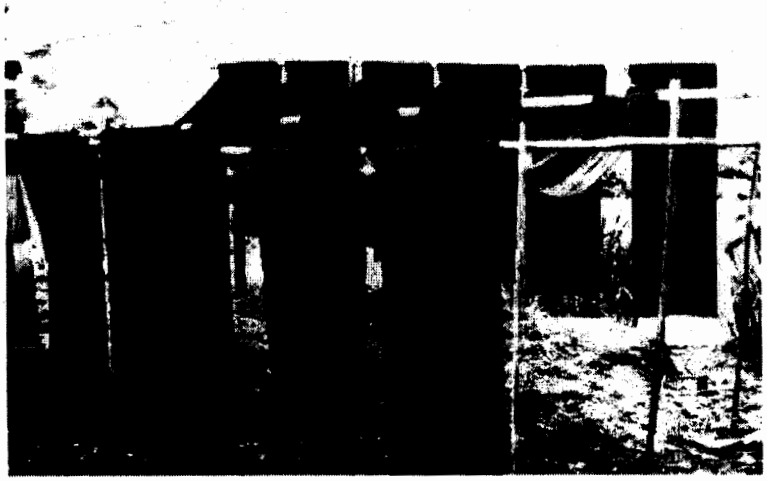

1.41 ผ้าที่ย้อมเสร็จแล้ว

6. ลายปักที่สัมพันธ์กับเครื่องแต่งกาย

ชนิดของลายปักทั้ง 3 ประเภทจะถูกปักไว้บนเครื่องแต่งกายของเมี่ยนโดยเฉพาะของผู้หญิงจะมีมากที่สุด เช่น กางเกง ผ้าโพกศรีษะ ผ้าคาดเอว เสื้อ ของผู้ชายจะไม่ค่อยเน้นลายปัก แต่จะมีลายปักบางชนิดที่ใช้เฉพาะคือปักในชุดประกอบพิธีกรรมของอาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรมใช้ในพิธีใหญ่ๆ จากการศึกษาลายปักจะประดับในเครื่องแต่งกายของเมี่ยนมีมาก แต่จะเน้นศึกษาในส่วนประกอบของเสื้อผ้า

กางเกงผู้หญิง ลวดลายที่ปักลงบนกางเกงของผู้หญิงนั้นจะมีมาตรฐานในการปักที่เป็นแบบอย่างมาช้านานแล้ว และกางเกงหนึ่งตัวจะแบ่งลวดลายการปักออกเป็น 3 ส่วน และในแต่ละส่วนจะมีส่วนที่แยกย่อยออกไปอีกคือ

ส่วนที่ 1 เมี่ยนจะเรียกว่า "โย่ว เจ๋า" แปลว่าปลายขากางเกง จะเริ่มตั้งแต่ปลายขากางเกงขึ้นมาจนสิ้นสุดการปักลายบังคับ ปลายขากางเกงนี้จะเป็นการปักลายบังคับต้องปักลายบังคับ 5 แถว และในส่วนที่ 1 นี้จะไม่มีส่วนย่อยที่แยกออกไปเท่ากับ 1 ส่วน เท่านั้น ซึ่งในการปักกางเกงจะต้องปักลายบังคับถ้าไม่ปักก็ไม่สามารถนำมาตัดเย็บเป็นกางเกงได้ ซึ่งในการปักลายบังคับนี้ประกอบไปด้วยลายปัก 2 ประเภท คือ ลายปักประเภท ฉงเจี่ยมและลายปักฉงทิว จะมีการปัก ลาย กิ่ว กิ่ว คั่นกลางระหว่างแถวตลอดของการปัก

เริ่มต้นด้วยการปัก กิ่ว กิ่ว เรียงติดกันสามเส้นจะใช้สีขาวปักนำส่วนอีกสองสีจะใช้สีใดก็ได้แต่จะนิยมใช้สีแดงและสีเหลือง

แถวที่ 1 จะปักลวดลายประเภท "ฉง เจี่ยม" ปักลายชนิดที่เรียกว่า "ฉง เฉยย" ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการปักผ้า ในการปักลวดลายแถวนี้จะใช้สีขาว และสีดำสลับกันไป แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนสีไปบ้างแต่ก็ยังมีคนนิยมปักอยู่และในอดีตจะใช้สีดำเท่านั้น เมื่อปักแถวนี้เสร็จแล้วจะปักลาย กิ่ว กิ่ว คั่นอีกสามเส้นเรียงกันไป

แถวที่ 2 จะปักลวดลายประเภท "ฉง ทิว" ปักลายชนิดที่เรียกว่า "ซม" จากนั้นจะปักลาย กิ่ว กิ่ว คั่นอีกสามเส้นเรียงกันไป

แถวที่ 3 จะปักลวดลายประเภท "ฉง เจี่ยม" สำหรับในแถวที่ 3 นี้ จะปักลายชนิดไหนก็ได้ที่เป็นประเภท "ฉง เจี่ยม" แต่ที่ส่วนใหญ่นิยมปักจะมีลายปักชนิดที่เรียกว่า "ฉง กยง" ที่มีลักษณะเป็นแนวคลื่น หรือลายปักชนิด เหมือนแถวที่ 2 ก็ได้ สำหรับการใช้สีในแถวที่ 3 นี้จะใช้สีอื่นก็ได้ แต่ที่นิยมจะเป็นสีแดง แต่ก็ต้องใช้สีขาวสลับกับสีอื่น จากนั้นจะปักลายกิ่ว กิ่ว คั่นกลางอีกสามเส้นเรียงกัน

แถวที่ 4 จะปักลวดลายประเภท "ฉง ทิว" เหมือนกับแถวที่ 2 สีที่ใช้จะเป็นสีขาว

สำหรับการวางตำแหน่งของลวดลายที่ปักมีบางส่วนจะปักโดยให้หัวกลับก็มี จากนั้นปักลาย กิ่ว กิ่ว คั่นกลางอีกสามเส้นเรียงกัน

แถวที่ 5 จะปักลวดลายประเภท "ฉง เจี่ยม" ลายปักชนิดที่ปักเรียกว่า "ฉง เซท" หรือ " ฉง เป็น" ซึ่งหมายความว่าได้สิ้นสุดการปักลายบังคับแล้ว สีที่ใช้จะนิยมใช้ สีดำ และสีขาว ปักสลับกันไป สำหรับในแถวที่ 5 นี้ จะไม่นิยมปักลายกิ่ว กิ่ว คั่นกลาง แต่จะนิยมปักลายที่เรียกว่า " ซม" หรือ "ล่ม เจยี้ยว" ลวดลายปักชนิดนี้จะนิยมใช้สี ทุกสีที่ใช้ในการปักผ้าของเมี่ยน จากนั้นจึงจะทำการปักลายกิ่ว กิ่ว คั่นกลางสามเส้น

ส่วนที่ 2 เมี่ยนเรียกว่า "โฮ่ว ซิน" แปลว่า ตัวกางเกง ส่วนที่ 2 นี้จะแยกออกเป็นส่วนย่อยๆ อีก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปร่างของผู้สวมใส่ ถ้าหากรูปร่างสูงจะต้องปักเพิ่มอีก แต่ส่วนใหญ่ที่ปักอยู่จะปัก 3 ส่วนย่อยๆ แต่ในส่วนที่สองนี้ ปักลายกิ่ว กิ่ว คั่นแล้ว ยังมีการปักลาย "เจยี้ยว" ประเภท "ฉง ดับ ฮยัด" จะต้องปัก ควบคู่กันไปเพื่อคั่นระหว่างแถว ใน 1 ส่วนย่อยจะประกอบไปด้วย กิ่ว กิ่วสามเส้น ลายปัก "เจยี้ยว" (เลื่อย) 1 แถว และตามด้วย กิ่ว กิ่ว อีกล ามเส้น ลวดลายปักดอกที่ใหญ่และตามด้วย ลายปักลวดลายเล็กอีก 1 แถว นับเป็น 1 ส่วนย่อย ในส่วนที่ 2 ของกางเกงเมี่ยน ซึ่งในแต่ละส่วนย่อยนั้นการปักลวดลายขึ้นอยู่กับความชอบของคนปัก แต่จะต้องครบองค์ประกอบของส่วนย่อย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ที่นิยมปักกันจะปักลวดลายประเภท "ฉง ดับ ฮยัด" เช่น โต้มเปี้ยง(ดอกไม้ใหญ่) ฟิ่น โบ้ว ฟิน (เกสรดอกฟักทอง)

ส่วนที่ 3 เรียกว่า "โฮ่ว เต้า" แปลว่า ส่วนบนสุดของกางเกง ส่วนนี่จะไม่มีส่วนย่อยเหมือนส่วนที่ 2 ส่วนนี้ก็มีความสำคัญเท่ากับส่วนที่ 1 เนื่องจากว่าเป็นการสื่อออกมาว่าเป็นการสิ้นสุดของการปักกางเกง แต่จะต้องปักลายประเภท "ฉง เจี่ยม" ส่วนใหญ่จะปักแถวเดียว ใช้สีเดียวคือสีขาวเท่านั้น ชนิดลายปักที่ปักคือ "ฉง เซียะ"ในแถวสุดท้ายนี้จะไม่มีการปักลาย กิ่ว กิ่ว ถ้าหากปักก็แสดงว่า ยังไม่สิ้นสุดของการปักผ้าผืนนั้น

จากการศึกษาในเรื่องของลวดลายปักของกางเกงผู้หญิงนั้น องค์ประกอบที่สำคัญของการปักลวดลายคือ ลายปักที่ชื่อว่า กิ่ว กิ่ว จะขาดไม่ได้เลย

ผ้าโพกศรีษะและผ้าคาดเอว (ก้อง เปว และ หละ ซิน) ลวดลายที่ปักลงบนผ้าโพกศรีษะนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นลายประเภท "ฉง ทิว" แต่จะมีลายปักประเภท "ฉง ดับ ฮยัด" แต่ไม่มาก ความยาวของลวดลายที่ปักประมาณ 30 เซนติเมตร ซึ่งจะปักไว้ด้านปลายของผ้าทั้งสองด้าน ส่วนผ้าคาดเอวก็มีรูปแบบการปักที่เหมือนกัน

เสื้อ (ฉุยย) ลายปักที่ประกอบในตัวเสื้อนั้นจะปักลายไปประดับที่สาบเสื้อ เมี่ยนเรียกว่า "ฉุยย แหลง"จะเป็นลวดลายปักมีความกว้างของผ้าประมาณ 1 นิ้วครึ่ง มีความยาวเท่ากับ พู่ไหมพรมสีแดงที่รอบคอเสื้อ เนื่องจากว่าสาบเสื้อจะมีความยาวเท่ากับพู่สีแดง ลายปักที่นิยมปักจะเป็น

ลายปักประเภท "ฉง เจี่ยม" จะปักลายที่ชื่อว่า "ฉง เซียะ" ลายปักที่หมายถึงหญิงสาว ปักด้วยด้ายสีขาว จากการศึกษาถึงการนำลวดลายปักไปประกอบเครื่องแต่งกายของผู้หญิงเมี่ยน กางเกงจะเป็นส่วนที่มีการปักลวดลายมากที่สุด

นอกจากนี้ยังมีลายปักที่ใช้เฉพาะจะไม่มีการนำไปใช้ประดับส่วนอื่นของเครื่องแต่งกาย จะใช้ในการเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม เช่น งานบวช งานศพ งานแต่งงานแบบใหญ่ ซึ่งลวดลายปักนี้จะนำไปประดับอุปกรณ์ในการทำพิธีกรรม สำหรับพิธีกรรมงานศพ งานบวช จะมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เรียกว่า แซ่ง ตอ ต๋าย , ผาจุ่น ลายปักชนิดนี้เรียกว่า ลู่ กวน ฟีม และ ลู่ กวน เอี๋ยน จะไม่มีการนำมาปักประดับไว้ในเครื่องแต่งกายส่วนอื่น ส่วนพิธีกรรมงานแต่งงานแบบใหญ่ จะมีลายปักที่นำมาทำเป็นผืนผ้าสำหรับคลุมหน้าเจ้าสาว เมี่ยนเรียกว่า "ผา" จะมีลักษณะเฉพาะห้ามนำไปตัดเย็บดัดแปลงเป็นเครื่องนุ่งห่มอย่างอื่น เนื่องจากมีความเชื่อตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมี่ยนนั้น เทพเจ้าเมี่ยนได้แปลงร่างลงมาเป็นสุนัขมังกรแล้วได้แต่งงานกับลูกสาวจักรพรรดิ บุตรคนที่สาม จึงเกิดความอาย ดังนั้นในการแต่งงานจึงจำเป็นต้องปิดหน้าตาเจ้าสาวไว้ไม่ให้ใครเห็น เมี่ยนเชื่อว่าผ้าปักผืนนี้มีความศักดิ์สิทธิ์และเกี่ยวข้องกับประวัติศาตร์ความเป็นมาของบรรพบุรุษจึงห้ามลบหลู่ แต่ในปัจจุบันกลุ่มบุคคลที่ไม่รู้ได้มีการนำไปประยุกต์การตัดเย็บไปเป็นเครื่องนุ่งห่มส่วนอื่นๆและปักขาย

1.42 ชุดแต่งกายของผู้ชาย

1.43 ชุดแต่งกายของผู้หญิง

7. ความเชื่อและกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดของเมี่ยนต่อในเรื่องเกี่ยวกับการปักจากการให้ข้อมูลของผู้รู้ในชุมชนว่าในสังคมของเมี่ยนครอบครัวจะมีบทบาทมากในการถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะผู้เป็นมารดาจะเป็นผู้สอนให้บุตรีให้ฝึกปักผ้าได้ กระบวนการถ่ายทอดนี้จะเป็นรูปแบบไม่เป็นทางการ แต่จะมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในเชิงความสัมพันธ์ของโครงสร้างครอบครัว โดยมารดาจะมีเวลาอยู่ใกล้ชิดกับบุตรได้เรียนรู้พฤติกรรม และเป็นการหล่อหลอมจิตสำนึกในเรื่องของบทบาทหน้าที่ที่จะต้องทำได้เป็นอย่างดี และเป็นกฎเกณฑ์ระเบียบทางสังคมที่มองว่าผู้หญิงจะต้องเป็นคนที่เรียบร้อย ขยัน เช่น ผู้หญิงจะต้องมีหน้าที่ในการปักผ้า ทำงานบ้าน ดูแลครอบครัว ซึ่งความรู้เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดจากมารดาสู่บุตร ซึ่งเป็นการควบคุมดูแลความประพฤติของหญิงสาวตลอดจนไปถึงการควบคุมในระดับชุมชน โดยมีความเชื่อและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กฝึกการปักผ้าคือ เวลาที่มารดาปักผ้าจะมีเด็กเข้ามารบกวน ตามธรรมชาติของเด็กซึ่งเป็นวัยที่อยากรู้อยู่แล้วเมื่อมารดาทำอะไรเด็กจะเข้าไปมีส่วนร่วมเสมอ ดังนั้นวิธีการไม่ให้เด็กมารบกวนก็จะให้เด็กฝึกปักผ้า โดยให้เด็กมีส่วนร่วมฝึกปักอยู่ข้างๆมารดา บางทีไม่ได้เป็นการตั้งใจจะฝึกให้เด็กฝึกจับเข็ม แต่เมื่อนานๆไปเด็กจะมีทักษะการจับเข็มเองโดยปริยาย จึงได้ทำการสอนปักอย่างจริงจัง สำหรับการเรียนฝึกปักผ้านั้นจะมีหลักการในการเรียน

เริ่มต้นเมื่อจะทำการฝึก จะทำการฝึกตั้งแต่อายุ 6 ขวบขึ้นไป ซึ่งเป็นช่วงอายุที่เหมาะสม บางคนก็มีอายุน้อยกว่าก็มี โดยจะฝึกในเรื่องทักษะในการจับเข็ม การจับผ้า

เมื่อเริ่มมีทักษะการจับเข็มได้แล้วจะฝึกปักผ้าจากลายที่ง่ายไปหายาก เริ่มจากฝึกการเดินเส้นก่อน ลาย กิ่ว กิ่ว โดยจะมีมารดาคอยสอนอยู่ใกล้ๆ

จากนั้นจะฝึกปักลายง่ายๆ ประเภทที่ฝึกปักอันดับแรกคือ “ฉง เจี่ยม” ชนิดลายปัก คือ “ปุ้ง เบ๊ว”ในแต่ละลายนั้นก็ต้องฝึกปัก ชนิดของลายปักในแต่ละประเภทให้มีความชำนาญก่อน จึงจะทำการเริ่มฝึกปัก ประเภทที่สองได้

การเริ่มฝึกปักตอนแรกของลายประเภทต่างๆ จะมีมารดาคอยสอนอยู่ใกล้ๆ แต่เมื่อมีความชำนาญในระดับหนึ่งแล้ว จะให้ฝึกปักจากการดูแบบตัวอย่าง แล้วทำการปัก

เมื่อมีความชำนาญมากพอแล้ว จะทำการประยุกต์ลายปักได้ตามความชอบของตัวเอง ในการฝึกปักผ้าของเด็กหญิงก็ต้องเป็นไปตามพัฒนาการของเด็กเหมือนกัน ซึ่งการปักผ้านี้จะเกี่ยวข้องกับการนับเลขด้วย ซึ่งในตอนแรกจะฝึกการจับเข็ม จะไม่มีการนับเส้นด้ายในการปัก เมื่อเด็กเริ่มโตขึ้นจุดสำคัญคือเริ่มนับเลขได้แล้วจะทำการสอน ในการสอนนั้นผู้เป็นมารดาจะต้องสอนวิธีการนับเส้นด้าย ทิศทางของฝีเข็มที่จะปักลงบนผ้า จำนวนฝีเข็มต่อชนิดของลายปักแต่ละอย่างด้วย

8.ความเชื่อต่อการเรียนปักผ้า

เมี่ยนมีความเชื่อเกี่ยวกับการฝึกเรียนปักผ้าดังนี้

เมื่อเริ่มทำการฝึกปักผ้านั้นห้ามฝึกปักลายประเภทที่สาม คือ "ฉง ดับ ฮยัด" เนื่องจากมีความเชื่อว่าถ้าฝึกปักลายประเภทนี้แล้วจะเป็นการทับความรู้ ความจำของผู้ฝึกปัก ดังนั้นในการฝึกปักประเภทนี้จึงเป็นลายสุดท้ายของขั้นตอนการฝึก

ถ้าหากจะฝึกปักผ้าจะต้องฝึกปักในวันขึ้นปีใหม่ วันแรก ซึ่งของเมี่ยนจะตรงกับวันตรุษจีน เชื่อว่าวันขึ้นปีใหม่จะเป็นการเริ่มต้นใหม่ เมื่อฝึกปักผ้าจะดีและจำได้นานกว่า

ลายปักเมื่อนำไปปักผ้าที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะมีลักษณะเฉพาะ ห้ามนำไปปักประดับส่วนอื่นเชื่อว่าเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ห้ามลบหลู่ เช่น ผาจุ่น, แซ่งตอต๋าย , ผา

9. ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของลายปัก

จากการศึกษาจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสสตรีเมี่ยนว่าลายปักในแต่ละประเภทของเมี่ยนในสมัยก่อนนั้นมีไม่มากเหมือนในปัจจุบันนี้และจะมีมาตรฐานในการปักที่เหมือนกัน ลายปักที่ปักจะมี กิ่ว กิ่ว ลายปักประเภท "ฉง เจี่ยม" และ "ฉ่ง ทิว" จะนิยมปักกันมากส่วนลายปักแบบไขว้ "ฉง ดับ ฮยัด" จะปักเหมือนกันแต่ไม่มาก การใช้สีก็ใช้แบบเดียวกัน และการปักเพื่อที่จะเย็บเสื้อผ้าใช้เองในครอบครัวเท่านั้น ปัจจุบันในชุมชนเล่าชีก๋วย มีผู้ที่ปักลายปักได้ครบทุกประเภทจะเป็นสตรีผู้อาวุโสและแม่บ้าน เยาวชนไม่มีปรากฏ

จากคำบอกเล่าของนางเหยี่ยนโฟ้ว แซ่ว่าง ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในด้านการปักในชุมชนเล่าชีก๋วยจะเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการใช้สีซึ่งไม่เหมือนในอดีต สีจะออกโทนสีฟ้า สีน้ำเงินปนเขียว การใช้สีที่มีความเปลี่ยนแปลงนี้ได้รับอิทธิพลมาจากเมี่ยนที่ประเทศลาวแต่จะสังเกตลักษณะสียังคงดั้งเดิมคือในกลุ่มผู้อาวุโสยังมีเครื่องแต่งกายที่เหลืออยู่ แต่ในกลุ่มคนรุ่นกลางๆจนถึงเยาวชนไม่ปรากฏการใช้สีดั้งเดิม ลายปักก็มีการประยุกต์มากขึ้น โดยเฉพาะจะมีการปักลายปักประเภท "ฉง ดับ ฮยัด" ลายไขว้ มาตรฐานในการปักก็เปลี่ยนแปลงไป

จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบลายปักนั้นสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

ปักเพื่อใช้เอง จากการสัมภาษณ์ผู้รู้และกลุ่มแม่บ้าน ถ้าหากปักเพื่อใช้เองนั้นไม่ค่อยจะได้ปักหรือใช้เวลาว่างในการปักเท่านั้น ไม่ได้ปักอย่างจริงจัง ในกลุ่มเยาวชนของชุมชนไม่ปรากฏการปักผ้าเพื่อใช้เอง ลายปักถ้าหากปักใส่เองก็จะมีมาตรฐานองค์ประกอบในการปักแต่ก็มีประยุกต์บ้างแต่ไม่มาก แต่สีที่ใช้จะแตกต่างจากดั้งเดิม ชุมชนนี้จะนิยมปักสีออกโทนสีฟ้า ซึ่งเป็นการนำด้ายสีขาวไปย้อมกับสีครามออกมาเป็นสีฟ้าอ่อน ผ้าที่ใช้ แต่ถ้าหากว่าปักใช้เองส่วนใหญ่จะไม่ใช้ผ้าที่

ขายตามท้องตลาดทั่วไป ชุมชนนี้จะซื้อผ้ามาจากญาติพี่น้องของตนเองที่อยู่ในประเทศลาวนำมาขาย ซึ่งผ้าเหล่านั้นก็ซื้อมาจากพ่อค้าที่นำผ้ามาจากประเทศจีนมาขายอีกทอดหนึ่ง

2. ปักเพื่อขาย การปักเพื่อขายนี้ส่วนใหญ่จะเป็นลายประยุกต์มากกว่า ไม่ได้มีมาตรฐานในการปักเหมือนปักใส่เอง ส่วนใหญ่จะปักตามความต้องการของตลาด ถ้าหากปักตามมาตรฐานจะขายไม่ได้หรือกว่าจะขายได้ต้องใช้เวลานาน การประยุกต์ลายปักส่วนใหญ่จะประยุกต์มาจากการเลียนแบบรูปสัตว์ ลายดอกต่างๆ หรือปรับประยุกต์ตามความชอบของตนเอง การปักลายประยุกต์นี้สตรีทุกกลุ่มจะมีการปัก เช่น กลุ่มแม่บ้าน ผู้อาวุโส เยาวชน ผ้าที่ใช้ก็ไม่ใช่ผ้าที่คนในอดีตใช้ จะใช้ผ้าที่ขายตามร้านขายผ้า สีดำ มีความมัน

ด้ายที่ใช้ในการปัก จะใช้ด้ายที่ขายตามท้องตลาดเรียกว่า "ไจ" ประมาณไจละ 10 บาท สีที่ใช้ในการปักขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดแต่ส่วนใหญ่ตลาดจะต้องการสีโทนอ่อน และอยู่ในกลุ่มสีโทนเดียวกัน เช่น ถ้าโทนสีฟ้าก็จะต้องมีด้ายโทนสีฟ้า โทนสีน้ำตาล ก็จะต้องมีสีที่เข้ากับสีน้ำตาล

ลักษณะการปักจะไม่ปักลายปักเต็มผืนผ้า นิยมปักเป็นผ้าชิ้นๆ แต่จะปักในลักษณะเป็นเส้นแนวยาว ประมาณ 30 เซนติเมตร กว้างประมาณ 20 เซนติเมตร ลายปักจะปักเป็นแถวๆ เพื่อเว้นช่องไว้ในการตัดไปประยุกต์ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าต่อไป

การปักลายประยุกต์นี้จะต้องมีความชำนาญในเรื่องการใช้สีมากพอสมควร ถ้าหากจัดสีไม่อยู่ในกลุ่มสีโทนเดียวกันจะทำให้ลายปักที่ออกมาไม่สวยงามทำให้ขายไม่ได้ จากการให้ข้อมูลของผู้รู้ในชุมชน ความต้องการของตลาดส่วนใหญ่จะขอบสีโทนที่อ่อนๆ ไม่ต้องเข้มเกินไป เช่น โทนสีฟ้า สีน้ำตาล สีแดง สีม่วง เหลืองอ่อนและผู้ปักเองก็จะปักลายโทนสีเหล่านี้ ซึ่งในการปักแต่ละโทนสีจะต้องมีเทคนิคในการผสมสีของเส้นด้าย คือจะนำเส้นด้ายที่มีสีโทนเดียวกันมาเรียงสีไล่ไปจากสีแก่ไปไปหาสีอ่อน และการปักลายแต่ละลายก็จะปักตามสีที่ได้เรียงกันไว้ ถ้าหากมีความชำนาญก็ไม่ต้องจัดกลุ่มสีของด้าย

ปักเพื่อขายจะมี 2 ลักษณะคือ ปักของตัวเองเมื่อปักเสร็จแล้วจะนำไปขาย อุปกรณ์ ด้าย ผ้าจะซื้อมาเอง และรับจ้างปัก จะมีคนนำผ้ามาส่งให้ปัก รวมทั้งด้าย เข็ม อุปกรณ์ทุกอย่างผู้ปักมีหน้าที่ปักตามแบบที่เขาเอามาให้เท่านั้น โทนสีก็จะถูกจัดกลุ่มมาให้เรียบร้อยแล้ว

ผลกระทบ

จากกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ว่าจะเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในชุมชนเองส่งผลให้คนในชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการแต่งกาย จากการเข้าไปในชุมชนและได้สัมภาษณ์กลุ่มต่างๆในชุมชน ในเรื่องของการแต่งกาย จะแต่งกายเฉพาะช่วงที่มีเทศกาลสำคัญๆ เช่น งานแต่งงาน, กิจกรรมวัฒนธรรมที่ชุมชนร่วมจัด, วันตรุษจีน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้

อาวุโส กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชนบางส่วนไม่ครบทุกคน ดังนั้นทุกคนจะมีเครื่องแต่งกายของตัวเองอย่างน้อยคนละ 1 ชุด ถ้าหากเป็นวันธรรมดาจะไม่ค่อยแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเมี่ยน แต่งกายแบบคนพื้นราบ จะมีก็แต่ผู้อาวุโสไม่กี่คนแต่ก็ไม่ครบชุด เหตุผลที่ทำให้การแต่งกายเปลี่ยนแปลงไปคือ

สภาพอากาศและสิ่งแวดล้อม ไม่เหมาะกับการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเมี่ยน เนื่องจากใช้สีดำเป็นหลักทำให้ร้อน

สภาพทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านต้องทำมาหากินเพื่อแข่งกับเวลาจึงส่งผลให้ไม่มีเวลามีพิถีพิถันกับเครื่องแต่งกาย และไม่มีเวลามานั่งปักผ้าเพื่อเย็บเสื้อผ้าเหมือนในอดีต

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนคือมีความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามา มีสิ่งแปลกใหม่เข้ามาโดยเฉพาะเสื้อผ้าแบบคนพื้นราบ สื่อต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบของชาวบ้านจึงเกิดเป็นค่านิยมแบบใหม่ขึ้นมา เมื่อความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายเปลี่ยนแปลงไปซึ่งจะส่งผลมาถึงการปักผ้าของเมี่ยนด้วย จะมีความสัมพันธ์กัน การปักผ้าต่างๆก็จะมีการประยุกต์เกิดขึ้น เมื่อมีการปักลายประยุกต์ในประเภท “ฉง ดับ ฮยัด” มากขึ้นจะส่งผลกระทบคือ

เยาวชนรุ่นหลังปักลายประเภทอื่นๆไม่ได้ คือ ลายปัก “ฉง เจี่ยม” “ฉง ทิว” จากการสัมภาษณ์เยาวชนในชุมชนเกือบจะทุกคนปักลายประเภทอื่นไม่ได้ นอกจากปักลายไขว้เท่านั้น กลุ่มที่เป็นแม่บ้านยังปักได้อยู่ แต่มีบ้างที่ลืมไปแล้ว

ไม่มีการถ่ายทอด เรียนรู้ เหมือนในอดีต ทำให้ความห่างเหินระหว่างครอบครัวกับบุตรห่างกันมากขึ้น ส่งผลเกิดช่องว่างระหว่างวัย มารดาไม่มีเวลาสอน เวลาส่วนใหญ่จะอยู่ในไร่มากกว่า

เยาวชนรุ่นหลังไม่ทราบความเป็นมาของลายปัก ไม่สนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ นอกจากผลกระทบแล้วจากการสัมภาษณ์สามารถวิเคราะห์ได้ว่ายังมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบการสืบทอด กระบวนการเรียนรู้ ของเมี่ยนนั้นสูญหายไปด้วยคือ

ระบบการศึกษาในระบบที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเยาวชน คือหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน ที่มีระบบการสอบแข่งขันเพื่อชิงดีชิงเด่น ผลิตทรัพยากรเพื่อป้อนในระบบอุตสาหกรรมมากกว่า ไม่ได้มีปัจจัยเกื้อหนุนส่งเสริมกระบวนการหล่อหลอมเกี่ยวกับคุณค่าวัฒนธรรมของชนเผ่าที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะลายปัก

10.ลายปักกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

ชุมชนเล่าชีก๋วยเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรเป็นหลักแล้ว นอกจากนี้ยังมีอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนซึ่งถ้าหากมองในแง่วัฒนธรรมแล้วเป็นการนำเอาวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในความเป็นเมี่ยนเข้ามาปรับประยุกต์ให้เกิดเป็นรายได้ขึ้นมา รายได้หลักๆจากการปักผ้า

ของชุมชนนี้จากการจัดเวทีพูดคุยกันในกลุ่มสตรีสามารถจำแนกรายได้จากการขายผ้าปัก

10.1รายได้จากการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านเล่าชีก๋วยเป็นชุมชนหนึ่งที่ทางราชการส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว จากการให้ข้อมูลของผู้นำชุมชนและกลุ่มสตรีเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เริ่มเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเมื่อปี พ.ศ. 2532 ซึ่งรวมระยะเวลาแล้วประมาณ 12 ปี ช่วงนั้นความเจริญทางด้านวัตถุ เช่น ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า ยังไม่เข้าหมู่บ้านจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก ประกอบกับชุมชนนี้เป็นทางผ่านหรือบริวารของหมู่บ้านเป้าหมายในการท่องเที่ยว ในอดีตนั้นนักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาชมและศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านได้นำลายปักไปขายให้กับนักท่องเที่ยว ลายปักที่ขายในตอนแรกจะเป็นลายปักแบบฉบับของเมี่ยน ยังไม่มีการประยุกต์ วิธีการขายจะถือผ้าแล้วเดินไปขายให้กับนักท่องเที่ยว ในช่วงนั้นจะมีนักท่องเที่ยวนิยมลายปักของเมี่ยน จากการให้ข้อมูลของผู้รู้บอกว่า นักท่องเที่ยวนิยมลายปักที่เมี่ยนปักขึ้นมาจริง และนิยมลายปักที่เป็นดั้งเดิม จึงทำให้ชุมชนมีรายได้จากการขายผ้าปักได้สูงสุดในวันละ 2,000 – 3,000 บาท น้อยที่สุดประมาณ 200 – 500 บาทต่อวัน ด้วยเหตุนี้เองสตรีเมี่ยนจึงหันมาทำการค้าขายในชุมชนมากขึ้น งานในไร่จึงเป็นงานรอง

เมื่อเห็นว่ามีรายได้ดีในการขายผ้าปักจึงได้มีการรวมกันขึ้นแล้วสร้างซุ้มเพื่อตั้งสินค้า และเพื่อความเรียบร้อยของชุมชน การสร้างซุ้มจะเป็นของส่วนบุคคลและของกลุ่มสตรีที่มีการรวมตัวกัน ปัจจุบันมีซุ้มขายสินค้าอยู่ 12 ซุ้ม คือ 12 ครอบครัว และ อีก 11 ซุ้มเป็นของกลุ่มสตรี จึงได้มีการออกนอกชุมชนไปซื้อสินค้าประเภทอื่นๆมาขาย เช่น ตุ๊กตา กระเป๋า ฯลฯ แหล่งซื้อสินค้าส่วนใหญ่ที่ตลาดแม่สาย ปัจจุบันการขายสินค้าในชุมชนขายไม่ได้ทำให้รายได้ลดลง เฉลี่ยประมาณวันละ 20 - 100 บาทแต่ต้องขึ้นอยู่กับการเข้ามาเที่ยวของนักท่องเที่ยวด้วย เนื่องจากไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเข้ามา

10.2 ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ

เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชนเมื่อมีความเจริญทางวัตถุเข้ามาในชุมชน เช่น ถนนคอนกรีต ไฟฟ้า ประกอบปี พ.ศ. 2541 – 2542 ตามนโยบายของรัฐบาลให้เป็นปีการท่องเที่ยว อะเมซิ่งไทยแลนด์ จากการให้ข้อมูลของผู้นำชุมชนและชาวบ้าน หน่วยงานทางราชการคือกรมประชาสงเคราะห์ได้ร่วมกับชาวบ้านจัดระเบียบการท่องเที่ยวในหมู่บ้านใหม่ โดยมีการสร้างศูนย์วัฒนธรรมไว้ในชุมชน ให้ชุมชนจัดการแสดงให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยมีการแบ่งบทบาทคือชาวบ้านจัดระเบียบในชุมชน ประชาสงเคราะห์จัดให้มีบริษัททัวร์เข้ามาในชุมชน เมื่อมีการจัดระเบียบใหม่ ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวจึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนน้อยมากเป็นผลให้ชาวบ้านขาดรายได้จากการขายหัตถกรรม อีกประการหนึ่งชุมชนไม่สามารถตอบสนองความ

ต้องการในเรื่องของการแสดงจากการให้ข้อมูลของชาวบ้านให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมของเมี่ยนไม่มีในเรื่องของการแสดง และมองว่าไม่ใช่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเมี่ยนชุมชนจึงไม่ตอบสนอง เมื่อมีการจัดระเบียบการท่องเที่ยวใหม่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้ามา ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว

10.3 รายได้จากการสร้างเครือข่ายหรือเชื่อมกับหมู่บ้านอื่น

นอกจากจะมีรายได้จากการขายผ้าปักให้กับนักท่องเที่ยวในชุมชนแล้ว ปัจจุบันชุมชนเล่าชีก๋วยได้มีกลุ่มสตรีออกนอกชุมชนขายผ้าปักตามเทศกาลหรืองานแสดงสินค้าต่างๆ ที่ทางหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชนอื่นๆ จัดให้มีขึ้นตามแต่โอกาส เช่น งานสืบสานล้านนา ฯลฯ สำหรับกลุ่มสตรีของชุมชนนั้นมีโครงสร้างมีความชัดเจน กลุ่มมีกองทุนเข้ามาทำในเรื่องของงานหัตถกรรม ซึ่งก็เป็นการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนแล้วยังมีการเชื่อมกับชุมชนอื่นในการนำผ้าไปจ้างปัก มีการค้าขายซึ่งกันและกันเมื่อมีการเชื่อมระหว่างชุมชนจึงทำให้เกิดเครือข่ายสตรีในด้านหัตถกรรมลายปัก

สำหรับสินค้าที่ขายในปัจจุบันก็ไม่มีความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะลายปัก ไม่มีการแปรรูปสินค้า จากเดิมเคยปักขายเป็นชิ้นๆก็ยังเป็นแบบเก่าอยู่ จากการเข้าไปสัมภาษณ์พูดคุย ได้มีการฝึกการแปรรูปให้กับกลุ่มสตรีแล้ว คนที่เย็บผ้าเป็นมี 3 คน ได้ไปหางานทำที่โรงงานเย็บผ้าที่ต่างจังหวัด

จากการศึกษาถึงผลกระทบมาจากความเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมด้านลายปักมีปัจจัยหรือสาเหตุมาจาก

นโยบายการท่องเที่ยวในการนำเงินเข้าประเทศที่ส่งเสริมให้หมู่บ้านชาวเขาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งหนึ่ง โดยการเข้าไปจัดกระบวนการ วางแบบ ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยว โดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด การทำ ในขณะเดียวกันยังขาดการส่งเสริมให้ชุมชนได้เห็นถึงคุณค่า ความสำคัญของวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมซึ่งจะนำไปสู่การสูญเสียเอกลักษณ์และไม่ได้เกิดความยั่งยืน

ผลประโยชน์หรือรายได้ที่ชาวบ้านได้รับนั้นเป็นผลมาจากการขายสินค้าเล็กน้อยเท่านั้น แต่ผลประโยชน์หลักๆ ไม่ใช่อยู่ที่ชุมชน แต่อยู่ที่บริษัททัวร์ รีสอร์ท ในขณะเดียวกันชุมชนกำลังสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์

ชุมชนขาดความเป็นเอกภาพ เริ่มมองวัฒนธรรมด้านลายปักไปในเชิงพาณิชย์ ไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าหรือเอกลักษณ์ และขาดคุณธรรมในการปักผ้าและขายของ จากการพูดคุยกับกลุ่มสตรีจะบอกว่า ถ้าปักขายจะปักไม่ค่อยละเอียด ถ้าปักใช้เองจะปักดีกว่า และวัยรุ่นปักลายปักดั้งเดิมไม่เป็น ซึ่งก็หมายความว่าลายปักเริ่มจะสูญหาย การขายของก็เหมือนกันถ้าหากเป็นนักท่องเที่ยวจะขายใน

ราคาที่สูงซึ่งนักท่องเที่ยวรู้ว่าถูกเอาเปรียบ วัตถุประสงค์ในการเข้ามาเที่ยวของนักท่องเที่ยวไม่ตรงตามความต้องการ

1.44 นักท่องเที่ยวมาซื้อของ

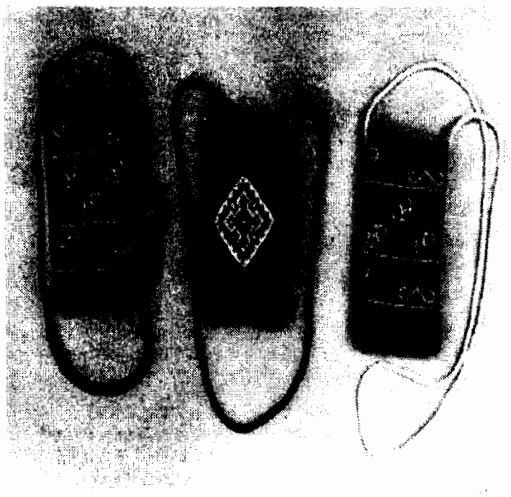

1.45 การแปรรูปสินค้า

1.46 ร่วมกันทำแผนที่ชุมชนตนเอง

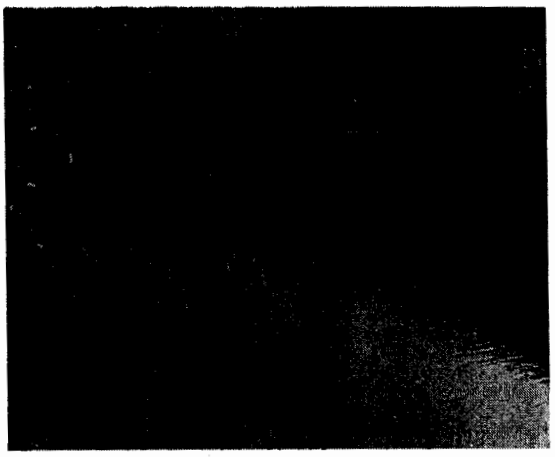

1.47 การเกษตรแบบผสมผสาน

1.48 กิจกรรมร้านค้าสหกรณ์ของกลุ่มสตรี

1.49 เวทีเยาวชน

1.50 แกนนำช่วยกันระดมข้อมูลชุมชน

1.51 เวทีคืนข้อมูลชุมชน

1.52 นักวิจัยเก็บข้อมูลกับผู้รู้

เผ่าลีซู เหล้าสมุนไพรพื้นบ้านของลีซูกับการพึ่งตนเอง

ก. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจ ระบบความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของชนเผ่าลีซู ที่มีความเกี่ยวข้องกับเหล้าสมุนไพรพื้นบ้าน และระบบองค์ความรู้พื้นบ้านกับการผลิตเหล้าสมุนไพรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อค้นหาแนวทางส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนา รื้อฟื้น และ ฟื้นฟู ระบบองค์ความรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านของชนเผ่าลีซู ให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

ข. ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ที่ทำการศึกษาและวิจัย เป็นพื้นที่ชุมชนของชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู ที่มีพื้นฐานโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและภาษาที่เหมือนกัน คณะผู้จัดทำการวิจัย จึงได้มีการเจาะจงศึกษาเฉพาะองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญา " การผลิตเหล้าสมุนไพรของชนเผ่าลีซู" เพื่อให้สามารถเอื้อต่อการทำงานของคณะผู้จัดทำวิจัย (ชาวบ้าน) ที่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู และให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในประเด็นปัญหา ความต้องการและเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างเจาะลึก ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และเพื่อให้ได้ประเด็นเนื้อหาที่นำมาศึกษาวิจัย มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น จึงได้อาศัยพื้นที่หลาย ๆ พื้นที่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ยังมีผู้รู้และยังมีระบบการผลิตเหล้าสมุนไพร สูตรดั้งเดิมอยู่ มาทำการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย ดังนี้

หมู่บ้านสหกรณ์แปลง 5 หมู่ที่ 11 ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านลุ่ม หมู่ที่ 2 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตเนื้อหา

2.1) ประวัติศาสตร์และภูมิหลังของเหล้าสมุนไพรของชนเผ่าลีซู

2.2) พิธีกรรม ความเชื่อ กฎจารีตประเพณี

2.3) บทบาทและความสัมพันธ์ของเหล้ากับการแก้ไขปัญหากรณีวิพากภายในชุมชน

2.4) ความสำคัญของการรื้อฟื้นและฟื้นฟูระบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน

2.5) กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน

2.6) ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยองค์ความรู้และภูมิปัญญาชนเผ่าลีซู

2.7) ระบบการผลิตเหล้าสมุนไพรพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชนเผ่าลีซู

บทบาทของเหล้าสมุนไพรกับการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน

ค. ผลการศึกษาวิจัย

1. ประวัติศาสตร์

1.1 ตำนานการเกิดเหล้า

เมื่อครั้งนานมาแล้ว มีชุมชนของชนเผ่าลีซูชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณดอยสูง ที่ซึ่งมีอากาศหนาว - เย็น ตลอดปี ชาวบ้านในชุมชนนี้ มีอาชีพปลูกข้าว ข้าวโพดและฝิ่น เป็นอาชีพหลัก ในแต่ละปีข้าวที่ชาวบ้านปลูกไว้ ไม่พอกิน เนื่องจากภูมิอากาศหนาวเย็นเกินไป ทำให้ข้าวไม่ติดรวง ผู้หญิงชนเผ่าลีซู จึงต้องนำเอาข้าวสารที่ตำจากครกกระเดื่องแล้วผสมกับข้าวโพดแห้งบดมาหุงกิน ไม่เช่นนั้นข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ในแต่ละปีจะไม่พอกินถึงฤดูการเก็บเกี่ยวในปีต่อไป อยู่มาวันหนึ่ง มีชายคนหนึ่ง นำห่อข้าว (ข้าวผสมกับข้าวโพด) ไปกินเป็นอาหารมื้อเที่ยงที่ไร่ของตน หลังจากกินอิ่มแล้ว แต่ยังมีข้าวเหลืออีก จึงห่อใบตองและมัดให้มิดชิด นำไปวางไว้ในโพรงไม้กลางไร่ พอถึงตอนเย็นลืมนำข้าวห่อกลับไปด้วย ผ่านไปหลายวันมาต่อมา ชายคนเดิมกลับมาทำงานในไร่อีกครั้ง และตอนพักเที่ยง สังเกตเห็นนกตัวหนึ่งบินมาเกาะตอไม้ที่มีห่อข้าว และนกก็จิกกินข้าวห่อที่ลืมไว้ในโพรง พอนกจิกกินข้าวแล้ว ก็มีอาการโซซัดโซเซ บินไม่ตรง บินไปชนต้นไม้ พุ่มไม้บ้าง สักพักมีกระรอกมากินข้าวต่อจากนกอีก กระรอกก็มีการเดินและวิ่งไม่ตรงอีก ชายคนดังกล่าวจึงเกิดความสงสัย ว่าเกิดอะไรขึ้นกับนกและกระรอก จึงเดินไปที่โพรงไม้ที่ตนเองเคยลืมห่อข้าวไว้ และลองชิมข้าวห่อนั้นดู จึงรู้ว่ามีรสหวาน หอม และอร่อยดี จึงเอาน้ำที่อยู่ในข้าวห่อนั้นมากิน แล้วรู้สึกเมา หลังจากนั้น ชายคนดังกล่าวก็นำเรื่องราวไปเล่าให้เพื่อนบ้านฟัง วันต่อมาชายคนเดิมก็เอาห่อข้าวมาหมักไว้ในโพรงไม้อีก เพื่อให้เกิดน้ำเหล้า มาดื่มกินอีก

1.2 ประวัติศาสตร์เหล้าของลีซู

<u>ยุคแรก</u> ของการผลิตเหล้าของชนเผ่าลีซู มีกระบวนการ ขั้นตอนการผลิตเหล้าที่ไม่ซับซ้อนมากนัก เพียงแต่ นำข้าวสาร (ข้าวเหนียว)และข้าวโพดแห้ง ไปแช่น้ำ 1 ข้ามคืน เสร็จแล้วนำมาต้มข้าวเหนียวให้สุก ยกลงจากหม้อ พักไว้ให้เย็น จากน้ำนำข้าวโพดมาต้มให้สุกจนเปื่อยเสร็จแล้วนำข้าวและข้าวโพดไปล้างน้ำแล้วเอามาผสมกัน และหมักไว้ในโอ่งไม้ (ลูทวู)ประมาณ 4 - 5 เดือน จะเกิดน้ำเหล้าขึ้นและสามารถตักกินแต่น้ำ (เหล้า) แต่วิธีการนี้ ไม่สามารถเก็บเหล้าไว้ได้นาน ๆ

<u>ยุคที่สอง</u> ของการผลิตเหล้าของชนเผ่าลีซู เริ่มมีการนำข้าวและข้าวโพดที่หมักไว้แล้วมาต้มกลั่นเอาเฉพาะน้ำที่เกิดจากความร้อนมาเป็นน้ำเหล้า วิธีการนี้สามารถทำให้เก็บรักษาน้ำเหล้าไว้ได้นานมากขึ้น โดยที่กาลเวลาที่นานขึ้น ก็ไม่ทำให้เหล้าเสื่อมคุณภาพได้

<u>ยุคที่สาม</u> เป็นการพัฒนาต่อเนื่องมาจากยุคแรกและยุคที่สอง แต่เนื่องจากกระบวนการหมักข้าวและข้าวโพดในทั้งสองยุคนี้ ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน กว่าจะหมักข้าวและข้าวโพดได้ที่ พอที่จะมากลั่นเป็นน้ำ จึงมีผู้รู้ในด้านการผลิตเหล้า ได้ทำการคิดค้นวิธีการย่นระยะเวลาการหมักข้าว

และข้าวโพดให้สั้นลง จากการคิดค้นวิธีการนี้ ได้มีการทดลองด้วยวิธีการต่าง ๆ หลาย ๆ ปี จึงได้แนวความคิดที่ใช้แป้งเหล้า ผสมกับข้าวและข้าวโพดที่จะหมัก เพื่อช่วยย่นระยะเวลาการหมักเหล้าให้เร็วขึ้น ประจวบกับผู้รู้ด้านยาสมุนไพรได้ทดลองดองสมุนไพรกับเหล้าแล้ว สามารถคงสรรพคุณของยาสมุนไพรไว้ได้นาน ดังนั้น ผู้รู้ด้านการผลิตเหล้า ร่วมกับผู้รู้ด้านยาสมุนไพรพื้นบ้าน ได้ทดลองคิดค้นการผสมตัวยาสมุนไพรเข้ากับส่วนผสมการทำแป้งหัวเชื้อเหล้า เพื่อให้เหล้ามีคุณสมบัติในการ เป็นยาสมุนไพรด้วย จนถึงปัจจุบัน ยังมีการพัฒนาการผลิตเหล้าสมุนไพรต่อมาอีกเรื่อย ๆ และตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชนเผ่าลีซู มีการผลิตเหล้าข้าวโพด ติดบ้านไว้ทุกครัวเรือน และมีความเชื่อว่า "เหล้า" คือ น้ำบริสุทธิ์ ที่กลั่นออกมาจากความตั้งใจจริงของผู้ผลิต และเป็นสื่อที่แสดงให้ทราบถึงการประสานสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน เช่น ในกรณี ที่มีแขกมาเยี่ยมบ้าน เจ้าบ้านจะนำเหล้าที่ดีที่สุด ที่ตนเองและครอบครัวผลิตเอง ออกมาให้แขกได้ดื่ม เพื่อเป็นการแสดงน้ำใจและสื่อถึงความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ในการที่แขกให้เกียรติเดินทางไกลมาเยี่ยมถึงบ้านตน และเหล้าที่ดีที่สุด ยังสื่อให้แขกได้ทราบถึงความสมบูรณ์ของผลผลิตของเจ้าบ้านที่ผลิตได้ในฤดูกาลที่ผ่านมา ขณะเดียวกันแขกที่มาเยือนเอง จะมีการอวยพรให้ครอบครัวนี้มีความโชคดี และคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของพืชผลตลอดไป และ " เหล้า " ก็ยังสามารถเป็นใบเบิกทาง ในการที่จะขอความช่วยเหลือ / ขอความร่วมมือ จากผู้อื่นได้ ขณะเดียวกันมารยาทของผู้ที่ถูกขอความช่วยเหลือเองก็ต้องรับจอกเหล้าจากผู้ขอความช่วยเหลือมาดื่ม แล้ว ต้องให้ความช่วยเหลือกับเจ้าของจอกเหล้า หากผู้ใดตอบปฏิเสธ ด้วยเหตุผล ที่ไม่สมเหตุสมผล ถือว่า ผู้ปฏิเสธ เป็นผู้ที่เสียมารยาทเป็นที่สุด

."เหล้า" มีบทบาทต่อสังคมลีซู มาก เพราะเหล้า เป็นสื่อในการติดต่อกับดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และยังมีความสำคัญต่อการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมด้วยกันเอง อีกทั้งยังเป็นสมุนไพร สำหรับการรักษาการเจ็บป่วยทางกาย จะสังเกตได้จากประวัติการแพทย์พื้นบ้าน ของชนเผ่าลีซู นั้น เหล้าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการรักษาควบคู่กับสมุนไพรตัวอื่น ๆ เนื่องจากในเหล้าเองก็มีการผสมสมุนไพรต่าง ๆ ไว้แล้ว เหล้ายังมีคุณสมบัติในการเร่งการออกฤทธิ์ของสมุนไพรตัวอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น หมอสมุนไพรลีซู จึงนิยมนำเหล้ามาผสมกับสมุนไพรตัว อื่น ๆ เพื่อให้การรักษาอาการเห็นผลเร็วขึ้น

1.3 สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้ม

แต่ในปัจจุบัน ที่ทางการ มีกฎหมายห้ามการผลิตเหล้าพื้นบ้าน ชนเผ่าลีซู จำเป็นต้องซื้อเหล้าจากโรงงาน เพื่อนำมากินเลี้ยงกันในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้องค์ความรู้เรื่องเหล้าและองค์ความรู้เรื่องสมุนไพรในเหล้าข้าวโพดของชนเผ่าลีซู ใกล้สูญหายไป แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ชนเผ่าลีซูก็ยังไม่นิยมนำเหล้าที่ซื้อจากร้านค้า มาบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และหมอสมุนไพร ก็ไม่ผสมเหล้าที่ไม่ได้ผลิตเอง ลงไปในสมุนไพรที่จะรักษาผู้ป่วย เนื่องจากว่า ไม่แน่ใจว่า เหล้าที่ไม่ได้ผลิต

เอง อาจจะไม่สะอาด ดังนั้นก็ยังมี การแอบต้มเหล้าข้าวโพดเองในแต่ละครอบครัว เพื่อเก็บไว้บูชาบรรพบุรุษ และเก็บไว้เป็นยาสมุนไพรประจำบ้าน ด้วยเหตุผลนี้เอง มักจะได้ทราบข่าว การที่ชาวบ้านถูกจับกุมโดย เจ้าหน้าที่สรรพสามิต ในความผิดฐานผลิตเหล้าเถื่อน โดยทางเจ้าหน้าที่เองไม่มีความเข้าใจในความเชื่อ วัฒนธรรม และเจตนา การผลิตเหล้าของชนเผ่าลีซู ผู้อาวุโสของชนเผ่าลีซูหลาย ๆ ท่านว่า กฎหมายของบ้านเมืองจงใจละเมิดและดูถูก ความเชื่อ ประเพณีที่มีการสืบทอดและถ่ายทอดกันมาหลายต่อหลายชั่วอายุคนของชนเผ่าลีซู ในเรื่องนี้ ผู้อาวุโส หลาย ๆ ท่านในชุมชนชนเผ่าลีซูไม่สามารถให้การยอมรับกฎหมายข้อนี้ได้จึงยังมีการแอบต้มเหล้าในชุมชนกันเรื่อยมา

2.พิธีกรรม ความเชื่อและกฎจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเหล้า

จากความเชื่อที่ว่า **"เหล้า"** เป็นน้ำบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ ที่กลั่นออกมาจากข้าวโพด ดังนั้น เหล้า กับวิถีชีวิตของชนเผ่าลีซู จึงมีความผูกพันกันมาตลอด งานพิธีกรรมทางความเชื่อของชนเผ่าลีซู มีความเกี่ยวข้องกับเหล้าเกือบทั้งสิ้น สามารถสังเกตได้ถึงความสำคัญของเหล้าจากงานพิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่าสะท้อนให้เห็น ว่าเหล้ามีความเกี่ยวพันกับวัฏจักรชีวิตของชนเผ่าลีซู ดังนี้

2.1 พิธีแจ้งเกิดเด็กทารก ชนเผ่าลีซู จะมีการเสิร์ฟเหล้า ที่แท่นบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อเป็นสื่อในการอันเชิญ ให้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ มาร่วมเป็นสักขีพยานในพิธีการแจ้งเกิดสมาชิกใหม่ประจำบ้าน และ แขกที่มาร่วมงาน จะมีการเทน้ำเงินนำทอง (น้ำเหล้าผสมกับน้ำเปล่า) ให้พ่อแม่ของเด็ก เพื่อนำไปชำระร่างกายเด็ก เพราะมีความเชื่อว่า น้ำบริสุทธิ์ (เหล้ากลั่น) จะสามารถชำระล้างสิ่งสกปรก และสิ่งชั่วร้ายที่สิงอยู่ในร่างของทารกได้

2.2 พิธีทำบุญเรียกขวัญ

ในงานพิธีทำบุญเรียกขวัญ เจ้าภาพที่จัดงาน จะต้องมีการเชิญหมอพิธี หรือ ผู้สวด เรียกขวัญ มาช่วยในพิธีทำบุญเรียกขวัญ และในขณะที่เชิญ หรือขอความช่วยเหลือให้หมอพิธีมาช่วยสวดเรียกขวัญ นั้น เจ้าภาพจะต้องนำเหล้าไป 1 ขวด เพื่อไปขอความช่วยเหลือ จากหมอสวด และเรียนถึงวัตถุประสงค์ของการจัดพิธีแก่ หมอสวดด้วย

2.3 พิธีงานขึ้นปีใหม่ในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ที่ชนเผ่าลีซู ทำงานกันเต็มที่แล้ว จะมีการฉลอง แสดงความยินดีกับผลผลิตที่ผลิตได้ในแต่ละปี ในงานปีใหม่นี้ จะมีการฉลองกันอย่างสนุกสนาน มีการตัดเย็บเสื้อผ้าใหม่ ๆ และมีการทำพิธีขอบคุณ เทพเจ้าต่าง ๆ ที่ช่วยปกป้องภัยอันตรายและช่วยดูแลผลผลิตด้วยดีเสมอมา **พิธีขอบคุณเทพเจ้าต่าง ๆ นี้** จะมีการบูชา ของที่ดีที่สุดของครอบครัวให้กับเทพเจ้าต่าง ๆ เพื่อเป็นการขอบคุณ และหนึ่งในสิ่งของที่จะบูชาให้เทพเจ้าและดวงวิญญาณของบรรพบุรุษนั้น คือ เหล้า ที่ผลิตจากข้าวโพดที่ผลิตได้ในรอบปี และต้องเป็นเหล้าที่ครอบครัวตนเอง ผลิตขึ้นเองด้วย

2.4 พิธีอ๊อยีปา พิธีนี้จะจัดขึ้นหลังจากที่พิธีขึ้นปีใหม่ได้จัดไปแล้วประมาณ 2 เดือน เป็นพิธีกรรมที่คล้าย ๆ กับพิธีขึ้นปีใหม่ลีซู แต่จะมีการทำพิธีบูรณะอาปาโหม่ฮีด้วย เชื่อว่าพิธีนี้เป็นงานขึ้นปีใหม่ของผู้ชาย เล่ากันว่าในอดีต พอถึงเทศกาลขึ้นปีใหม่ ในหมู่บ้านจะมีแต่ผู้หญิงและเด็กอยู่ ส่วนผู้ชายได้ออกรบยังไม่กลับมา หลังจากเสร็จสิ้นปีใหม่ พวกผู้ชายได้กลับจากสนามรบ จึงได้จัดงานปีใหม่ให้สำหรับผู้ชายโดยเฉพาะ และทำพิธีขอบคุณเทพเจ้าต่าง ๆ ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ตนได้พ้นภัยกลับมารวมทั้งแสดงความกตัญญูต่อวิญญาณของบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และเหล้าคือสิ่งของสำคัญสำหรับที่ใช้บูชาเทพอาปาโหม่ว และดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ

2.5พิธีบูรณะอาปาโหม่ฮี เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันบูรณะ/ซ่อมแซม "ศาลเจ้าอาปาโหม่" และเซ่นไหว้ขอพรจากเทพอาปาโหม่ให้ตนและครอบครัวประสบโชคดี ทำมาหากินรุ่งเรือง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย และขอให้ตนสามารถต้มเหล้าได้ดีกรีที่ดีขึ้นต่อไป

2.6 พิธีชือแป๊ะก๊ะ เป็นพิธีกรรมที่ขอบคุณเทพที่ช่วยดูแลให้พืชผลที่ปลูกไว้เจริญงอกงาม ดังนั้นเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวจึงนำพืชผลที่ผลิตได้พร้อมเหล้าเป็นเครื่องเซ่นไหว้ขอบคุณเทพ

2.7พิธีกรรมการเซ่นไหว้เทพผู้พิทักษ์รักษาไร่และสวน "เหล้า" เป็นเครื่องเซ่นไหว้ที่ สำคัญในการบอกกล่าวเทพที่สถิตย์อยู่ในไร่/สวน ขอให้เทพช่วยปกปักรักษาต้นพืชที่ปลูกไว้ อย่าให้มีโรคร้ายมารบกวน มีผลผลิตที่ดี อีกทั้งขอให้ช่วยลงโทษผู้ที่ไม่ประสงค์ดีที่มาทำร้ายพืชผักที่ปลูกไว้ในไร่สวนของตน

2.8พิธีแต่งงาน ในพิธีแต่งงาน คู่บ่าวสาวต้องดื่มเหล้าในขวดที่เพื่อนเจ้าบ่าว – สาว ถือไว้เพื่อเป็นสิริมงคล อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จนแก่เฒ่า ทำมาหากินรุ่งเรือง และในภายภาคหน้าขอให้ครอบครัวตนต้มเหล้าได้ดีกรีสูงและดี

2.9 พิธีงานศพ ในพิธีศพของชนเผ่าลีซู มีความเชื่อกันว่า ญาติพี่น้องจะต้องนำเหล้าข้าวโพดที่ผลิตได้ ไปขอ ผู้เชี่ยวชาญในการต่อโลงศพมาช่วยต่อโลงศพให้ หลังจากมีผู้ที่จะมาต่อโลงศพให้แล้ว ผู้เชี่ยวชาญในการต่อโลงศพและญาติพี่น้องของผู้ตาย จะต้องเดินทางเข้าไปในป่า เพื่อไปเลือกต้นไม้ที่เหมาะแก่การต่อโลงศพ จากนั้นต้องนำเหล้าไปประกอบพิธีขอต้นไม้จากเทพเจ้าที่ประจำต้นไม้ที่ใต้ต้นไม้นั้น เพื่อนำมาต่อโลงศพให้ผู้ตาย และหลังจากได้โลงศพแล้ว ประกอบพิธีศพตามประเพณี จากนั้น ในวันที่จะนำศพไปเผา ญาติผู้ตาย จะต้องยกจอกเหล้าไปขอเชิญ ชายวัยฉกรรจ์ต่างตระกูล มาช่วยกันแบกโลงศพออกจากบ้านไปยังสถานที่เผาและฝังศพ

3. ความสัมพันธ์ชุมชนกับการแก้ไขปัญหากรณีพิพาท

โครงสร้างทางสังคมของชนเผ่าลีซูในอดีต ความสัมพันธ์จะอยู่บนพื้นฐานจารีตประเพณีและวัฒนธรรม มีความเท่าเทียมกันในเรื่อง สิทธิ ศักดิ์ศรี และรูปแบบระบบเครือญาติ แสดงถึง

ความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างกัน โดยมีกลุ่มผู้อาวุโสของแต่ละตระกูลเป็นผู้นำ และ "หมือหมือ" คือ สัญลักษณ์ ที่บ่งบอกถึง ความเป็นผู้นำในความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงการมีบทบาทในการตั้งกฎเกณฑ์การใช้ชีวิตร่วมกัน การควบคุมคนในสังคมด้วยความเชื่อและประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน "หนี่ผ่า" ก็เป็นอีกผู้หนึ่ง ที่ประชาชนให้การเคารพให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ทำหน้าที่ให้ประชาชนมีความสมบูรณ์ แข็งแรงในด้านจิตใจ แต่ในบางครั้งสังคมที่มีสมาชิกมากขึ้น จากหลากหลายความคิดของคนในสังคม ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่อาจจะมีการละเมิดต่อผู้อื่น โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ถ้าผู้กระทำผิด หรือผู้ละเมิด ยอมรับในความผิดพลาดของตนเอง ก็สามารถแก้ตัวได้ โดยการนำน้ำเหล้า 1 ขวด ไปขอขมาผู้ที่ถูกละเมิดนั้น ถ้าเป็นความผิดอันเล็กน้อย แค่เหล้าเพียงขวดเดียว ก็สามารถยอมความกันได้ และเป็นมารยาทของผู้ถูกละเมิดด้วยว่า เมื่อใดผู้กระทำผิดสำนึกตนแล้ว ต้องให้โอกาสกับผู้นั้นในการปรับปรุงตนเองต่อไป ยกตัวอย่าง เช่น เจ้าของวัว ควาย หรือสัตว์เลี้ยง ไม่ได้อยู่ดูแลด้วยเหตุผลใดก็ตาม แล้วสัตว์เลี้ยงของตน เข้าไปทำลายพืชผลของผู้อื่น ในลักษณะเช่นนี้ เจ้าของสัตว์เลี้ยงจะต้องนำเหล้าไปขอขมาเจ้าของพืชผลที่ถูกทำลายนั้นเป็นอันดับแรกก่อน หลังจากนั้น ค่อยให้กรรมการ หรือผู้นำชุมชน มาร่วมพิจารณาความเสียหายที่เกิดขึ้น ถ้าไม่เสียหายมาก ก็ให้จบกัน เพียงเหล้า 1 ขวด แต่ถ้าเป็นการกระทำที่มีความเสียหายมาก ผู้เป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงอาจจะต้องมีการชดใช้ค่าเสียหายให้ผู้เสียหายบ้างตามความเหมาะสม หรือถ้าเป็นกรณีพิพาทระหว่างคนกันเอง เช่น มีการทะเลาะวิวาทกัน ผู้ที่เป็นฝ่ายผิด ควรจะนำเหล้า 1 ขวด มาขอขมาผู้เสียหาย เป็นต้น

4. การรื้อฟื้นและฟื้นฟูภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม "เหล้า"

การรื้อฟื้นและฟื้นฟูภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม "เหล้า" เป็นการสร้างทางเลือกให้ชุมชนจริง เพราะวิถีชีวิตและพิธีกรรมของชาวลีซูเกี่ยวข้องกับ "เหล้า" เป็นอย่างมาก ยากที่จะหลีกเลี่ยง นับได้ว่าเกี่ยวข้องกับชาวลีซูตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตายก็ว่าได้ (ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว) อีกทั้งการที่ "เหล้า" ที่ได้ผลิตขึ้นมานั้น เป็นการสกัด /ต้มจากคนในชุมชนเอง ดังนั้นจึงแน่ใจว่ามาจากสิ่งที่บริสุทธิ์ ไม่มีสารพิษอื่นเจือปน เมื่อดื่มเข้าไปก็ไม่มีผลกับร่างกายมาก เพียงทำให้เกิดอาการเมาและร้อนในเท่านั้น แต่หากดื่มในระดับที่พอเพียงจะช่วยบำรุงร่างกาย เจริญอาหาร แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย เพราะส่วนผสมต่าง ๆ มาจากสมุนไพรซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชนเผ่าแทบทั้งสิ้น อีกทั้งในขณะที่การซื้อเหล้าจากตลาด (ภายนอก) อาจมีสารพิษเจือปน เมื่อดื่มเข้าไปก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ เช่น โรคตับแข็ง โรคมะเร็งที่ตับได้ และมีอาการเมาค้าง นอกจากนี้การที่ต้องซื้อเหล้าดื่มจากตลาดก่อให้เกิดรายจ่ายที่ตามมามาก และแพงกว่าการที่จะใช้เหล้าสมุนไพรที่ต้มเอง นอกจากนี้ "เหล้า" สมุนไพรลีซู คือความภูมิใจของชาวลีซู เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดถึงภูมิปัญญา/วัฒนธรรมของชาวลีซูอย่าง

แท้จริง จึงต้องการให้มีการสืบทอดต่อไปสู่ลูกหลานเรื่อย ๆ อย่างไม่มีวันสูญหายไป " **ถือว่าเป็นสมบัติของบรรพบุรุษที่ต้องอนุรักษ์/สืบทอดต่อไป** "

5. กระบวนการถ่ายทอด และการเรียนรู้

ในช่วงแรกของการศึกษาการแพทย์พื้นบ้านของชนเผ่าลีซู มีระบบการเรียนรู้ ในการรักษาพยาบาลสุขภาพ ส่วนมากผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์การรักษาพยาบาลตนเองและคนภายในครอบครัวก่อน ซ้ำแล้วซ้ำเล่า มีการทดลองการให้สมุนไพรในการรักษาพยาบาลซ้ำ ๆ หลายต่อหลายครั้ง จนเกิดความเชี่ยวชาญ จนเป็นข้อสรุปในการเลือกใช้สมุนไพร รูปแบบวิธีการรักษา และการได้มาซึ่งความเชี่ยวชาญในตัวยาแต่ละตัว และการวินิจฉัยอาการของแต่ละโรค นอกจากนี้ การได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความรู้จากผู้รู้ท่านอื่น ๆ ได้ช่วยให้หมอสมุนไพรพื้นบ้านมีความเชี่ยวชาญ และเกิดความมั่นใจในการรักษา และยิ่งมีความมั่นใจมาก ขึ้น เมื่อเห็นว่าการรักษาผู้ป่วยคนอื่นได้ผล นอกจากนี้ การมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ อาศัยธรรมชาติในการศึกษา เรียนรู้และยังชีพมาตลอดตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้ทำให้หมอสมุนไพรชนเผ่าลีซู มีโอกาสเพิ่มเติมความรู้ของตนเองตลอดเวลา โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นห้องเรียน มีธรรมชาติเป็นครูสอน

การดูแล รักษาสุขภาพ เพื่อให้สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนถึงการรักษาเยียวยาเมื่อเจ็บป่วย เป็นพฤติกรรมทางด้านสุขภาพอนามัย ที่เผ่าลีซูต้องเผชิญอย่างแนบแน่นกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต ไม่ว่าการกระทำสิ่งใด หรือการไม่กระทำสิ่งใด เพื่อการป้องกันตนเอง จากการเกิดอาการ เกิดโรค การงดเว้นสิ่งใด ไม่กระทำสิ่งใดที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพหรือแม้แต่การไม่ทำอะไรเลย เมื่อเกิดอาการผิดปกติทางร่ายกาย พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางด้านสุขภาพอนามัย

จากการที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกันของชนเผ่าลีซู การทำมาหากิน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเมื่อเจ็บป่วย ก็มีผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีผู้อาวุโส หรือผู้รู้ให้คำแนะนำ ดังนั้น เมื่อยามเจ็บป่วยก็จะมีการให้คำแนะนำซึ่งกันและกันเสมอ การรักษาการเจ็บป่วย จะมีผู้รู้ หรือหมอพื้นบ้าน ที่มีความเชี่ยวชาญแต่ละสาขา เข้ามาช่วยให้ การวินิจฉัยอาการของโรค ให้คำแนะนำตลอดจนการให้การเยียวยารักษา จึงจำเป็นจะต้องอาศัยความรู้ที่ได้รับการสั่งสมและมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ชนเผ่าลีซู มีความเชื่อว่า อาการเจ็บป่วยของคนเรานั้น เหตุจาก 2 สาเหตุใหญ่ ๆ ดังนี้ **ประการแรก** คือ การเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำผิดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ การเจ็บป่วยในลักษณะนี้จะมีวิธีการรักษาด้วย หลักความเชื่อในการขอขมาในการกระทำผิดใด ๆ ที่เป็นการ

ละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยให้หนี่ผ่า (หมอผี) ขื่อกวูซีสู (หมอคาถา) ช่วยทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนสาเหตุของการเกิดการเจ็บป่วย **ประการที่สอง** เกิดจาก การติดเชื้อ อุบัติเหตุและอื่น ๆ หมอสมุนไพร จะทำการรักษาตามลักษณะของแต่ละโรค แต่ละอาการ และเลือกใช้สมุนไพรในการรักษา เช่น หมอสมุนไพร จะเลือกใช้สมุนไพรเชื่อมหรือต่อกระดูกกับผู้ป่วยที่กระดูกข้อแขนหัก ผู้ป่วย ที่มีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ข้อเคล็ด เอ็นเคล็ด ใช้วิธีการบีบนวด โดยหมอนวดแผนโบราณพื้นบ้าน ส่วนการรักษาโรคที่มีความพิเศษ หรือโรคเกี่ยวกับสตรี เช่น การทำให้ตั้งครรภ์ในสตรีที่มีบุตรยาก การทำแท้ง การคลอดบุตร จะมีหมอตำแย หรือหมอที่มีความชำนาญพิเศษในสาขาวิชานี้มาช่วยในการรักษาพยาบาล เป็นต้น

ปัจจุบัน หมอพื้นบ้าน ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าลีซู จะสังเกตได้จากพฤติกรรมการรักษาพยาบาลของชนเผ่าลีซู เมื่อมีการเจ็บป่วยก็จะอาศัยยาสมุนไพร พิธีกรรม วิธีการแบบดั้งเดิม เช่น การบีบนวด เป็นต้น ยกเว้น การเจ็บป่วยที่มีอาการหนัก จำเป็นต้องรักษาด้วยการผ่าตัด การรักษาโรคมะเร็ง โรคอหิวาตกโรค หรือโรคที่เกิดจากยุง แมลงวัน ซึ่งหมอพื้นบ้าน ของชนเผ่า ยอมรับว่า ไม่สามารถรักษาได้ แต่เมื่อกลับมาจากการรักษาในโรงพยาบาลแล้วก็ยังมีการรักษาสุขภาพจิตของผู้ป่วยด้วยการทำพิธีเรียกขวัญ ให้ ควบคู่กับการใช้ยาสมุนไพรเสมอ เห็นได้ว่า การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ยังคงมีบทบาทในชีวิตประจำวันของชนเผ่า โดยเฉพาะมีความสำคัญกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

เมื่อบทบาทการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร ยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าลีซู ผู้รู้หรือหมอพื้นบ้าน จึงได้มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ เพิ่มเติมความรู้ความเชี่ยวชาญทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการแลกเปลี่ยนความรู้จากผู้รู้คนอื่น ๆ ทั้งภายในชุมชน ภายในชนเผ่าลีซูเอง ตลอดจนการมีพัฒนาการถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ความเชี่ยวชาญระหว่างชาติพันธุ์ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้รู้ชนเผ่าลีซู กับผู้รู้ชนเผ่าจีนฮ้อ จากการที่หมอสมุนไพร หรือหมอพื้นบ้านได้มีการพัฒนาเพิ่มเติมความรู้และประสบการณ์ตั้งแต่การสำรวจพื้นที่อยู่ของสมุนไพรชนิดต่าง ๆ การวินิจฉัยอาการและโรค การเลือกใช้สมุนไพรแต่ละชนิด วิธีการรักษาที่ให้ผลเร็วและแน่นอน ตลอดจนการถนอมและการแปรรูปสมุนไพร ให้สะดวกต่อการใช้ และสามารถคงสรรพคุณของยาไว้ได้นานนี้เอง หมอสมุนไพรชนเผ่าลีซูจึงได้มีการคิดค้นและทดลองการถนอมและแปรรูปสมุนไพรด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การตากแห้ง การบดให้ละเอียดแล้วเก็บใส่ภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด แต่วิธีการดังกล่าวก็ใช้ไม่ได้กับสมุนไพรทุกชนิด เพราะสมุนไพรบางชนิดจะเสื่อมสภาพ ถ้าตากแห้ง หรือเก็บไว้นาน ๆ หมอสมุนไพรจึงได้มีการทดลองดองยาสมุนไพรด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน เช่น การดองสมุนไพรกับน้ำต้มสุก การดองสมุนไพรกับน้ำเกลือ การดองสมุนไพรกับน้ำซาวข้าว และการดองสมุนไพรกับเหล้า และจากการทดลองนี้ ได้ข้อสรุปว่า เหล้า มีคุณสมบัติที่สามารถคงไว้ซึ่ง

ฤทธิ์ หรือสรรพคุณของยาสมุนไพรได้ดีกว่า การทดลองอื่น ๆ จึงได้มีการพัฒนากระบวนการผลิตเหล้าผสมสมุนไพรออกมาใช้ในการรักษาโรคต่าง ๆ เรื่อยมา

การสืบทอดวิชาการหมอพื้นบ้าน ที่ได้มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีปรากฏการณ์หนึ่งที่ทำให้การสืบทอดองค์ความรู้ด้านการรักษาพยาบาลได้ดำเนินมาถึงปัจจุบันได้ คือ จรรยาบรรณ หมอพื้นบ้านของชนเผ่าลีซู จะยึดถือจรรยาบรรณของหมออย่างเคร่งครัด ทั้งหมอพื้นบ้านที่รักษาผู้ป่วยทางจิต (หนี่ผ่า, หนี่ตีซู)และหมอพื้นบ้านที่รักษาพยาบาลผู้ป่วยทางกาย (หมอสมุนไพร) จรรยาบรรณก็มีทั้งจรรยาบรรณสำหรับผู้รู้ (ผู้ถ่ายทอดวิชาการ) และจรรยาบรรณสำหรับผู้เรียน ที่ยึดถือปฏิบัติกันมาควบคู่กับการถ่ายทอดและการสืบทอด องค์ความรู้ด้านการรักษาพยาบาล และจรรยาบรรณของแต่หมอพื้นบ้านแต่ละวิชา แต่ละสาขาวิชา ก็ยังมีความแตกต่าง มีความพิเศษออกไปอีก เช่น หมอสมุนไพรที่เคยรักษาคนได้ผลมาก มีผลงานในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยมามากราย ก็จะมีผู้คนให้ความเคารพนับถือมาก ขณะเดียวกัน หมอสมุนไพรเองต้องมีความเคร่งครัดในจรรยาบรรณมากขึ้น เก็บตัว ไม่โอ้อวดในวิชาการแพทย์หรือผลงานของตนเอง เป็นต้น สำหรับงานวิจัย "เหล้าสมุนไพรลีซู สูตรโบราณ" นี้ ทีมวิจัยจะขอเสนอเพียง จรรยาบรรณของผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดใน องค์ความรู้ด้าน เหล้าสมุนไพรลีซูสูตรโบราณ เท่านั้น

จรรยาบรรณสำหรับผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดในองค์ความรู้ด้านเหล้าสมุนไพรลีซูสูตรโบราณ ในการถ่ายทอดและการเรียนรู้ในองค์ความรู้ด้านการรักษาพยาบาลของชนเผ่าลีซู มีเงื่อนไขกฎเกณฑ์ในการถ่ายทอดและสืบทอดกันมา เพื่อเป็นการควบคุมความผิดพลาดต่าง ๆ ที่อาจเกิดในระหว่างการดูแลรักษาผู้ป่วย ดังนั้น หมอสมุนไพรและว่าที่หมอสมุนไพรทุกท่าน ต้องศึกษาจรรยาบรรณ และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของตนเสมอ เช่นเดียวกับหมอ หรือผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านยาสมุนไพรในเหล้าข้าวโพดสูตรโบราณนั้น ต้องยึดถือจรรยาบรรณของตนเองเช่นเดียวกับหมอพื้นบ้านในสาขาวิชาการอื่น ๆ เพียงแต่การเรียนรู้เรื่องสมุนไพรในสาขาวิชาสมุนไพรในเหล้าข้าวโพดนั้น ไม่ต้องทำพิธียกครู เช่นเดียวกับหมอพื้นบ้านในสาขาอื่น ๆ

จรรยาบรรณสำหรับผู้ถ่ายทอด ในการรับผู้รับการสืบทอด

ต้องรับลูกศิษย์ที่มีความประสงค์จะเข้ารับการถ่ายทอดด้วยตนเอง ไม่รับผู้ที่ไม่เต็มใจเข้ารับการถ่ายทอด แต่ต้องไม่ใช้การบังคับให้ต้องเรียนรู้

ต้องพิจารณาความเหมาะสมที่จะรับลูกศิษย์ โดยต้องให้เอื้อต่อตนเองและผู้ที่จะเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้

ต้องมีความซื่อสัตย์ จริงใจ

ต้องถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ครบ (จบ) กระบวนการทั้งหมด

จรรยาบรรณสำหรับผู้เข้ารับการถ่ายทอด

ต้องตั้งใจเรียนรู้ให้รู้จริง จนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติได้จริง

ต้องให้ความเคารพ เชื่อฟัง ผู้เป็นครู

6. ภูมิปัญญาของชนเผ่าลีซูกับการจัดการป่า (รวมป่าสมุนไพร)

6.1 ภูมิหลัง

ความหมายตามความรู้สึกเบื้องลึกภายใต้จิตสำนึกของชนเผ่าลีซู มีความเข้าใจตลอดมา ว่าป่ากับสังคมชนเผ่าลีซู มีความสัมพันธ์ พึ่งพากัน และอยู่ร่วมกันมาเป็นระยะเวลาช้านานแล้ว โดยผ่านกระบวนการตามความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชนเผ่า ที่มีความเข้าใจว่า การดำรงชีวิตของชนเผ่าลีซู นั้น ต้องมีความสมดุลย์กับธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) รอบ ๆ ตัว จะต้องมีการพึ่งพากันอย่างเป็นระบบ จากแนวความคิดดังกล่าว เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติของชนเผ่าลีซูนั้น ได้ผสมผสานกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชนเผ่าลีซู ดังนั้น การดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มิใช่เพียงเปลือกนอกของความคิดและแนวทางปฏิบัติที่ยึดถือกันมา เพื่ออวดสายตาต่อสาธารณชนที่เข้ามาเยี่ยมชม และไม่ใช่เพื่อการภูมิใจ เมื่อมีผู้คนมาสรรเสริญ ว่าเป็นชนเผ่าที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติเท่านั้น แต่ส่วนลึกของชนเผ่าลีซู เข้าใจได้ดีว่า ความยั่งยืนของ ดิน น้ำ ป่า คือ ความอยู่รอดของชนเผ่า และการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า ตามความเชื่อของชนเผ่าลีซู คือ ชีวิต เป็นวิถีปฏิบัติที่เชื่อว่า ดิน น้ำ ป่า มีเจ้าของ (เทพเจ้า) โดยจะสังเกตได้จากการทำพิธีขอใช้ประโยชน์จาก ดิน น้ำ ป่า และการขอขมาจากเทพเจ้า เมื่อได้กระทำการละเมิด รบกวน ใด ๆ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกในธรรมชาติและผู้ครอบครองผืนป่า (เทพเจ้า) ที่ให้ชีวิต และสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ ควบคู่กับ ป่า ได้สืบต่อ ๆ กันมา

ชนเผ่าลีซู มีความเชื่อว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ มีเจ้าของ (เทพเจ้า) โดยมีเทพเจ้า มีซือด่ามา และอี๊ด่ามา เป็นผู้ครอบครองดูแลรักษา จะต้องมีการทำพิธีขออนุญาตจากเทพเจ้าผู้ครอบครอง ก่อนจะใช้ประโยชน์ เช่น เมื่อถึงฤดูทำไร่ ทำนา มีการทพิธีขออนุญาตใช้พื้นที่ไร่ เพื่อการเพาะปลูก เพื่อการยังชีพ จากเทพอี๊ด่ามา ก่อน หรือก่อนที่จะเดินทางออกไปล่าสัตว์ ก็จะต้องทำพิธีขออนุญาตจากอาปาโหม่ ที่ อาปาโหม่ฮี ก่อน เป็นต้น

ชนเผ่าลีซู มีความเชื่อว่ามีเทพต่าง ๆ ที่เป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ สามารถแบ่งเทพเจ้าต่าง ๆ จากระดับใหญ่ไปสู่ระดับเล็ก ได้ดังต่อไปนี้

(1) มะจยื่อสื่อผ่า เป็นเทพเจ้าผู้ตัดสินความดีความชั่วของชนเผ่าลีซู ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดของบทสวด โดยเฉพาะพิธีกรรม " ส้าละหลัวะ" พิธีเรียกขวัญใหญ่ / อัญเชิญขวัญ

มีซือด่ามา เป็นเทพเจ้าแห่งลม ผู้ครอบครองแผ่นฟ้า ที่ดูแลรักษา สรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่

บนโลก

(3) อิ๊ด่ามา เป็นเทพเจ้า ผู้ดูแลรักษาผืนแผ่นดิน (ดิน น้ำ ป่า)

(4) อาปาโหม่ เป็นเทพเจ้าผู้ดูแลรักษาชุมชน หรือคนในชุมชน

(5) สือจยือสื่อผ่า เป็นเทพเจ้าผู้ดูแลรักษา ต้นไม้ หากมีการใช้ประโยชน์ต้นไม้ จะต้องมีการทำพิธีขอ จากเทพองค์นี้ โดยเฉพาะ การทำพิธีเรียกขวัญตั้งสะพาน และการทำโลงศพ (พิธีที่ต้องใช้ต้นไม้ใหญ่)

(6) จาถวู่สื่อผ่า เป็นเทพเจ้าแห่งดิน ในรอบปีหนึ่ง ๆ ชนเผ่าลีซูจะมีการทำพิธีขอบคุณ เทพแห่งดินอย่างน้อย 1 ครั้ง เพื่อเป็นการขอบคุณที่เทพแห่งดินให้ยืมผืนดิน เพื่อการเพาะปลูก

ดญือดวู่สื่อผ่า เป็นเทพเจ้าแห่งน้ำหรือขุนน้ำ ถ้าจะมีการใช้ประโยชน์จากน้ำต้องมีการทำพิธีขอใช้นำจากเทพองค์นี้ โดยเฉพาะถ้ามีคนเสียชีวิตญาติพี่น้องจะต้องทำพิธีขอน้ำจากเทพองค์นี้ให้ผู้ตายได้ใช้ประโยชน์หลังความตายไม่เช่นนั้นดวงวิญญาณของผู้ตายจะไม่ได้ดื่มน้ำในปรโลกนี้

เทพเจ้าต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อและต้องปฏิบัติตามความเชื่อ สิ่งเหล่านี้ คือ ภูมิปัญญาในการจัดการ ดิน น้ำ ป่า อากาศ และสัตว์ป่า ต่าง ๆ ของชนเผ่าลีซู ให้คงอยู่กับสังคมมนุษย์อย่างสมดุลย์ โดยกระบวนการกลั่นกรองระบบคิดจากความเชื่อประเพณี วัฒนธรรม ของชนเผ่าลีซู สืบต่อกันมายาวนาน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันโดยมีสิ่งเหนือธรรมชาติ (ความเชื่อ) เป็นตัวเชื่อมโยงอย่างกลมกลืน และลึกซึ้งยิ่ง

6.2 . การจำแนกป่าตามภูมิปัญญาของชนเผ่าลีซู

องค์ความรู้และภูมิปัญญาของชนเผ่าลีซู ได้มีการจัดจำแนกป่าทั้งเชิงนิเวศน์วิทยา สภาพป่าตามภูมิศาสตร์ทางกายภาพ และป่าตามความเชื่อ และประเพณี ซึ่งสามารถจำแนกป่าออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

6.2.1 เขตป่าหวงห้าม ตามความเชื่อ (ห้ามตัดไม้ หรือล่าสัตว์)

(1.) อาจยาหวู๊ดวู่	ป่าต้นน้ำ
(2.) ลาปึะถ่า	ป่าบริเวณน้ำซึม
(3.) อาจายาดวู	ป่าบริเวณน้ำผุด
(4.) อิ๊ด่ามาหลัวะกวู	ป่าที่ใช้เซ่นไหว้อิ๊ด่ามา
(5.) อาปาโหม่ฮี	ป่าบริเวณศาลเจ้า เทพแห่งผู้ปกป้องชุมชน
(6.) หลี่ฮี	ป่าช้า หรือ ป่าบริเวณที่ฝังศพ
(7.) ฉยะลวู้กวู	ป่าสะเดาะเคราะห์

6.2.2 ประเภทป่าที่จำแนกตามหลักภูมิศาสตร์

อาจยามญ่ว เป็นป่าที่มีสภาพอากาศหนาวเย็นตลอดปี มีลักษณะเป็นป่าดิบชื้น มีความหลากหลายทางชีวภาพ (พันธุ์ไม้)

ลยู มญ่ว เป็นป่าที่อยู่ในเขตร้อน - อบอุ่น ป่าบริเวณนี้จะมีการผลัดใบ เป็นส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ ที่เหมาะแก่การเกษตร และใช้สอย

6.3 รูปแบบการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าตามหลักองค์ความรู้ /ภูมิปัญญาของชนเผ่าลีซู

ชนเผ่าลีซู มีรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ ดังนี้

การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ตามหลักองค์ความรู้ดั้งเดิม โดยการเชื่อมโยงกับประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่า และผ่านกระบวนการคิดและปฏิบัติตามความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต

การอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า สมัยใหม่เป็นการฟื้นฟูป่า ที่เสื่อมสภาพอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ระมัดระวัง ทั้งจากคนภายในชุมชน และภายนอกชุมชน รู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยมีกิจกรรม การปลูกป่าเสริม และการป้องกันไฟป่า

ปัจจุบัน การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชนเผ่าลีซู มีการใช้องค์ความรู้ ความเชื่อแบบดั้งเดิม ควบคู่กับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้ชุมชนลีซูได้มีการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนโดยเฉพาะการเป็นแหล่งสมุนไพรสำหรับการผลิตเหล้าพื้นบ้านและยารักษาโรคต่าง ๆ

7. กลุ่มคน องค์กรผู้รู้และผู้ปฏิบัติในชุมชน

7.1)ผู้รู้

ผู้รู้ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนเฒ่าคนแก่ อาจกล่าวได้ว่าคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนส่วนใหญ่สามารถรู้ยาสมุนไพรที่ผลิตเหล้าสมุนไพรได้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนวัยกลางคนมีจำนวนหนึ่งที่รู้ โดยประมาณมีจำนวนผู้รู้ 100 คนด้วยกัน ได้แก่ นายมะคุโหมะ สินจ้าง ,นางอะเรมะ แสนมี่ นายซือฉ่าย สีมี่ , นางอะยะแลมะ แสนมี่ , นายวิทยา แสนมี่ ,นางปิ่นมณี สินหมี่ , นายโยธิน สินจ้าง , นางอรพินท์ บุญนะ, นางอะเลมะ แสนจู , นางอะซะมะ แสนมะ , นางอะลูมะ แสนมี่ นางสาวอะมีมะ เลาขี่ป่า , นางอะสือมะ แสนมี่ , นายเจริญ แสนภิรมย์ชัย , นางอะมีมะ ตามิ นางสาวอาซามะ สีว่าง, นางสาวัลลี แสนยี่, นางภัทรา ตามิ , นายหลวง แซ่มี่ , นางอัญชลี แสนมี่ นายยี่ แสนมี่ , นายเลาหลู่ เลาขี่ป่า , นางอะเลมะ แสนขี่ป่า , นางอะหมี่มะ แซ่หมี , นางนิตยา แสนมี, นางสาวขวัญฤทัย แสนมี่ , นายกองคำ ขอดขวด , นายหลวง แสนจู , นายประเสริฐ ทองแมว , นางส่องแสง ตามิ , นายอะปาผะ แสนขี่ป่า , นายหล้า แสนมี่ , นายเลาหลู่ แสนขี่ป่า นายอะซาผะ สินจ้าง, นางอะมีมะ ตามิ , นางอะเลแมะ แสนมี , นายยี่ แสนมะ , นายเมียเดอะผะ

เลาขี่ป่า, นางอะชึมะ สินหมี่ , นายวิชิต แซ่จาง, นางอะมีมะ นพคุณพนา , นางสาวอะหวู่มะ โลขี่ป่า , นางอะป่ามะ แสนมี่ , นายแสนศักดิ์ แสนมี่ , นางอะซือผะ แสนมี่ ,นางอะมีมะ แสนมี่ นางจวงแมะมะ แสนมี่ , นายวิจิตร ศรีลิมปนนท์ , นางอะชะมะ แสมี่ , นางอะโลมะ แมวป่า , นางอะหมี่มะ แสนมี่ , นางวิจิตรา ศรีลิมปนนท์ , นางจันทร์จิรา แสนภิรมย์ชัย , นางอาสามะ สีรี , นางซือฟูมะ แซ่มี่ , นายอาเลผะ แสนมี่ , นายใส่ แสนมี่ , นายยี่สงขา เลาขีป่า , นางอะมี่มะ เลาขี่ป่า, นายอาหวู่ผะ เลาขี่ป่า , นางมยุรี พลลุน , นางสาวศิริเนตร แสนมี่ , นางอาชึมะ ศรีลิมปนนท์ ,นางอะหมี่กะ แซ่ว่าง , นางอาหมี่มะ ตามิ , นายไสว ตามิ , นางสาวยุพิน เลาขี่ป่า นางนานะบ๊ะ เลาหมี่ , นางภัทรา ตามิ , นางจอแมมะ เลาขี่ป่า , นายสงวน แสนมี่ , นางยี่งาแหละ เลาขี่ป่า , นางอรวูม แสนมี่ , นายเกียรติชัย แสนมี่ , นางพรพรรณ แสนมี่ , นางมยุรี แสนมี่ , นางอาลูมะ ตามิ , นายใส่ ศรีลิมปนนท์ , นายใส่ แสนจู ,นางสาวอะสะมะ แสนจ้าง , นางอะสือมะ แสนมี่ , นายจรัส สิงห์แก้ว , นายอาวู่ยะ แซ่ย่าง , นายอุดิ เลเตอะ,นายอาชีพะ แสนลี้, นายอะซือผะ แสนมี่ ,นางอะซือมะ แสนมี่ , นางสาวอัจฉรา แสนมี่ , นางอามี่มะ แสนจู , นางอะรูมะ แสนมี่ นางอะมีมะ แมวป่า , นางอำพร สินจ้าง, นางสาวอะลูมะ แสนมี่ , นางอะมีมะ แสนมี่ , นางสาว อะหลู่มะ สินหมี่ , และนายอะตะผะ สีว่าง

7.2) นักวิจัยชาวบ้าน มีจำนวน 10 คน ประกอบด้วยนักวิจัยชาวบ้าน ดังนี้ นางวิภา ศรีลิมปนนท์, นายสงวน แสนมี่ , นางอะซือมะ สินจ้าง , นายแสนศักดิ์ แสนมี่ , นายหลวงซ้าย แสนมี, นายวิจิตร ศรีลิมปนนท์, นายซือฉ่าย สีมี่, นางส่องแสง ตามิ , นายยี่ แสนมะ และ นายมะคุโหม๊ะ สินจ้าง

8. วัตถุดิบ /ผลผลิต / ความต้องการและตลาด / ผลกระทบ

8.1 วัตถุดิบในการผลิต ข้าวโพด ที่แห้งสนิท,หัวแป้งสมุนไพร ,ข้าวเปลือกและน้ำเปล่าสะอาด

8.2 ผลผลิตที่ได้

น้ำเหล้า ขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุดิบที่นำมาผลิต หากเป็นเหล้าที่ผลิตจาก

ข้าวสาร (ข้าวเหนียว) จำนวนข้าวเหนียว1 กระสอบ (1กะทะ) แป้งเหล้า 1 – 1.5 กก. จะได้น้ำเหล้าประมาณ 80 ลิตร (106 ขวด) (แต่น้ำเหล้าที่ผลิตจากข้าวสารมักไม่ค่อยมีคนนิยมดื่ม เพราะรสชาดไม่ค่อยดี) หากเป็นเหล้าที่ผลิตจาก

ข้าวโพด จำนวนข้าวโพด 2 ถัง (1 กะทะ) แป้งเหล้า 1 – 1.5 กก. จะได้น้ำเหล้าประมาณ 25 ขวด (น้ำหล้าที่ผลิตจากข้าวโพดคนนิยมต้มและดื่มมากที่สุด) และหากเป็นเหล้าที่ผลิตจาก

ข้าวเปลือก จำนวนข้าวเปลือก 3 ถัง (1 กะทะ) แป้งเหล้าจำนวน 1 – 1.5 กก. จะได้น้ำเหล้า ประมาณ 30 ขวด รสชาดของน้ำเหล้าที่มีดีกรีแรงเมื่อดื่มเข้าไปแล้วจะมีรสชาดร้อนแรง ร้อนบริเวณคอและท้อง อีกทั้งยังมีกลิ่นหอม นอกจากนี้ยังมีวิธีสังเกตได้จากการรินเหล้าใส่ขวด คือ หากขณะรินเหล้าเกิดฟองมาก ก็แสดงว่าดีกรียิ่งแรง หรือยังมีวิธีสังเกตอีกวิธีหนึ่ง คือ การเอาน้ำเหล้าเทใส่กองไฟ หากเทแล้วไฟลุกไหม้ แสดงว่าดีกรีแรง

(2) กากข้าวโพด

กากข้าวโพดที่เหลือจากการต้มเหล้านั้น นำไปเป็นอาหารสัตว์ เช่น หมู และไก่ นอกจากนี้ยังอาจนำไปล้างและสามารถนำไปหมักและต้มเหล้าได้ใหม่อีกครั้ง แต่ไม่ค่อยนิยมกันมากนักเพราะจะทำให้น้ำเหล้าที่ได้ ดีกรีไม่แรง (รสชาดไม่ดี) เท่ากับข้าวโพดใหม่ที่ไม่เคยผ่านการต้มมาก่อน

ความต้องการของตลาด

(1) ความต้องการและตลาดภายในชุมชน

ความต้องการในชุมชนส่วนใหญ่จะมีมากในช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ เช่น เทศกาลปีใหม่ เทศกาล “ชือแป้ะกั๊วะ” เทศกาล”อื้อยีปา” เพราะพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ต้องใช้เหล้าเป็นองค์ประกอบสำคัญ นอกจากนี้ในการประกอบพิธีเรียกขวัญ พิธีแต่งงาน พิธีงานศพ พิธีแจ้งเกิดเด็กทารก ซึ่งเป็นพิธีที่ไม่ได้เกิดแน่นอน ซึ่งไม่สามารถกำหนดได้ ก็จำเป็นต้องใช้เหล้าในการทำพิธีกรรมและใช้สำหรับการต้อนรับแขก ซึ่งชาวลีซูไม่นิยมเลี้ยงแขกด้วยน้ำอัดลม หรือเหล้าจากตลาดภายนอก ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีเกียรติ ต้องใช้เหล้าที่ต้มขึ้นมาเองเท่านั้น อีกทั้งหากมีแขกต่างหมู่บ้านมาเยี่ยมเยียนก็ต้องต้อนรับด้วยเหล้าข้าวโพดที่ต้มไว้ ถือเป็นการให้เกียรติแก่แขกผู้มาเยือนและเป็นเกียรติแก่เจ้าของบ้านอีกด้วย ซึ่งเป็นธรรมเนียมของชาวลีซูที่ปฏิบัติมาแต่สมัยบรรพบุรุษ

(2)ความต้องการและตลาดนอกชุมชน

เหล้าสมุนไพรลีซู เป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงเป็นอย่างมากในหมู่คนที่รู้จัก โดยเฉพาะคนเมืองที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนใกล้เคียงจะเข้ามาซื้ออยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ เช่น เทศกาลปีใหม่ จะมีนักท่องเที่ยวจากต่างหมู่บ้าน (โดยเฉพาะคนเมือง) เข้ามาเที่ยวและวัตถุประสงค์สำคัญของการมาเยือนคือ เหล้าสมุนไพรลีซู เป็นหลัก ดังนั้นหากมีการผลิตโดยเสรีคาดว่านอกจากตลาดภายในชุมชนแล้ว ตลาดจากภายนอกก็เป็นตลาดที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง

8.4 ผลกระทบ

ผลตอบแทนที่เป็นความภาคภูมิใจ เหล้าสมุนไพรลีซู เป็นผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของลีซูโดยแท้จริง และเป็นสมบัติที่ตกทอดมาสู่ลูกหลาน ถือเป็นความภาคภูมิใจของลูกหลาน ซึ่งไม่สามารถกำหนดเป็นค่าของตัวเงินได้

รายได้ที่เป็นตัวเงิน เพราะเหล้าสมุนไพรลีซู เป็นผลผลิตที่เป็นความต้องการทั้ง

ตลาดภายในชุมชนและตลาดภายนอกเป็นอย่างมาก ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้นหากมีการจำหน่ายจะนำมาซึ่งรายได้ที่ดี โดยจะสามารถจำหน่ายได้ในราคาขวดละประมาณ 80 –100 บาท ซึ่งมีความคุ้มทุน มากกว่า การจำหน่ายข้าวโพดที่ยังมิได้แปรรูปเป็น น้ำเหล้า มากกว่า 80 % จะทำให้เกิดรายได้และมีเงินหมุนเวียนอยู่ภายในชุมชน

9. **บทบาทของเหล้าพื้นบ้านลีซู กับการเป็นยาสมุนไพร**

การดูแลสุขภาพด้วยเหล้าสมุนไพร

เหล้า เป็นสาร ที่มีคุณสมบัติสามารถคงสภาพสรรพคุณของยาสมุนไพรไว้ได้นาน และสามารถนำฤทธิ์ยาสมุนไพรให้แทรกซึมเข้าสู่ผิวหนังและกล้ามเนื้อได้อย่างรวดเร็ว และยังสามารถกระตุ้นให้ฤทธิ์ยาสมุนไพร เร่งการออกฤทธิ์ได้เร็ว ด้วยคุณสมบัตินี้ หมอสมุนไพรของชนเผ่าลีซูจึงมักนิยม ผสมเหล้ากับยาสมุนไพร อีกหลาย ๆ ชนิด เพื่อการรักษาโรคต่าง ๆ ดังนี้

สมุนไพรเชื่อมกระดูกหัก

ใช้สมุนไพรเชื่อมกระดูก ผสมกับเหล้าข้าวโพด เพื่อให้เหล้าเข้าไปกระตุ้นการออกฤทธิ์ยาสมุนไพรเชื่อมกระดูก แล้วนำสมุนไพรที่ผสมเหล้าข้าวโพดมาปก ปิด ตรงบริเวณที่กระดูกหัก

สมุนไพรคลายกล้ามเนื้อ

มีการผสมสมุนไพรลดอาการปวดข้อ และคลายกล้ามเนื้อ ผสมเข้ากับแป้งเหล้า แล้วให้ผู้ที่ปวดกล้ามเนื้อ ดื่มเป็นยาเล็กน้อย ส่วนในรายที่ไม่ดื่มเหล้า หรือในผู้ป่วยที่เป็นเด็ก ให้นำผ้าฝ้ายบาง ๆ วางลงบนกล้ามเนื้อที่ปวด แล้วนำเหล้าข้าวโพด เทลาดบนผืนผ้าที่เตรียมไว้เสร็จแล้วจุดไฟเผา เปลวไฟจะลุก ผู้ป่วยจะรู้สึกอุ่น ๆ ส่วนผ้ากับผิวหนังจะไม่โดนไหม้

สมุนไพร แก้ช้ำใน บำรุงเลือด บำรุงร่างกาย เจริญอาหาร

ในสตรีหลังคลอดบุตร (ช่วงอยู่เดือน) จะต้องนำสมุนไพรบำรุงร่างกาย ดองในเหล้าข้าวโพด แล้วให้สตรีหลัง คลอดบุตร จิบ เป็นยาบำรุงร่างกาย

สมุนไพรขับพิษ

เมื่อผู้ป่วย โดนพิษจากสัตว์มีพิษ โดยเฉพาะแมงป่อง ให้นำเหล้าข้าวโพดทาบริเวณที่โดนพิษ จะช่วยลดอาการบวม และปวดแสบปวดร้อนได้

สมุนไพรล้างแผล

เมื่อผู้ป่วย ได้แผล (แผลสด) ก็สามารถนำเหล้าสมุนไพร ล้างแผลได้ทันที นอกจากเหล้าสมุนไพรจะมีคุณสมบัติในการฆ่าเชื้อแล้ว มียังคุณสมบัติในการสมานแผล และไม่เกิดรอยแผลเป็นด้วย

10. เทคนิค วิธีการและขั้นตอนการผลิต

จากโครงสร้างทางสังคมและวิถีชีวิตของชนเผ่าลีซู ที่มีความผูกพันธ์อยู่บนพื้นฐานจารีตประเพณี และวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม อย่างลึกซึ้ง ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ของชนเผ่าลีซู จึงมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่นเดียวกับการผลิตเหล้าสมุนไพรลีซู ที่มีความเชื่อและพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องทุกกระบวนการตั้งแต่ เริ่มต้นจนจบกระบวนการ

10.1 ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเหล้าสมุนไพรลีซู

(1) พิธีบนบาน

ลำดับแรกของการเริ่มต้นผลิตเหล้าสมุนไพรลีซู สูตรโบราณ ทีมงานที่จะเข้าร่วมกระบวนการผลิต จะต้องให้หนี่ตีซวู (หมอสวดพิธีกรรม) ไปบนไว้ที่บ้านอาปาโหม่ฮี (ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน) ก่อนเดินทางไปเก็บสมุนไพรในป่า เพื่อให้อาปาโหม่ ช่วยดูแลความปลอดภัยของทีมงานที่จะต้องเดินทางไปเก็บสมุนไพรในป่า

<u>วิธีการทำพิธีบนบานที่อาปาโหม่ฮี</u>

พิธีกรรมนี้ มีขั้นตอนการทำพิธีที่ไม่ยุ่งยากนัก เพียงแต่ หนี่ตีซวู นำน้ำเปล่าที่สะอาดไปเปลี่ยนถ้วยน้ำเก่า ที่แท่นบูชา และจุดธูป อัญเชิญให้อาปาโหม่ มารับฟังคำบนบาน

<u>คำบนบาน</u>

ข้าพเจ้าในนามตัวแทนของทีมงานที่จะเดินทางเข้าป่า เก็บสมุนไพร เพื่อนำมาผลิตเหล้าสมุนไพร ที่..... (ระบุสถานที่) จึงขอให้อาปาโหม่ ช่วยแจ้งให้เทพอี๊ด่ามา (เทพเจ้าผู้ดูแลรักษาผืนแผ่นดิน ดิน น้ำ ป่า) เพื่อแจ้งให้เทพอี๊ด่ามาทราบและขออนุญาตเข้าป่าไปเก็บสมุนไพรในป่าที่อยู่ในครอบครองของเทพอี๊ด่ามา เพื่อนำสมุนไพรมาผลิตเหล้าสมุนไพร

(2) ความเชื่อและข้อควรปฏิบัติในขณะอยู่ในป่า

ชนเผ่าลีซู มีความเชื่อกับการเดินทางเข้าไปเก็บสมุนไพรในป่าว่า ควรจะให้ คนที่เกิดวันเสือ ปีเสือ เป็นผู้นำทางก่อน เนื่องจากเชื่อกันว่า คนเกิดวันเสือ ปีเสือ เป็นสัญลักษณ์แทน เสือ ที่เป็นสัตว์ที่มีความชำนาญในพื้นที่ป่า และเทพอี๊ด่ามาจะดลใจให้ทีมงาน ได้พบกับสมุนไพรที่กำลังหาอยู่ เป็นการอำนวยความสะดวกในการหาสมุนไพรให้กับทีมงานด้วย และการอยู่ หรือกระทำกิจกรรมใด ๆ ในป่าก็ตาม คนที่เข้าป่าจะต้องขออนุญาตจากเจ้าของป่า (เทพอี๊ด่ามา) ก่อนเสมอ และในขณะที่อยู่ในป่านั้นจะต้องไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นการรบกวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่า เช่น ไม่ตะโกน ไม่ทะเลาะกัน ไม่พูดจาหมิ่นประมาทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสนทนาในเรื่องภูตผีปีศาจ เป็นต้น และในการขอแบ่งสมุนไพรในป่าจากเทพอี๊ด่ามา ถ้าเจอต้นสมุนไพรชนิดใดชนิดหนึ่ง เพียงต้นเดียว ห้ามเก็บหรือทอนสมุนไพรต้นนั้น จะต้องสำรวจหาสมุนไพรชนิดเดียวกันในบริเวณรอบ ๆ ก่อน ถ้าเจอสมุนไพรชนิดเดียวกัน มากกว่า 1 ต้น ก็จะสามารถขอแบ่งได้ แต่ถ้าในบริเวณที่เจอ

สมุนไพรนั้น มีสมุนไพรเพียง 1 ต้น จะต้องแบ่งของ ใบ ดอก กิ่งก้าน ผล หรือแบ่งเอาส่วนใดหนึ่งเท่านั้น ห้ามทอนตั้งต้นให้สูญพันธุ์ไปจากบริเวณนี้ เพราะชนเผ่าลีซู ความเชื่อว่า **"มารยาทของผู้ขอประสงค์จะขอสิ่งใด ๆ จากผู้อื่น ไม่ควรขอทั้งหมด "**

ความเชื่อในช่วงการปั้นแป้งหัวเชื้อเหล้า

ชนเผ่าลีซู มีความเชื่อว่า ในช่วงกิจกรรมการผลิต (ปั้น) แป้งหัวเชื้อเหล้าลีซูสูตรโบราณจะต้องให้คนที่เกิดวันเสือ ปีเสือ เป็นผู้นำการผสม ต้ม บด สมุนไพร และปั้นแป้งสมุนไพรก่อนเป็นคนแรก มีความเชื่อว่า ถ้าคนเกิดวันเสือ ปีเสือ นำการทำกิจกรรมแล้ว สิ่งชั่วร้ายไม่กล้าเข้าใกล้ หรือมารบกวน กระบวนการผลิตแป้งหัวเชื้อเหล้า แล้วจะทำให้เหล้าดี (ดีกรีสูง) ปราศจากสิ่งชั่วร้ายที่จะสิงอยู่ในแป้งหัวเชื้อเหล้า จะทำให้ผู้บริโภคเหล้า ทะเลาะวิวาท ฆ่ากัน

10.2 ส่วนประกอบของการทำแป้งหัวเชื้อเหล้าสมุนไพร

1) ส่วนผสมของพืชสมุนไพรสำหรับการทำแป้งหัวเชื้อเหล้า ประกอบไปด้วย

(1.) อ๊ะหงี่ตูกู	1 ขีด	(15.) อี๊จี๊แน	1.5 ขีด
(2.) อ๊ะหน่าซะจ่า	2 ขีด	(16.) หูข่ากุ๊	2 ขีด
(3.) ฉู่ติ๊ง	1.5 กก.	(17.) อะยะชือนากา	3 ขีด
(4.) ยะยู่ฉู่	3 ขีด	(18.) หล่ามาลาชุว	1.5 กก.
(5.) ซู๊ซู๊สื่อ/ซู๊ซู๊จี	3 ขีด	(19.) หมุ่แนแน	2 ขีด
(6.) ฉู่เต๊าะเต๊าะ	3 ขีด	(20.) กื่อจือ	3 ขีด
(7.) ชุปาด่ามอ	2 ขีด	(21.) ลาหลี่ฉั่ว	3 ขีด
(8.) อ๊ะกู่จา	1 ขีด	(22.) ป่าหี่แหล่มา	1.5 กก.
(9.) ปี๊ปี่หลี	4 ขีด	(23.) อ๊ะหงี่อู่ดี	1.5 กก.
(10.) จา	2 ขีด	(24.) ซู๊ซู๊เบเบ	7 ขีด
(11.) คีคา	3 ขีด	(25.) อ๊ะยาจือตู	1.5 กก.
(12) ลาผิชะ	4 ขีด	(26.) ติ๊ต่ายูมากา	6 ขีด
(13.) หมื่อโท	4 ขีด	(27.) ติ๊ฟู่จอ	3 ขีด
(14.) ลาจีด่ามอ	1.5 กก.	(28.) ลาจีเบเบ	1.5 กก.

ซึ่งจะต้องนำมาผสมกับส่วนผสมพื้นฐาน ประกอบไปด้วย

แป้งข้าวจ้าว	60 กก.
แกลบ	2 กก.
รำข้าว	1 กก.
หัวเชื้อ	1.5 กก. (จากแป้งสมุนไพรเก่าที่เก็บไว้ประมาณ 2 ปี)

2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั้นแป้งเหล้า

(1) กะทะใบใหญ่	1 ใบ	(6.) เตาไฟใหญ่	1 ใบ
(2) กะละมังใบใหญ่	4 อัน	(7.) ถังน้ำใบเล็ก	1 ใบ
(3) ฟางข้าว	25 มัด	(8.) กระสอบ	6 ใบ
(4) ผ้ายาง	4 ใบ	(9.) มีดหั่น	1 อัน
(5) สาก/ครก	1 ชุด	(10.) เขียง	1 อัน

3) วิธีการและขั้นตอนการทำแป้งหัวเชื้อเหล้าสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 1 วิธีการเตรียมข้าวแป้ง

(1.) นำเมล็ดข้าวจ้าว แช่ประมาณ 5-7 วัน จนเมล็ดข้าวงอก

(2.) นำเมล็ดข้าวที่งอกแล้ว ตากแห้ง

(3.) นำเมล็ดข้าวที่งอกแล้ว ตำให้ละเอียด

ขั้นตอนที่ 2 วิธีการเตรียมสมุนไพร

นำสมุนไพร ที่เตรียมไว้ ทั้ง 27 ชนิด มาล้างให้สะอาด

นำมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก แล้วนำไปตากให้แห้ง (กำจัดกลิ่นเหม็นเขียว)

นำมาตำ สับ หรือบดให้ละเอียด

นำสมุนไพรมาต้มกับน้ำสะอาดจนเปื่อย (ยกเว้นพริก (ลาจึ) ที่ใส่ตอนใกล้จะเปื่อย)

คั้นเอาแต่น้ำ แล้วยกลง พักให้น้ำสมุนไพรเย็นลงหรือพออุ่น ๆ (กากเล็ก ๆยังคงนำไปผสมต่อไป)

ขั้นตอนที่ 3 วิธีการปั้นข้าวแป้ง

นำข้าวแป้งที่ตำละเอียดแล้ว (จากขั้นตอนที่ 1) มาผสมกับ แกลบ รำข้าว กากและน้ำสมุนไพรที่ต้มไว้ นวดให้เหนียวพอประมาณสำหรับปั้นได้สะดวกไม่ติดมือ

(2) ปั้นเป็นก้อนประมาณ ไข่เป็ด และใช้นิ้วมือสามนิ้ว คือ นิ้วโป้ง นิ้วชี้และนิ้วกลาง กดลงไปตรงกลาง แล้วทับให้แบนเล็กน้อย ใส่หัวเชื้อเพื่อให้จุลินทรีย์เติบโตได้เต็มที่

(3)นำฟางข้าวมาวางไว้ (ปูรองพื้น) แล้วนำแป้งที่ได้ปั้นไว้แล้วมาวางบนฟางข้าวที่วางเตรียมไว้วางเรียงกันไปจนกว่าจะหมดแถว จึงนำฟางข้าวมาวางทับบนแป้งข้าวหนา ๆ เพื่อไม่ให้อากาศเข้าไปได้ จากนั้นก็นำแป้งที่ปั้นไว้มาวางทับต่อไปอีกจนหมดแถว แล้วนำฟางข้าวมาวางทับบนแป้งข้าวอีก ทำอย่างนี้เรื่อยๆ จนแป้งหมด ชั้นสุดท้ายต้องวางให้หนาที่สุด อาจนำกระสอบผ้าห่ม ผ้ายางมาคลุมไว้ เพื่อไม่ให้อากาสออกเกิดการหมักหมกให้มากที่สุด

(4) หมักไว้ประมาณ 7 วัน 7 คืน จนข้าวแป้งเกิดรา (ยีสต์) (แต่ ทุก ๆ 3 วันต้องไปเปิดฟางข้าวที่คลุมไว้เล็กน้อยเพื่อให้อากาศเข้าไปเล็กน้อย

(5)นำก้อนข้าวแป้งที่ปั้นแล้ว ตากให้แห้งสนิท และนำไปบดให้ละเอียด และตากแห้งอีกครั้งนำมาเก็บใส่ภาชนะที่แห้ง มิดชิด ไว้บนหิ้ง ใต้เตาไฟ

4) วิธีการผลิตเหล้าข้าวโพด

(1) อุปกรณ์ที่ใช้ในการต้มเหล้า

(1) เตาผิงอันใหญ่ (จู๊ ขู่ดู่)
(2) หม้อนึ่งที่ทำจากไม้ (หม่านึ่)
(3) กะทะทองแดง (ทีกู) (หม้อขาง)
(4) เส้นด้าย(สีขาว)
(5) ผ้าชุบน้ำ (โอ่ โก ปู๊)
(6) โอ่งมังกรและ โอ่งปากแคบ
(7.) กะทะใบใหญ่ (อ๊ะหลู่เปี่ย)
(8.) ฐานรองไขว้ ที่ทำจากไม้ (รูปตัว X)
(9.) ไหรองเหล้า
(10.) ถาดรองเหล้าที่ทำจากไม้ (จุพึ่)
(11.) ครก หรือเครื่องบด

(2) วิธีการและขั้นตอนการต้มเหล้า

ขั้นตอนที่ 1 การหมักข้าวโพด

นำข้าวโพดที่แก่ และแห้ง ประมาณ 40 ลิตร มาต้มกับน้ำ จนเปื่อย
ยกลงจากเตา ผึ่งให้เย็นพอประมาณ (อุ่น ๆ)
นำก้อนแป้งหัวเชื้อเหล้า ที่เตรียมไว้แล้ว มาลนไฟอ่อน ๆ
นำก้อนแป้งหัวเชื้อเหล้า ที่ลนไฟแล้ว มาตำครก หรือบด ให้ละเอียด
นำแป้งหัวเชื้อเหล้าที่ตำละเอียดแล้ว มาคลุกกับข้าวโพดที่ต้มเปื่อยแล้ว
หมักใส่ภาชนะที่มีฝา ทิ้งไว้ประมาณ 3 วัน แล้วจึงปิดฝาให้สนิท
หมักต่ออีก 15 วัน ก็สามารถต้มสกัดน้ำเหล้าได้

ขั้นตอนที่ 2 การสกัดน้ำเหล้า

ก่อไฟในเตาผิงขนาดใหญ่
ตั้งกะทะใบใหญ่
เติมน้ำในกะทะประมาณครึ่งหม้อ
วางหม้อนึ่ง (ทำจากไม้) บนกะทะที่เติมน้ำไว้แล้ว
นำฐานรอง ใส่เข้าไปในหม้อนึ่ง
นำข้าวโพดที่หมักแป้งเหล้าไว้แล้ว ใส่หม้อนึ่งประมาณ 3 / 4
นำแท่นไม้ สำหรับรองรับน้ำเหล้า ใส่ในหม้อนึ่ง
นำกะทะทองแดงวางบนปากหม้อนึ่ง
นำน้ำเย็นใส่บนกะทะทองแดง
รอจนมีน้ำเหล้าไหลออกมาจากท่อนำส่งน้ำเหล้า

นำโอ่งปากแคบสำหรับรองรับน้ำเหล้า มารองรับน้ำเหล้า
แยกบรรจุน้ำเหล้าเข้าขวด ต่อไป

11. คุณสมบัติพิเศษและจุดเด่นของเหล้าสมุนไพรลีซูที่ดีกว่าเหล้าทั่ว ๆ ไป

เมื่อดื่มแล้ว ทำให้ไม่เมาค้าง
ใช้เป็นสมุนไพร เพื่อการรักษาโรคต่าง ๆ ได้
มีกลิ่นหอม หวาน
ไม่มีสารเคมีเจือปน
ผ่านกระบวนการผลิต ตามธรรมชาติ และใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติทั้งสิ้น

บทที่ 4
บทสรุป ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

จากการดำเนินงานโครงการวิจัยเรื่อง"การพัฒนาศักยภาพชุมชนกับการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม **กรณีศึกษา: กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขา 5 เผ่า** " ของสมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (ศ.ว.ท./IMPECT) ที่ผ่านมานั้น สามารถสรุปผลการวิจัยได้เป็น 2 ส่วนหลัก ๆ ดังนี้

1.1 ส่วนกระบวนการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้มุ่งเน้นการใช้หลักการมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการเป็นหลัก โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จนสามารถสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนกับแกนนำชุมชน(นักวิจัยชุมชน)และประชาชนได้ว่าโครงการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่แตกต่างจากโครงการวิจัยอื่น ๆ ที่ผ่านมา โดยเฉพาะในประเด็นที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การริเริ่มคิด การวางแผน การปฏิบัติการ การสรุปผล และการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ การดำเนินงานวิจัยนี้ยังเน้นกระบวนการศึกษาวิจัยแบบชาวบ้านทำให้สามารถเจาะลึกข้อมูลกับผู้รู้เฉพาะด้านได้อย่างเต็มที่และเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่ผู้ร่วมวิจัยทุกคนได้ฝึกฝนปฏิบัติการจริงอีกด้วย ตลอดจนยังเป็นการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบและตรวจสอบผลการศึกษาวิจัยเชิงลึกกับผู้รู้ชนเผ่าโดยตรง ในประเด็นเนื้อหาที่ตรงกันหรือเกี่ยวข้องกันและเป็นเอกสารผลงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งทำให้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้เห็นประโยชน์ของกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ทำให้เห็นคุณค่าชีวิตของตนเอง จนเกิดความตระหนักในการสืบสานองค์ความรู้และระบบคุณค่านำไปสู่ทางออกหรือทางเลือกของชีวิตของตนเองและชนเผ่าในอนาคตได้อย่างแท้จริง

1.2 ส่วนเนื้อหาการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้ภาพรวมของข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้ง 5 ชุมชน ข้อมูลผู้รู้และองค์ความรู้ของชุมชนและชนเผ่าที่เป็นฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนและชนเผ่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนทำให้สามารถศึกษาวิจัยแบบเจาะลึกในประเด็นที่คาดหวังว่าจะเป็นทางเลือกและทางออกเชิงเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนได้ ซึ่งสามารถสรุปเนื้อหาที่เจาะลึกของแต่ละกรณีศึกษาได้ดังนี้

กรณีศึกษา การเลี้ยงสัตว์ทางเลือกที่ยั่งยืนของชุนชนปกาเกอะญอ

1. บทเรียนจากกระบวนการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม

1.1 ความเข้าใจของชุมชนก่อนมีการวิจัยแบบมีมีส่วนร่วม

จากการสะท้อนข้อคิดเห็นจากชาวบ้านเกือบภายหลังจากที่ได้มีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้เสร็จสิ้นลงในอดีตชาวบ้านทั้งหมดไม่รู้จักและเข้าใจคำว่างานวิจัยว่าจริง ๆ แล้วเป็นอย่างไร และไม่เคยได้รับรู้ในกระบวนการงานวิจัย แต่ตอนนี้ได้เล็งเห็นในวิธีการวิจัย

1) มองข้ามในการศักยภาพการนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญามาใช้ในกระบวนการพัฒนาและแสวงหาข้อดีที่จะปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับระบบการพึ่งตนเอง และการแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ ที่เห็นว่ามีช่องทางที่เป็นไปได้มากขึ้น

2) การไม่เท่าทันข้อมูลข่าวสาร นโยบาย กฎระเบียบกฎเกณฑ์ ภายนอกที่มีอิทธิพล และมามีผลกระทบกับชุมชนและวิถีชีวิตของชนเผ่าทั้งทางตรงและทางอ้อม

3) ไม่ได้ศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ และ ร่วมวิจารณ์ประวัติศาสตร์ ของชุมชนมาก่อนแทบไม่ได้ให้ความสำคัญ ความเป็นมาของสภาพชุมชนอย่างจริงจัง อีกทั้งไม่มีเทคนิคในการหนุนเสริม ความเข้มแข็ง และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ฐานองค์กรชุมชน ว่าจะต้านรับกับกระแสใดบ้าง

1.2 หลังการศึกษาวิจัย

ตลอดเวลาที่ได้เข้าทำการเก็บข้อมูลและได้ร่วมกิจกรรมกันทำให้ชาวบ้านที่ได้ร่วมในกระบวนการวิจัยได้รับรู้และเข้าใจการมีส่วนร่วมในกระบวนการงานวิจัยมากขึ้นโดยเฉพาะรูปแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในด้านข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน สายตระกูลของแต่ละคน รับทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน องค์ความรู้และรายละเอียดต่าง ๆ ของการเลี้ยงสัตว์ เกิดการป้องกันอนุรักษ์พืชพื้นบ้านของชนเผ่า เข้าใจสถานการณ์ ภาพรวมที่กว้าง นโยบายที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ชาวบ้านมีการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชนเผ่าตนเองมากขึ้นมีแนวทางในการค้นหาทางออกของชุมชน อย่างเห็นได้ชัดมากขึ้น เกิดการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ (นักวิจัยชุมชน)ได้รับงบประมาณในการสนับสนุนในกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากขึ้น

2. สรุปส่วนเนื้อหาการวิจัย

การเลี้ยงสัตว์เป็นวัฒนธรรมการประกอบอาชีพที่อยู่เคียงคู่กับชุมชนปกาเกอะญอเป็นเวลานานและมีผลกระทบแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตทุกด้านที่จะต้องอาศัยสัตว์เลี้ยงในการประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่การตั้งครรภ์ การเกิด การแต่งงานการทำมาหากินในไร่ในนา การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อาหารการกิน การใช้แรงงานขนส่ง แบกของ ลากซุง ไถนา ซึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยสัตว์อย่างมาก ยิ่งลดรายจ่ายในการจัดหามา ถ้ามีสัตว์เลี้ยงมากโอกาสที่ได้รับเงินจากสัตว์เลี้ยงก็มากขึ้นด้วย

ดังนั้นสัตว์เลี้ยงโดยเฉพาะวัวควาย เป็นการแสดงบ่งบอกถึงครอบครัวหรือผู้มีฐานะดีระดับหนึ่งในชุมชน การมีสัตว์เลี้ยง(วัว ควาย)เป็นการมีทรัพย์สินถาวรชนิดหนึ่ง ที่ชนเผ่าปกาเกอะญอทำเป็นมรดกแจกจ่ายลูกหลานได้อย่างภาคภูมิใจ ทั้งผู้ให้และผู้รับเหมือนทรัพย์สินอันมีค่าอื่นเช่นกัน

การเลี้ยงสัตว์เป็นวิธีการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันในชุมชน ที่สำคัญยิ่งในกรณีที่ชาวบ้านในชุมชนมีความต้องการที่จะต้องใช้สัตว์เลี้ยงเพื่อพิธีกรรม จะซื้อขายกันภายในหมู่บ้าน หรือบ้างก็จะแบ่งขายพันธุ์แล้วแบ่งกันเลี้ยงบางครั้งจะมีการแบ่งเนื้อขายให้แก่กันจึงถือว่าเป็นหลักประกันเศรษฐกิจของครอบครัวอย่างดี ทำให้อยู่ได้อย่างมีความมั่นใจ

การเลี้ยงวัวควายเป็นบ่อเกิดแห่งการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านในหลายด้าน ที่มีการนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และทรงคุณค่าแห่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เช่น

2 .1 ปรัชญาและระบบความเชื่อเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจของปกาเกอะญอ

จากการศึกษาการจัดการระบบเศรษฐกิจของชาวบ้านป่าโป่ง ซึ่งได้มีการปรับตัวตามสภาพกระแสที่เข้ามาถึงชุมชนมากพอสมควร ซึ่งชาวบ้านไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หากแต่การใช้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของความเป็นชนเผ่าก็มีอยู่มากเหมือนสังคมปกาเกอะญอดั้งเดิม โดยเฉพาะหลักคิดที่เป็นฐานของผลการดำรงเศรษฐกิจที่ถูกปลูกฝังไว้ว่าคนปกาเกอะญอ จากบรรพบุรุษไว้ว่า ให้มีความพอใจในการดำรงชีวิต “เอาะพิ้ อะเบล๊ะ กาพิ๊ อะเลอ” แปลว่า “ให้กินพออิ่ม นุ่งให้พออุ่น” นั้นสะท้อนการไม่ขวนขวายจนเกินตัว ให้รู้จักประมาณและสันโดษเรียบง่าย ก็ยังมีอิทธิพลสูงอยู่ และมีการสั่งสอนจากบรรพบุรุษพูดเป็นนัยว่า “ลูกหลานหากจะมีพายุพัดกระหน่ำรุนแรง สิ่งที่จะยึดไว้ให้พวกเรารอดได้มีเพียง 2 อย่างคือ ตอข้าว กับเทียนขี้ผึ้ง (หล่อเค่อเช่อ และ เก่อแนแคะ) โดยขยายความหมายที่ซ่อนเร้นและมีอิทธิพลต่อจิตใจชาวปกาเกอะญอเป็นอย่างสูง **ตอข้าว** หมายถึงการมีข้าวกินถ้ามีข้าวกินอิ่มพอกินยากที่จะอดตาย เพราะกับข้าวจะหาตามรอบตัวธรรมชาติพอมี นั่นหมายถึงเป้าหมายในเชิงเศรษฐกิจของชนเผ่าปกาเกอะญอ สูงสุดของการทำมาหากินก็คือ “ทำอย่างไรให้มีข้าวพอกิน” เป็นใช้ได้ **เทียนขี้ผึ้ง** หมายถึงสิ่งที่เป็นความบริสุทธิ์ คุณธรรม จริยธรรมที่ดีงามที่ผูกพันอยู่ในจิตใจของผู้คนที่จะค้ำจุนโลกให้อยู่อย่างมีความสุข ช่วยเหลือแบ่งปันกันซึ่งกันและกัน

สองสิ่งนี้ทำให้ตอกย้ำในจิตวิญญาณแก่ชาวปกาเกอะญอและรวมถึงชาวบ้านป่าโป่ง ยังยืนยันด้วยว่าในวิกฤตเศรษฐกิจของชาติที่ผ่านมาเป็นเครื่องแสดงได้ว่า สังคม ชุมชน ที่ยึดสองอย่างนี้จะอยู่รอดเพราะมีข้าวกิน คนที่อัตคัดขัดสน เพื่อนบ้าน พี่น้อง ที่มีได้มีการแบ่งปันทำให้สังคมอยู่ได้อย่างมีความสุข ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเกิดวิกฤตเศรษฐกิจรุนแรง “กำนันบารมี บุญดวง กล่าวไว้”

2.2 ข้อจำกัดในการเลี้ยงสัตว์

พื้นที่หากินของสัตว์เลี้ยงน้อยลง เนื่องจากพื้นที่ใกล้หมู่บ้านได้แปรสภาพเป็นสวนมากขึ้น

ทำให้ วัว ควาย ต้องออกไปหากินที่ไกลขึ้นซึ่งทำให้ผู้เลี้ยงสัตว์มีความลำบากและทุ่มเทต่อการเลี้ยงสัตว์มากขึ้น

1) **การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา** ภูมิปัญญาชนเผ่าดีอยู่แล้วหากไม่มีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องแต่ปัจจุบันสิ่งใหม่เข้ามาในพื้นที่ชุมชน หลายเรื่องหลายด้านที่เป็นเหตุที่นำไปสู่ปัญหาแก่สัตว์เลี้ยงทุกประเภท เช่น สารเคมี ปุ๋ย ยา ที่หลงเหลือจากการเกษตร ทำให้มีผลต่อสัตว์เลี้ยงในระยะยาวหรือเสียชีวิต อาหารที่ซื้อจากภายนอก เช่น ไก่ ปลา หมู ที่ติดโรคทำให้การกำจัดไม่หมด ติดต่อสู่สัตว์เลี้ยง หมู ไก่ เป็นโรคห่า ขยะสิ่งปฏิกูล ขยะสมัยนี้มีถุงพลาสติกที่ทิ้งทั่วไป บ้างก็มีรสชาติและกลิ่นที่สัตว์เลี้ยงกิน จนมีพลาสติกติดที่ลำคอหรือท้องตายมากต่อมาก อีกทั้งบางทีโรคเกิดขึ้นสามารถรักษาทันหลายรูปแบบแต่ไม่ได้ทำ เช่น แยกสัตว์เลี้ยงห่างจากกัน หรือยาสมุนไพรบางอย่างอาจไม่ทันต้องใช้ยาสมัยใหม่ จึงทำให้ในแต่ละปี หมู เป็น ไก่ วัว ควาย ตายอย่างมากจนเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านไม่อยากเลี้ยงแล้ว

2. **ปัจจัยการผลิตต่ำ** สัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านเลี้ยงถือเป็นสายพันธุ์พื้นบ้านที่มีมานานและเป็นที่ยอมรับได้ว่าเป็นสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมอยู่มากก็ตาม แต่พันธุ์สัตว์เลี้ยงแต่ละชนิด ขนาดเล็ก โตช้า ขยาย ให้น้ำหนัก หรือผลผลิตที่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับทุนในการทุ่มเทเลี้ยงดู และถ้าหากมีการพัฒนาพันธุ์ค้นหาพันธุ์ สัตว์ที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นก็จะดี

3. **ขาดการรวมกลุ่ม** ในการต่อรองและกำหนดราคาหรือได้มีการจัดการกระบวนการขายในแหล่งโดยได้รับผลประโยชน์คือ พ่อค้าคนกลางที่เป็นคนนอกถิ่นมาซื้อและมีส่วนในการกำหนดราคาซื้อตามที่ได้คำนาณผลกำไรที่จะต้องได้อย่างแน่นอน ฉะนั้นถ้ามีการรวมกลุ่มสามารถจัดการด้านการตลาดและแสวงหาทางแก้ไขได้ เช่น การร่วมวางแผน ดูแล จัดหายา และเกิดความรักสามัคคีที่เอื้อต่อกันมากขึ้นได้

4. **ขาดการสนับสนุนทางด้านวิชาการ** เช่น การจัดอบรมความรู้ ศึกษาดูงาน สอนเทคนิคด้านการดูแล ขยายพันธุ์ต่าง ๆ ที่ค้นคว้าวิจัย การบริโภค ที่ผ่านมาปล่อยไปตามสภาพที่เป็นอยู่เมื่อมีปัญหาบ้างรักษาด้วยยาสมุนไพรหากมีอาการที่รุนแรงมาก จะติดต่อขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ที่อยู่ใกล้ชุมชน ต้องการได้รับการเอาใจใส่ดูและจากฝ่ายที่เกี่ยวข้องมากกว่าปกติ

5. **ลินเชื่อและทุนในระยะยาว** ชาวบ้านได้มีการเลี้ยงสัตว์ในประมาณ 3-10 ตัว ในแต่ละครัวเรือน แต่ต้องมีการดูแลในวันเวลาที่เหมือนกัน ชาวบ้านบางคนอยากเลี้ยงแต่ไม่มีทุนที่จะปล่อยให้พอต่อการเลี้ยงสัตว์และระยะยาวจึงขาดโอกาส ถ้าส่งเสริมให้มีการลงทุนซื้อพันธุ์ได้ในระยะยาวก็จะเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน ประเทศชาติด้วย สถานที่มีเพียงพอต่อการเลี้ยงสัตว์อยู่มาก

2.3 ปัจจัยที่เอื้อต่อการเลี้ยงสัตว์

ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งอาหารของสัตว์เลี้ยง พื้นที่เลี้ยงสัตว์มีความเหมาะสมต่อการเลี้ยงสัตว์เป็นอย่างดี โดยพื้นที่ใกล้บ้านจะเป็นร่องรอยของการทำไร่หมุนเวียนซึ่งมีหญ้าที่ดี ใน 2-3 ปีแรก ส่วนพื้นที่นา หลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวภายใน 2 เดือนจะเป็นแหล่งหาหารของสัตว์เลี้ยงเป็นอย่างดี ส่วนแหล่งตามพื้นที่เลี้ยงสัตว์ตามธรรมชาติก็มี ที่สำคัญมีแหล่งน้ำที่จะให้สัตว์ลงมากินน้ำและเล่นแช่ปลักน้ำมีอยู่กระจัดกระจายทั่วไป ซึ่งไม่เดือดร้อนต่อสัตว์เลี้ยง

วัฒนธรรมที่ต้องพึ่งพิงสัตว์เลี้ยง สิ่งสำคัญที่ต้องมีการเลี้ยงสัตว์ก็ต้องใช้ในการประกอบพิธีกรรมในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่นการเลี้ยงเจ้าที่ในระบบการผลิตทางการเกษตร การดูแลรักษาสุขภาพที่ต้องใช้ หมูไก่ เป็นหลัก การทำนาเป็นสิ่งที่ต้องใช้ควายไถ่นา จนถึงปัจจุบันได้กลายเป็นวัฒนธรรม หากปราศจากสัตว์เลี้ยงขาดกระบวนการสืบทอดและเศรษฐกิจยิ่งลำบากมากขึ้น

องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เข้าใจและให้ความสำคัญต่อระบบการเลี้ยงสัตว์ ช่วยกันปกป้องไม่ให้สัตว์เลี้ยงเข้าไปทำลายพืชผักในไร่นา โดยมีการล้อมรั้วอย่างดี ส่วนผู้เลี้ยงสัตว์ช่วยกันสอดส่องดูแลสัตว์เลี้ยงซึ่งกันและกัน ไม่ให้สัตว์เลี้ยงได้รับอันตราย ไม่ให้เข้าไปทำลายพืชผักในพื้นที่ของชาวบ้าน ดูแลเรื่องการป้องกันการถูกขโมยทำให้การเลี้ยงง่ายมากขึ้น ปลอดภัยมาก และสบายใจทั้งผู้เลี้ยงและเจ้าของพื้นที่ทำกิน

ระบบการตลาดที่ดี การตลาดและราคาสัตว์เลี้ยงปัจจุบันเป็นหลักค้ำประกันแก่ผู้เลี้ยงสัตว์เป็นอย่าง เนื่องจากสัตว์เลี้ยงต้องเลี้ยงด้วยความทุกข์ยากลำบากพอสมควร ที่ผ่านมาการเสนอราคาขายได้ในราคาที่พอใจ และเมื่อต้องการขายเมื่อไหร่ก็สามารถขายได้ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเป็นที่ต้องการของตลาดในระดับชาติที่ต้องมีการสั่งเข้าจากต่างประเทศในปีหนึ่ง ๆจำนวนมาก เป็นการสร้างรายได้แก่ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติได้เป็นอย่างดี

การเลี้ยงสัตว์เป็นการพัฒนาระบบนิเวศน์ท้องถิ่น การเลี้ยงสัตว์นอกจากเป็นอาชีพที่สุจริตแล้ว สัตว์เลี้ยงส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาระบบนิเวศน์ของชุมชน สร้างความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นสูง เช่น ทำให้ดินดีขึ้น มูลสัตว์สามารถนำไปใช้ทางการเกษตรเป็นอย่างดี นกบางชนิดเกาะหลังควาย แมลง บางชนิดเป็นที่เกิดขึ้นมาจากกองมูลสัตว์ เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะต่อการวิจัย และแผนงานในระยะต่อไป

3.1 ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัย

ถ้าในโอกาสต่อไปหากมีผู้ที่เข้ามาศึกษา วิจัย ค้นหา ข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผู้นั้นจะต้องสร้างความเข้าใจในการแนะนำตัวเอง , แนะนำองค์กร , ชี้แจงวัตถุประสงค์ และแสดงหลักฐาน

เอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความเห็นข้อเสนอแนะความไว้วางใจของชาวบ้านในพื้นที่ ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กระบวนการศึกษา และตรวจเช็คความถูกต้องของเนื้อหา ข้อมูลที่ได้อย่างพอใจ ซึ่งเป็นสิ่งชาวบานเห็นควรเป็นอย่างนี้เพื่อประโยชน์ที่ได้มีมาจากทั้ง สองฝ่าย

3.2 ความยั่งยืน

ความยั่งยืนในความหมายของชาวบ้านป่าโปงนั้นคือการอยู่อย่างมีกินมีใช้ตามความคิดปรัชญาของชาวปกาเกอะญอ ดังนายมานิตย์ ประฟองมูล ได้บอกว่า "ความยั่งยืนของชาวปกาเกอะญอ คือ อยู่กินอย่างปกาเกอะญอ" มีความสุขที่สามารถสืบทอดไปยังลูกหลานได้ ไม่มีการเดือดร้อน โดยชาวบ้านป่าโปง ได้แบ่งไว้ ดังนี้

1) การพึ่งตนเองให้มาก โดยไม่ต้องพึ่งพาสิ่งภายนอก เช่น การจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่ไม่จำเป็น โดยมีการใช้ระบบการผลิตทางการเกษตรที่พอเพียงในครอบครัว และฟื้นฟูการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน ให้มีการสืบทอดอย่างเหมาะสม อย่างการทอผ้า การจักสาน ตีเหล็ก เป็นต้น หากสิ่งเหล่านี้เหลือกินในครอบครัว จะแบ่งปัน หรือขาย เป็นรายได้ต่อไป

2) ทรัพยากรธรรมชาติ มีความอุดม – สมบูรณ์ ดิน, น้ำ, ป่า, สัตว์ป่า, แร่ธาตุ ต่างๆ มีอย่างพอใช้ และสามารถใช้ถึงลูกหลานอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อยากกินอาหารสามารถหามาได้ เจ็บไข้ได้ป่วยได้มีสมุนไพร มีในป่าอย่างพอเพียง

3) มีความภาคภูมิใจ ในเอกลักษณ์ วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชนเผ่าและชุมชน มีการเคารพนับถือผู้ใหญ่ อยู่กินอย่างแบ่งปัน เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการ สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ที่มีการปฏิบัติใช้ และมีการสันทนาการ การสังสรรค์ที่มีความสนุกสนานในชุมชน

4) มีครอบครัวที่อบอุ่น ในครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจกันปราศจากปัญหาทะเลาะ มีสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจที่ดีมีอาหารการกินที่ดี สะอาดเพียงพอจะนำมาซึ่งความสุขในครอบครัว

5) ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคี กฎระเบียบที่ยุติธรรม มีผู้นำที่สามารถนำลูกบ้านได้ดี มีความอบอุ่น ช่วยเหลือกันได้

6) คนภายนอกเข้าใจและยอมรับ ซึ่งเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางที่อยู่อาศัย ความมั่นคงทางจิตใจ สังคมภายนอก รัฐบาลให้ความเข้าใจ แล้วทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสุขสันติภาพในที่สุด

3.3 ทางออกและข้อเสนอแนะต่อการเลี้ยงสัตว์ในอนาคต

ทางออกที่คิดว่า จะทำให้การเลี้ยงสัตว์คงอยู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนได้นั้นจะต้องช่วยกันทุกฝ่าย เนื่องจากชาวบ้านเองได้เกิดการเป็นห่วงและเกรงว่าจะทำให้การเลี้ยงจะลำบากมากขึ้นใน

ระยะยาวได้ หากไม่มีการแสวงหาทางออกและมีการแก้ไขจากทุกๆ ฝ่าย จากการระดมของชาวบ้านป่าโปง ได้ข้อสรุปดังนี้

1) ในระดับครอบครัว ควรให้ความตระหนักในการที่จะรณรงค์สร้างความเข้าใจให้ลูกหลานได้เล็งเห็นถึงคุณค่าและประโยชน์อันเกิดจากการเลี้ยงสัตว์เสมือนหนึ่งที่ว่าเป็นหลักค้ำประกันเศรษฐกิจครอบครัว และ ดังชาวบ้านได้กล่าวว่า "ถ้าไม่มีสัตว์เลี้ยง คนก็อยู่ไม่ได้"ควรนำสัตว์เลี้ยงมาใช้ประโยชน์ด้านแรงงาน เช่น อดีต ให้เพิ่มคุณค่าของสัตว์เลี้ยงมากขึ้น มีความประหยัดและเป็นการปลูกฝังค่านิยมอย่างดียิ่ง

2) ชุมชน ชาวบ้านที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ควรทำความเข้าใจ และให้เกิดการยอมรับในการที่จะมีสัตว์เลี้ยง ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้ง ทางตรง และทางอ้อม และควรมีการพัฒนาเทคโนโลยี ให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะ

2.1) ควรมีการพัฒนาพันธุ์สัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะวัว – ควาย ให้มีพันธุ์ที่ดีกว่าเดิม อาจมีการจำหน่ายให้คนภายในชุมชนด้วยกัน ในราคาที่ถูกกว่าขายให้บุคคลภายนอก

2.2) ควรจัดหาพื้นที่จุดใดจุดหนึ่งที่เหมาะต่อการปลูกหญ้า เพื่อเป็นอาหารสัตว์ ควรให้มีการช่วยกันหว่านพันธุ์หญ้าให้เพียงพอ ต่อการเลี้ยงสัตว์

2.3) ควรมีการควบคุม ป้องกันพาหะที่จะทำให้สัตว์เลี้ยงเป็นโรค การนำเนื้อจากภายนอก และการทิ้งขยะไม่เป็นที่

2.4) การช่วยกันสอดส่องดูแล สัตว์เลี้ยงซึ่งกันและกัน ในรูปแบบรวมกันเป็นเครือข่าย หมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อเป็นการป้องกันสัตว์เลี้ยงในปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้น

2.5 การใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน สมุนไพร ที่สามารถพึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่น ให้มีประโยชน์ต่อการดำรงค์ชีพอย่างสูงสุด

3) รัฐบาล ควรมีการกระจายการสนับสนุนต่อเกษตรกรที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ที่ห่างไกลจากการคมนาคม เพื่อสร้างฐานความมั่นคงเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง และทบทวนบทบาทและมาตรการที่ใช้ที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำรงวิถีชีวิตการเลี้ยงสัตว์ที่อยู่ร่วมกับป่าได้ และควรให้มีการช่วยเหลือเกษตรกรอย่างเต็มที่อันจะเป็นประโยชน์ทั้งชุมชนและประเทศชาติด้วย

2. กรณีศึกษา กัญชงกับวิถีชีวิตม้ง

1. บทสรุป

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชน(เยาวชน สตรี แกนนำชาย ผู้อาวุโส) โดยมีนักวิจัยโครงการ เป็นคนช่วยกระตุ้นให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยน และช่วยเสริมข้อมูลที่มาจากภายนอก ตลอดจนช่วยจัดข้อมูลทำให้ชาวบ้านสามารถวิเคราะห์ทบทวนปัญหาของชุมชน ทำให้ได้รับรู้ศักยภาพ ข้อจำกัดและทิศทางในการพัฒนาตัวเอง ฉะนั้นจึงขอสรุปผลการวิจัยเป็นประเด็นกว้างๆดังนี้

1.1 ประเด็นภาพรวมของชุมชน(ข้อมูลพื้นฐานชุมชน)

บ้านบวกจั่น เป็นชุมชนม้ง จัดตั้งเป็นหมู่บ้านทางการในปีพ.ศ.2524โดยมีนายยะสือ ภมรวิจิตร เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ปัจจุบันมีนายประจักษ์ อนันต์วิไล เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีประชากร 700 คน จำนวน103หลังคาเรือน ประกอบด้วย 8 ตระกูลแซ่ คือแซ่จ๋าว ย่าง ว่าง ลี เฒ่า มัว หางโซ้ง (ข้อมูลปี2544) และมีระบบความเชื่อ 2 อย่างหลักคือ ศาสนาคริสต์ และการนับถือบรรพชน มีประเพณีวัฒนธรรมเป็นของตัวเองเช่นพิธีงานศพ พิธีแต่งงาน ปีใหม่ พิธีดงเซ้งฯลฯ

การประกอบอาชีพหรือระบบการเกษตรในปัจจุบัน จะเป็นระบบการเกษตรเชิงการค้าเช่น ปลูกไม้ผล พืชผัก ไม้ดอก เพื่อส่งขายให้ตลาดในเมืองและมีการปลูกพืชพื้นบ้านด้วยเช่น ข้าวไร่ พืชผักพื้นบ้านต่างๆ ซึ่งต่างจากอดีตที่มีการปลูกพืชที่หลากหลายในระบบเดียวกันเช่น ระบบไร่ฝิ่น ระบบไร่ข้าว ระบบไร่ข้าวโพดและการเลี้ยงสัตว์พื้นบ้านต่างๆเพื่อเอาไว้ใช้กินในครอบครัวและชุมชน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น ชุมชนบ้านบวกจั่นมีการจัดการทรัพยากรผสมผสานทั้งวิธีการใหม่เช่นการทำแนวกันไฟ การเฝ้าระวังไฟ การปลูกป่าเสริม การจัดแบ่งพื้นที่ของชุมชนออกเป็นส่วนๆให้ชัดเจน เช่น ที่ทำกิน ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ที่อาศัย ที่สาธารณะ และมีกฎเกณฑ์การควบคุม การใช้ประโยชน์ด้วยและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบดั้งเดิมเช่นการทำพิธีดงเซ้งเพื่อให้เทพคุ้มครองชุมชน สัตว์และผืนป่า การให้ความเคารพต่อกฎจารีตในการใช้ประโยชน์จากป่าและสิ่งเหนือธรรมชาติ

โครงสร้างพื้นฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สำคัญคือ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โรงเรียน วัด โครงการหลวง สมาคมIMPECTฯลฯ

1.2 ประเด็นเจาะลึกการวิจัยกรณีศึกษา; กัญชงกับวิถีชีวิตม้ง

ในการศึกษาประเด็นนี้พบว่า กัญชงมีการใช้กันมายาวนานมาแล้วมากกว่า4,000ปีซึ่งมีแหล่งกำเนิดในแถบเอเชียกลางแล้วกระจายตัวมายังประเทศจีนและไทย มีการใช้ประโยชน์มากมายหลายอย่างเช่นเส้นใยนำมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม กระดาษ เมล็ดนำมาทำเป็นอาหารนกและอาหารคนบาง

ชนิด สำหรับความสำคัญของกัญชงที่มีต่อวิถีชีวิตม้งนั้นมีมากมายหลายอย่าง ถูกสร้างไว้ในระบบความเชื่อพิธีกรรมสำคัญๆเช่น พิธีงานศพ พิธีทำบุญให้วิญญาณบรรพชน ซึ่งจะเชื่อมโยงความเชื่อไปสู่เทพ วิญญาณบรรพชน ผีหรือเจ้าที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ตั้งแต่เกิดจนถึงตายไปแล้ว นอกจากมีความสำคัญต่อเชิงความเชื่อ จิตวิญญาณแล้ว ยังมีความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรม เช่นการนำมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มต่างๆ และการมีผ้ากัญชงไว้ใช้ในครัวเรือนทั้งในชีวิตประจำวัน และในพิธีกรรมก็จะเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่งที่แสดงถึงความมั่นคงทางฐานะของครอบครัว เพราะ ผ้ากัญชงทำมายาก ใช้กระบวนการหลายขั้นตอนและมีราคาสูง หาซื้อได้ยาก อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตมาก แต่ในระยะที่ผ่านมาไม่ได้ถูกนำเสนอถึงความเป็นจริง ความจำเป็นในการดำเนินชีวิต ทำให้คนภายนอกที่ไม่เข้าใจมองว่ากัญชงก็คือกัญชา เป็นพืชเสพติด ทำให้การยอมรับการปลูกกัญชงของม้งมีน้อย เป็นผลให้ภูมิปัญญาด้านนี้ถูกละเลย ไม่มีความสำคัญ ซึ่งผู้ทำการวิจัยเห็นว่า รัฐควรมีทิศทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับกัญชงและกัญชาให้ชัดเจน ไม่ใช่ปล่อยให้สาธารณะชนเข้าใจว่า กัญชงคือกัญชา เพราะในต่างประเทศมีการปลูกอย่างแพร่หลายอยู่แล้วและนำมาผลิตเป็นสินค้าประเภทผ้า กระดาษ น้ำมันทาสี ฯลฯ มากมาย ซึ่งหากมีการยอมรับและส่งเสริมจริงจังก็จะเป็นโอกาศที่กัญชงจะเป็นสินค้าผลิตภันฑ์ที่เป็นรายได้ของชุมชนและประเทศไทย

2. บทเรียนจากการวิจัยและพัฒนาชุมชน

2.1)บทเรียนจากการวิจัย

1. บทเรียนจากการใช้กระบวนวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)

ก)ผลด้านบวก

1. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย(ร่วมคิด วางแผน เก็บข้อมูล นำเสนอข้อมูล วิพากย์วิจารณ์ข้อมูล และตรวจเช็คข้อมูล)ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ลดข้อขัดแย้งในการทำงาน

2. ชาวบ้านสามารถประเมินศักยภาพของตัวเองได้ว่า มีความสามารถในการทำงานแค่ไหนซึ่งถูกแสดงออกมา หลังจากการนำเสนอข้อมูลร่วมกัน เพราะจะถูกวิพากย์วิจารณ์ว่าเป็นอย่างไรจากคนภายในด้วยกัน

3. ชาวบ้านเข้าใจและรู้จักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)ซึ่งแต่ก่อนรู้จักการวิจัยโดยมีคนเข้าไปเก็บข้อมูลแล้วก็หายไป ชาวบ้านไม่ได้เรียนรู้และตรวจสอบข้อมูล

ข)ผลด้านลบ

1. ชาวบ้านต้องให้ความสนใจ ทุ่มเทการวิจัยนี้มากพอสมควร และต้องต่อเนื่องด้วยจึงจะเข้าใจกระบวนการวิจัยทั้งหมดและเกิดผลในทางที่ดี ซึ่งทำให้บางคนที่มีภาระมากต้องหยุดงานของตัวเอง

2. การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้จะดำเนินการแบบรวดเร็วไม่ได้ ต้องรอให้ทุกคนเข้าใจและพอใจกับข้อมูลที่ได้ร่วมศึกษาด้วยกันมา ไม่เหมือนกับการวิจัยที่มีแบบสอบถามที่ใช้เวลาน้อย ไม่ต้องรอกันหรือคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกคน

2.2 บทเรียนจากเนื้อหาการวิจัย

ก.เนื้อหาจากภาพรวมของชุมชน

1. ทำให้รู้ศักยภาพของชุมชนว่าชุมชนบ้านบวกจั่นตั้งเมื่อ 2490 อยู่อย่างเรียบง่ายเมื่อมีการพัฒนาเข้าไป เช่น มีไฟฟ้า ถนน โรงเรียน พันธุ์พืชใหม่ๆ ฯลฯ ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงจากการที่สามารถพึ่งตัวเองมาเป็นการพึ่งสิ่งต่างๆจากภายนอกตามกระแสทุนนิยม

2. ทำให้รู้ว่าชุมชนบ้านบวกจั่นมีทรัพยากรธรรมชาติ(ดิน น้ำ ป่าไม้) ทรัพยากรบุคคล(ผู้รู้ผู้นำ องค์กรกลุ่มต่างๆ)ในชุมชนค่อนข้างมาก ยังสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อีกมาก แต่หากไม่ได้รับการฟื้นฟูแล้วอาจทำให้น้อยลงและสูญไป

3. ทำให้ทราบว่าระบบการผลิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงจากแบบปลูกเพื่อยังชีพมาเป็นแบบการค้า แต่อย่างไรก็ตามยังมีพันธุ์พืชพื้นบ้านหลายชนิดที่ยังมีอยู่และสามารถฟื้นฟูนำมาใช้ในปัจจุบันได้ เช่น บวบ แตง อ้อยดำ ไก่กระดูกดำ ข้าวกล่ำ กัญชง ฯลฯ

4. ทำให้ทราบว่าชุมชนบ้านบวกจั่นมีปัญหาหลักคือเรื่อง ที่ดินทำกินน้อย น้ำใช้เพื่อการเกษตรไม่เพียงพอ ราคาพืชผลตกต่ำมีการเพาะปลูกซ้ำที่บ่อยๆทำให้ดินไม่ดี ปัญหาเรื่องความอ่อนแอของสังคมและวัฒนธรรมเริ่มมีมากขึ้นฯลฯ

2.3 เนื้อหาเจาะลึกเรื่องกัญชง

1. ทำให้ทราบว่ากัญชงเป็นพืชที่มีการใช้มายาวนานมากกว่า 4,000ปี ใช้ประโยชน์หลายอย่างและแนวโน้มในอนาคตจะมีการใช้ในวงการอุตสาหกรรมมากขึ้นเพราะเส้นใยแข็งแรงทนทานแต่ก็ย่อยสลายได้ง่ายไม่เป็นมลพิษตกค้าง

2. ทำให้ทราบว่าเหตุผลที่คนทั่วไปเข้าใจว่ากัญชงคือกัญชาเพราะพืชทั้งสองชนิดอยู่ในตระกูลเดียวกัน มีสารเคมีคล้ายคลึงกัน แต่ปริมาณต่างกัน กัญชงจะมีสารที่มีพิษน้อยกว่ากัญชา กลิ่นจะต่างกัน ลักษณะต้นและใบจะต่างกันเล็กน้อย ต้นกัญชงจะใหญ่และใบกว้างกว่าต้นกัญชา

3. ทำให้ทราบว่ากัญชงเป็นพืชที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตมานมาก ตั้งแต่เกิดจนถึงตายไปแล้ว ปัจจุบันก็ยังมีการปลูกอยู่บ้างแต่น้อยกว่าในอดีต เพราะมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่นทางราชการแยกกัญชงและกัญชาไม่ออก ทำให้ถูกตัดทำลายคิดว่าเป็นกัญชา นโยบายการประกาศเขตป่าของรัฐมาทับที่ ทำให้ไม่มีที่เพาะปลูกที่เหมาะสมจึงเป็นผลให้มีการปลูกน้อย ถ้ารัฐมีนโยบายที่ชัดเจนและสนับสนุนการปลูกและการใช้กัญชงอย่างจริงจังก็จะเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะนำมาสร้างเป็นรายได้ของชุมชนได้

2.4 บทเรียนจากการพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ

บทเรียนการพัฒนาที่ผ่านมาของชุมชนมีหลายด้านแต่ในที่นี้จะขอเสนอประเด็นที่สำคัญ คือ การพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่าย การฟื้นฟูวัฒนธรรม การทำการเกษตร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

1) บทเรียนการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่าย

-บทเรียนระดับชุมชน บทเรียนที่สำคัญคือการแก้ปัญหาการไม่ให้ความร่วมมือในชุมชน การขัดแย้งทะเลาะวิวาทในชุมชน โดยการใช้โครงสร้างการปกครองตามประเพณีคือให้แต่ละแซ่มีการส่งตัวแทนผู้นำของแต่ละแซ่มาร่วมเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านตามโครงสร้างของทางราชการที่มีคณะกรรมการ 7ฝ่าย โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะกรรมการ นอกจากให้กรรมการมาจากแต่ละแซ่แล้ว ในหมู่บ้านก็ยังมีการแบ่งย่อยเป็นเขตๆอีก 6 เขต มีหัวหน้าเขต เป็นผู้ดูแลและประสานคนในเขต ซึ่งหัวหน้าเขตจะถูกคัดเลือกจากสมาชิกในเขตมาเป็นผู้ดูแลและประสานคนในเขตกันเอง หลังจากมีการจัดการให้มีโครงสร้าง การปกครองของหมู่บ้านในลักษณะดังกล่าวมาแล้ว ทำให้ปัญหาการไม่ให้ความร่วมมือ การทะเลาะวิวาท การขัดแย้งกันภายในชุมชนก็ได้ลดลงมาก

-บทเรียนระดับเครือข่าย บทเรียนที่สำคัญ คือ การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้าน เช่น ปัญหาวัยรุ่นชอบชกต่อย ทะเลาะวิวาท , ปัญหาการเรียกค่าสินสอดที่ไม่เท่ากันของแต่ละหมู่บ้าน , การข้ามเขตมาตัดไม้ในเขตป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ การเผาป่าตามใจชอบ, การเอาปัญหาความขัดแย้งระหว่างตระกูลมาพัวพันในงานแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งก็ได้แก้ไขปัญหา โดยการจัดประชุม เพื่อทำความเข้าใจและมีการรวมตัวเป็นเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้าใจและเรียนรู้ปัญหาตลอดจนมีกฎเกณฑ์ต่างๆใช้ร่วม ซึ่งหมู่บ้านบวกจั่นเป็นสมาชิกเครือข่าย 2 เครือข่ายหลัก คือ **1. เครือข่ายป้องกันยาเสพติดและวัฒนธรรม**(12หมู่บ้าน) มีวัตถุประสงค์ในการรวมตัว เพื่อป้องกันยาเสพติดและแก้ปัญหาวัฒนธรรม คณะกรรมการมีการประชุมทุก 3 เดือน. **2.กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง** มีวัตถุประสงค์ในการรวมตัวเพื่อ เรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูวัฒนธรรม การพัฒนาระบบการเกษตร การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและเครือข่าย คณะกรรมการมีการประชุมทุก 3 เดือนเช่นกัน กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง มีการก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ.2540 มีสมาชิกมากกว่า 30 หมู่บ้าน ผู้นำบ้านบวกจั่นก็เป็นแกนนำหลักที่สำคัญของทั้ง 2 เครือข่าย ซึ่งการรวมตัวเป็นเครือข่ายทั้ง 2 เครือข่าย ล้วนเป็นเวทีเรียนรู้และแก้ปัญหาต่างๆทั้งในระดับชุมชนและระดับชนเผ่า

บ้านบวกจั่นนอกจากเป็นสมาชิก ระดับเครือข่ายเผ่าแล้ว ยังเป็นสมาชิกเครือข่ายระหว่างเผ่าเช่น**สมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทย** สมาชิกประเด็นปัญหาป่าไม้และที่ดินของ **สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ(สกน.)**

2) บทเรียนด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บทเรียนที่สำคัญในด้านนี้คือ การแก้ปัญหาไฟไหม้ป่า เพราะบ้านบวกจั่นอยู่ใกล้กับชุมชนคนเมือง พอถึงฤดูแล้งจะมีไฟไหม้เสมอ ดังนั้นจึงจัดตั้ง**กลุ่มอนุรักษ์ป่า**ในหมู่บ้านประมาณปี2539 มีหน้าที่ในการตรวจเฝ้าระวังไฟ ทำแนวกันไฟ ปลูกป่าเสริม การควบคุมการขยายพื้นที่ ฯลฯ และต่อมาในปี2540 ได้เข้าร่วมกับกลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้ง จึงได้จัดกิจการมที่สำคัญๆ เช่น ร่วมทำพิธีดงเซ้งในหมู่บ้านแม่สาใหม่เพื่อถวายในหลวงครองราชย์50ปี (ปีพ.ศ.2541) ร่วมรื้อฟื้นพิธีดงเซ้งที่บ้านแม่ยะน้อย (ปีพ.ศ.2542) ทำพิธีฟีแยงแนวกันไฟร่วม 5 หมู่บ้าน ที่ดอยผากลอง ดอยสุเทพ ร่วมลงชื่อและยื่น 50,000 ชื่อเพื่อเสนอ พ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับประชาชน ร่วมเรียกร้องมติครม.11 พฤษภาคม 2542 ให้คนที่อยู่ในป่าได้มีการขึ้นทะเบียนที่ดิน

3) บทเรียนด้านการฟื้นฟูวัฒนธรรม

บทเรียนที่สำคัญในด้านนี้คือ การแก้ปัญหาขาดผู้สืบทอดพิธีกรรมต่างๆ เช่นพิธีงานศพ พิธีแต่งงาน คนเป่าแคนฯลฯ แก้ปัญหาโดยการ ให้ผู้รู้ในชุมชนสอนพิธีกรรมต่างๆให้ลูกหลาน (ดำเนินการในปี พ.ศ.2542-2543) ทำให้ได้บทเรียนหลายอย่างที่สำคัญ เช่น รู้ว่าครูผู้สอนบางคนไม่มีเทคนิคในการสอน สอนวกไปวนมาไม่เป็นระบบ ทำให้ผู้เรียนสับสน เรียนเข้าใจยาก , ครูบางคนฐานะยากจนเมื่อเสียสละมากๆมาสอน ทำให้เกิดปัญหาในครอบครัว เพราะไม่มีค่าใช้จ่าย , เยาวชนสนใจวัฒนธรรมของตนเองน้อยเพราะมองไม่เห็นคุณค่า ลุ่มหลงแต่วัฒนธรรมที่ได้รับจากภายนอก, ผู้รู้ได้ร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น (องค์ความรู้ของม้ง) กับบ้านแม่สาใหม่ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนวัฒนธรรมครั้งนี้ แม้จะเพิ่งเริ่มได้2ปีแต่ก็เป็นประสบการณ์ที่จะสามารถนำไปแก้ไขปัญหาต่อไปได้

4) บทเรียนด้านการเกษตร

บทเรียนที่สำคัญในด้านนี้คือ การแก้ปัญหาที่ดินลาดชัน หน้าดินถูกชะล้าง ดินเสื่อมสภาพ ปลูกพืชไม่งอกงาม น้ำในการเพาะปลูกมีน้อย ฯลฯ ซึ่งบ้านบวกจั่นก็ได้แก้ปัญหา โดยการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ปัญหาหน้าดินพังทะลายก็ได้ประสานกับกรมพัฒนาที่ดินมาส่งเสริมเรื่องการปลูกพืชแถบแนวระดับ(มะแฮะ หญ้าแฝก) ทำขั้นบันไดและปลูกไม้ผลทดแทนพืชล้มลุก ,ปัญหาน้ำไม่พอใช้ในการเกษตร แก้ปัญหา โดยการประสานกับกรมชลประทาน องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)เพื่อมาสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรโดยการสูบน้ำด้วยกระแสไฟฟ้า,ปัญหาข้าวไม่พอกินและไม่มีที่ปลูก แก้โดยการออกไปเช่านาทำในพื้นที่ราบ เช่นที่ หางดง สันป่าตอง แม่ริม สันทราย และบางครอบครัวแก้ปัญหาโดยการออกไปปลูกข้าวไร่ในที่ลุ่มถัดจากหมู่บ้านลงไป เช่น บ้านแม่ขะนิง ที่ทุ่งเรา ที่ปางดะ และถ้าไม่ไปปลูกข้าวก็แก้โดยการปลูกพืชผัก ไม้ดอก เพื่อขายเป็นเงินแล้วไปซื้อข้าวมากิน ซึ่งปัญหาเรื่องการเพาะปลูกนี้เป็นปัญหาที่แก้ยากมาก

3. ข้อเสนอและแผนงานต่อเนื่อง

3.1 ข้อเสนอและแผนงานเกี่ยวกับงานวิจัย

ก.ข้อเสนอและแผนงานของชุมชน

1)ชุมชนจะมีการฟื้นฟูการปลูกและใช้ผ้ากัญชงอย่างจริงจังเพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของบรรพชนต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน แต่ขอให้หน่วยงานราชการยอมรับและสนับสนุน

2)ชุมชนจะรวมกลุ่มเพื่อผลักดันและสร้างความเข้าใจต่อหน่วยงานราชการและสาธารณชนถึงกัญชงและกัญชาว่าไม่ใช้สิ่งเดียวกันและรวมกลุ่มกันทำเป็นผลิตภัณฑ์กัญชงเพื่อเป็นรายได้เสริมของชุมชน

ข.ข้อเสนอต่อหน่วยงานรัฐ

1)ให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ทำการวิจัยเรื่องกัญชงอย่างจริงจังและหาข้อยุติเรื่องของกัญชงและกัญชาให้ได้

2)ให้รัฐไทยเร่งออก พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้าน , พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมการปลูกและการใช้กัญชง เพื่อป้องกันการถูกนายทุนข้ามชาตินำเอาผลประโยชน์ของท้องถิ่นและของชาติไป

3.2 ข้อเสนอแนะและแผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ

1)งานด้านวัฒนธรรม

1) ให้มีการจัดเวทีระดมข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นไว้ใช้สอนโดยให้ทุกคน ทุกสาขาวิชามีส่วนร่วมในการจัดทำ

2) ให้มีการอบรมเทคนิคการสอนให้ผู้รู้ เพื่อผู้รู้จะได้สอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) สร้างศูนย์การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม/พิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน

4) มีกฎหมายคุ้มครองหรือส่งเสริม ภูมิปัญญาของชนเผ่าเช่นองค์ความรู้ด้านสมุนไพร, กัญชง ฯลฯ

2)งานการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่าย

1) มีการจัดเวทีเพื่อปรับปรุงหรือสร้างกฎระเบียบในการปฏิบัติในพิธีกรรมต่างๆ ให้เหมือนกันเพื่อลดความขัดแย้ง

2) องค์กรรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนจัดอบรมเรื่องการรวมกลุ่ม การทำธุรกิจชุมชน การแก้ปัญหาแบบเชิงรุกฯลฯแก่ชุมชน

3)งานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ให้มี พระราชบัญญัติป่าชุมชน มารองรับการจัดการของชาวบ้าน

2) ให้มีการออกกฎหมายมาเพื่อกันพื้นที่ทำกิน ที่อยู่ ที่สาธารณะ ที่ป่าชุมชนออกจากเขตป่าของรัฐให้ชัดเจน

3) รัฐมีกองทุนสนับสนุนการดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง

4)งานด้านการเกษตร

1) จัดทำพื้นที่ทำกินที่ลาดชันให้เป็นขั้นบันไดทั้งหมดเพื่อให้ดินอุดมสมบูรณ์เสมอ

2) ให้รัฐส่งเสริมและสนับสนุนรูปแบบการเพาะปลูกที่ลดการใช้สารเคมี เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การทำระบบเกษตรแบบยั่งยืนมาใช้ในชุมชน

3) ให้รัฐส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีการทำธุรกิจชุมชนและมีอาชีพทางเลือกที่หลากหลาย

3. กรณีศึกษา ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

1.ข้อค้นพบ

จากงานวิจัยครั้งนี้ ทำให้พบว่า

1. อาชีพการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าวของคนในชุมชนสามารถเลี้ยงคนในชุมชนได้อย่างเพียงพอ และยังสามารถที่จะขายเป็นรายได้เสริมอีก เห็นได้จากการที่ปลูกข้าวได้ 4,712 ถัง/ปี ซึ่งคน ๆ หนึ่งสามารถมีข้าวกิน 1.22 ลิตร/วัน

2. รายได้ที่มาจากการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของรายได้

3. ชุมชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมเป็นสินค้า แต่อาจจะนำไปสู่การสูญเสียมากมาย เช่นเด็กไม่อยากไปโรงเรียน บางครอบครัวละเลยอาชีพด้านการเกษตรทำให้ข้าวไม่พอ

4. การท่องเที่ยวเข้ามากระทบการเกษตรของชนเผ่าลาหู่หายไป การผลิตเพื่อกินเพื่ออยู่อย่างพอเพียง กลายมาเป็นการแข่งขันกันด้านเศรษฐกิจ

2. แผนงานต่อไปของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

มีการจัดการการท่องเที่ยวให้ระบบของชุมชน

มีการรงณรงค์ให้มีการรักษาวัฒนธรรมของชนเผ่า โดยการเรียนดนตรี ,ลายปักดั้งเดิมของชนเผ่าลาหู่

4.) กรณีศึกษา ลายปักเมี่ยนสร้างอัตลักษณ์เป็นพลังการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

1. บทวิเคราะห์หรือข้อค้นพบ

จากผลการวิจัยวิจัยการพัฒนาศักยภาพกับการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษา : กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าเมี่ยน บ้านเล่าชีก๋วย หมู่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายโดย ใช้กระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research/PAR) จากการศึกษาชุมชนมีศักยภาพหลายด้าน ศักยภาพบางอย่างถ้ามีการพัฒนาต่อยอดนำไปใช้ในเชิงการลงทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่แล้วไม่ต้องสร้างใหม่ แต่ในขณะเดียวกันชุมชนเองก็มีจุดด้อยที่ยังต้องมีการปรับปรุงแก้ไขและมีปัจจัยหลายอย่างที่เข้ามากระทบ ในที่นี้จะได้นำเสนอถึงศักยภาพของชุมชนและจุดอ่อนของชุมชน

ด้านศักยภาพ

ทุนทางสังคม / วัฒนธรรม

ชุมชนเล่าชีก๋วย เป็นชุมชนเล็กๆ และเป็นหมู่บ้านบริวารซึ่งประกอบไปด้วย 5 หย่อมบ้าน ถึงแม้จะเป็นชุมชนเล็กๆ แต่ก็มีจุดเด่นหลายอย่างที่แสดงถึงความยั่งยืนของชุมชน ดังนี้

1. องค์กรชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ปลอดยาเสพติด แสดงถึงการจัดการ การควบคุมในชุมชนมีระบบที่ดี จากผลการศึกษา การควบคุมตรงนี้มีการผสมผสานระหว่างรูปแบบทางการและรูปแบบประเพณีเข้ามาใช้ร่วมกัน เช่น การประสานกับหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแล การใช้ระบบเครือญาติเข้ามาควบคุมความประพฤติของบุคคลในชุมชน
2. ความเป็นดั้งเดิมยังมีอยู่มาก จากการศึกษาและสังเกตจากภายภาพ โครงสร้างชุมชน การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ใช้รูปแบบวัฒนธรรมจารีตประเพณีในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน มีการเคารพผู้อาวุโส ให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ศาสนาและความเชื่อของชุมชนส่วนใหญ่ยังเป็นดั้งเดิม จากข้อมูลในชุมชน จำนวน 22 หลังคาเรือน นับถือบรรพบุรุษ 19 หลังคาเรือน
3. องค์ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มผู้รู้ต่างๆในชุมชนยังมีเหลืออยู่ เช่น ผู้รู้ด้านสมุนไพร หมอตำแย พิธีกรรม การดูฤกษ์ยาม งานหัตถกรรม เช่นการเย็บปัก
4. การปกครองของชุมชนโดยใช้รูปแบบผสมผสานระหว่างรูปแบบทางการและตามประเพณี เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก ง่ายต่อการควบคุมและปกครอง
5. การเรียนรู้ของบุคคลในชุมชน มีแกนนำทั้งหญิง ชาย เยาวชน ได้มีโอกาสออกสู่ชุมชนเพื่อเรียนรู้แล้วนำมาพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น แกนนำหญิงในการเรียนรู้เรื่องกฎหมายเพื่อผู้หญิง, แกนนำกลุ่มต่างๆ

6. มีระบบการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ ควบคู่กันไป จากการศึกษาชุมชนนี้จะมีการแบ่งประเภทป่าไว้ชัดเจน คือ ป่าชุมชน พื้นที่ทำกิน และป่าสำหรับใช้ในการประกอบพิธีกรรมการเซ่นไหว้ผีเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งมีความเชื่อว่าป่าพิธีกรรมนี้ห้ามเข้าไปตัดหรือใช้ประโยชน์ใดๆทั้งสิ้นเนื่องจากจะนำภัยพิบัติมาสู่ตนเอง

7. เริ่มมีระบบการเกษตรแบบผสมผสานเกิดขึ้นในชุมชนแทนที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว

8. มีแกนนำที่สามารถเชื่อมประสานงานกับหน่วยงานต่างๆภายนอกชุมชนได้เป็นอย่างดี

9. มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาส่งเสริม เช่น กรมประชาสงเคราะห์ สมาคมพัฒนาประชากร สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย

10. หมู่บ้านตั้งอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยว เนื่องจากมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามนโยบายของรัฐที่อำเภอแม่สะลอง และหมู่บ้านเล่าชีก๋วยซึ่งเป็นทางผ่านและหมู่บ้านนี้มีหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ เช่น ลาหู่ อาข่า มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

11. การติดต่อสื่อสารกับชุมชนภายนอกมีความหลากหลายเป็นผลทำให้ชุมชนมีการสื่อสารหลายภาษา เช่น ภาษาจีน ลาหู่ อาข่า ไทย

ข้อจำกัด

1. กระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน ความเจริญต่างๆที่เข้ามาในชุมชนส่งผลกระทบต่อชุมชนคือ

2. นโยบายรัฐด้านกฎหมายป่าไม้ เข้ามาคุมเข้ม ส่งผลให้ชุมชนมีที่ทำกินจำกัด ผลผลิตที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค เช่น ข้าว

3. ชุมชนตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดอยบ่อ และกำลังจะถูกประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ ลุ่มน้ำกกเข้ามาทับที่ทำกินและป่าชุมชน ป่าพิธีกรรมจะถูกยึดไป

4. ชุมชนเกิดความไม่มั่นคงในวิถีชีวิตของตนเอง

5. การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตมีการอพยพบ่อยส่งผลให้บางส่วนขายที่ดินแล้วไปตั้งถิ่นฐานที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรแล้วอพยพกลับมาก็ไม่มีที่ทำกิน

7. รายได้จากการท่องเที่ยวไม่ใช่รายได้หลัก ชุมชนยังต้องทำการเกษตรเป็นหลัก ดังนั้นระบบการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวอยู่

8. นโยบายรัฐในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน และนักท่องเที่ยว จากการศึกษาข้อมูลได้มีการสร้างศูนย์วัฒนธรรมไว้ในชุมชนแล้วให้ชุมชนมาแสดงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวนั้นไม่ได้ผล

9. สินค้าของชุมชนที่นำมาขายส่วนใหญ่นำมาจากภายนอก สินค้าในชุมชนยังไม่มีการแปรรูป

การบริหารจัดการ ทักษะ ในส่วนของกลุ่มมีข้อจำกัด ในเรื่องการแปรรูป การตลาด การวางแผน

10. ความเจริญต่างๆที่เข้ามาในชุมชน เช่น การตัดถนนลาดยาง ไฟฟ้า เข้ามา นักท่องเที่ยวเริ่มลดลง โครงสร้างของชุมชนความเป็นดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยน วิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนทำให้ความเป็นเอกลักษณ์เริ่มหายไป

11. เป็นหมู่บ้านบริวารซึ่งมีขนาดเล็กไม่มีอำนาจในการต่อรองงบประมาณในการพัฒนาไม่กระจายเข้าสู่หมู่บ้าน

12. การสืบทอดในระยะยาว กลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสเรียนรู้ ทั้งๆที่ในชุมชนยังมีผู้รู้ที่มีความพร้อมอยู่แล้ว เนื่องจากเยาวชนต้องออกจากชุมชนเข้ามาเรียนหนังสือในเมืองมากขึ้น ทำให้เกิดช่องว่าง

2. บทเรียนจากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR ร่วมกับชุมชน โดยทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัย เช่น ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้หญิง เยาวชน ผู้นำ ฯลฯในเรื่องของการมีส่วนร่วม เนื้อหาตลอดจนกระบวนการสามารถแยกออกเป็นข้อดีและอุปสรรคหรือข้อด้อยและแผนงานชุมชนดังนี้

ด้านบวก

1. เกิดการรับรู้องค์ความรู้ดั้งเดิมเพื่อนำไปสู่การรื้อฟื้นต่อไป เช่น การทำกระดาษจากเยื่อไม้ไผ่
2. ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงของชุมชน (ประวัติศาสตร์,ที่ตั้ง,พื้นที่,ประชากร,ประวัติศาสตร์การอพยพ ฯลฯ)
3. ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการทำวิจัยตลอด (การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ตรวจสอบฯลฯ)
4. เยาวชนเกิดการเรียนรู้องค์ความรู้จากผู้อาวุโสและได้กระบวนการทำงานซึ่งนำไปปรับใช้กับการเรียนได้เยาวชนภูมิใจ เข้าใจและรักชุมชนของตนเองมากขึ้น
5. ได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร,ประสบการณ์ต่างๆ,ข้อมูลข่าวสารที่มีผลกระทบต่อ
6. ชุมชนเกิดการสะท้อนปัญหาของชุมชนผ่านการมีส่วนร่วม
7. มีความชัดเจนในเรื่องแผนที่ที่ตั้ง ที่ทำกินของตนเองและชุมชน
8. เห็นศักยภาพของชุมชนและจุดด้อยที่ต้องปรับปรุงแก้ไข
9. เป็นประสบการณ์ใหม่ทำให้วิสัยทัศน์กว้างมากขึ้น
10. ได้แผนงานเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน

ข้อจำกัด

1. ชุมชนมีจุดอ่อนในเรื่องความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ในกระบวนการทำวิจัยส่งผลให้ยากต่อการจัดกระบวนการ บางส่วนยังไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าที่ควร
2. ช่วงเวลาทำการวิจัยสั้นไป เนื่องจากข้อมูลบางอย่างต้องใช้ระยะเวลา เช่น ฤดูการผลิตแต่ละช่วง การสร้างความเข้าใจร่วมกันตลอดจนแนวคิดต่างๆ
3. กลุ่มเยาวชนบางส่วนไม่อยู่ในชุมชน เช่น นักเรียน นักศึกษา ทำให้ไม่ได้มีส่วนร่วมที่ครบกระบวนการ
4. การใช้ภาษาชนเผ่าของนักวิจัยในการจัดเวทีต่างๆยังไม่สามารถพูดครอบคลุมได้และยากต่อการนำมาพูดให้เชื่อมกับ ภาษาของการวิจัย
5. ชุมชนไม่มีโอกาสได้ร่วมแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ

3. แผนงานชุมชน

หลังจากที่ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยร่วมกันแล้วเกิดแผนงานของชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขจุดอ่อนต่างๆของชุมชนโดยผ่านกระบวนการอย่างมีส่วนร่วมดังนี้

1. แผนสร้างความเข้มแข็ง/ความร่วมมือในชุมชน
2. การเรียนรู้ การสืบทอด ถ่ายทอดด้านวัฒนธรรม
3. พัฒนาระบบน้ำเพื่อการเกษตร
4. สร้างความร่วมมือกับเครือข่าย องค์กรพันธมิตร/แบ่งพื้นทำกินของชุมชนให้มีความชัดเจน ร่วมผลักดันระดับนโยบายโดยการเข้าเป็นสมาชิกสมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทยและเครือข่ายพันธมิตร

5. แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

5.1 การทำการเกษตรแบบผสมผสาน (นำร่อง 4 ครอบครัว)

5.2ปลูกไผ่ตง /ถนอมอาหาร

5.4 เก็บผักตามฤดูกาลทาน

3. บทสรุปเกี่ยวกับการศึกษาด้านลายปัก

จากการศึกษาเจาะลึกข้อมูลเกี่ยวกับลายปักเมี่ยนที่ชุมชนบ้านเล่าชีก๋วย หมู่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาในอดีตซึ่งจะมีเรื่องลายปักเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย รวมไปถึงเศรษฐกิจในชุม

ชนในปัจจุบันที่ลายปักเข้ามามีบทบาทในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ถ้าหากสรุปเป็นประเด็นๆจะได้ดังนี้

1. ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ลายปักของเมี่ยนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์การกำเนิดของเมี่ยนด้วยที่มาจากเชื้อสายจักรพรรดิ์ จากประวัติศาสตร์จะเป็นการแบ่งบทบาทระหว่างหญิง และชายในการทำหน้าที่ต่างๆในสังคมซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอยู่ในปัจจุบัน

2. ความสำคัญของลายปักต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ในวิถีชีวิตเมี่ยนจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งจะมีการแบ่งบทบาทการอบรมสั่งสอนลูกระหว่าง หญิง และชาย พ่อจะมีบทบาทในการสั่งสอนลูกชายในเรื่องการเป็นผู้นำ การสืบทอดวงศ์ตระกูล พิธีกรรมต่างๆ ส่วนแม่จะมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกหญิงในเรื่องงานบ้านงานเรือน การดูแลครอบครัว การวางตัวในสังคม ซึ่งรวมไปถึงการเย็บปัก3. เครื่องนุ่งห่มด้วยซึ่งสัมพันธ์กับลายปักและมีความเชื่อเกี่ยวกับผู้หญิงกับลายปักจะส่งผลในการเลือกลูกสะใภ้ของเมี่ยนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตต่อไป

3. จากการศึกษาถึงรายละเอียดลายปักของเมี่ยน มีความละเอียดซับซ้อนสามารถวิเคราะห์ในเชิงคณิตศาสตร์ คือ การปักผ้าต้องมีการคำนวณการเดินเข็มผ่านเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายนอน และชื่อลายปักที่ศึกษาจะเรียกชื่อตามธรรมชาติ เช่น ชื่อพืช สัตว์ และเรียกชื่อตามเทพเจ้าที่เมี่ยนนับถือ เช่น เทพสามดาว (ฟามชึง) สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

3.1) ฉง เจี่ยม หมายถึงการสิ้นสุด และเป็นลายปักดั้งเดิมและเป็นลายปักแรกที่ผู้เริ่มฝึกปัก

3.2) ฉง ทิว หมายถึง การงัด เป็นลายปักที่ผู้เรียนจะต้องฝึกปักต่อจากอันดับแรก

3.3) ฉง ดับ ฮยัด หมายถึง การทับหรือไขว้กันไว้ ลักษณะลายปักจะเป็นรูปกากบาท

4. ความเปลี่ยนแปลง จากการศึกษาลายปักของชุมชนนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงลวดลายปัก จากเดิมจะมีมาตรฐานในการปักและวัตถุประสงค์ของการปักเพื่อไว้ใช้เอง แต่ในปัจจุบันได้มีการประยุกต์ลายปักขึ้นมาเพื่อจำหน่ายสู่ท้องตลาดและตลาดมีความต้องการลายปักเพิ่มมากขึ้นจากการปักลายประยุกต์นี้ทำให้มีลวดลายปักใหม่ๆเกิดขึ้น

5. กระบวนการสืบทอด ถ่ายทอด ความเชื่อต่างๆที่ปฏิบัติต่อกันมานั้นจะเป็นรูปแบบไม่เป็นทางการแต่จะมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในเชิงความสัมพันธ์ของโครงสร้างครอบครัวเป็นการหล่อหลอมทางสังคมในการสร้างจิตสำนึก ความประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

6. แนวโน้มในการนำเอาวัฒนธรรมด้านลายปักเข้ามาสัมพันธ์กับทางเศรษฐกิจของชุมชนในปัจจุบันที่มีการพาณิชย์เข้ามาเกี่ยวข้องส่งผลให้ลายปักดั้งเดิมเริ่มสูญหายไป เนื่องจากนิยมปักลายประยุกต์เพื่อให้ตรงตามความต้องการของตลาดเท่านั้น

6. การนำเอาองค์ความรู้ด้านลายปักมาประยุกต์ให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเชิงเศรษฐกิจ โดยการรักษาเอกลักษณ์ไว้จะสร้างความยั่งยืนในทางเศรษฐกิจได้ แต่ในขณะเดียวกันก็จะส่งผลต่อลายปักดั้งเดิมที่มีความสำคัญลดลง

4. ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้มีการศึกษาถึง กระบวนการจัดการทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าเมี่ยน บ้านเล่าชีก๋วย หมู่ 16 ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย พบว่าชุมชนมีศักยภาพหลายด้าน ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชนเองที่มีวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตรวมกับรูปแบบสมัยใหม่ ถ้าหากมีการปรับปรุงศักยภาพบางเรื่องจะเป็นการหนุนเสริมการลงทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืนได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นรูปธรรมจึงขอนำเสนอข้อเสนอแนะเป็นหัวข้อต่างๆดังนี้

1. ระบบการสืบทอด องค์ความรู้ รื้อฟื้นให้เป็นระบบในระยะยาวจะเกิดความยั่งยืนได้ เนื่องจากกลุ่มผู้รู้ต่างๆในชุมชนมีอยู่แล้ว แต่เยาวชนรุ่นหลังไม่ได้มีกระบวนการเรียนรู้ สืบทอด ถ้าหากไม่ได้มีกระบวนการที่เป็นรูปธรรมชัดเจนจะส่งผลให้องค์ความรู้หายไป เช่น เสมุนไพร, พิธีกรรม, หัตถกรรม ฯลฯ ให้มีกองทุนในการจัดกระบวนการ ให้ผู้รู้มาถ่ายทอดแก่เยาวชนที่ต่อเนื่อง

2. ชุมชนต้องปรับระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรที่เป็นรูปธรรมมากกว่านี้ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ยังทำการเกษตรเชิงเดี่ยว มีการใช้สารเคมี ให้หันมาทำการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้นและการผลิตนั้นนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องนำมาประยุกต์ให้กับรูปแบบการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ทั้งนี้ให้อยู่บนฐานการพึ่งตนเองให้มากที่สุด

3. การพัฒนากลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี ให้มีการฝึกอบรมการแปรรูปสินค้า การจัดการองค์กรกลุ่ม การตลาดแบบครบวงจร โดยหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดการให้เป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง โดยการสนับสนุนงบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ ขยายตลาดในวงกว้าง

4. ชุมชนต้องตระหนักถึงคุณค่าองค์ความรู้ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อนำไปสู่การรวมกลุ่มกันในการรื้อฟื้นองค์ความรู้ภายในชุมชนแล้วเชื่อมประสานกับชุมชนอื่นในรูปแบบเครือข่าย

5. สร้างความร่วมมือและประสานงานเชื่อมกับเครือข่ายเผ่าเดียวกันและระหว่างเผ่า เพื่อให้มีพลังอำนาจในการต่อรองระดับนโยบาย

5. ข้อเสนอแนะเชิงระดับนโยบาย

1. ให้มีการกันพื้นที่ทำกินที่ชัดเจนและรับรองสิทธิที่ทำกิน รวมทั้งการใช้ประโยชน์ตามประเพณี เช่น มีพระราชบัญญัติป่าชุมชนรองรับเพื่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ที่ทำกิน

2. การประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมโดยสอดคล้องกับระบบนิเวศน์วัฒนธรรมและความต้องการของชุมชน ส่งเสริมการรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยให้เป็นไปตามฤดูกาลและสถานการณ์จริง โดยบรรจุในแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รับรู้ของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

3. รัฐควรสนับสนุนส่งเสริมการยอมรับการนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่า โดยให้ท้องถิ่นได้มีทางเลือกในวิถีชีวิตของตนเองได้

5.)กรณีศึกษา เหล้าสมุนไพรพื้นบ้านของลีซูกับการพึ่งตนเอง

1. บทเรียนและสิ่งที่ค้นพบ

1.1 ด้านศักยภาพ

ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ กระบวนการการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ดีสำหรับชาวบ้านในการศึกษาวิจัย สภาพปัญหาและหาทางออกของชุมชนตนเองร่วมกัน อย่างเป็นระบบทรัพยากรบุคคลของชนเผ่า โดยเฉพาะผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในด้านสมุนไพรและการดูแล รักษาสุขภาพ ยังมีพลัง บทบาทสำคัญในระดับชุมชน เนื่องจากผู้รู้เหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโส และมีประสบการณ์จริง ในการสั่งสมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่าลีซู ระบบองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ของชนเผ่าลีซู เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์จริงของบรรพบุรุษ ที่มีการถ่ายทอดและสืบทอดกันมา ควบคู่กับการวิวัฒนาการตัวองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมประกอบกับประสบการณ์ใหม่ของชนเผ่าแต่ละรุ่น ซึ่งเอื้อต่อการดำเนินตามวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับหลักการเกื้อกูลกันอย่างยั่นยืน "เหล้า"สมุนไพรพื้นบ้านมีความหมายและมีความเกี่ยวพันในทางสร้างสรรกับสังคมลีซู เนื่องจากเหล้า เป็นสัญลักษณ์ในการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดี เป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน" เหล้า" พื้นบ้าน เป็นสื่อ เปิดประเด็นนำไปสู่การพูดคุยในประเด็นอื่น ๆ ในสังคมชนเผ่าลีซูได้เป็นอย่างดี

ภาพสะท้อนที่ดี อีกจุด คือ แนวความคิดที่ชนเผ่าลีซู คิดว่า ทรัพยากรธรรมชาติ มีเทพเป็นเจ้าของทุกสิ่งทรัพยากรต่างๆไม่ใช่สมบัติส่วนบุคคลและการเก็บหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ควรจะเก็บหรือใช้ประโยชน์ทั้งหมด เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงเหตุผล เบื้องต้นที่เป็นการคำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรให้น้อยที่สุดเป็นการป้องกันการสูญสิ้นของทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนใหญ่ส่วนหนึ่ง ก่อให้เกิดแนวความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเกิดการเรียนรู้ว่าเดิมทีชุมชนชนเผ่าลีซูเคยมี แนวคิดการแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าวโพดที่เหลือจากการบริโภคและเลี้ยงสัตว์อยู่ก่อนแล้ว เป็นแนวความคิดที่ดีสำหรับเกษตรกรในปัจจุบันในการปรับประยุกต์มาเป็นการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรออกมาเป็น" เหล้า"หรือสินค้าอื่น ๆ เพื่อสร้างพลังการต่อรองกับตลาดและจากประสบการณ์ที่ผ่านมา แนวคิดเช่นนี้ สามารถสร้างรายได้ ได้ดีกว่า ด้วย

ความสัมพันธ์ การเกื้อกูลกันและกัน ระหว่างผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้อาวุโสของชุมชนกับคนรุ่นใหม่ โดยมีการนำเอาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม มาประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม

1.2 อุปสรรค / ข้ออ่อน

ระบบกระแสทุนนิยม ได้เข้ามาสลายศักยภาพของชุมชนในการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ให้เอื้อต่อการดำเนินวิถีชีวิตให้สัมพันธ์กับสถานการณ์ในชุมชน ระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยไม่มีการทิ้งระยะการพักฟื้นสภาพดิน อย่างเหมาะสม ก่อเกิดให้เกิดปัญหาดินเสื่อมสภาพ ส่งผลต่อ การผลิตในภาคเกษตร และผลผลิตของชาวบ้านชุมชน ยังไม่มีประสบการณ์การประยุกต์และพัฒนา แปรรูปผลผลิตทางการเกษตรมากนัก ยังมีความจำเป็น เป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีผู้เชี่ยวชาญเข้าไปหนุนเสริมแนวคิดของชุมชน และร่วมกันพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ

2. บทสรุปผลการศึกษา

จากการทำการศึกษาวิจัยในเรื่ององค์ความรู้และภูมิปัญญาชนเผ่าลีซูกับการผลิตเหล้าสมุนไพรสูตรดั้งเดิมครั้งนี้ ได้ค้นพบว่ายังมีปัจจัยและเงื่อนไขหลายๆประการที่ส่งผลกระทบให้การนำระบบองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่ามาปรับใช้กับวิถีชีวิตของสังคมชนเผ่าลีซู ในปัจจุบันนี้ ปัจจัยและเงื่อนไขเหล่านี้ได้มีส่วนทำให้ระบบองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมต่างๆ ที่มีคุณค่าของชนเผ่าสูญหายไปเช่นเดียวกับองค์ความรู้ในการผลิตเหล้าสมุนไพรสูตรดั้งเดิมของชนเผ่าลีซูนี้ ประกอบกับผู้อาวุโสผู้รู้ในองค์ความรู้และภูมิปัญญาในสาขาต่างๆ ได้เสียชีวิตตามอายุขัย โดยที่ยังไม่มีผู้สืบทอดและไม่มีระบบการจดบันทึกเป็นตัวอักษรไว้สืบทอดหรือไม่มีระบบการจัดเก็บข้อมูลองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านั้นสู่ชนรุ่นต่อไปและจากการที่ระบบการสืบทอดและถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆนั้น มีระบบการเรียนรู้ด้วยวิธีการท่องจำและอาศัยประสบการณ์ในเชิงปฏิบัติจริงเท่านั้นและบางองค์ความรู้มีจุดอ่อนที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการเรียนรู้จะเห็นได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้รู้ส่วนใหญ่ ต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้เกือบทั้งชีวิต แต่คนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานของชนเผ่าลีซู ส่วนใหญ่ไม่สนใจในการรับการถ่ายทอด ปัจจัยภายในเหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ได้ทำให้ระบบองค์ความรู้และภูมิปัญญาชนเผ่าที่มีคุณค่า และบรรพบุรุษของชนเผ่าลีซูได้พยายามสั่งสมและสืบทอดถ่ายทอดกันมา หลายต่อหลายชั่วอายุคนมาช้านานกำลังจะสูญหายไปในยุคสมัยนี้และปัจจัยภายนอกที่สำคัญนั่นคือ ความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชนเผ่าลีซูที่เข้ามาพร้อมกับนโยบายการพัฒนาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการพัฒนาจากหน่วยงานเอกชนหรือนโยบายการพัฒนาของรัฐ ที่มีส่วนผลักดันให้ชนเผ่าลีซู ไม่สามารถคงไว้ซึ่งองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ของชนเผ่าไว้ได้ โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาของภาครัฐมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชนเผ่าเช่น นโยบาย การออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนที่มีเนื้อหาการเรียนการสอนที่หล่อหลอมให้ลูกหลานชนเผ่าไม่ผูกพันกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของบรรพบุรุษและนโยบายการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ต่าง ๆ และการที่รัฐพยายามสรรสร้างมาตรการกฎหมายต่าง ๆ ออกมา เพื่อสร้างความชอบธรรมให้รัฐมีสิทธิ์เข้ามาจำกัดสิทธิ

ของชนเผ่าผู้ซึ่งดำรงชาติพันธุ์ตนเองอยู่กับป่าไม้มาหลายชั่วอายุคน ทำให้ชนเผ่าไม่มีโอกาสเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเองสิ่งเหล่านี้ มีส่วนทำให้ชนเผ่าต้องสูญเสียองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และสูญเสียศักยภาพในการดำรงวิถีชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติ

นอกจากนี้ ความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาพร้อมกับงานพัฒนาต่าง ๆ จากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐและเอกชนมีส่วนทำให้ชุมชนต้องสูญเสียศักยภาพในการดำรงวิถีชีวิตตามโครงสร้างทางสังคมประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่า ส่งผลกระทบให้สังคมชนเผ่าต้องประสบปัญหาอันหลากหลายและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย ครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า สถานการณ์ปัญหาที่องค์ความรู้และภูมิปัญญาของชนเผ่า เผชิญอยู่นั้นเป็นปัญหาที่ทั้งลูกหลานชนเผ่าและสาธารณชนภายนอก ควรให้การตระหนักถึงปัญหาการสูญเสีย องค์ความรู้และภูมิปัญญาอันล้ำค่าของชนเผ่าและรัฐบาลไทยต้องยอมรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของสังคมไทย ต้องให้การยอมรับและเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี ต่าง ๆ ของประชาชนไทยมากขึ้น และต้องให้การสนับสนุนการดำรงชาติพันธุ์ของชนเผ่าในไทย โดยเฉพาะในระดับนโยบาย รัฐบาลต้องส่งเสริมการรื้อฟื้น ฟื้นฟู และพัฒนาระบบองค์ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่าอย่างจริงจังควบคู่กับการส่งเสริมกิจกรรมการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านโดยอาศัยฐานคิด การให้ความเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชนในการแก้ไขปัญหาของตนเอง

2. ปัญหาอุปสรรคของงานวิจัยในภาพรวม

1)ระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัยสั้นเกินไป ซึ่งโครงการวิจัยที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ต้องการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องมากกว่าระยะเวลาที่กำหนดไว้

2) พื้นฐาน ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีความแตกต่างกันทั้งในระดับนักวิจัยโครงการ (เจ้าหน้าที่สมาคม)และนักวิจัยชุมชน(ชาวบ้าน) ส่วนใหญ่ยังชินต่อการทำวิจัยรูปแบบเดิมๆ ทำให้ต้องใช้เวลาในการจัดปรับและขับเคลื่อนงานวิจัยให้เกิดความต่อเนื่อง

3) ภารกิจหลักที่มีอยู่ของเจ้าหน้าที่สมาคมและของชุมชนมีอยู่มากในช่วงที่ดำเนินโครงการวิจัย ซึ่งทางโครงการได้พยายามหลอมกระบวนการศึกษาวิจัยให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงานปกติ ทำให้การผลักดันงานวิจัยในระยะเวลาสั้นๆทำได้ไม่เต็มที่

4) เอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้องกับโครงการและเนื้อหาที่ศึกษาวิจัยมีน้อยมาก โดยเฉพาะใน

ส่วนเนื้อหาเชิงลึกของแต่ละเผ่า

5) การจัดการโครงการวิจัยมีผู้ที่เกี่ยวข้องหลากหลาย ซึ่งเป็นการทำวิจัยที่ต้องสร้างกระบวนการขับเคลื่อนงานร่วมและการหนุนช่วยซึ่งกันและกันที่มีความซับซ้อน ใช้เวลายาวนานกว่าโครงการวิจัยที่มีผู้เกี่ยวข้องน้อย

3. ข้อเสนอแนะของงานวิจัย

1) จากกระบวนการจัดการโครงการวิจัยที่มีความหลากหลายเผ่าทำให้ได้บทเรียนที่หลากหลายในการจัดการ โดยเฉพาะประเด็นในการเตรียมความพร้อมของนักวิจัยทั้งในระดับเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน กระบวนการเรียนรู้ร่วมระหว่างนักวิจัย และการขยายผลและสร้างโอกาส ในเรื่องแนวคิด ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม(PAR) สู่ชาวบ้านที่มีความชัดเจนมากขึ้น

2) การค้นหาทางออกหรือทางเลือกเชิงเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของชุมชนควรจะต้องดำเนินการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับชุมชนที่จะต้องมีกระบวนการ งบประมาณเข้าไปสนับสนุนและในระดับกว้างควรจะต้องมีเวทีเอื้อให้กับฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องและสนใจได้ร่วมเรียนรู้ และวิเคราะห์ความเป็นไปได้กับชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ความชัดเจนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชนและได้ข้อเสนอที่จะนำไปสู่การพัฒนานโยบายสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนชาวไทยภูเขาที่เป็นรูปธรรม

3) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นที่เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาแต่ละชนเผ่า โดยเฉพาะประเด็นที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนบนที่สูง ควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ฯลฯ อย่างเร่งด่วนและมีกระบวนการที่ชัดเจน

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในภาพรวม

1)ให้หน่วยงานรัฐและเอกชนให้ความสำคัญและสนับสนุนกับการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนของชุมชนบนพื้นที่สูง โดยเน้นให้ชุมชนชนเผ่านั้นๆเป็นผู้กำหนด ดำเนินการวิจัยและนำผลวิจัยสู่การแก้ไขปัญหาชุมชนและสังคม แบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2) ให้หน่วยงานรัฐที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับชนเผ่าได้ปรับทิศทางการทำงานที่มุ่งเน้นการเอื้ออำนวยหรือให้คำปรึกษาตลอดจนสนับสนุนงบประมาณให้ชาวบ้านดำเนินการเอง

3) ให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีกลไกหรือสถาบันวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมของชนเผ่าที่หลากหลายอย่างมีรูปธรรม

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้, นักวิจัยชุมชน เผ่ากะเหรี่ยง

ภาคผนวกที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้, นักวิจัยชุมชนเผ่าม้ง

ภาคผนวกที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้, นักวิจัยชุมชนเผ่าเมี่ยน

ภาคผนวกที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รู้,นักวิจัยชุมชนเผ่าลีซู

ภาคผนวกที่ 1

ก. เผ่ากะเหรี่ยง

1. ผู้รู้ชนเผ่า ที่ให้ข้อมูลในองค์ความรู้ต่าง ๆ บ้านป่าโปง อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

1. นายบารมี บุญดวง 39 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
2. นายกะระ ใฝ่กุศลอภิชน4/1 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
3. นายโน๊ะ บุญดวง 34 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
4. นางคุณฮ ใฝ่กุศลอภิชน17/4ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
5. นายสุดี สิริสำราญจิต 17/4 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
6. นายหล้า หยกทวีสุขสันต์20/3 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
7. นายแกะแคละ ชีวพงษ์สุนทร 20/5 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
8. นายบลุญคำ พาติแฮ 20/2 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
9. นายดิปอย ใฝ่กุศลอภิชน 17/3 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
10. นายคริก ชีวตระกูลชัย 13/1 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
11. นายทอเชอ บุญพา 58 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
12. นายพะโท๊ะ เชิดชูสกุลไพร 31 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
13. นายสุรศักดิ์ ชีวโรจน์อังกูร 53 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
14. นายพอดี นรารันต์ไพรวงค์ 20/6 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
15. นายหมื่อเจะ เชิดชูไพรสกุล 31 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
16. นายแก้ว ไฝ่กุศลอภิชน 17/4 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
17. นายมูเซอ ธรรมนาวนา 43 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
18. นายกาโป๊ะ ราตรีประดับดาว 9 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
19. นางวิภา กสิกรไทย 51 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
20. นางนงค์คราญ ชัยวิเชียร 3 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
21. นายโปะโละ สนิทแดนไพร 10/1 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
22. นายเดนุ ชีวนำไพบูลย์ 17/1 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
23. นายส่าลิ ไมตรีแก้ว 28/1 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
24. นายพะดิขื่อ สนิทแดนไพร 11 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง
25. นายหล้า นกแล 10 ม. 1 (บ้านป่าโปง) ต. ป่าโปง

2. รายชื่อนักวิจัยชุมชน

1. นายบารมี บุญดวง
2. นายพุธ นกแล
2. นายเจริญ สุธาดาอำนวยเดช
3. นายจตุพล ใฝ่กุศลอภิชน
4. นายกำพล โล๊ะโก๊ะ
5. นางสาวมาลี ไมตรีแก้ว
6. นางสาวฒณฑา บุญดวง
7. นายอภิชาติ ชีวเฉลิมโชค

ภาคผนวกที่ 2

ข. เผ่าม้ง

1. รายชื่อนักวิจัยของชุมชนเผ่าม้ง

1.1. ทีมนักวิจัยหลัก

1. นายประจักษ์	อนันต์วิไล	44 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
2. นายเก๊า	ภมรวิจิตร	1 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
3. นายศุภชัย	อนันต์วิไล	32/2 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
4. นายเจษฎา	เลาจ๋าว	34 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
5. นายนิคม	เตชะพนาลัย	18/1 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
6. นายธรณี	ภมรวิจิตร	2 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
7. นางสุมาลี	ภมรวิจิตร	32 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
8. นางสาวิตรี	ภมรวิจิตร	2 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
9. นางเพาะ	อนันต์วิไล	32 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
10. นางวัชรี	ภมรวิจิตร	50 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่

1.2. ทีมนักวิจัยร่วม

1. นายนคร	เตชะพนาลัย	18 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
2. นายสุรศักดิ์	แซ่ว้าง	11 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
3. นายเรืองศักดิ์	ภมรวิจิตร	4 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
4. นายอนุรักษ์	อนันต์วิไล	29 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
5. นายเน้ง	อนันต์วิไล	29 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
6. นายสมบัติ	ภมรวิจิตร	50 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
7. นายวรวิทย์	แซ่วะ	5 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
8. นายฉัตรชัย	เตชะพนาลัย	16 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
9. นายฝ่อ	ภมรวิจิตร	33 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
10. นายวิศิษฐ์	ภมรวิจิตร	3 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
11. นายเปาใหม่	แซ่หาง	33 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
12. นายเต๊อ	แซ่วะ	52 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
13. นายสายัณห์	อนันต์วิไล	26 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
14. น.ส.สุมาลี	เลาหาง	34/5 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
15. นางเค้า	แซ่จ๋าว	30 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่

16. น.ส.คารุณี	ภมรวิจิตร	21/2 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
17. น.ส. ชุมพร	ภมรวิจิตร	17/1 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
18. นางยั้วะ	แซ่ลี	34/12 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
19. น.ส. กุลวดี	เลาจ๋าว	31 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
20. น.ส. ยุพิน	เลาจ๋าว	52 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
21. นายหว่างตั๋ว	แซ่เฒ่า	1/1 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
22. นายไพร้	แซ่หาง	25 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
23. นายเช่อ	แซ่ว่าง	34/11 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
24. นางปทุม	อนันต์วิไล	44 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
25. นางภัสสร	ภมรวิจิตร	1 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
26. นางชง	อนันต์วิไล	32/2 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่

รายชื่อผู้รู้ (ผู้ให้ข้อมูล)

1. นายยะสือ	ภมรวิจิตร	1 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
2. นายเลาหลือ	อนันต์วิไล	30 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
3. นายเปาะ	อนันต์วิไล	36 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
4. นายเล่ง	ลาวหาง	34/5 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
5. นายจู่พั้ง	ภมรวิจิตร	หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
6. นางหล่า	อนันต์วิไล	2 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
7. นางหล่อ	ภมรวิจิตร	หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
8. นางเพ้ง	เตชะพนาลัย	16 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
9. นางพั้วะ	ภมรวิจิตร	1 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
10. นางว้าง	แซจ๋าว	3 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
11. นางซาง	แซ่ท้าว	2/2 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่
12. นางหย่า	เลาว้าง	34/12 หมู่ที่ 7 ต. โป่งแยง อ. แม่ริม จ. เชียงใหม่

รายชื่อนักวิจัยชนเผ่าม้ง

1. นายสันติชัย	แซ่ย่าง	สมาคมIMPECT
2. นายวรพงศ์	วงศ์ชยางกูร	สมาคม IMPECT

ภาคผนวกที่ 3

ค. เผ่าเมี่ยน

1. กลุ่มเยาวชนที่ร่วมวิจัย

โครงสร้างกลุ่มเยาวชน

ประธาน	นายเกาชิง แซ่กง
รองประธาน	นางสาวดวงกมล แซ่จ๋าว
เลขาฯ	นางสาวทิพาพร แซ่ว่าง
เหรัญญิก	นางสาวศิราภรณ์ แซ่ลี
ฝ่ายประสานงาน	นายไหนเจียม แซ่จ๋าว
	นางสาว เฉ็งฟุ สว่างถาวรกุล

สมาชิกกลุ่มเยาวชน

1. นายเกาชิง แซ่กง
2. นายไหนเจียม แซ่จ๋าว
3. นายไหนเสี่ยว แซ่ว่าง
4. นายพงษ์เทพ แซ่ว่าง
5. นายสุชาติ แซ่ว่าง
6. นายศักดิ์ดา แซ่กง
7. นางสาวสุภาวดี แซ่เติ๋น
8. นางสาวศิราภรณ์ แซ่ลี
9. นางสาวทิพพาพร แซ่ว่าง
10. นางสาวดวงกมล แซ่จ๋าว
11. นางสาวอุบลรัตน์ แซ่จ๋าว
12. นางสาวนันทิยา แซ่จ๋าว
13. นางสาวเฉ็งฟุ สว่างถาวรกุล
14. นางสาวพัชรียา สว่างถาวรกุล
15. นางสาววริยา แซ่ลี
16. นางสาวนิภาพร แซ่ลี
17. นางสาววิภารัตน์ แซ่ตั้ง
18. นางสาวพัชรมน แซ่เติ๋น
19. นางสาวสุชาดา แซ่เติ๋น

20. นางสาวจรรยา เสรีสวัสดิ์ศรี

21. นางสาววรนุช สว่างถาวรกุล

22. นายชวลิต แซ่ลี

23. นางสาวสาริกา ติป่าตึง

24. นายเก้าเจียม แซ่ว่าง

25. นายจรินทร์ แซ่ลี

26. นายรณชัย แซ่ลี

2. ข้อมูลผู้รู้ในชุมชน

1. นางเหยี่ยนโฟ้ว แซ่ว่าง อายุ 70 ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 2 หมู่ 16 บ้านเล่าชีก๋วย ตำบลปาตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

บิดาชื่อ นายเย้าโฟ้ว แซ่พ่าน (เสียชีวิต) มารดา นางแคะเจียม แซ่จ๋าว (เสียชีวิต)

จำนวนพี่น้อง 3 คน เป็นคนที่ 3

สามีชื่อ นายท่งเม่ง แซ่ว่าง อายุ 80 ปี จำนวนบุตร 9 คน

มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ

- การแปรรูปต่างๆ การทำกระดาษจากไม้ไผ่โดยให้ภูมิปัญญาดั้งเดิม
- การย้อมผ้าเพื่อนำมาเย็บเครื่องแต่งกายจากสีธรรมชาติ

การถ่ายทอดการเรียนรู้ ศึกษาจากเพื่อนบ้านในอดีตที่ทำและดูวิธีการทำจากตัวอย่างแล้วจำไว้จากนั้นนำมาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ทำหลายๆครั้งจนเกิดความชำนาญ

แนวคิดหรือทัศนคติที่มีต่อองค์ความรู้และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

อดีต การใช้กระดาษในการประกอบพิธีกรรมต้องมีขบวนการผลิตที่สะอาด กระบวนการในการทำทุกขั้นตอนต้องล้างมือให้สะอาด ขั้นตอนการผลิตจะเป็นบทบาทของผู้หญิงเนื่องจากมีความละเอียดอ่อนกว่า ถ้าหากนำไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะเป็นบทบาทของผู้ชาย

ปัจจุบัน มีการใช้กระดาษจากท้องตลาดเพราะง่ายต่อการซื้อหาไม่ต้องใช้เวลามาก สะดวกกว่า จึงส่งผลให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเริ่มสูญหายไป ลูกหลานไม่สนใจในการสืบทอด

อุปสรรค การหาวัสดุ อุปกรณ์ในการผลิตยากหรือบางอย่างไม่มี ทรัพยากรไม่มากเหมือนสมัยก่อน

กระบวนการผลิตใช้เวลามาก คนส่วนใหญ่ต้องการความสะดวก มีทางเลือกมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

- อยากให้คนรุ่นหลังอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้เพื่อเป็นแบบอย่างหรือวิถีชีวิต ให้เห็นถึงคุณ

ค่าตลอดไป

- การกตัญญูต่อบุพการีของคนรุ่นหลังในปัจจุบันเริ่มเลือนหายไป อยากให้หันมานึกถึงบุญคุณพ่อแม่
- อยากให้ลูกหลานหันมาสนใจภาษาชนเผ่าและอนุรักษ์รักษาไว้
- ผู้ประกอบพิธีกรรมในชุมชนมีน้อยมากและประกอบพิธีกรรมขนาดใหญ่ไม่ได้

2. นายว่วนเจียม แซ่จ๋าว อายุ 52 ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 96 หมู่ 16 บ้านเล่าชีก๋วย ตำบลปาตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

บิดาชื่อ นายชุ่นก๋วย แซ่จ๋าว (เสียชีวิต) มารดา นางหมวงยุ่น แซ่จ๋าว (เสียชีวิต)

จำนวนพี่น้อง 8 คน เป็นคนที่ 1

ภรรยาชื่อ นางฟามเม่ง แซ่ว่าง อายุ 48 ปี จำนวนบุตร 4 คน

มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ

- การประกอบพิธีกรรมทั่วไป
- เล่านิทาน, ร้องเพลงเมี่ยนดั้งเดิมทั่วไป,
- การคัดเลือกพื้นที่ทำกิน, พื้นที่การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

การถ่ายทอดการเรียนรู้ เรียนรู้จากผู้รู้ โดยตนเองมีความสนใจ และเข้าไปสัมผัสกับประสบการณ์จริงโดยการเข้าไปเฝ้าดู เรียนรู้ จดจำจากการประกอบพิธีกรรมของผู้รู้โดยตรง และยังไม่ได้ทำพิธีขึ้นครู (เปี๊ยดฟ้าด)

พิธีกรรมที่ทำ บนบาน (โบ้วกว๋าตอน) การถ่ายทอด ที่ผ่านมายังไม่ได้มีการถ่ายทอดที่เป็นทางการ

แนวคิดหรือทัศนคติที่มีต่อองค์ความรู้และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

องค์ความรู้ภูมปัญญาดั้งเดิมของเมี่ยนเป็นสิ่งที่ดีและมีคุณประโยชน์โดยเฉพาะต่อผู้ที่เชื่อถือและปฏิบัติตาม เป็นการปฏิบัติตามความเชื่อของบรรพบุรุษ

ปัจจุบันมีศาสนาต่างๆเข้ามา เช่น คริสต์, เจ้าแม่กวนอิม, เข้ามาเผยแพร่ตามความเชื่อของแต่ละศาสนา แต่คิดว่าของดั้งเดิมที่มีอยู่ดีที่สุด

ข้อเสนอแนะ

การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าทุกให้ทุกฝ่ายร่วมมือกัน เช่น ลูกหลานต้องเอาใจใส่ พ่อแม่ผู้ปกครองต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง โดยมีการแบ่งบทบาทกันไประหว่างพ่อกับแม่ พ่อสอนลูกชาย แม่สอนลูกหญิง

คนที่เข้ามาในชุมชนเช่น ครู เจ้าหน้าที่รัฐบาล หรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาก็ต้องประพฤติตนต่อชุมชนในทางที่ดีไม่นำพาสิ่งไม่ดีเข้ามาในชุมชน

3. นางไหนว่วน แซ่ลี อายุ 54 ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 46 หมู่ 16 บ้านเล่าชีก๋วย ตำบลปาตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

บิดาชื่อ นายจั่นว่วน แซ่ลี (เสียชีวิต) มารดา นางไหนก้วง แซ่ลี (เสียชีวิต)

จำนวนพี่น้อง 1 คน เป็นคนที่ 1

สามีชื่อ นายเย่าโฟ่ง แซ่ลี อายุ 61 ปี จำนวนบุตร 3 คน

มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ

- หมอตำแย
- ยาสมุนไพรหลังคลอด

การถ่ายทอดการเรียนรู้ เรียนรู้มาจากแม่ โดยแม่เป็นคนสอนให้ถึงขั้นตอนต่างๆและตนเองได้นำความรู้มาทดลองช่วยคนอื่นดู เห็นว่าได้ผลดีจึงได้มีการช่วยคนอื่นมาเรื่อยๆ ประสบการณ์ทำคลอดมาแล้ว 4 คน

แนวคิดหรือทัศนคติที่มีต่อองค์ความรู้และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ในอดีตความรู้ของการทำคลอดคิดว่าดีมาก เพราะหลังคลอดแล้วหมอตำแยได้มีโอกาสใกล้ชิดและคอยช่วยเหลือแม่และเด็กได้อย่างเต็มที่

ปัจจุบันนิยมไปทำคลอดที่โรงพยาบาลเนื่องจากมีความสะดวก และเป็นทางเลือกที่มากขึ้น และมีสถานบริการช่วยเหลือมากขึ้น แต่ก็ต้องกลับมาพึ่งหมอตำแยในเรื่องของการใช้สมุนไพรบำรุงร่างกายขณะอยู่ไฟ หรือรักษาโรคบางอย่างที่สามารถรักษาให้หายได้ โดยค่ารักษาจะถูกกว่า

ได้มีการสอนเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพสำหรับหญิงที่เพิ่งคลอดบุตรคนแรก

ข้อเสนอแนะ

- อยากให้คนรุ่นหลังใช้วิธีการบำรุงรักษาร่างกายหลังคลอดบุตรทั้งในเรื่องแพทย์แผนใหม่และแผนโบราณควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อสุขภาพของแม่และเด็กจะมีร่างกายแข็งแรง

4. นายจั่น ฟู แซ่ว่าง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 49 หมู่ 16 บ้านเล่าชีก๋วย ตำบลปาตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

บิดาชื่อ นายทุ่งย่าน แซ่ว่าง มารดา นางหมวงเซ็ง แซ่ว่าง อายุ 72 ปี

จำนวนพี่น้อง 6 คน เป็นคนที่ 5

ภรรยาชื่อ นางฟามก๋วย แซ่ว่าง อายุ 45 ปี จำนวนบุตร 4 คน

มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ

- เครื่องดนตรี (ประเภทเป่า) ปี่, ขลุ่ย,
- เครื่องดนตรี (ประเภทตี) กลอง, ฉาบ, ห้อง
- บทเพลง (เช้น ฌูง)

การถ่ายทอดการเรียนรู้ การเรียนโดยการฝึกเป่าเอง โดยการฟังจากผู้ที่มีความชำนาญในการเป่าปี่ เริ่มฝึกเมื่อ พ.ศ. 2519 เริ่มจากการผึกเป่าบทเพลงในพิธีกรรม แต่งงาน บทเพลงการต้งโต๊ะแต่งงาน บทเพลงทีเป่าได้ เคยเผ่าต้อนรับสมเด็จพระเทพฯ, เป่าต้อนรับแขกที่มาร่วมงานตรุษจีน

- บทเพลงการต้อนรับแขก, การเสริฟสุรา น้ำชา, การเชิญร้องเพลง, การเคารพญาติผู้ใหญ่,
- บทเพลง เร่งแขกให้มารับประทานอาหาร, บทเพลงการต้อนรับเจ้าสาว

แนวคิดหรือทัศนคติที่มีต่อองค์ความรู้และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ในอดีตเครื่องดนตรีใช้สำหรับพิธีกรรมต่างๆของชนเผ่าเมี่ยน ในปัจจุบันก็นิยมนำมาใช้เหมือนกันแต่เริ่มจะสูญหายไปเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด เยาวชนไม่สนใจ อุปกรณ์หายาก ผู้ฝึกแต่ละอย่างไม่ได้ฝึกร่วมกันจึงทำให้ไม่เข้าขากัน

ข้อเสนอแนะ

- อยากให้คนรุ่นหลังสืบทอดวัฒนธรรม การเป่าปี่ต่างๆ
- อยากให้ผู้รู้จริงมาสอนบทเพลง ดนตรี มาถ่ายทอดควบคู่กันไป

5.นายเย่าเชียง แซ่เติ๋น อายุ 61 ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่ 16 บ้านเล่าชีก๋วย ตำบลปาตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

บิดาชื่อ นายเย่าโฟ่ง แซ่พ่าน อายุ 84 ปี มารดา นางจานเลียม แซ่เติ๋น (เสียชีวิต)

จำนวนพี่น้อง 2 คน เป็นคนที่ 2

ภรรยาชื่อ นางแคะเจียม แซ่เติ๋น อายุ 58 ปี จำนวนบุตร 8 คน

มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับ

- หมอยาสมุนไพรในชุมชน
- การดูฤกษ์ยาม, ผูกดวง
- พิธีกรรมการแก้เคล็ดเช่น การสร้างบ้าน, เล้าไก่, หมู,

การถ่ายทอดการเรียนรู้ ได้เรียนรู้จากผู้รู้ในอดีต โดยมีการขึ้นครู อุปกรณ์ที่ใช้คือ เงินแท่ง 1 ราง ผ้าขาวห่อข้าวสาร 1 ห่อ ไก่ 1 ตัว ขั้นตอนในการเรียน ผู้สอนจะให้เข้าไปในป่าเพื่อไปศึกษาสมุนไพร หลังศึกษาจบแล้วต้องมีการทำพิธี สาบานว่าจะไม่นำเอาความรู้ไปเล่าให้คนอื่นฟังเด็ดขาด ถ้าหากใครต้องการเรียนรู้จริงต้องปฏิบัติตามกฎของหมอยาสมุนไพรดังที่กล่าวมาข้างต้น

- การประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่ดี เช่น การมีชู้ ผิดลูกเมียคนอื่น เป็นการหมิ่นบรรพบุรุษไม่ควรกระทำ

3. กลุ่มผู้นำชุมชนทางการและร่วมวิจัย

1. คณะกรรมการหมู่บ้าน

ที่ปรึกษา	นายสูลิ่น แซ่ว่าง, นายชีก๋วย แซ่ว่าง
ประธาน	นายซานเชียง แซ่เติ๋น
รองประธาน	นายจ่านเจียม แซ่ลี
กรรมการฝ่ายปกครอง	นายซานเชียง แซ่เติ๋น
กรรมการฝ่ายปราบปราม	นายเฉ็งเจียน แซ่ลี
กรรมการฝ่ายพัฒนา	นายไหนจ้อย แซ่ว่าง
กรรมการฝ่ายสาธารณสุข	นายณรงค์เดช แซ่ว่าง
	นายซานย่าน สว่างถาวรกุล
กรรมการฝ่ายการคลัง	นายไหนเชียง แซ่เติ๋น
กรรมการฝ่ายการศึกษา	นายณรงค์เดช แซ่ว่าง
กรรมการฝ่ายสวัสดิการ	นางจุรีรัตน์ แซ่ว่าง
กรรมการฝ่ายวัฒนธรรม	นายชีก๋วย แซ่ว่าง
เลขานุการฯ	นายเกาโฟ้ว แซ่ว่าง

2.คณะกรรมการที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

นายจำนงค์ แปงสนิท ที่ปรึกษา

1. นายชีก๋วย แซ่ว่าง
2. นางวราภรณ์ คำผัน
3. นายณรงค์เดช แซ่ว่าง
4. นายเกาโฟ้ว แซ่ว่าง
5. นายจ่านเจียม แซ่ลี
6. นายสูลิ่น แซ่กง

4. นักวิจัยชุมชน

1. นายซานเชียง แซ่เติ๋น อายุ 39 ปี

ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 16

2. นางมั้นเม่ง แซ่ว่าง อายุ 37 ปี

ปัจจุบันเป็นประธานกลุ่มสตรีของชุมชน

เป็นคณะกรรมการเครือข่ายสมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทยเผ่าเมี่ยน

3. นางวราภรณ์ คำผัน อายุ 37 ปี ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6

ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มสตรี

4. นายเกาชิง แซ่กง อายุ 20 ปี ระดับการศึกษา ประกาศนียบัตรชั้นสูง วิทยาลัยเทคโนโลยีและเกษตรเชียงราย

ปัจจุบันเป็นประธานกลุ่มเยาวชนชุมชน

5. นายสุรศักดิ์ พรศรีสว่างกุล อายุ 33 ปี ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6

ปัจจุบันเป็นคณะทำงานเครือข่ายอิ้วเมี่ยน และคณะกรรมการสมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทยเผ่าเมี่ยน

6. นายพลเทพ เนติธรรมรัตน์ อายุ 24 ปี ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6

ปัจจุบันเป็นคณะทำงานเครือข่ายอิ้วเมี่ยน และคณะกรรมการสมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทยเผ่าเมี่ยน

4. นักวิจัยโครงการ

1. นางสาวจันทนา ธนะโรจน์รุ่งเรือง
2. นายบุญยง โชติชัยพิบูล

ภาคผนวกที่ 4

ง.เผ่าลีซู

ทำเนียบผู้รู้ชุมชนและนักวิจัยชุมชนบ้านสหกรณ์นิคมแปลง 5

1. นางอะหมี่ก๊ะ แซ่หมี่
2. นางวิภา ศรีลิมปนนท์
3. นายสงวน แสนมี่
3. นางอะซือมะ สินจ้าง
4. นายแสนศักดิ์ แสนมี่
5. นายหลวงซ้าย แสนมี
6. นายวิจิตร ศรีลิมปนนท์
7. นายซือฉ่าย สีมี่
8. นางส่องแสง ตามิ
9. นายยี่ แสนมะ
10. นายมาโค๊ะโหม๊ะ สินจ้าง

บรรณานุกรม

จันทบูรณ์ สุทธิ. **กัญชง-กัญชาบนที่สูง.** ข่าวสารสถาบันวิจัยชาวเขา ปีที่10 ฉบับที่3,4. กรกฎาคม-ธันวาคม,

สุวิทย์ เทียรทอง. **หลักการเลี้ยงสัตว์.** กรุงเทพ: 2536.

มงคล จันทร์บำรุง. **เย้าไทย-เย้ากวางสี เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย.** โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเย้าไทยและจีน หน่วยปฏิบัติการวิจัยทางภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพ: 1991.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. **ชาวเขาในประเทศไทย.** 2528,

ศูนย์ศิลปชนแห่งประเทศไทยและคณะ. **เสียงเพรียกจากภูดอย.** กรุงเทพ: ศิลป์สยามการพิมพ์, 2535.

ปะดี มูทู. **ชีวิตบนดอย.** องค์กรชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง, พฤษภาคม –สิงหาคม, 2534.

เครือข่ายเมี่ยน, **สาระองค์ความรู้ภูมิปัญญาเมี่ยน หลักสูตรท้องถิ่น,** สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย : 2540

สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย (ศ.ว.ท.).
สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมอาข่าเชียงราย. **อาหารและโภชนาการชาวเขา.** 2538.

นิวัฒน์ ตามี่และคณะ. **ระบบการแพทย์พื้นบ้านของประชาชนชาวเขาเผ่าลีซู,** สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย, โครงการองค์กรเผ่าลีซูเพื่อรับมือกับโรคเอดส์, 2539